

Numismatický sborník

30/2

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze

Tento svazek finančně podpořily společnosti
Chládek a Tintěra, Pardubice a.s.
Macho & Chlapovič a.s.

Praha 2016

NEOBVYKLÉ TYPY ZLATÝCH KELTSKÝCH MINCÍ ZE SKUPINY ATHÉNA ALKIDEMOS

Jiří MILITKÝ

Abstract – Unusual types of the gold Celtic coins in the Athena Alkidemos group.

This article brings five new types of the Boian coins belonging to the group of Athena Alkidemos. It is clear in the context of the newly found gold coins that parallelly together with the so-called main coin-group of Athena Alkidemos, also atypical types of coins were struck in limited series in connection with the mentioned group of coins. Increased number of types of gold coins struck at the beginning of production of the pieces from the group of Athena Alkidemos offers a new and more detailed view in the starting period of the Celtic coinage in the corridor of the Amber Road around the mid-3rd century BC.

 Bohemia, Boii, LT C, gold coins, Athena Alkidemos, corridor of the Amber Road

Úvod

V poledních letech se prostřednictvím nových nálezů keltských mincí výrazně prohloubilo poznání mincovnictví předoppidálního období v koridoru Jantarové stezky. Dnes je zřejmé, že zlaté nominály na území mezi Slezskem a Dolním Rakouskem reprezentují v horizontu LT C (asi 250–130 před Kristem) ražby z velice rozsáhlé skupiny zlatých mincí, souhrnně označované jako Athéna Alkidemos. Mincovní produkce na tomto území je spojena předpokládaně s kmenem Bójů a s existencí centrálních sídlišť ležících principiálně v trase Jantarové stezky od Slezska až po rakouské Podunají. Pro osady tohoto typu je dnes užíván termín produkčně-obchodní centra či centrální sídliště. Ve Slezsku je to Nowa Cerekwia (Rudnicki 2014), na Moravě Němčice nad Hanou (Čižmář – Kolníková – Noeske 2008; Kolníková 2012) a v rakouském Podunají jde především o Roseldorf (Dembski 2009), Etzersdorf, Stripfing, Haselbach a nové naleziště v širším okolí Krems an der Donau (souhrnně Militký 2015b, 71–75; 2017b). Spektra nálezových mincí z těchto centrálních lokalit, dohromady čítající tisíce jednotlivě nalezených exemplářů, zcela zásadním způsobem pozměnila pohled na počátky a starší fázi bójského mincovnictví.

Dnes je zřejmé, že Bójové již v průběhu horizontu LT C1 vytvořili bimetalický monetární systém, do určité míry inspirovaný řeckým mincovnictvím. Především intenzita bójské mincovní produkce zásadním způsobem pozměnila pohled na funkci mincí v keltském světě – je zřejmé, že jde o skutečná platidla široce rozšířená v keltské společnosti a sloužící především jako prostředek směny.

Mincovnictvím v koridoru Jantarové stezky se v posledních letech zabývala řada autorů (Kolníková 2006a; Čižmář – Kolníková – Noeske 2008; Kolníková 2012; Fröhlich 2013; Rudnicki 2013; 2014; Militký 2015b, 71–75; Fröhlich 2016; Militký 2017b), bohužel dodnes nebyla vytvořena detailní typologie zlatých mincí produkovaných na tomto území.¹ Absence podrobné typologie zlatých mincí předoppidálního období výrazně omezuje možnosti identifikace míst původu u jednotlivých variant. Nejpodrobnější typologický přehled tedy stále poskytuje práce R. Paulsena (1933) a v poslední době také katalog mincí z centrálního sídliště v Němčicích nad Hanou z pera E. Kolníkové (Kolníková 2012) či nové zpracování depotu z Gorzowa (Rudnicki 2013).

Mince ze skupiny Athéna Alkidemos tvoří měnový systém reprezentovaný statéry, 1/3-, 1/8- a 1/24statéru. Na lící straně je u každého nominálu jiný typ hlavy vycházející z ikonografických tradic antického mincovnictví.² U statérů, označovaných také jako typ Plumlov, je to hlava Athény (Paulsen 1933, Taf. 3:48–58; Kolníková 2012, č. 7–19; Rudnicki 2013, 40, rys. 12; 2014, 431, Fig. 9:16–17), u 1/3statéru

1 Typologii stříbrných nominálů zveřejnila E. Kolníková (2012, 179–184).

2 Obvykle jsou tyto ražby označovány jako typ Athéna Alkidemos, což je ovšem *de facto* nesprávné, neboť každý nominál má na lici zcela jinou hlavu a tedy každý nominál by měl mít z formálního hlediska své typové pojmenování či jinou jasnou identifikaci. Zde ovšem znovu narážíme na dosavadní absenci celkového typologického zpracování těchto mincí.

stylizovaná ženská hlava v přílbě (*Paulsen 1933*, Taf. 3:59–60, 4:61–73, 75–80, 5:81–99; *Kolníková 2012*, č. 20–22, 24–39; obr. 2:5–7), podobně jako 1/8statéru (*Paulsen 1933*, Taf. 6:112–120, 7:121–131; *Kolníková 2012*, č. 40–41, 43–74; obr. 4:2). U 1/24statérů je to stylizovaná mužská hlava doprava (*Paulsen 1933*, Taf. 7:141–150; *Kolníková 2012*, č. 76–104, 106–161; *Fröhlich 2013*, 15, obr. 4:2–10; obr. 5:2). U všech nominálů je zřetelná výrazná postupná barbarizace obrazu, přičemž ražby dobrého stylu jsou evidentně nejstarší. Rubní motiv je u všech nominálů společný – jde o stylizované vyobrazení Athény Alkidemos (k předloze např. *Rudnicki 2013*, 49–50; *Militky 2015b*, 72–73), které však ve skutečnosti zřejmě představuje transformovaný obraz stojícího keltského bojovníka s kopím a makedonským štítem (např. *Fröhlich 2013*, 11), okolo kterého jsou napodobeniny nápisů a další symboly. I tento motiv byl v průběhu doby výrazně barbarizován. Obecně však platí, že mince skupiny Athéna Alkidemos si dlouhodobě udržovaly jednotnou ikonografii rubní strany.

V kontextu početného nového nálezového fondu zlatých mincí je zřejmé, že paralelně s touto „hlavní“ skupinou však byly zřejmě ve velmi omezené míře raženy také atypické typy mincí, které rovněž patří do skupiny Athéna Alkidemos – jde tedy o jakési „vedlejší řady“.³ Část těchto mincí byla již na různých místech publikována, část je doposud z literatury neznámá. Cílem tohoto příspěvku je shrnutí dosavadních poznatků a vytvoření typologie těchto ražeb.⁴

Katalog mincí

Typ 1 (Lysimachos / Athéna Alkidemos)

MORAVA / DOLNÍ RAKOUSKO, Bójové

AV 1/3statéru, typ **Lysimachos / Athéna Alkidemos**, var. **1-A**

Av.: hlava Alexandra III. Makedonského s rohem Dia Ammona doprava – realisticky zobrazený obličej a rozevláté vlasy

Rv.: stylizovaná stojící postava – bojovník (Athéna Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, pod rukama dvě stylizované drapérie v podobě Λ , vpravo svisle nápis CIECII, vlevo dole vodorovně nejasná napodobenina písma

Lit.: *nepublikováno*.

1-A/1. 2,792 g; 11,7/11,4 mm; 9 h (soukromá sbírka /Rakousko/, ev. č. 109)

Ex.: –

Lok.: **Krems an der Donau** /Rakousko/ – široké okolí; areál obchodně produkčního centrálního sídliště, před 2010 (nepublikovaná lokalita).

3 V této souvislosti je třeba zdůraznit, že tyto ražby nemají nic společného s ražbami tzv. lokálních českých emisí, dříve označovaných jako ražby vedlejších řad, které byly ve stejné době raženy na českém území (např. *Militky 2015a*, 37–40; *2015b*, 75–77; *2015c*).

4 Materiál prezentovaný v tomto příspěvku s jistotou nezahrnuje všechny existující exempláře rozptýlené v soukromých sbírkách a také z typologického hlediska nejde o zcela vyčerpávající přehled.

1-A/2. 2,801 g; 10,7/11,4 mm; 9 h (soukromá sbírka /Rakousko/, ev. č. 110)

Ex.: –

Lok.: **Krems an der Donau** /Rakousko/ – široké okolí; areál obchodně produkčního centrálního sídliště, před 2010 (nepublikovaná lokalita).

AV 1/3statéru, typ **Lysimachos / Athéna Alkidemos**, var. **1-B**

Av.: stylizovaná hlava Alexandra III. Makedonského s rohem Dia Ammona doprava – obličej a vlasy zcela nezřetelné, na čele výrazný dvojitý diadém, krk zakončený krátkým dvojitým obloukem

Rv.: stylizovaná stojící postava – bojovník (Athéna Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, pod rukama dvě stylizované drapérie v podobě Λ , vpravo svisle jen částečně čitelný nápis CNI, vlevo pod štítem ležící Π , vlevo dole Π

Lit.: *nepublikováno*.

1-B/1. metrologie neznámá (soukromá sbírka)⁵

Ex.: –

Lok.: **Polkovice**, (okr. Prostějov); areál sídliště před 2014 (k lokalitě: *Kolníková 2012*, 71; 440–441, č. XIV; *2012*, 71, č. XVII).

AV 1/3statéru, typ **Lysimachos / Athéna Alkidemos**, var. **1-C**

Av.: stylizovaná hlava Alexandra III. Makedonského s rohem Dia Ammona doprava – bez zřetelného obličej a vlasů, na čele výrazný dvojitý diadém, krk zakončený krátkým dvojitým obloukem

Rv.: stylizovaná stojící postava – bojovník (Athéna Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, pod rukama dvě stylizované drapérie v podobě Λ , vpravo svisle jen částečně čitelný nápis CIC-NV, vlevo pod štítem tři nepravidelné svislé linie, vlevo dole VIII

Lit.: *Kolníková 2006b*, 440, č. 2, obr. 1:37; *2012*, Abb. 4:23 = 83:23, 90:5 = 91:12; *Fröhlich 2013*, 27, Abb. 8a; *2016*, obr. 5.

1-C/1. 2,800 g; 11,3/11,2 mm; 6 h (soukromá sbírka, ev. č. PČ 6394)

Ex.: *Kolníková 2012*, 14, č. 23, Abb. 4:23 = 83:23; *Fröhlich 2013*, 27, Abb. 8a; *2016*, obr. 5.

Lok.: **Němčice nad Hanou** (okr. Prostějov); areál obchodně produkčního centrálního sídliště, před 2010 (k lokalitě: *Kolníková 2006b*, 440–441, č. XIII; *Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*; *Kolníková 2012*).

1-C/2. 2,782 g; 11,6/11,6 mm; 6 h (MZM Brno, inv. č. A168.803)

Ex.: *Kolníková 2006b*, 440, č. 2, obr. 1:37; *2012*, 71, č. 2, Abb. 90:5, 91:12.

Lok.: **Polkovice**, (okr. Prostějov); nález v areálu sídliště před 2001–2003 (k lokalitě: *Kolníková 2006b*, 440–441, č. XIV; *2012*, 71, č. XVII).

⁵ Mince byla autorovi přístupná pouze prostřednictvím fotografie.

AV 1/3statéru, typ **Lysimachos / Athéna Alkidemos**, var. **1-D**

Av.: stylizovaná hlava Alexandra III. Makedonského s rohem Dia Ammona doprava – bez zřetelného obličejů a vlasů, na čele výrazný dvojitý diadém, pravidelně ohraničené kruhové razidlo

Rv.: stylizovaná stojící postava – bojovník (Athéna Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, pod rukama dvě stylizované drapérie v podobě Λ, vpravo svíse jen částečně čitelný nápis CIC-NV, vlevo pod štítem tři nepravidelné svíselé linie, vlevo dole VIII

Lit.: *Rudd 81*, č. 10.

1-D/1. 2,76 g (soukromá sbírka)⁶

Ex.: *Rudd 81*, č. 10.

Lok.: Údajně **Nowa Cerekwia** (okr. Głubczyce /Polsko/); nález v areálu sídliště před 2005 (k lokalitě: *Rudnicki 2014*).

Typ 1 (Lysimachos / Athéna Alkidemos) představuje velice důležitý objev v rámci bójského mincovnictví. Lící strana zcela evidentně napodobuje ražby thráckého krále Lysimacha (323–281 před Kristem). Pro pochopení významu těchto mincí v širším kontextu je třeba se podrobněji zaměřit na osobu Lysimacha a jeho mincovnictví.

Lysimachos byl jeden z nástupců Alexandra III. Makedonského (336–323 před Kristem). Narodil se v makedonské Pella a po nástupu Alexandra III. na trůn jej doprovázel na jeho východních taženích – v Persii byl jedním z jeho osobních strážců a vyznamenal se v bojích s Indy. Po Alexandrově smrti se stal správcem Thrákie – v prvních dvou desetiletích své vlády potlačoval především povstání místních kmenů a v zásadě nezasahoval do sporů mezi Alexandrovými nástupci. Stál však na straně Ptolemaia I. (323–283 před Kristem), se kterým čelil expanzi Perdikka a posléze Antigonu. Roku 315 před Kristem se stal součástí koalice tvořené Kassandrem (316–297 před Kristem), Ptolemaiem I. a Seleukem I. (312–281 před Kristem) proti Antigonovi, který však odvrátil nebezpečí, neboť se mu podařilo vzbouřit proti Lysimachovi thrácké a skythské kmeny. V roce 309 před Kristem založil Lysimachos v místě spojujícím poloostrov Chersonésos s pevninou město Lysimachia a v roce 306 přijal královský titul.

Roku 302 před Kristem se Lysimachos s podporou Kassandra, Ptolemaia I. a Seleuka I. obrátil proti Antigonovi a vytáhl do Malé Asie, kde obsadil značnou část země. Po příchodu Antigonu však odmítl riskovat bitvu a stáhl se k přezimování v Bithynii – zde se oženil s ovdovělou perskou princeznou Amastris. Na jaře roku 301 před Kristem Lysimacha posílila armáda Seleuka I. a v bitvě u Ipsu ve Frýgii Antigonu porazili. Vítězové si rozdělili jeho území a Lysimachos obdržel západní část Malé Asie.

Lysimachos se však v tomto okamžiku začal cítit ohrožován seleukovskou říší a uzavřel novou koalici proti svému někdejšímu spojenci s Ptolemaiem I., jenž mu dal za ženu svoji dceru Arsinoé. Roku 297 před Kristem obnovil Demetrios Poliorketes (306–283 před Kristem) nepřítelství a chopil se vlády v Řecku. Lysimachos v odvetu za to obsadil Demetrioiva zbývající města v Malé Asii. Demetrios však využil rozporů mezi Kassandrovými syny, a když ho jedna ze stran vyzvala k intervenci, sám se zmocnil makedonského trůnu. Mezitím Lysimachos byl při pokusu rozšířit svoji moc až na území ležící za Dunajem poražen a zajat náčelníkem kmene Getů, který ho poté za překvapivě mírných podmínek propustil. Demetrios se pokusil využít Lysimachova nezdaru a vpadl do Thrákie. Záhy se ale musel stáhnout, neboť proti němu propuklo povstání v Boiotii. V roce 294 před Kristem uzavřel Lysimachos se svým starým nepřítelem mír, kterým ho uznal za krále Makedonie. O několik let později Demetrios zahájil výstavbu ohromné flotily, s níž plánoval dobytí Asie. Lysimachos proto vytvořil alianci s epeirským králem Pyrrhem (295–272 před Kristem) a roku 288 před Kristem Demetria společným útokem předešli. Současný vpád nepřátel ze západu a z východu podlomil loajalitu makedonského vojska vůči Demetrioovi a ten uprchl ze země. Vítězní králové se nejprve o vládu nad Makedonií podělili, nicméně již v roce 285 před Kristem získal Lysimachos na svou stranu Pyrrhovy vojáky a zbavil tak svého spoluvládcemoci.

⁶ Mince byla autorovi přístupná pouze prostřednictvím fotografie.

Jako makedonský král dosáhl Lysimachos vrcholu své politické kariéry, avšak závěr jeho života byl vyplněn strašlivými rodinnými dramaty. Manželka Amastris byla zavražděna svými dvěma syny, které poté Lysimachos nechal popravit. Dcera Arsinoe, která toužila zajistit svým synům nástupnictví na úkor Lysimachova nejstaršího syna Agathokla, jej za pomoci bratra Ptolemaia Kerauna falešně obvinila ze spiknutí za účelem získání trůnu, načež dal Lysimachos také Agathokla popravit. Tento Lysimachův ukrutný čin vyvolal ovšem velkou nelibost – mnoho asijských měst se vzbouřilo a opustila jej i většina přátel. Vdova po Agathoklovi uprchla k Seleukovi I., který využil situace a zaútočil na území kontrolovaná Lysimachem. Lysimachos také vojensky zareagoval – překročil Hellespont a vytáhl do Lýdie. K rozhodujícímu střetu došlo roku 281 před Kristem v bitvě u Kurupedia, která přinesla Lysimachovi porážku a smrt. Východní oblasti bývalé Lysimachovy říše se staly součástí seleukovského království a do Thrákie pronikli se severu Keltové, kteří se zde usadili a jejich nadvláda pak trvala v Thrákii až do roku 215 před Kristem – velice rychle však přijali životní styl a úroveň Thráků a Řeků, kteří zde již dříve dlouhodobě společně koexistovali (k historii např. *Kolektiv 1974*, 362).

Jedinečným hmotným odkazem krále Lysimacha je jeho mincovnictví. Je značně obsáhlé a z výtvarného hlediska představuje jedinečnou ukázkou helénistického umění. Lysimachovy mince byly raženy v řadě mincoven, což odráží komplikovaný politický vývoj v průběhu vlády tohoto panovníka. Základní přehled stále poskytuje práce M. Thompson (*1968*), která utřídila typy jím produkovaných nominálů podle mincoven a sestavila jejich chronologii. Lysimachovy mince byly raženy v mincovnách Lysimachia, Sestos, Lampsakos, Abydos, Sardes, Magnesia ad Meandrum, Colophon, Mytilene, Alexandria Troas, Efesos, Heraclea, Chios, Amfipolis, Pergamon, Parion, Smyrna, Pella, Perinthos a Aenos. Lysimachovy ražby z Pergamonu byly zpracovány také samostatně a to do úrovně známých razidel (*Arnold-Biucchi 1998*). Mincovní systém navázal na nominály ražené Alexandrem III. Makedonským (souhrnně *Price 1991*) – ve zlatě byly raženy statéry, ve stříbře tetradrachmy a drachmy a malé míře i tetroboly, početná byla také produkce bronzových nominálů.

Statéry byly raženy ve dvou typech – ikonograficky starší je typ tzv. alexandrovský s hlavou Athény a postavou stojící Niké doplněnou nápisem ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ / ΒΑΣΙΛΕΩΣ (*Thompson 1968*, č. 20, 34–38, 79, 95).⁷ Zcela nový a z hlediska tohoto příspěvku zásadní je tzv. lysimachovský typ s hlavou Alexandra III. s rohem Dia Ammona na líci a sedící Athénou doleva opírající se o makedonský štít a držící Niké na rubu se stejným nápisem (*Thompson 1968*, č. 8–9, 39, 59, 10, 139–147, 164–165, 175–176, 236, 239–241). Tento typ, zavedený v roce 297 před Kristem, byl ražen až do Lysimachovy smrti (obr. 1:2–4). Z ikonografického hlediska jde o zcela specifický a z výtvarného hlediska jeden z nejzdařilejších typů helénistických mincí, jehož kvalitu zvyrazňuje zpravidla velmi vysoká úroveň řezačské práce. Stejnou ikonografii mají také tetradrachmy (*Thompson 1968*, č. 10–18, 40–61, 70–77, 82–91, 101–116, 128, 133–135, 148–163, 166–167, 177–235, 237, 242–257; obr. 1:5–6) a drachmy (*Thompson 1968*, č. 62, 117–118, 136–138, 168–174, 238; obr. 1:7).

Pro oblast Thrákie představuje jedinečnou sondu do lokální struktury oběživa poklad z emporia Pistiros, kde Lysimachovy tetradrachmy a drachmy zastoupeny vůči stejným nominálům se jmény Alexandra III. a Filipa III. v poměru 39 : 504 kusů – lysimachovský typ zde reprezentuje pouhých necelých 8% (*Militký 2016*, 143, tab. 2). Tento nález zřejmě poměrně autenticky zachycuje úlohu Lysimachových mincí v peněžním oběhu 80.–70. let. 3. století před Kristem v helénistické Thrákii. Lysimachovský typ se tedy stal výrazným helénistickým platidlem, ale nemohl konkurovat oblíbenému typu alexandrovského. Ačkoliv Lysimachova říše roku 281 před Kristem zanikla, byly mince se jménem Lysimacha v omezené míře raženy i po jeho smrti jako oblíbená obchodní platidla. Jako příklad lze uvést tetradrachmy se jménem keltského krále Skostoka (*Fischer-Bossert 2005*). V městě Byzantion byly lysimachovské statéry i tetradrachmy raženy až do 1. století před Kristem (*SNG Copenhagen 7*, č. 1086–1088, 1135–1143). Až do 1. století byly statéry raženy také v městech Kallatis (*SNG Copenhagen 7*, č. 1089), Tomis (*SNG Copenhagen 7*, č. 1090–1093) a Istros (*SNG Copenhagen 7*, č. 1094). Mladší napodobeniny mají však již výrazně odlišný výtvarný styl.

7 Starší fázi produkce stříbrných Lysimachových mincí reprezentují tetradrachmy a drachmy alexandrovského typu s hlavou Herakla na líci a postavou sedícího Dia na rubu s nápisem ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ / ΒΑΣΙΛΕΩΣ (*Thompson 1968*, č. 6–7, 21–22, 66–68, 80–81, 96–99, 122–127, 129–132; obr. 1:1). Spíše lokální význam měla produkce tetrobolů a bronzových nominálů produkovaných v mincovně Lysimachia (*Thompson 1968*, č. 1–2), nesoucích ještě ikonografii Filipa II. Makedonského. Kromě typů mincí se jménem Lysimacha však byly, především v maloasijských mincovnách, raženy také statéry, tetradrachmy a především drachmy se jménem Alexandra III. – tyto mince však zatím nelze zpravidla přiřadit konkrétním panovníkům (přehled *Price 1991*). Kontinuální produkce alexandrovských typů ražených posmrtně s jeho jménem odráží mimořádnou oblibu těchto ražeb na helénistických trzích.

Obr. 1. Ražby krále Lysimacha. Alexandrovský typ: 1. Kolofoin, AR drachma, 299/8–297/6 před Kristem, 4,08 g, typ Thompson (1968), č. 124 – Ex. *Stack's Coin Galleries December 2007*, č. 111; Lysimachoský typ: 2. Efesos, AV statēr, 294–287 před Kristem, 8,59 g, typ Thompson (1968), č. 164 – Ex. A. Tkalec AG, *Auction October 2003*, č. 74; 3. Pella, AV statēr, 286/5–282/1 před Kristem, 8,52 g, typ Thompson (1968), jako č. 239 – Ex. A. Tkalec AG, *Auction February 2002*, č. 37; 4. Pella, AV statēr, 286/5–282/1 před Kristem, 8,54 g, typ Thompson (1968), jako č. 241 – Ex. *Ira & Larry Goldberg Coins & Collectibles 46*, č. 23; 5. Lampsakos, AR tetradrachma, 297/6–282/1 před Kristem, 16,93 g, typ Thompson (1968), č. 56 – Ex. *Jean Elsen & ses Fils S.A. 91*, č. 27; 6. Pergamon, AR tetradrachma, 287/6–282/1 před Kristem, 17,07 g, typ Thompson (1968), jako č. 223 – Ex. *Gorny & Mosch 175*, č. 76; 7. Magnesia ad Meandrum, AR drachma, 287/6–282/1 před Kristem, 4,17 g, typ Thompson (1968), č. 117 – Ex. *Lanz 146*, č. 84. (zvětšeno)

Ražby helénistického krále Lysimacha nebyly až do nedávné doby jako předlohy zlatých ražeb stře-doevropských Keltů známy. Podobně je tomu také u stříbrných ražeb východokeltských (např. *Göbl 1973*). Existuje však jedna skupina stříbrných mincí, které Lysimachovy předlohy skutečně napodobují – jde o drachmy dvou typů se společným lysimachovským různě stylizovaným rubním motivem sedící Athény doleva. U prvního typu je na lící straně hlava Athény v přilbě doprava (*Göbl 1973*, Taf. 45:596; *Dembski 1998*, 116, č. 1493–1494; *Ziegauš 2010*, 210, č. 558–559), u druhého typu je na lící straně stylizovaná hlava Alexandra III. Makedonského s rohem Dia Ammona převzatá z drachem Lysimacha.⁸ Zásadní otázkou je oblast vzniku těchto ražeb. Tradičně byly považovány za ražby východokeltské, ale prostřednictvím nových nálezů z rakouského Etzersdorfu (*Militký 2015b*, 74) je dosti pravděpodobné, že by jejich původ mohl být právě v této oblasti. Ostatně v této zóně, jak ukazují nové poznatky, byly s jistotou raženy drachmy a 1/2drachmy s motivem koně na rubní straně doplněným symbolem v podobě liliovitého motivu a rosety – typ „mit Stern“ (*Kolniková 1964*; *Göbl 1973*, Taf. 31:385–391, 32:395–396, 398; *Militký 2015b*, 73; 2017b).

8 Nepublikovaný typ doložený na centrálním sídlišti Etzersdorf.

Obr. 2. Srovnání rubních vyobrazení keltského bojovníka a napodobenin nápisů u 1/3staterů typu 1 (Lysimachos / Athéna Alkidemos) a standardních 1/3staterů skupiny Athéna Alkidemos: 5. Bez naleziště, 2,760 g – soukromá sbírka; 6. Kopidlno, 2,86 g – NM Praha, H1-27287 (Pausen 1933, Taf. 4:73); 7. Bez naleziště, 2,76 g – Aurea numismatika 79 (20. 5. 2017), č. 1272. (zvětšeno)

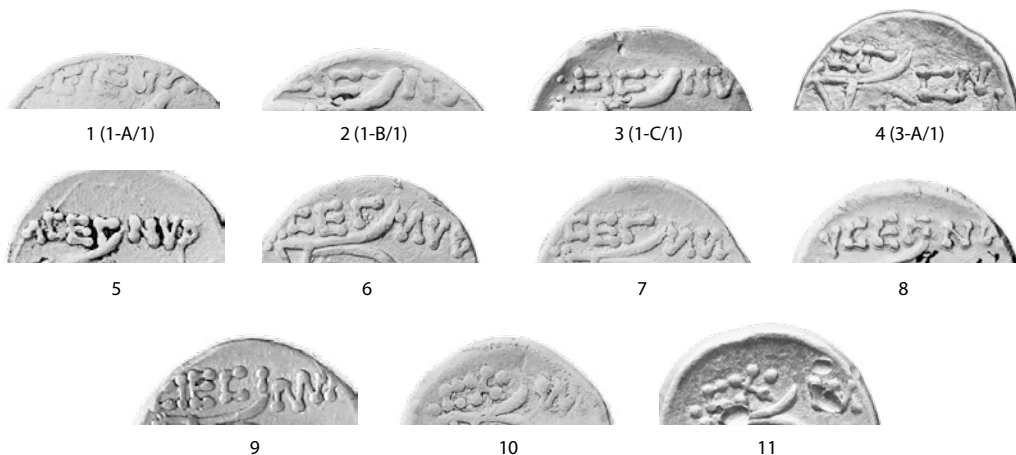
V tomto kontextu je výskyt zlatých bójských nominálů s lícím lysimachovským motivem velice zajímavý. Známe čtyři varianty ražené čtyřmi lícími a třemi rubními razidly (obr. 2:1–4) – společným prvkem lícího motivu je výrazný roh Dia Ammona. Prvá varianta (var. 1-A) byla doposud neznámá – dva exempláře pocházejí z doposud nepublikovaného centrálního sídliště ležícího v širokém okolí Krems an der Donau (č. 1-A/1–2) v Dolním Rakousku. Líc těchto mincí s hlavou Alexandra III. Makedonského je neobvykle detailně propracován a velmi realistických rysů se zřetelnými vlasy a jemným plastickým obličejem – skutečně připomíná styl helenistických mincí. Je třeba zdůraznit, že nad čelem zde ještě chybí diadém, který známe u dalších variant a který evidentně vznikl výtvarnou stylizací podle var. 1-A (nebo jiné doposud neznámé varianty). V rámci bójského mincovnictví předoppidálního období známe jen naprosté minimum takto kvalitních a v řeckém stylu provedených razidel. Mimořádně zajímavá je také rubní strana se stylizovanou stojící postavou (Athénou Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva. Jde zřejmě o transformované zobrazení stojícího keltského bojovníka s kopím a makedonským štítem (např. Fröhlich 2013, 11). Toto vyobrazení se oproti jiným rubním motivům typu 1 či „standardním“ 1/3staterů skupiny Athéna Alkidemos (obr. 2:5–7) odlišuje způsobem modelace postavy i menší mírou stylizace. U této varianty můžeme doložit, že jde opravdu o mužskou postavu s opaskem, oděnou dokonce možná i kalhotech. Z vyobrazení původní předlohy, stojící Athény Alkidemos, zde zbyly pouze stylizované drapérie pod rukama. Vlevo dole je vodorovně nejasná napodobenina písma, vpravo svisle CIECI – ten známe také u některých „standardních“ 1/3staterů skupiny Athéna Alkidemos dobrého stylu (obr. 3:9). Je velmi pravděpodobné, že var. 1-A je v rámci typu 1 nejstarší – kromě stylu to naznačují také vlasy, které byly u dalších variant stylizovány do diadému. Objev varianty 1-A je pro bójskou numismatiku nesmírně

cenný, neboť jde o další z dokladů velmi výrazné ikonografické a stylové závislosti nejstarší fáze produkce mincí skupiny Athéna Alkidemos na řeckých předlohách.

Druhá varianta (var. 1-B) je známa pouze prostřednictvím jediného exempláře pocházejícího ze sídliště v Polkovicích (k lokalitě: *Kolníková 2012*, 71; 440–441, č. XIV; *2012*, 71, č. XVII). Mince je uložena v soukromé sbírce a byla zdokumentována pouze na základě fotografie. Oproti předchozí variantě se však výrazně liší. Hlava na lici je výrazně stylizovaná bez zřetelných vlasů a jen s náznaky obličejce. Na čele je však nově diadém, se kterým setkáváme také u všech dalších variant. Na rubu je pak stojící postava stylizovaná způsobem, jaký známe především ze „standardních“ 1/3statérů skupiny Athéna Alkidemos dobrého stylu (obr. 2:5–7) – i zde je však výrazně zřetelný náznak opasku. Vlevo při okraji a dole jsou znaky v podobě II, vpravo svisle je pouze částečně čitelný nápis CNI.

Třetí varianta (var. 1-C) je do značné míry podobná variantě 1-B. Hlava na lici je bez zřetelných vlasů a bez obličejce. Postava na rubu je stylizovaná podobně jako u předchozí varianty či jako na „standardních“ 1/3statérů skupiny Athéna Alkidemos dobrého stylu (obr. 2:5–7). Ani zde opět nechybí výrazně zřetelný náznak opasku. Vlevo dole je symbol v podobě VIII a vpravo svisle napodobenina nápisu v podobě CIC-NV. Var. 1-C je známa ve dvou exemplářích – jeden pochází z centrálního sídliště v Němčicích nad Hanou (č. 1-C/1) a druhý exemplář opět z již zmíněného sídliště v Polkovicích (č. 1-C/2). Obě mince byly už publikovány (*Kolníková 2006b*, 440, č. 2, obr. 1:37; *2012*, Abb. 4:23 = 83:23, 90:5 = 91:12; *Fröhlich 2013*, 27, Abb. 8a), avšak jejich mimořádný význam dosud nebyl dostatečně zdůrazněn.

Čtvrtá varianta (var. 1-D) je velice blízka s var. 1-C, neboť rub je zřejmě ražen stejným razidlem. Také způsob ztvárnění hlavy je téměř stejný, ale var. 1-D je ražena jiným razidlem, což dokládá především diadém na čele. Jediný známý exemplář, uložený dnes v soukromé sbírce, se v roce 2005 vyskytl na numismatickém trhu (*Rudd 81*, č. 10) a pochází údajně z centrálního sídliště Nowa Cerekwia.

Obr. 3. Napodobeniny nápisů na mincích skupiny Athéna Alkidemos. 1.–3. Typ 1; 4. Typ 3; 1/3statéru (standardní typ); 5. Bez naleziště, 2,760 g – soukromá sbírka; 6. Krems an der Donau /Rakousko/ – široké okolí, 2,782 g – soukromá sbírka, ev. č. 111; 7. Krems an der Donau /Rakousko/ – široké okolí, 2,785 g – soukromá sbírka, ev. č. 113; 8. Kopidlno, 2,86 g – NM Praha, H1-27287 (*Paulsen 1933*, Taf. 4:73); 9. Bez naleziště, 2,76 g – Aurea numismatika 79 (20. 5. 2017), č. 1272; 1/8staréru (standardní typ); 10. Krems an der Donau /Rakousko/ – široké okolí, 1,033 g – soukromá sbírka, ev. č. 988; 11. Žehuň, 1,043 g – soukromá sbírka. (zvětšeno)

Je zřejmé, že mince typu 1 spadají do počáteční fáze produkce ražeb skupiny Athéna Alkidemos a zvláště varianty 1-B až 1-D lze synchronizovat s produkcí „standardních“ 1/3statérů skupiny Athéna Alkidemos dobrého stylu (obr. 2:5–7). Za současného stavu poznání se zdá, že původ těchto mincí, především variant 1-B a 1-C, je zřejmě nutné hledat na území Moravy. Na území Dolního Rakouska zřejmě vznikla především varianta 1-A.⁹ Případná paralelní produkce na sídlišti Nowa Cerekwia je zatím otevřená. Je však třeba zdůraznit, že jde zatím pouze o odhady vycházející z nepočítaného nálezového fondu.

9 V této souvislosti je nutné upozornit na existenci dalšího nepublikovaného exempláře 1/3statéru tohoto typu pocházejícího z centrálního sídliště Roseldorf v Dolním Rakousku (k lokalitě: *Holzer 2009*). Za upozornění děkuji Mgr. Marcínu Rudnickému a tato mince bude zveřejněna na jiném místě.

Hmotnosti těchto mincí se pohybují okolo 2,8 g, což je metrologicky řadí na samý počátek produkce skupiny Athéna Alkidemos (*Holodňák – Militký 2014*, 570–571, tab. 3). Společným rysem se „standardními“ typy jsou napodobeniny písmen a nápisů (obr. 3:1–9). Je ovšem zjevné, že nejde o nápisy v pravém smyslu slova, neboť se zde objevují i „písmena“, která řecká alfabeta nezná, např. znak podobný latinskému C. Nevíme, proč byla produkce 1/3statérů s hlavou Lysimacha početně omezená, rozhodně však jde o důležité svědectví řeckého vlivu na bójské mincovnictví v koridoru Jantarové stezky.

Typ 2 (ženská hlava v přílbě / pták)

MORAVA / DOLNÍ RAKOUSKO, Bójové

AV 1/3statéru, typ **ženská hlava v přílbě / pták**, var. 2-A

Av.: ženská hlava realistického stylu ve stylizované přílbě doprava

Rv.: pták („orlice“) s roztaženými křídly viděný zespoda, po stranách ocasu písmena Η-N

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 4:74; *Dembski 1998*, Taf. 25:486.

2-A/1. 2,79 g; 12,3 mm; 7 h (KHM Münzkabinett Wien, inv. č. GR 26654)¹⁰

Ex.: *Paulsen 1933*, 139, č. 74, Taf. 4:74; *Dembski 1998*, 76, č. 486, Taf. 25:486; *Holodňák – Militký 2014*, 574, obr. 7:4.¹¹

Lok.: neznámá.

Typ 2 (ženská hlava v přílbě / pták) je znám dosud v jediném exempláři bez dochované nálezové proveniencie, uloženém ve vídeňském mincovním kabinetu (inv. č. GR 26654). Ražba je sice dlouhodobě známa z literatury (*Paulsen 1933*, 139, č. 74, Taf. 4:74; *Dembski 1998*, 76, č. 486), ale dosud jí nebyla věnována větší pozornost. Při poslední publikaci byla dokonce do jisté míry zpochybněna její autenticita, neboť byla označena jako „modern manipuliert?“ (*Dembski 1998*, 76, č. 486). Je však zřejmé, že jde s největší pravděpodobností o ražbu autentickou. Na lici je ženská hlava v přílbě stejného typu jakou známe v několika drobných obměnách u nejstarších „standardních“ 1/3statérů dobrého stylu ze skupiny Athéna Alkidemos (*Paulsen 1933*, Taf. 3:59–60, 4:61–73, 75–80; *Kolníková 2012*, č. 20–22; obr. 2:5–7).

Rubní motiv je v rámci ikonografie mincí produkovaných v prostoru mezi Slezskem a Dolním Rakouskem zcela neobvyklý. Jde o zobrazení ptáka s roztaženými křídly, viděného zespoda. Podle výrazného zobáku by se mohlo jednat o dravce – snad orla či orlici. Křídla jsou výrazně členěna na jednotlivá pera, ocas je složitě symetricky složený. Zajímavá jsou dvě písmena Η-N po stranách ocasu. Celkově lze provedení rubního obrazu hodnotit jako velmi zdařilé. Z oblasti koridoru Jantarové stezky bójské mince s motivy ptáků neznáme. Setkáváme se s nimi, avšak v odlišném provedení, na mincích předpoddálního období pocházejících z českého území. Motiv ptáka viděného čelně zředu je znám na 1/4statéru typu pták / harpyje (*Paulsen 1933*, Taf. 11:244; *Arnold – Castelin 1972–1975*, č. 8; *Militký – Vacinová 2012*, 18, č. 2). Zcela specifický ptačí motiv je na rubu dosud unikátní 1/8statéru ze sbírky Národního muzea v Praze (*Horsnæs – Militký 2008*, 13, Fig. 2). Stojící lidská postava s roztaženými křídly je zachycena na 1/8statéru z kodaňské sbírky (*Horsnæs – Militký 2008*, 6, č. 4) – stylizace křidel u této ražby je do jisté míry podobná sledované 1/3statéru. Žádnou z uvedených ražeb však nelze považovat za zřetelnou analogii ke sledované minci a motiv dravce viděného ze spodní části je nutné v kontextu středoevropského keltského mincovnictví považovat za jinde nepoužitý. Ani v řeckém mincovnictví se obdobně zobrazení ptáčí často nevyskytují. Jako určitou vzdálenější analogii lze uvést např. stříbrné sigloi pontského města Amisos ražené v průběhu 5.–4. století před Kristem, na jejichž rubní straně je stojící sova s roztaženými křídly (*SNG BM IX/1*, č. 1053–1126). Ani tyto ražby však nelze považovat předlohy motivu vídeňské 1/3statéru.

¹⁰ Za poskytnutí fotografie děkuji Dr. Klausovi Vondrovci (KHM Wien – Münzkabinett).

¹¹ Zde je označena jako typ Athéna Alkidemos / orlice.

Lze tedy s jistotou konstatovat, že ražba typu 2 vznikla paralelně s hlavním proudem 1/3statérů ze skupiny Athéna Alkidemos. Podle vysoké hmotnosti 2,79 g i velmi kvalitního realistického provedení hlavy v přílbě lze její vznik datovat na samý počátek produkce mincí skupiny Athéna Alkidemos (*Holodňák – Militký 2014*, 570–571, tab. 3), tedy přibližně do doby okolo poloviny 3. století před Kristem (např. *Rudnicki 2013*, 50). Prostřednictvím zcela identického stylového ztvárnění hlavy na líci lze předpokládat, že i typ 3 vznikl zřejmě kdesi na území Moravy či Dolního Rakouska.

Typ 3 (mužská hlava / Athéna Alkidemos)

MORAVA / DOLNÍ RAKOUSKO, Bójové

AV 1/8statéru, typ **mužská hlava / Athéna Alkidemos**, var. **3-A**

Av.: mužská hlava realistického stylu doprava – účes je tvořen vzhůru směřujícími prameny vlasů a třemi volnými vlničkami se prameny v zadní části hlavy

Rv.: stylizovaná stojící postava – bojovník (Athéna Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, pod rukama stylizované drapérie v podobě Λ, ve středu štítu tři kuličky do trojúhelníku, vlevo dole symbol v podobě M, vpravo svisele CF-CN

Lit.: *Militký 2017a*; *Aurea numismatika* 79, č. 1275.

3-A/1. 1,031 g; 9,0/8,4 mm; 12 h (soukromá sbírka)

Ex.: *Militký 2017a*; *Aurea numismatika* 79, č. 1275.

Lok.: neznámá – pravděpodobně Morava; před 15. 10. 2014.

3-A/2. 1,028 g; 9,0/9,4 mm; 12 h (soukromá sbírka /Německo/)

Ex.: –.

Lok.: Údajně **Němčice nad Hanou** (okr. Prostějov); areál obchodně produkčního centrálního sídliště, před 2017 (k lokalitě: *Kolníková 2006b*, 440–441, č. XIII; *Čížmář – Kolníková – Noeske 2008*; *Kolníková 2012*). Údaj o nálezové lokalitě nelze však považovat za ověřený.

Typ 3 (mužská hlava / Athéna Alkidemos) představuje velice zajímavý objev v rámci bójské numismatiky. Jde o zcela nový typ 1/8statéru, který výrazným způsobem rozšiřuje dosavadní poznatky o mincích skupiny Athéna Alkidemos. Doloženy jsou dva exempláře ražené stejným párem razidel. U exempláře deponovaného v soukromé sbírce v Německu (č. 3-A/2) je dochován údaj o údajném původu z centrálního sídliště v Němčicích nad Hanou – tuto informaci však nelze považovat za spolehlivě ověřenou. Druhá mince tohoto typu (č. 3-A/1) se objevila v aukční nabídce společnosti Aurea numismatika (79/20. 5. 2017, č. 1275), kde byl k této ražbě zveřejněn také samostatný komentář (*Militký 2017a*).

Obr. 4. Srovnání 1/8statérů skupiny Athéna Alkidemos: 1. Typ 3 (č. 3-A/1); 2. Standardní provedení – Krems an der Donau /Rakousko/ – široké okolí, 1,033 g – soukromá sbírka, ev. č. 988 (Foto: 1. J. Vaněk; 2. T. Smělý).

Zásadní odlišnost oproti „standardním“ 1/8statéru ze skupiny Athéna Alkidemos dobrého stylu (*Paulsen 1933*, Taf. 6:112–116; *Kolníková 2012*, č. 40–41, 43–44) je hlava na licií straně. U běžných 1/8statérů je zde zobrazena ženská hlava v přílbě realistického stylu doprava (obr. 4:2). Na nově podchycené 1/8statéru je motiv zcela jiný – jde o mužskou hlavu realistického stylu doprava s účesem tvořeným vzhůru směřujícími prameny vlasů a třemi volnými vlničkami se prameny v zadní části hlavy. Na krátkém krku je tenká linie, která by mohla být náznakem torquesu. Výtvarný styl této ražby je typicky keltský a na velmi vysoké úrovni, což opět volně odkazuje k povědomí tvůrce razidla o řeckém mincovnictví. Případnou konkrétní řeckou předlohu k liciímu motivu se dosud nepodařilo identifikovat. Je dosti pravděpodobné, že jde o volně ztvárnění hlavy Apolóna vyskytujícího se často v řeckém a zvláště makedonském mincovnictví.

Na rubní straně sledované ražby je obvyklý motiv pro skupinu Athéna Alkidemos – stojící postava se štítem a oštěpem doleva. Jde opět o transformované vyobrazení stojícího keltského bojovníka s kopím a makedonským štítem (např. *Fröhlich 2013*, 11). Stylové pojetí postavy je v zásadě identické se standardními exempláři „standardních“ 1/8statéru ze skupiny Athéna Alkidemos (obr. 4:2). Zásadní odlišností oproti masově produkovaným 1/8statéru ze skupiny Athéna Alkidemos je napodobenina řeckého nápisu ve tvaru CF-CN (obr. 3:4), se kterým se u standardních emisí nesetkáváme – zde je obvykle CX-W (obr. 3:10–11). V obou případech jde skutečně o napodobeniny písma, neboť znak C, který řecká abeceda nezná, je otočeným Π nebo zkomoleným E. Je tedy zřejmé, že nejde o nápis, ale skutečně jen o jeho napodobeninu.

Hmotnosti obou exemplářů typu 3 jsou 1,031 a 1,028 g, což odkazuje, společně s velmi kvalitním stylovým provedením, k velmi starým exemplářům 1/8statérů skupiny Athéna Alkidemos. Mince lze s velkou pravděpodobností datovat do nejstarší fáze bójského mincovnictví, tedy do průběhu 2. poloviny 3. století před Kristem (LT C1). Za oblast vzniku této ražby lze považovat nejspíše na území Moravy či naddunajského Dolního Rakouska – neznáme však zatím konkrétní místo, kde tyto mince vznikly. Existence typu 3 naznačuje, že v počáteční fázi ražby 1/8statérů skupiny Athéna Alkidemos nebyla jejich produkce omezena pouze na jeden standardní licií motiv (*Paulsen 1933*, Taf. 6:112–116; *Kolníková 2012*, č. 40–41, 43–44). Prakticky s jistotou lze také konstatovat, mince typu 3 se příliš nerozšířily a nebyly raženy v mladších horizontech předpoddávního období (LT C2).

Typ 4 (ptačí hlava / Athéna Alkidemos)

MORAVA, Bójové

AV 1/24statéru, typ ptačí hlava / Athéna Alkidemos, var. 4-A

Av.: stylizovaná ptačí hlava doleva s výraznou pokrývkou hlavy

Rv.: stylizovaná stojící postava – bojovník (Athéna Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, pod rukama dvě stylizované drapérie v podobě Λ, ve středu štítu tři kuličky do trojúhelníku, vlevo dole svíse Λ vpravo svíse ΛΙ

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 7:140; *Kolníková 2012*, Abb. 8:105; *Fröhlich 2013*, 17, obr. 6a.

4-A/1. 0,332 g; 7,3/5,5 mm; 3 h (soukromá sbírka, ev. č. Lg 6)

Ex.: –

Lok.: Údajně **Němčice nad Hanou** (okr. Prostějov); areál obchodně produkčního centrálního sídliště, před 2017 (k lokalitě: *Kolníková 2006b*, 440–441, č. XIII; *Čížmář – Kolníková – Noeske 2008*; *Kolníková 2012*). Údaj o nálezové lokalitě nelze považovat za ověřený.

4-A/2. 0,328 g; 5,9/5,7 mm; 3 h (soukromá sbírka, ev. č. PČ 5350)

Ex.: *Kolníková 2012*, 19, č. 105, Abb. 8:105; *Fröhlich 2013*, 17, obr. 6a.

Lok.: **Němčice nad Hanou** (okr. Prostějov); areál obchodně produkčního centrálního sídliště, před 2010 (k lokalitě: *Kolníková 2006b*, 440–441, č. XIII; *Čížmář – Kolníková – Noeske 2008*; *Kolníková 2012*).

4-A/3. 0,325 g; 6,2/6,2 mm (MZM Brno, ev. č. N 16 – sbírka hrabě Sylva Tarouca)

Ex.: *Paulsen 1933*, 17, 141, č. 140, Taf. 7:140.

Lok.: neznámá – Morava (?); před 1933.

AV 1/24statéru, typ „kulovitá ptačí (?) hlava“ / **Athéna Alkidemos**, var. **4-B**

Av.: stylizovaná kulovitá ptačí (?) hlava doleva (?)

Rv.: stylizovaná stojící postava – bojovník (Athéna Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, pod rukama dvě stylizované drapérie v podobě Λ , ve středu štítu tři kuličky do trojúhelníku, vlevo dole svisle Λ , vpravo svisle ΛI

Lit.: *nepublikováno*.

4-B/1. 0,36 (soukromá sbírka)¹²

Ex.: *Gorny & Mosch 108*, č. 1011.

Lok.: neznámá.

Typ 4 (ptačí hlava / Athéna Alkidemos) rozhojňuje variabilitu zlatých ražeb skupiny Athéna Alkidemos – v tomto případě jde o 1/24statéru. Rubní motiv přináší obvyklé zobrazení stylizované stojící postavy – bojovníka (Athény Alkidemos) s makedonským štítem a kopím (?) doleva, tak jak jej známe u řady jiných mincí celé skupiny. S kombinací písmen Λ a ΛI se však setkáváme jen tohoto typu. Zcela specifický je všem motiv lící strany, který nemá v rámci bójské numismatiky obdoby a který reprezentují dvě odlišné varianty. U prvé z nich (var. 4-A) jde o motiv, který lze nejpravděpodobněji interpretovat jako stylizovanou ptačí hlavu doleva s výraznou pokrývkou hlavy. Razidlo je velmi jemně propracováno a nápadné je zvláště výrazné oko. S obdobnou pokrývkou hlavy jezdců se ovšem setkáváme např. u východokeltských ražeb typu *Çriseni-Berchieş A* (např. *Ziehaus 2010*, 254, č. 691–693) – významu této pokrývky hlavy nerozumíme. Ačkoliv známe pouze tři exempláře, mince je poměrně dlouho známa z literatury, neboť první podchycený pravděpodobně z území Moravy pocházející exemplář je dlouhodobě uložen ve sbírce Moravského zemského muzea (č. 4-A/3) a zveřejnil jej již R. Paulsen (*1933*, 17, 141, č. 140, Taf. 7:140). Další exemplář, uložený v soukromé sbírce, pochází z Němčic nad Hanou (č. 4-A/2). Ze stejné lokality údajně pochází také třetí nedávno podchycený exemplář (č. 4-A/1). Jejich hmotnosti se pohybují v rozmezí 0,332 až 0,325 g. Je velmi pravděpodobné, že tento typ 1/24statéru spadá do nejstarší fáze produkce mincí skupiny Athéna Alkidemos, tedy do horizontu LT C1. Původ této ražby lze hledat na území Moravy, avšak intenzita její produkce však byla zřejmě i v tomto případě jen velmi omezená.

Jediným exemplářem je doložena 1/24statéru druhé varianty (var. 4-B), která má rub zcela identický s variantou 4-A. Díky tomu lze také tuto variantu bezpečně přiřadit ke sledovanému typu. Její líc je ovšem odlišný – nese stylizovanou kulovitou ptačí (?) hlavu. Jestli jde však skutečně o ptačí hlavu, nelze s určitostí stanovit. Tuto ražbu známe v jediném exempláři bez známé nálezové proveniencce a vyskytla se v roce 2001 na numismatickém trhu (*Gorny & Mosch 108*, č. 1011). Její hmotnost je 0,36 g. Lze předpokládat, že i tato varianta souvisí s počáteční fází produkce mincí skupiny Athéna Alkidemos na Moravě.

12 Mince byla autorovi přístupná pouze prostřednictvím fotografie.

Typ 5 (mužská hlava / kůň)

MORAVA / DOLNÍ RAKOUSKO, Bójové

AV 1/24statéru, typ **mužská hlava / kůň**, var. **5-A**

Av.: stylizovaná mužská hlava („Apolón“) doleva s obličejem realistických rysů, vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů, oble zakončený krk

Rv.: kůň ve skoku doprava, dole Δ, vpravo před koněm Δ, nahoře nejasný zoomorfní (?) symbol zakončený třemi oblými liniemi

Lit.: *Rauch 94*, č. 26.

5-A/1. 0,34 g (soukromá sbírka)¹³

Ex.: Lit.: *Rauch 94*, č. 26.

Lok.: neznámá

AV 1/24statéru, typ **mužská hlava / kůň**, var. **5-B**

Av.: stylizovaná mužská hlava („Apolón“) doleva s nezřetelným obličejem, vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: kůň ve skoku doprava, dole Δ, vpravo před koněm Δ, nahoře nejasný zoomorfní (?) symbol zakončený třemi oblými liniemi

Lit.: *nepublikováno*.

5-B/1. 0,331 g; 5,7/6,2 mm; 12 h (soukromá sbírka, ev. č. Lg 3)

Ex.: –.

Lok.: neznámá

AV 1/24statéru, typ **mužská hlava / kůň**, var. **5-C**

Av.: stylizovaná mužská hlava („Apolón“) doleva s obličejem realistických rysů, vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů, mírně oble zakončený krk

Rv.: kůň ve skoku doprava, dole Δ, vpravo před koněm Δ, nahoře nejasný zoomorfní (?) symbol zakončený třemi oblými liniemi

Lit.: *nepublikováno*.

5-C/1. 0,31 g (soukromá sbírka)¹⁴

Ex.: –.

Lok.: neznámá – Morava, blíže nelokalizováno.

Typ 5 (mužská hlava / kůň), reprezentovaný zatím jen 1/24statéřů, představuje zajímavý příklad nominálu souvisejícího opět se skupinou Athéna Alkidemos. Jde o ražby vzácné, doložené dosud pouhými třemi exempláři, které byly zaregistrovány teprve v nedávné době. Vyšší objem jejich produkce však naznačuje skutečnost, že každá z mincí je samostatnou variantou. Evidujeme tři lící a dvě rubní razidla (var. 5-A až 5-C). Hmotnosti sledovaných ražeb se pohybují v rozmezí 0,34–0,31 g. Pouze u jediné z nich (č. C-5/1) víme, že byla nalezena kdesi na Moravě.

13 Mince byla autorovi přístupná pouze prostřednictvím fotografie.

14 Mince byla autorovi přístupná pouze prostřednictvím fotografie.

Obr. 5. Srovnání 1/24statérů skupiny Athéna Alkidemos: 1. Typ 6 (č. 6-A/1); 2. Standardní provedení – Němčice nad Hanou, 0,35 g – soukromá sbírka, ev. č. 4431 – Ex. *Kolníková 2012*, č. 80 (Foto: 2. T. Smělý).

Na lící straně těchto mincí je stylizovaná mužská hlava doleva s různě realisticky ztvárněným obličejem. Vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů a krk je oble zakončen. V obecné rovině lze tento typ hlavy chápat jako keltskou reflexi zobrazení boha Apolóna v řeckém mincovnictví. Charakter hlavy u typu 5 má však zcela jasně identifikovatelnou analogii. Jde o hlavu na nejstarších 1/24statéru ze skupiny Athéna Alkidemos, která je však důsledně orientována doprava (*Paulsen 1933*, Taf. 7:141–142; *Kolníková 2012*, č. 76–80; *Fröhlich 2013*, 15, obr. 4:2). S ohledem na zcela specifické stylové provedení v rámci bójského mincovnictví je vzájemný vztah obou těchto mincí naprosto zřejmý.

Pro zlaté nominály je značně atypický rubní motiv. Jde o koně ve skoku doprava obklopeného dvěma symboly v podobě Δ a nahoře nejasným zoomorfním (?) symbolem. Motiv koně orientovaného doprava je masově zastoupen na stříbrných bójských nominálech – drachma (*Göbl 1973*, Taf. 31:385–386; *Demb-ski 1998*, 86, č. 740–743; *Ziegaus 2010*, 169, č. 473; *Kolníková 2012*, č. 170), 1/2drachma (*Göbl 1973*, Taf. 31:391; *Demb-ski 1998*, 86, č. 745–747; *Ziegaus 2010*, 169, č. 474) a obol s hvězdou (*Ziegaus 2010*, č. 475; *Kolníková 2012*, č. 172–237) a obol typu Roseldorf / Němčice I (*Kolníková 2012*, č. 238–386). Uvedené ražby reprezentují starší fázi produkce stříbrné mince v rámci horizontu LT C. Je velmi pravděpodobné, že s rubním motivem těchto mincí volně souvisí také kůň na rubu 1/24statéru typu 5, který lze prostřednictvím hlavy na lící straně prakticky s jistotou spojit s mincovnictvím v koridoru Jantarové stezky. S motivem koně se jinak na zlatých nominálech v této oblasti prakticky nesetkáváme. Jedinou výjimku představuje ražba uložená v Römisch-Germanische Zentralmuseum v Mohuči (*Behrens 1955*, Taf. 11:5),¹⁵ která má opět zřetelné blízké vazby na výše uvedené stříbrné nominály.

U sledovaného typu mince zasluhuje zvláštní pozornost také nejasný snad zoomorfní (?) symbol umístěný nad koněm. Tento motiv nemá v rámci bójského mincovnictví žádnou přímou analogii a jeho významu nerozumíme, rozhodně však rozšiřuje naše znalosti o specifické keltské symbolice umístované na mincích.

Lze tedy shrnout, že 1/24statéru typu 5 představují další příklad paralelní produkce s hlavním proudem skupiny Athéna Alkidemos. Jejich vznik lze hledat nejspíše na Moravě či v Dolním Rakousku a to nejspíše na samém počátku produkce mincí skupiny Athéna Alkidemos, tedy přibližně v době okolo poloviny 3. století před Kristem.

Závěr

Rozhojnění typového spektra zlatých mincí vzniklých na počátku produkce mincí skupiny Athéna Alkidemos poskytuje nový a výrazně detailnější pohled na počátky keltského mincovnictví v koridoru Jantarové stezky v době okolo poloviny 3. století před Kristem. Nově zveřejněný materiál prokazuje výrazně vyšší obrazovou rozmanitost v rámci zdánlivě unifikované skupiny Athéna Alkidemos. U všech popsaných typů je zřetelný velmi dobrý výtvarný styl razidel, více či méně se odvolávajících k tradicím helénistického mincovnictví. Jde tedy o další potvrzení již delší dobu zřetelné tendence, že počátky bójského mincovnictví v koridoru Jantarové stezky jsou lokální keltskou reflexí řeckého mincovnictví, což je nejzřetelnější především v jeho počáteční fázi (např. *Militký 2015b*, 72–73).

Tento příspěvek vznikl v rámci řešení projektu „Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století v českých zemích a jeho vztah k oppidálnímu období“, finančně podporovaného Grantovou agenturou České republiky (reg. č. 13-24707S).

¹⁵ Tato ražba si zaslouží další samostatnou pozornost.

Literatura

- Arnold-Biucchi, C. 1998:* The Pergamene mint under Lysimachos. In: Ashton, R. – Hurter, S. (eds.): Studies in Greek Numismatics in Memory of Martin Jessop Price. London, 5–15.
- Arnold, P. – Castelin, K. 1972–1975:* Münzen aus dem Fund von Podmokly im Münzkabinett Dresden. Beiträge und Berichte der Staatlichen Kunstsammlungen Dresden 1972–1975, 161–170.
- Behrens, G. 1955:* Keltische Goldmünzen in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums in Mainz. Bilderhefte des RGZM Mainz. Mainz.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H.-Ch. 2008:* Němčice-Viceměřice – ein neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren. *Germania* 86, 655–700.
- Dembśki, G. 1998:* Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums. Band 1. Wien.
- 2009: Eigenprägung und Fremdgeld – Die Fundmünzen aus Roseldorf. In: Holzer, V.: Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur größten keltischen Zentralisierung Österreichs. Schriftenreihe der Forschung im Verbund. Band 102, 87–101.
- Fischer-Bossert, W. 2005:* Die Lysimachaeer des Skostokos. *Revue Belge de Numismatique* 151, 49–74.
- Fröhlich, J. 2013:* Nález keltských mincí z Horných Orešian-Majdánu na Slovensku zlato a pôvod keltských mincí typu Athena Alkidemos. *Numismatický sborník* 27/1 (2012–2013), 9–32.
- 2016: Keltské mince s konskou protomou a skupina Athéna Alkidemos. *Numismatický sborník* 30/2, 166–192.
- Göbl, R. 1973:* Ostkeltischer Typenatlas. Braunschweig.
- Holodňák, P. – Militký, J. 2014:* Dva zlaté předměty z kostrových hrobů z doby laténské ze severozápadních Čech. K možnosti existence předmincovních platidel v horizontu LT B2. In: J. Čižmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G. (edd.): Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 563–580.
- Holzer, V. 2009:* Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur größten keltischen Zentralisierung Österreichs. Schriftenreihe der Forschung im Verbund. Band 102.
- Horsnaes, H. W. – Militký, J. 2008:* Boian coins in the numismatic collection of The National Museum in Copenhagen. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 2003–2005, 5–20.
- Kolektiv 1974:* Slovník antické kultury. Praha.
- Kolníková, E. 1964:* Keltské mince s lýrovitým znakom na Slovensku. *Študijné zvesti* 13/I, Nitra, 195–203.
- 2006a: Význam mincí z moravského laténského centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. *Numismatický sborník* 21, 3–56.
- 2006b: Nové nálezy mincí – príspevok k obrazu doby laténskej na Morave. *Pravěk NŘ* 16, 437–462.
- 2012: Němčice. Ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Kommentierter Fundkatalog. Münzen. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 43. Brno.
- Militký, J. 2015a:* Oppidum Hradiště u Stradonic. Kommentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby. Praha.
- 2015b: Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes. In: Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.): Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 21. Bonn, 77–109.
- 2015c: Schatzfund der keltischen Goldmünzen vom unbekanntem mittelböhmischen Fundort – „OSOVO 2“. Beiträge zum 6. Österreichischen Numismatikertag. Hall in Tirol, 14.–16. 5. 2014. *Haller Münz-Blätter* 8, 57–68.
- 2016: The Pistiros hoard – its general evaluation and comments on its position in the context of other comparable finds in the region of Thrace. In: Bouzek, J. – Militký, J. – Taneva, V. – Domaradzka, E. (edd.): Pistiros Excavations and Studies VI: The Pistiros Hoard. Prague, 138–150.
- 2017a: Nový typ 1/8statéru ze skupiny Athéna Alkidemos. *Aurea numismatika* 79 (20. 5. 2017), 43.
- 2017b: Keltisches Münzwesen in Nordostösterreich. In: Trebsche, P. (ed.): Latènezeit im Osten Österreichs. Reihe „Archäologie in Niederösterreich“. Wien (v tisku).
- Militký, J. – Vacinová, L. 2012:* Keltské, římské a raně byzantské mince (3. století před Kristem–7. století po Kristu). Národní muzeum – Chaurova sbírka. Díl X. Praha.

- Paulsen, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.*
- Rudnicki, M. 2013: Skarb złotych monet celtyckich z Gorzowa nad Przemszą. Wiadomości numizmatyczne 58, 1–91.*
- 2014: Nowa Cerekwia – the Middle La Tène centre of power north of the Carpathians. In: Čižmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G.: Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 421–437.
- SNG BM IX/1: Sylloge Nummorum Graecorum. Volume 9. The British Museum. Part 1: The Black Sea. London 1993.*
- SNG Copenhagen 7: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 7. Thrace. Part II. Odessus–Sestus. Islands, Kings and Dynasts. Copenhagen 1943.*
- Thompson, M. 1968: The mints of Lysimachus. In: Kraay, C. M. – Jenkins, G. K.: Essays in Greek Coinage presented to Stanley Robinson. Oxford, 163–182.*
- Ziegau, B. 2010: Kelten Geld. Münzen der Kelten und angrenzender nichtkeltischer Völkerschaften. Sammlung Christian Flesche. München.*

Aukční a nabídkové katalogy

- A. Tkalec AG, Auction October 2003 (24. 10. 2003).*
- A. Tkalec AG, Auction February 2002 (18. 2. 2002).*
- Aurea numismatika 79 (20. 5. 2017).*
- Gorny & Mosch 108 (3. 4. 2001).*
- Gorny & Mosch 175 (9. 3. 2009).*
- Ira & Larry Goldberg Coins & Collectibles 46 (26. 5. 2008).*
- Jean Elsen & ses Fils S.A. 91 (24. 3. 2007).*
- Lanz 146 (25. 5. 2009).*
- Rauch 94 (7.–11. 4. 2014).*
- Rudd 81: Rudd Liste 81 (Mai 2005).*
- Stack's Coin Galleries December 2007 (18. 12. 2007).*

Summary

Jiří Militký, Unusual types of the gold Celtic coins in the Athena Alkidemos group.

In the last few years, via newly discovered Celtic coins, research in the coinage of the pre-Oppidum Period in the corridor of the Amber Road brought significantly enriching results. It is clear now, that the gold denominations in the territory between Silesia and Lower Austria during the LT C horizon (circa 250–130 BC) represent a very large group of gold coins generally called as of the Athena Alkidemos type. It is evident in the context of the newly found gold coins that parallelly together with the so-called main coin-group of Athena Alkidemos, also atypical types of coins were struck in limited series in connection with the mentioned group of coins – they could be regarded as a sort of *side series*. Some of these coins have been already published in various places, others remain unknown in literature. The article is focused on summarization of the data and creation of typology of the mentioned five types.

Type 1 (Lysimachos/ Athena Alkidemos) represents a very important discovery in the Boian coinage. The obverse side evidently copies the issues struck under the Thracian King Lysimachos (323–281 BC). Four varieties are recently known (Fig. 2:1–4). The first variety (Var. 1-A) has been unknown up to date – two specimens come from an unpublished central settlement near Krems an der Donau (no. 1-A/1–2) in Lower Austria. The obverse of these coins with the head of Alexander III of Macedonia is extraordinarily well performed in detail, with very realistic look and hair, and with very plastic face. Also the reverse side is very interesting with a stylized standing figure – a warrior (Athena Alkidemos) with the Macedonian shield and spear (?) to left. This image differs by its form of modelation and smaller extent of stylization compared to other reverse images of the type 1 or *standard* 1/3-staters of the Athena Alkidemos group (Fig. 2:5–7). In the case of this variety, it is possible to document a real male figure

with belt, even possibly wearing trousers. There is an unclear imitation of letters horizontally below left and *CIECH* vertically right. The second variety (Var. 1-B) is represented only by one specimen found at the settlement in Polkovice. It differs quite a lot compared to the previous variety. Image of head on obverse is significantly stylized without distinct hair and with traces of face. For change, there is a diadem on the head which is typical for the remaining varieties. On reverse, there is a standing figure in stylized form as known from the *standard* 1/3-staters of the Athena Alkidemos group performed in a good style. There are letters in form of *И* left below and in the left margin, and a partly legible inscription of *CNI* vertically right. The third and fourth varieties (Vars. 1-C and 1-D) are quite similar to the variety 1-B. The head on obverse has no distinctive hair and no face. The figure on reverse is stylized similarly as it is in the previous case. There is a *VIII* symbol left below and an imitative inscription in form of *CIC-NV* vertically right. There are two specimens known for the variety 1-C – one comes from the central settlement in Němčice nad Hanou (no. 1-C/1) and the second one comes from the mentioned settlement in Polkovice (no. 1-C/2). The only one specimen for the variety 1-D reportedly comes from the central settlement in Nowa Cerekwia. It is evident that these coins fall to the starting phase of production of coins belonging to the Athena Alkidemos group. Especially the varieties from 1-B to 1-D can be synchronized with production of the *standard* 1/3-staters of the Athena Alkidemos group performed in a good style. Recently, origin of these coins – the varieties 1-B and 1-C above all – should be searched on the territory of Moravia. Primarily, the variety 1-A seems to be produced on the territory of Lower Austria. Possible parallel production at the settlement in Nowa Cerekwia is still questionable. It is necessary to emphasize here that the mentioned theories result from estimates based on relatively small number of the discovered coins.

In the case of the Boian issues with Lysimachos motive on obverse, it is hard to say whether they copied the gold staters or silver tetradrachms/ drachms. Nevertheless, it is evident that there is a certain supporting point for their dating – death of King Lysimachos in 281 BC. Certainly, it is not known how long the time interval between the prototypes and the Boian copies was. Definitely, these coins are dating back sometimes to the beginning of production of the Athena Alkidemos group, i.e. to the mid-3rd century BC.

Type 2 (female head with helmet/ bird) is represented by the only specimen without any specific archeological provenance. The coin is known long in literature. On obverse, there is a female head with helmet – image known in slight modifications from the earliest *standard* 1/3-staters of the Athena Alkidemos group. The reverse motive is totally unusual in iconography of coins produced in the territory between Silesia and Lower Austria. There is a bird with wings spread seen from below. Because of its distinctive beak it could be a bird of prey – possibly eagle or female eagle. There are interesting letters (*И-N*) on both sides of tail. The entire fabric of the reverse image could be regarded as very well done. No motifs of birds are known on the Boian coins from the corridor of the Amber Road. There are similar motifs – of different fabric – on the coins from the Bohemian territory dating back to the pre-Oppidum Period. It is possible to state for sure that the coins of the Type 2 appeared parallelly with the main stream of the 1/3-staters of the Athena Alkidemos group. Taking in mind the totally identical image of head on obverse, it is possible to assume that the Type 2 originated somewhere in Moravia or in Lower Austria.

Type 3 (male head/ Athena Alkidemos) represents a very interesting discovery of the Boian numismatics. It is a totally new type of 1/8-staters which offers a more detailed view in the coin-group with Athena Alkidemos. Two specimens struck from the same dies have been documented. The first one is preserved in a private collection in Germany (no. 3-A/2), and it was reportedly found at the central settlement in Němčice nad Hanou – but this information is not fully confirmed. The second coin of this type (no. 3-A/1) appeared in the numismatic trade. Compared to the standard 1/8-staters of the Athena Alkidemos group performed in a good style, the head image on obverse is different – it is a male head in realistic style to right, freely related to the head of Apollon as portrayed often on the Greek and Macedonian coins. On reverse, there is a usual motive typical for the Athena Alkidemos group – the standing figure with shield and spear to left. In this case, it is transformed in the Celtic warrior with spear and the Macedonian shield. The figural style is basically identical with the standard pieces. The only difference – compared to the massively produced 1/8-staters of the Athena Alkidemos group – is represented by imitation of a Greek inscription in form of *CT-CN*, which is not documented for the standard series. The coin very likely dates to the earliest phase of the Boian coinage, i.e. to the second half of the 3rd century BC (LT C 1). It is possible to assume that this coin most likely originated somewhere in Moravia or in Lower Austria to the north of the Danube River.

Type 4 (head of bird/ Athena Alkidemos) enriches atypical gold coins of the Athena Alkidemos group – it is a 1/24-stater in this case. The reverse motive brings usual image of the stylized standing figure – a warrior (‘Athena Alkidemos’) with the Macedonian shield and spear (?) to left, as it is known in the case of other coins of the whole group. Combination of letters Λ and ΛΙ is typical for this type only. The obverse motive is very specific, and there is no parallel for it in the Boian numismatics. Two varieties of this type exist. The first one offers a motive (Var. 4-A) which could be interpreted most likely as a stylized head of a bird to left with a distinctive cap. Only three specimens are known, but they have been known in literature relatively long, because the first piece – very likely found in Moravia – has been preserved in the collection of the Moravian Land Museum for a long time (no. 4-A/3), and it was previously published by R. Paulsen (1933). Another specimen preserved in a private collection comes from Němčice nad Hanou (no. 4-A/2). The third recently documented piece reportedly comes from the same location (no. 4-A/1). It is very likely that this type of the 1/24-staters dates to the earliest phase of production of the coins of the Athena Alkidemos group, i.e. to the horizon LT C1. It is possible to assume that this coin most likely originated somewhere in Moravia. The second variety (Var. 4-B) is represented by only one specimen with its reverse fully identical with the variety 4-A. Its obverse is different – it shows a stylized round head of a bird (?). Only one specimen is known without provenance. It is very likely that also this variety is connected with the beginning phase of production of the coins of the Athena Alkidemos group in Moravia.

Type 5 (male head/ horse) is represented by three varieties of the 1/24-staters documented by three specimens. Three obverse and two reverse dies have been recorded (Vars. 5-A to 5-C). Weights of the mentioned coins oscillates between 0.34g and 0.31g. Only one piece has its provenance documented in Moravia (no. 5-C/1). The obverse side of these coins shows a stylized male head to left with a realistic face in different forms. There is an analogy for the character of the head of this type which could be identified: the head of the earliest 1/24-staters of the Athena Alkidemos group, strictly oriented to right. The reverse motive with a jumping horse is totally atypical, and it is surrounded by two symbols – Δ on one side and a zoomorphic (?) element on the other side. The motive of horse to right can be massively seen among the Boian silver denominations. These coins most likely originated somewhere in Moravia or in Lower Austria, possibly at the very beginning of coin-production of the Athena Alkidemos group, i.e. approximately around the mid-3rd century BC.

Increased number of types of gold coins struck at the beginning of production of the pieces from the group of Athena Alkidemos offers a new and more detailed view in the starting period of the Celtic coinage in the corridor of the Amber Road around the mid-3rd century BC. The newly published material show significantly higher iconographical diversity among coins of the seemingly unified Athena Alkidemos group. In the case of all described types, very good artistic style of dies is visible, more or less related to the traditions of the Hellenistic coinage. It is another confirmation of tendency – obvious longer time – showing the beginning of the Boian coinage in the corridor of the Amber Road as a local Celtic reflection of the Greek coinage, which is most evident in the starting phase of the Celtic coinage above all.

English summary by V. Novák

PŘÍSPĚVEK K POČÁTKŮM RAŽBY MINCÍ V LATÉNSKÉ STŘEDNÍ EVROPĚ – NEZNÁMÝ TYP 1/24 STATÉRU S KOLEM

Tomáš SMĚLÝ

Abstract – Contribution to the beginning of coin-production in central Europe in the La Tène Period – an unknown type of 1/24-stater with wheel image.

This article summarizes information about the beginning of coin-production in the corridor of the Amber Road and in Bohemia, and parallelly, it offers some new propositions. Based on research in metrology and iconography of coins there, a new thesis has been formed dealing with initiation role of the monetary system in the corridor of the Amber Road in development of the Celtic coinage in Bohemia. In connection with basic characteristic of iconography of the coin types in the case of the Bohemian local coins, a new type of 1/24-stater with head/ wheel image has been published.

 1/24-stater, Athena Alkidemos type series, horse with rosette type, head/ wheel type, Bohemian local coins, monetary system, corridor of the Amber Road, Bohemia

Počátky ražby mincí ve střední Evropě jsou úzce svázány s antickým mincovnictvím, zejména řeckým. Je pravděpodobné, že mocenské a obchodní elity středoevropské laténské společnosti se důkladně seznámily s fungováním peněžního hospodářství vyspělých řeckých států nejspíše v období mohutné jihovýchodní expanze na přelomu první a druhé čtvrtiny 3. století před Kristem. Vedle bezprostředního vojenského útoku Makedonie, Thrákie a přilehlých oblastí sehrál pravděpodobně významnou roli dlouhodobý prodej žoldnéřských služeb řeckým panovníkům, doložený četnými prameny (*Fröhlich 2013*, 23–25; souhrnně *Sills 2003*, 87–100). Nelze ovšem vyloučit ani vliv dalších obchodních či politických kontaktů.

Nejstarší aktivity středoevropských Keltů spojené s konstituováním vlastního měnového systému prozrazují zřetelnou metrologickou i ikonografickou inspiraci zejména makedonským mincovnictvím, se kterým středoevropské elity pravděpodobně přišly do nejtěsnějšího kontaktu. Za nejstarší středoevropské keltské ražby jsou všeobecně považovány statéry typu Niké. Jejich hmotnost vycházela ze zlatého makedonského statéru o hmotnosti přibližně 8,6 g, resp. se této hmotnosti více či méně blížila. Obrazová náplň kopírovala makedonské předlohy – na lici spatřujeme hlavu Athény v korintské přílbě, na rubu stojící postavu Niké. Podrobná typologie a chronologie statérů typu Niké nebyla dosud systematicky zpracována.¹ Není ani zřejmé, kde byly tyto mince raženy. Nápadná variabilita provedení obrazů, značný hmotnostní rozptyl a geografické rozšíření nálezových lokalit snad svědčí o ražbě v delším časovém horizontu a též na rozsáhlejších územích. Je pravděpodobné, že část produkce statérů typu Niké byla ražena v Čechách, na Moravě či na území dolnorakouského Podunají (srovnej *Ziegeus 1997*, 214, 218; *Kolníková 2006*, 5–8; *Militký 2008*, 122; *Kolníková 2010*, 11; *Militký 2011*, 141–142; *Kolníková 2012*, 12; *Militký 2012b*, 111–112; *Militký 2013*, 104–105; *Fröhlich 2014*, 11; *Holodňák – Militký 2014*, 573–574; *Militký 2015a*, 70–71; *2015b*, 37–38). Ražbu statérů typu Niké je třeba považovat za první nakročení středoevropské laténské společnosti na cestě k peněžnímu hospodářství.

S určitým časovým odstupem, snad již okolo poloviny nebo nedlouho po polovině 3. století před Kristem,² navázala ve střední Evropě na ražbu statérů typu Niké ražba dílčích zlatých nominálů o hodnotách 1/3, 1/8 a 1/24 statéru a stříbrných obolů a jejich dvoj a čtyřnásobků – půldrachem a drachem (*Jandrasits 2005*, 133, 135; srovnej *Militký 2011*, 145; *2015a*, 73; *2015b*, 37–39) uspořádaná do pravděpodobně nejstaršího měnového systému středoevropských Keltů (srovnej *Fröhlich 2013*, 10). Stalo se tak na rozsáhlém

¹ Nejúplnějším soupisem je stále Paulsenova práce z roku 1933 (*Paulsen 1933*).

² Názory na dataci nejstarších ražeb typové řady Athéna Alkidemos nejsou dlouhodobě jednotné. Novější numismatické bádání se až na výjimky rámcově shoduje na druhé polovině 3. století před Kristem (*Ziegeus 1997*, 218; *1999*, 108–112; *Militký 2012a*, 175–176; *2015a*, 70–71; *2015b*, 37–38; *2016*, 139; *Fröhlich 2013*, 23–28; *Rudnicki 2013*, 50; *Kolníková 2015*, 256). Jako první upozornil na nutnost časného datování ražby mincí ve středoevropském prostoru H. Polenz (1982).

území koridoru Jantarové stezky mezi jejímiž krajem Horního Slezska a dolnorakouským Podunajím. Produkce mincí byla spojena s výrobně-obchodními centry, k všeobecně známým patří Roseldorf (nejnověji *Dembski 2009*), Němčice nad Hanou (zejména *Kolníková 2012*) a Nowa Cerekwia (nejnověji *Rudnicki 2014*), některá další dosud nebyla významněji numismaticky publikována (např. Stripfing, Etzersdorf) nebo rozpoznána. Ražba zlata byla spojena primárně s produkcí mincí typové řady Athéna Alkidemos (orientačně *Paulsen 1933*, č. 48–87, 112–128, 140–150), ražba stříbra s produkcí mincovních typů kůň s rosetou (Leier – Stern, mit Stern apod.) a později Němčice / Roseldorf (orientačně *Jandrasits 2005*, č. 1–2, 4–12).³ Zdá se, že dostupnost zlata, resp. stříbra byla v oblasti koridoru Jantarové stezky různá, pouze s dolnorakouskými centry je zatím možno spojovat produkci vyšších stříbrných nominálů – drachem a půldrachem.

Ke stříbrným ražbám typu kůň s rosetou bývají na základě ikonografické podobnosti řazeny v numismatické literatuře též stříbrné tetradrachmy typu hlava / kůň s lilii (s lyrovitým symbolem, Apollokopf / Leierblume apod.) (*Kolníková 2006*, 30–31; *2012*, 25, 33; *Militký 2011*, 145; *2012a*, 174–175; *Militký – Karwowski 2013*, 21; *Venclová – Militký 2014*, 396; *Militký 2015a*, 73; *2015b*, 38.). S ohledem na odlišný hmotnostní standard, nálezné lokality koncentrované v prostoru jihozápadního Slovenska, odlišné stylové provedení a příslušnost k jiným dílčím nominálům je prakticky jisté, že tyto tetradrachmy nebyly integrální součástí měnového systému koridoru Jantarové stezky (*Fröhlich 2015*, 45–50, 56–57; srovnej *Kolníková 2015*, 260).

Hmotnostní standard nově konstituovaného měnového systému odpovídal statéru, resp. v případě stříbra pravděpodobně váhově totožné didrachmě o hmotnosti přibližně 8,4 g.⁴ Této hodnotě víceméně odpovídají průměrné hmotnosti nejstarších ražeb všech dílčích nominálů statéru – 1/3, 1/8 i 1/24 a také nejstarších drachem a jejich dílů – půldrachem a obolů (čtvrtdrachem).⁵ Ražbu celých statérů nelze v počáteční fázi fungování měnového systému doložit, pokud ovšem v této době nepokračovala ražba statérů typu Niké. Hmotnostní standard měnového systému koridoru Jantarové stezky vycházel zcela zřetelně z makedonského (fakticky attického) statéru o hmotnosti přibližně 8,6 g. Ten se stal v rámci makedonského měnového systému ve třetí čtvrtině 4. století a po celé 3. století před Kristem výchozí hmotnostní jednotkou pro ražbu jak zlatých statérů, tak stříbrných tetradrachem o dvojnásobné hmotnosti. Snížená hmotnost keltského statéru na 8,4 g reflektovala velmi pravděpodobně lokální specifika starší mincovní produkce statérů typu Niké. Takto striktní vymezení měnového systému, který byl pravděpodobně okolo poloviny 3. století před Kristem konstituován v oblasti koridoru Jantarové stezky, se zdá být zásadní pro pochopení dalšího vývoje nejen v této oblasti, ale i v širším okolí a zejména v Čechách. Okolní regiony byly nutně významně ovlivněny zcela novým fenoménem – masivní ražbou mince určené pro standardní peněžní oběh a následným rozvojem peněžního hospodářství.

Vedle barbarizované a různě modifikované hlavy Athény na líci ražeb (s výjimkou 1/24 statéru) je pro zlaté mince typové řady Athéna Alkidemos typický rubní obraz barbarizované postavy Athény Alkidemos či spíše Athény Promachos převzatý pravděpodobně z makedonských tetradrachem Antígona Gonaty.⁶ Inspirační zdroje obrazů stříbrných mincí – mužské hlavy a koně s rosetou nejsou jednoznačné. Vyjma četné makedonské a paeonské předlohy přicházejí do úvahy zejména romano-kampánské didrachmy z přelomu 1. a 2. čtvrtiny 3. století před Kristem. Převzaté obrazy, ať již byly po stránce myšlenkového obsahu vnímány v latěnském prostředí jakkoliv, je třeba chápat zejména jako všeobecně známé a komerčně úspěšné obchodní vzory v širším prostoru jihovýchodní a jižní Evropy. To jen podtrhuje skutečnost, že ražba mince v její nejstarší fázi představovala ve středoevropském regionu myšlenkově zcela importovaný produkt.

3 Úkolem pro další numismatický výzkum zůstává přesnější datování počátků ražby mincí měnového systému koridoru Jantarové stezky v jednotlivých výrobně-obchodních centrech. Podstatnou otázkou je, zda se tak stalo víceméně naráz nebo v určitém, patrně ne dlouhém, časovém rozmezí.

4 Názvy hmotnostních jednotek a peněžních nominálů latěnského mincovnictví je třeba považovat za umělé. Odpovídají terminologii převzaté v moderní době z řeckého metrologického a peněžního systému.

5 Drachmy a půldrachmy se v rámci jednoho nominálu vyznačují značným hmotnostním rozptylem, který není možno vysvětlit jinak než dlouhodobou ražbou. Je proto třeba odmítnout názor (*Militký 2012a*, 174–175), že se jednalo o mince ražené pouze krátkodobě, souběžně s oboly typu kůň s rosetou, tedy v počátečním období konstituování měnového systému koridoru Jantarové stezky.

6 Interpretaci převzatého vyobrazení Athény Alkidemos (Promachos) na keltských mincích bylo v poslední době věnováno více pozornosti (*Fröhlich 2013*, 11, 26; *Rudnicki 2013*, 46; *Militký 2015a*, 72–73; *2016*, 140). Pojem barbarizovaná postava Athény Alkidemos (Promachos) zahrnuje v podání autora tohoto textu barbarizaci jak ve smyslu formy, tak obsahu. Podobně je možno vnímat i další antické předlohy převzaté na mince nositeli latěnské kultury.

Pro relativní dataci nejstarších děl statérů typové řady Athéna Alkidemos a stříbrných mincí typu kůň s rosetou je rozhodující jejich váha odpovídající statérovému ekvivalentu o hmotnosti přibližně 8,4 g, resp. drachmě o poloviční hmotnosti. Tyto hodnoty nápadně převyšují hmotnosti nejstarších typů českých lokálních ražeb (*Castelin 1965*, 47, 51). České lokální ražby byly dříve označovány jako tzv. vedlejší řady, v poslední době byla spolehlivě lokalizována jejich výroba na území Čech (*Militký 2011*, 149; *Militký – Karwowski 2013*, 22; *Venclová – Militký 2014*, 399; *Militký 2015a*, 75–76; *2015b*, 39–40). Je velmi pravděpodobné, že rozsáhlá ražba mincí v koridoru Jantarové stezky předešla konstituování měnového systému v Čechách a pro mocenské a obchodní elity na území Čech představovala významný inspirační zdroj. Měnový systém, ve kterém byly později většinově raženy mince v Čechách, prakticky kopíroval měnový systém koridoru Jantarové stezky (srovnej *Militký 2015a*, 75–76; *2015b*, 39), ale až v jeho pozdějších fázích spojených se snižováním hmotnostního standardu. Jedinou výraznější odlišností byla absence stříbrných drachem a půldrachem reflektující snad relativně snadnější dosažitelnost zlata oproti stříbru na území Čech. Zdá se, že rozhodujícím činitelem, který ovlivnil měnové parametry mincovní produkce Čech, byly významné ekonomické podněty přicházející z Moravy a přilehlých oblastí Rakouska a Slezska a to nejen v oblasti mincovnictví (srovnej *Venclová 2015*, 16–163). Nelze ovšem vyloučit ani politicko-mocenskou dominanci této oblasti nad Čechami. Za ojedinělý doklad nenaplněné snahy o určitou svébytnost měnového systému laténských Čech je třeba považovat ražbu několika typů velmi vzácných čtvrtstatérů (*Militký – Vacinová 2012*, 18–19, č. 2; *Militký 2015a*, 76; *2015b*, 39) odkazující pravděpodobně k měnovým systémům konstituovaným v západním sousedství Čech či Galii. Přízpůsobením parametrů české mincovní produkce měnovému systému koridoru Jantarové stezky vznikla rozsáhlá oblast představující územní jádro tzv. bójského mincovnictví.

Obr. 1. Čechy, AV 1/8 statér, typ stylizovaná hlava / Athéna Alkidemos, 1,04 g, soukromá sb., inv. č. 1549 (2:1; foto Tomáš Smělý).

Obr. 2. Čechy, AV 1/3 statér, typ hlava s diadémem / Athéna Alkidemos, 2,35 g, soukromá sb. (2:1; foto Tomáš Smělý).

Obr. 3. Čechy, AV 1/4 statér, typ prostovlasá hlava / Athéna Alkidemos, 2,06 g, soukromá sb., inv. č. PČ 3366 (2:1; foto Tomáš Smělý).

S ohledem na převzetí již etablovaného cizího měnového systému se jeví jako velmi zajímavá ikonografická náplň českých lokálních mincovních typů. Motivy, které lze považovat za převzaté z ražeb koridoru Jantarové stezky, spatřujeme podle očekávání spíše na mincovních typech, které lze s ohledem na vysokou hmotnost považovat za starší. Z celkového počtu mincovních typů se ale jedná o nápadnou menšinu. Řadu motivů lze naopak považovat za původní ikonografické vzory vycházející ze symboliky a tvarosloví laténského prostředí. Za převzaté motivy je třeba považovat zejména stojící postavu se štítem a draperiemi napodobující barbarizovanou postavu Athény Alkidemos (Promachos) u typů stylizovaná hlava / Athéna Alkidemos (*Paulsen 1933*, č. 175–181; *Militký – Profantová 2007*, 25, obr. 3; obr. 1), hlava s diadémem / Athéna Alkidemos (*Paulsen 1933*, č. 197–199; obr. 2) a prostovlasá hlava / Athéna Alkidemos (*Paulsen 1933*, č. 196; obr. 3) a dále obraz koně v různých stylizovaném provedení na stříbrných

obolech typu Horoměřice / Dřemčice (*Kolníková 2012*, č. 879–880; obr. 4–5). Těž oboly typu Němčice / Roseldorf II, var. Bi (*Kolníková 2012*, 182; obr. 6) je třeba s ohledem na nálezový původ většiny exemplářů považovat za mince ražené v Čechách podle převzatého vzoru.⁷ Stejně tak je pravděpodobné, že v Čechách byly jako lokální napodobeniny raženy některé specifické varianty zlatých mincí typové řady Athéna Alkidemos. Velmi názornou ukázkou vlivu mincovnictví koridoru Jantarové stezky na mincovní produkci Čech jsou oboly typu Horoměřice / Dřemčice. Známý jsou ve dvou základních variantách – s koněm zprava (obr. 4) i zleva (obr. 5). Průměrné hmotnosti variant se liší, varianta s koněm zleva je nápadně lehčí.⁸ Jedná se téměř jistě o reflexi vývoje obolů typu Němčice / Roseldorf I a II. Tyto se odlišují nejen postavením obrazu koně, ale též průměrnou hmotností, přičemž hmotnost mladšího typu Němčice / Roseldorf II s koněm zleva je shodně výrazně nižší (např. *Jandrasits 2005*, 138; *Kolníková 2012*, 50).

Obr. 4. Čechy, AR obol, typ Horoměřice / Dřemčice, var. kůň zprava, 0,90 g, soukromá sb. (2:1; foto Tomáš Smělý).

Obr. 5. Čechy, AR obol, typ Horoměřice / Dřemčice, var. kůň zleva, 0,75 g, soukromá sb., inv. č. 1606 (2:1; foto Tomáš Smělý).

Obr. 6. Čechy, AR obol, typ Němčice / Roseldorf II, lokální česká napodobenina obolů koridoru Jantarové stezky, 0,71 g, soukromá sb., inv. č. 1744 (2:1; foto Tomáš Smělý).

Velmi zajímavým českým mincovním typem je typ hlava s diadémem / Athéna Alkidemos ražené nejen ve zlatě (obr. 2), ale známý také z dosud nepublikovaných stříbrných obolů. Rubní strana byla převzata ze zlatých mincí typové řady Athéna Alkidemos, lící strana však již prozrazuje inspiraci v laténském prostředí. Je na ní zobrazena hlava, stejně jako na mincích typové řady Athéna Alkidemos, místo přílby je však opatřena vysokou čelenkou či diadémem. Stylové provedení celé ražby prozrazuje zřetelný vliv laténského výtvarného stylu oproštěného od řeckých předloh. Zejména domácí inspirační zdroje lze snad předpokládat u mincí typů postava / kanec (*Paulsen 1933*, č. 248–258), stylizovaný obličej / torques (*Paulsen 1933*, č. 222–225; *Kolníková 2012*, č. 163), Hrušovka (*Nemeškalová-Jiroudková 1974*; *Castelin 1976*, č. 1–4; *Kolníková 2006*, 22, obr. 8:8–9), symetrický ornament / kůň (*Paulsen 1933*, č. 233–234), klečící postava / kůň (*Paulsen 1933*, č. 232), hrbol / kůň (*Paulsen 1933*, č. 230–231), triskeles / kůň (*Paulsen 1933*, č. 236–237), Teplice (*Koblitz 1918*, Taf. 36, č. 27), tři tečky / kůň (*Kolníková 2012*, č. 902), stylizovaná hlava / kůň (*Kolníková 2012*, č. 883) a dalších.⁹ Inspirační zdroje některých typů jsou nejisté. To se týká typu hrbol / klečící postava (*Paulsen 1933*, č. 200–214), který může hypoteticky prozrazovat inspiraci staršími achajmenovskými či thráckými ražbami. Stejně tak protoma Pegase na obolech typu abstraktní motiv / protoma Pegase (*Kolníková 2012*, č. 882) mohla být inspirována některým z četných

7 Oboly typu Horoměřice / Dřemčice a Němčice / Roseldorf II, var. Bi vizuálně spojuje rubní motiv tečky – ta je zpravidla umístěna shodně u okraje mincovního střížku.

8 Měřeno bylo 21 exemplářů s koněm zprava (průměrná hmotnost 0,82 g) a 6 exemplářů s koněm zleva (průměrná hmotnost 0,63 g).

9 Podrobný komentovaný katalog mincí českého předoppidálního období připravuje k publikaci J. Militký. Zde užitá terminologie je v případě některých typů pracovní, může být proto v rozporu s budoucí praxí.

zpracování tohoto oblíbeného motivu na antických mincích. Též motivy hlavy a býka ze zlatých mincí typu hlava / býk (Paulsen 1933, č. 227–229) lze hypoteticky spojovat s antickými předlohami. Stylové provedení všech ražeb, bez ohledu na inspirační zdroje, však již vychází z laténského výtvarného výrazu.

Charakter ikonografické náplně a stylového zpracování mincí z území Čech dává tušit, že mocenské a obchodní elity, v jejichž režii probíhala ražba v Čechách, byly pod výrazně menším vlivem antické mincovní produkce než elity v prostoru Moravy a přilehlých oblastí v době konstituování měnového systému koridoru Jantarové stezky. To může mít souvislost s časovým posunem počátků mincování v Čechách oproti Moravě vč. přilehlých oblastí Slezska a Dolního Rakouska, velmi pravděpodobně se ale také jedná o důsledek periferního postavení Čech ve vztahu k rozvinutým oblastem antického Středomoří a přilehlých oblastí v období LT B2/C1. To také koresponduje s velmi malým počtem řeckých či římských náleзовých mincí, jejichž transfer do Čech je možno klást do 3. či na přelom 3. a 2. století před Kristem (souhrnně Kysela 2016).

Bohatou řadu mincovních typů českých lokálních emisí je možno rozšířit o nový typ hlava / kolo, ke kterému patří dosud nepublikovaná 1/24 statéru:¹⁰

ČECHY (horizont LT C1/C2)

AV 1/24 statéru, typ **hlava / kolo**

Av.: hrubě provedená hlava zprava, mírně konvexní

Rv.: kolo s loukotěmi křížícími se v pravém úhlu, výrazný středový bod

0,332 g; 6,1/6,0 resp. 5,7–6,1 mm

Ačkoli neznáme žádnou obrazovou analogii mezi českými ražbami a ani žádné další nálezové kusy, které by indikovaly původ mince, je velmi pravděpodobné, že se jedná o minci raženou v prostoru Čech. Tomu odpovídají jak nálezová lokalita, tak metrologické parametry a charakter provedení. Vysoká hmotnost, ve statérovém ekvivalentu 7,97 g, řadí minci hypoteticky do počátečního období konstituování měnového systému předoppidálních Čech, tedy do starší fáze ražby českých lokálních emisí.

Obr. 7. Massalia, AR obol, 0,78 g (2:1; foto Numismatik Leu AG).

Mimořádně zajímavý je rubní motiv kola, který je v tomto provedení pro celý středoevropský prostor zcela unikátní. Velmi podobné provedení kola s výrazným středovým bodem a se čtyřmi loukotěmi vytvářejícími symetrický pravoúhlý kříž bylo častým motivem na mincích makedonských, thráckých, centrálního a severního Řecka, sicilských i tarentských – vesměs však výrazně starších, z 5. až časného 4. století před Kristem. Vzhledem k velkému časovému odstupu je málo pravděpodobné, aby některé z těchto ražeb představovaly předlohy publikované 1/24 statéru. Předlohou mohly být spíše massalijské oboly ze 4.–3. století před Kristem (obr. 7), příp. jejich galské napodobeniny. Byly raženy po dlouhé období a ve velkém množství, nálezové kusy jsou známy nejen z Francie, ale také ze Švýcarska, Rakouska a Německa (základní přehled Nick 2006). Zde byly také volně imitovány v řadě typů (Nick 2006, Taf. 6:1–5). Nejméně jeden massalijský obol byl nalezen též na centrálním sídlišti v Němčicích nad Hanou (Kolníková 2012, č. 944). Je tedy pravděpodobné, že se jednalo o minci známou na konci 3. století před Kristem též obchodním a mocenským elitám v Čechách. Na jejím líci je vyobrazena prostovlasá hlava zleva, vzácněji zprava, na rubu je vyobrazeno kolo s výrazným středem a čtyřmi pravoúhle uspořádanými

10 Mince byla nalezena na poli v širším okolí obce Sadová (okr. Hradec Králové) a je nyní uložena v soukromé sbírce (inv. č. 1685).

loukotěmi, ve dvou ze čtyř úsečí jsou samostatná písmena M a A. Průměr střížku se pohybuje okolo 10 mm, jedná se tedy o minci jen o nemnoho větší než 1/24 statéru. Provedení 1/24 statéru je velmi hrubé, detaily mincovního obrazu nejsou dobře zřetelné. Přesto jsou v úsečích kola patrné objekty či znaky, jejichž vložení mohlo být inspirováno písmeny M a A na uvažovaných vzorových ražbách. Nelze ovšem vyloučit možnost, že obrazová podoba 1/24 statéru čerpala současně či dokonce výhradně z domácích zdrojů a je reflexí obrazových vzorů všeobecně rozšířených v laténském prostředí a známých také z kovových plastik. Takovými jsou zejména hojně rozšířené bronzové kroužky s loukotěmi (např. *Castelin 1978*, č. 981–985; *Dembski 2009*, 98, Abb. B22).

Nově objevený typ 1/24 statéru rozhojňuje typologickou rozmanitost ražeb horizontu LT C vzniklých v Čechách. Stejně tak jako u jiných typů však ani v tomto případě nejsme zatím schopni identifikovat konkrétní lokalitu, na které mohl být tento typ produkován.

Literatura

Castelin, K. 1965: Die Goldprägung der Kelten in der Böhmischen Ländern. Graz.

– 1976: Nová „vedlejší řada“ mincí českých Keltů. *Drobná plastika 1976*, č. 1, 1–11.

– 1978: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.

Dembski, G. 2009: Eigenprägung und Fremdgeld – Die Fundmünzen aus Roseldorf. In: V. Holzer: Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur großen keltischen Zentralisierung Österreichs. Schriftenreihe der Forschung im Verbund. Band 102, 87–101.

Fröhlich, J. 2013: Nález keltských mincí z Horných Orešan-Majdánu na Slovensku. Zlato a povod keltských mincí typu Athéna Alkidemos. *Numismatický sborník 27/1 (2012–2013)*, 9–32.

– 2014: Vzácný nález statéra Filipa II. Macedónskeho v moravskom laténskom centre Nēmčice nad Hanou. *Folia numismatica 28/1*, 11–26.

– 2015: Keltské mince s „lýrovitým“ symbolom na Slovensku z pohľadu nových nálezov. *Numizmatika 25*, 45–60.

Holodňák, P. – Militký, J. 2014: Dva zlaté předměty z kostrových hrobů z doby laténské ze severozápadních Čech. K možnosti existence předmincovních platidel v horizontu LT B2. In: J. Čizmarová – N. Venclová – G. Březinová (Eds.): *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 563–580.

Jandrasits, H. 2005: Überlegungen zur Genese und Verbreitung der Kleinsilbermünzen des Typs Roseldorf. *Römisches Österreich 28*, 129–149.

Koblitz, H. F. 1918: Beiträge zur keltischen Münzkunde Böhmens. *Mitteilungen der Oesterreichischen Gesellschaft für Münz- und Medaillenkunde 14*, 97–104.

Kolníková, E. 2006: Význam mincí z moravského laténského centra Nēmčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. *Numismatický sborník 21*, 3–56.

– 2010: Bójske mince v centre a kontaktných zónách. Ku konfrontácii numizmatickej a archeologickej chronológie doby laténskej. *Numismatický sborník 24*, 5–26.

– 2012: Nēmčice. Ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Brno.

– 2015: Münzprägung und Geldwirtschaft an der Ostgrenze der boischen Besiedlung – Forschungsergebnisse und Fragestellungen. In: Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.): *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* Band 21. Bonn, 253–271.

Kysela, J. 2016: Sitos – chrémata? Chalkos – eikona? K řeckým mincím ve střední Evropě mladší doby železné. *Numismatický sborník 30/2*, 193–227.

Militký, J. 2008: Mincovníctví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.): *Archeologie pravěkých Čech / 7. Doba laténská*. Praha, 122–128.

– 2011: Nejstarší středoevropské mince – vzestup a pád keltské civilizace ve střední Evropě z pohledu numizmatiky. In: Bárta, M. – Kovář, M. a kolektiv: *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Praha, 139–172.

– 2012a: Keltské mince z areálu obchodně-produkčního centra v Nēmčicích nad Hanou (okr. Prostějov). Příspěvek k průběžné dokumentaci nálezového fondu. *Numismatický sborník 26/2 (2011)*, 163–178.

- 2012b: Dva nálezné statéry Alexandra III. Makedonského z území jižní Moravy a z okolí Púchova na Slovensku. Numismatické listy 67, 108–114.
- 2013: Statér makedonského krále Filipa III. z Němčic nad Hanou (okr. Prostějov). Numismatický sborník 27/1 (2012–2013), 103–106.
- 2015a: Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes. In: Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.): Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 21. Bonn, 77–109.
- 2015b: Oppidum Hradiště u Stradonic. Komentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby. Praha.
- 2016: Neobvyklé typy zlatých keltských mincí ze skupiny Athéna Alkidemos. Numismatický sborník 31/2, 139–156.
- Militký, J. – Karwowski, M. 2013:* Gold und Silber bei den Boiern und ihren südöstlichen Nachbarn – numismatische und archäologische Überlieferung. In: Hardt, M. – Heinrich-Tamáska, O. (Hrsg.): Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Akten des 23. Internationalen Symposiums der Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum, Tengelic, 16.–19. 11. 2011, 17–31.
- Militký, J. – Profantová, N. 2007:* Nález keltské zlaté mince v raně středověkém hrobu na pohřebišti v Klecanech (okr. Praha-východ). Numismatický sborník 22, 19–29.
- Militký, J. – Vacinová, L. 2012:* Keltské, římské a raně byzantské mince (3. století před Kristem–7. století po Kristu). Národní muzeum – Chaurova sbírka. Díl X. Praha.
- Nemeškalová–Jiroučková, Z. 1974:* Keltská zlatá mince z Hrušovky, o. Litoměřice. Archeologické rozhledy 26, 477–480.
- Nick, M. 2006:* Gabe, Opfer, Zahlungsmittel. Strukturen keltischen Münzgebrauchs im westlichen Mitteleuropa. Band I., II. Rahden.
- Paulsen, R. 1933:* Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.
- Polenz, H. 1982:* Münzen in latènezeitlichen Gräbern Mitteleuropas aus der Zeit zwischen 300 und 50 vor Christi Geburt. Bayerische Vorgeschichtsblätter 47, 27–222.
- Rudnicki, M. 2013:* Skarb złotych monet celtyckich z Gorzowa nad Przemszą, Wiadomości Numizmatyczne 57/1–2, 1–91.
- 2014: Nowa Cerekwia – the Middle La Tène centre of power north of the Carpathians. In: J. Čižmářová – N. Venclová – G. Březinová (Eds.): Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 421–437.
- Sills, J. 2003:* Gaulish and Early British Gold Coinage. London.
- Venclová, N. 2015:* Bohemia and markers of La Tène communities in the Middle Danube region. In: Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.): Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 21. Bonn, 159–167.
- Venclová, N. – Militký, J. 2014:* Glass-making, coinage and local identities in the middle Danube region in the third and second centuries B. C. In: S. Hornung (ed.): Produktion – Distribution – Ökonomie. Siedlungs- und Wirtschaftsmuster der Latènezeit. Akten des internationalen Kolloquiums in Otzenhausen, 28.–30. Oktober 2011. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Band 258. Bonn, 387–406.
- Ziegeus, B. 1997:* Datierung boischer Münzen durch eine Analyse von Schatzfunden. In: Lehrberger, G. et al. (eds.): Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Band I–II. Památky archeologické–Supplementum 7, 213–221.
- 1999: Die keltischen Münzen in den Gräbern von Dobian und Hostomitz – addenda et corrigenda. In: Dubius, O. F. – Frey-Kupper, S. – Perret, G. (Hrsg.): Fundmünzen aus Gräbern. Sitzungsbericht des zweiten internationalen Kolloquiums der Schweizerischen Arbeitsgemeinschaft für Fundmünzen (Neuenburg, 3.–4. März 1995). Untersuchungen zu Numismatik und Geldgeschichte 2, 105–118.

Summary

Tomáš Smělý, Contribution to the beginning of coin-production in central Europe in the La Tène Period – an unknown type of 1/24-stater with wheel image.

It is very likely that the power and trading elites in central Europe in the La Tène Period got acquainted precisely with functioning of the monetary systems of the Greek states at the latest during the massive expansion to the south-east at the break of the first and second quarters of the 3rd century BC. Besides the

direct military attack against Macedonia and Thrace, plus the surrounding areas, also selling mercenary services (or other contacts alternatively) to the Greek rulers played a very important role. The earliest activities of the central European Celts connected with establishing their own monetary system show general inspiration by the Macedonian coinage above all. The first central European coins – gold staters of the Nike type – copied the Macedonian staters. Striking variability of images, huge weight spread and geographical dispersal of the finding locations confirm coin production in longer time span not only in Bohemia, but also in Moravia. Production of gold fractions (1/3-, 1/8- and 1/24-staters) and silver obols and their multiples (half-drachms and drachms) in the frame of the earliest monetary system of the central European Celts followed – after a certain interval, possibly since the mid-3rd century BC – the starters of the Nike type. It happened in the corridor of the Amber Road between the southernmost periphery of Upper Silesia and Lower Austria along the Danube River. Coins of the Athena Alkidemos type were struck in gold and issues with horse and rosette image (the coins of the Nĕmčice/ Roseldorf type later) were struck in silver. The tetradrachms with head of Apollo and horse with lily – different in weight – were not an integral part of the monetary system. They were produced in south-west Slovakia, and they are sometimes connected with the coins of the horse and rosette type.

Weight standard of the newly constituted monetary system corresponded with drachm, didrachm respectively, of some 8.4 g. This figure is similar to average weight of the earliest coins of all stater fractions – 1/3-, 1/8- and 1/24-staters – and also of the earliest drachms and their fractions – half-drachms and obols (quarter-drachms). It is not possible to document production of full staters in the starting phase of the monetary system, unless the staters of the Nike type had continued to be struck. The weight standard of the monetary system in the corridor of the Amber Road was inspired by the Macedonian (originally Attic) stater of approximately 8.6 g, or by the tetradrachm of doubled weight respectively. Slightly decreased weight of the Celtic stater (some 8.4 g) very likely reflected local specifics of the earlier production of the staters of the Nike type. Inspiration for images on the coins of the Athena Alkidemos type and the horse with rosette type can be found primarily among the Macedonian and Paeonian coins. Also the Apulian and Roman-Campanian issues produced in the first half of the 3rd century BC can be taken in mind. The adopted images – no matter how they were perceived in the La Tène milieu – only accent the fact, that production of coins in its earliest phase represented in the central European region a completely imported product from the inspiration point of view.

The weights of the earliest stater fractions of the Athena Alkidemos type and the silver obols of the horse with rosette type strikingly go beyond the weights of the earliest types of the Bohemian local coins. It is very likely then, that the massive coin-production in the corridor of the Amber Road preceded constitution of a monetary system and production of local coin-series in Bohemia. The decisive factor which influenced some monetary parameters of the coin-production in Bohemia seems to be represented by important economic impulses from Moravia, and the surrounding territories of Austria and Silesia. Via adopting parameters of the monetary system in the corridor of the Amber Road by the Bohemian coin-production, a wide area appeared representing the territorial core of the so-called Boian coinage. Iconographic style of the local Bohemian coin types is very interesting from many points of view. The motifs which can be regarded as adopted from the coins struck in the corridor of the Amber Road are more seen on the types classified as earlier issues because of their high weight. These coins represent a visible minority among all sorts of types. On contrary, many motifs can be regarded as original iconographic prototypes derived from symbols and models of the La Tène milieu. The obols of the Horoměřice/ Dřemčice can serve as an instructive example of influence of the coinage in the corridor of the Amber Road on the coin-production in Bohemia. Two varieties are known: one with horse to left and one with horse to right. Their average weight differ, the variety with horse to left is markedly lighter, i.e. later then. It is almost surely a reflection of identical development of visually similar obols of the Nĕmčice/ Roseldorf I and II types. Character of iconographic fabric of the Bohemian coin-production can point to the fact that the power and trading elites controlling the coin-production in Bohemia were less influenced by ancient inspiration compared to Moravia and the surrounding territories in time of constitution of the monetary system in the corridor of the Amber Road. This could be connected with the time shift between the beginning of the coin-production in Bohemia and Moravia (with its surrounding territories), and also, it could be a result of the peripheral role of Bohemia in relation with the developed regions of the ancient Mediterranean. This idea corresponds with still very small number of the Greek and Roman coins found on the territory of Bohemia – they came there during the 3rd century BC or at the break of the 3rd and 2nd centuries BC.

Large number of the local Bohemian coins can be enriched by a new type (head/ wheel) represented here by an unpublished 1/24-stater. Its high weight – 7.97 g in the stater equivalent – can help to classify it hypothetically under the earlier phase of production of the local Bohemian coins. The reverse image of wheel is extraordinarily interesting, and it is absolutely unique in the entire central European area because of its fabric. Very similar image of wheel can be often seen on the Macedonian and Thracian coins, or on the coins from central and north Greece, Sicily and Trent – mostly earlier issues dating to the 5th and early 4th centuries BC. Possibly the obols from Massalia (4th–3rd centuries BC) or their Gaul copies could serve as prototypes. These coins were found in France, Switzerland, Austria and Germany. At least one obol from Massalia was discovered in the central settlement in Němčice nad Hanou. It is very likely then, that such coin was known to the trading elites in Bohemia at the end of the 3rd century BC. Unfortunately, details of the reverse image of the 1/24-stater are not very distinctive, but there are some objects or marks in angles of the wheel – they could be interpreted as letters ‘M’ or ‘A’ as it is visible on the prototypes. Nevertheless, it is not possible to eliminate the eventuality that the image of the 1/24-stater was inspired by the local sources, and it could represent a reflection of models generally spread in the La Tène milieu, e.g. the bronze rings with felloes.

English summary by V. Novák

KELTSKÉ MINCE S KŇNSKOU PROTOMOU A SKUPINA ATHÉNA ALKIDEMOS

Július FRÖHLICH

Abstract – Celtic coins with horse protoma and Athena Alkidemos coin-group.

The article is focused on origin of the silver Celtic coins with horse protoma listed by R. Paulsen (1933) under nos. 183–187 and on their relation with other silver coins listed by R. Paulsen (1933) under nos. 188–194. The silver drachms were - and still are - wrongly regarded as coins of the Cisalpine Boii. Recently, at least 17 specimens are known, including the third type of a lighter silver coin (5 pieces) with image of a sitting figure leaning on a shield (Lambert 1844, Tab. VIII: 27). The finding places of these coins are located in all cases in the territories to the north of the Danube River. Because of the fact that the mentioned silver coins have similar iconographic characteristics which are detectable on gold Celtic coins with Athena Alkidemos, it is very likely that these three types of the silver coins – similarly as the gold coins of the Athena Alkidemos type – were struck by the central European Celts in the corridor of the Amber Road to the north of the Danube River. Common appearance of the coins of the Athena Alkidemos group and silver coins of the Roseldorf/ Némčice type in the concerned region can point to the fact that these coins used to be a part of the earliest bimetallic monetary system introduced in the area of the Amber Road to the north of the Danube River during the La Tène LT B2-C2 periods. Prototypes for their images refer to hypothesis declaring that the central European Celts were inspired at the beginning of their coinage by impulses coming from the Roman-Campanian coinage in central Italy, the coinage of the Thracian-Macedonian region and from some Hellenistic coins struck in Anatolia and the east Mediterranean. The prototypes parallelly indicate the fact that the mentioned three types of silver and gold coins with Athena Alkidemos image started to be produced by the Celts in the mid-3rd century BC at the latest. The key prototype seems to be represented by the Roman-Campanian bronze litra produced shortly before 269 BC (RRC, no. 17/1a; Fig. 10:4). This coin seems to create terminus post quem for the beginning of coin-production of the Athena Alkidemos group.

 Corridor of the Amber Road to the north of the Danube River, LT B2–C2, silver coins with horse protoma, Athena Alkidemos type, bimetallic monetary system

Numizmatický výskum dosiaľ nedokázal vyriešiť problém pôvodu strieborných mincí s Athenou Alkidemos – typ Paulsen (1933) č. 188–194 a ich vzťah s drachmami s kŇnskou protomou – typ Paulsen (1933) č. 183–187. Paulsen vo svojej práci popisuje dva vyššie uvedené typy strieborných mincí, ktoré sú predmetom tohto príspevku. Jeho pozornosti však unikol ďalší, tretí typ mince, nepochybne patriaci do systému týchto strieborných mincí. Ten sa do jeho súpisu bójskych mincí nedostal napriek tomu, že jeden exemplár zo zbierok severofrancúzskeho mesta Rouen bol publikovaný už v roku 1844 (Lambert 1844, 140, č. 27, tab. VIII:27; Scheers 1978, č. 888).

V súčasnosti sú tak známe tri typy strieborných mincí, ktoré podľa ikonografických, hmotnostných i nálezových indícií patria spoločne so zlatými nominálmi typu Athéna Alkidemos do jednej skupiny keltských ražieb. Z dôvodu prehľadnosti sú tieto tri známe typy strieborných keltských mincí označené ako typy A, B, C.

Obr. 1. Typ A – Paulsen (1933) č. 183–187 (6 známých exemplárov; zväčšené).

Typ A - AR drachma s konskou protomou (obr. 1)

Av.: hlava sprava s diadéмом, pod bradou dva obrazce meandrovitého tvaru, okolo perlovec z pukličiek
Rv.: konská protoma sprava, legenda ROMA-VIII, pod konskou papuľou solárny symbol, okolo perlovec z pravidelných pukličiek

Lit.: *Paulsen 1933*, 21–23, Taf. 8:183–187.¹

Obr. 2. Typ B – *Paulsen (1933)* č. 188–194 (11 známych exemplárov; zväčšené).

Typ B - AR, drachma s postavou bojovníka (obr. 2)

Av.: hlava s diadéмом sprava, pod bradou dva obrazce meandrovitého tvaru, okolo perlovec z pukličiek
Rv.: postava stojaceho bojovníka kráčajúceho doľava, pred sebou drží štít, v napriahnutej ruke za hlavou dýku, z pod štítu a napriahnutej ruky splývajú štóly, pod spodným okrajom štítu je zvislá lomená klikatka a symbol Π, vpravo za postavou symbol E, po pravom okraji zvisle legenda CIECIN alebo jej variácie, okolo perlovec z pukličiek.

Lit.: *Paulsen 1933*, 21–23, Taf. 8:188–194; *Forrer 1908/1968*, 194, Fig. 360.

Obr. 3. Typ C – *Lambert 1844*, tab. VIII:27 (5 známych exemplárov; zväčšené).

Typ C - AR, poldrachma so sediacou postavou opierajúcou sa o štít (obr. 3)

Av.: hlava s diadéмом sprava, pod bradou solárny symbol, okolo perlovec z drobných pukličiek
Rv.: vo vzduchu „sediaca“ postava zľava, v pokrčenej ruke pred sebou drží neidentifikovateľný predmet, ľavou pokrčenou rukou sa opiera o štít postavený kolmo na zem, okolo legenda ΕΥ-VVI X, okolo perlovec z pukličiek
Lit.: *Lambert 1844*, 140, č. 27, tab. VIII:27; *Scheers 1978*, 187, č. 888, Pl. XLIV:888; *Hildebrand 1989–1999*, 16, obr. 5.²

História bádania

Strieborné mince typov **A (s konskou protomou)** a **B (s postavou bojovníka)**, boli už v počiatkoch numizmatického bádania v centre značnej pozornosti. Tá vyplývala predovšetkým z ich ikonografickej podoby so zlatými mincami (obr. 4) označovanými ako typ Minerva / Athena Alkidemos (*Paulsen 1933*, č. 59–87),

- 1 Motív konskej protomy sa objavuje tiež na minciach juhogalského kmeňa Allobregov. Dva typy strieborných mincí s legendami IALKOVESI a KASIOS (*Delestrée – Tache 2007*, 47–48, tab. III:3045–3051) sa však od drachmy typu A odlišujú okrem miesta pôvodu i svojou ikonografickou podobou a dobou vzniku.
- 2 Poldrachmu typu C (so sediacou postavou opierajúcou sa o štít) nie je možné zamieňať s keltskou mincou typu Pink (*1939/1974*) č. 596. I keď reverzy drachmy typu Pink (*1939/1974*) č. 596 i poldrachmy typu C čerpajú z rovnakých ideových predlôh, a to z mincí thráckeho kráľa Lysimacha, tak ide o rozdielne typy, ukazujúce na prácu rozdielnych mincových dielní. O tom, že poldrachma typu C patrila do iného peňažného systému ako drachma typu Pink (*1939/1974*) č. 596, svedčí okrem odlišného štýlu zhotovenia reverzného obrazu i hlava Pallas Athény na jej averze, ktorá je iná ako hlava s diadéмом na averzoch strieborných mincí typu A, B a C.

ktoré sú až na rozdiely v detailoch na reverze takmer identické s rubovým obrazom strieborných mincí typu B (s postavou bojovníka). Pretože znaky strieborných mincí typov A, B, C i zlatých mincí s postavou stojaceho bojovníka ukazujú na prácu mincových dielni stredoeurópskych Keltov, kmeňovo alebo iným spôsobom spriaznených, tak s ohľadom na historicky zažitú označenie, bude pre všetky tieto mince vhodné naďalej používať pomenovanie **skupina Athéna Alkidemos**. Tento názov je odvodený z helénskych vzorov s obrazom bohyně Athény Alkidemos, ktorá ako ochrankyňa ľudu, miest a štátov, bývala zobrazovaná v splývajúcom rúchu, s prílbou na hlave, v ľavej ruke so štítom-aigis, podľa povestí zhotoveným z kože Titana alebo Gorgony, v pravej ruke s kopiou.

Obr. 4. 1/3 keltského statéra typu hlava Minervy / Athéna Alkidemos (zväčšené).

Túto typologickú skupinu mincí s legendou CIECIN (alebo jej obdoba) rozšírili v posledných rokoch nálezy 1/3 statéra s hlavou Ammóna (alebo s hlavou v attickej helme) na averze a postavou na reverze (Kolníková 2012, Abb. 4:23 a 90:5; obr.5).

Obr. 5. 1/3 keltského statéra s hlavou Ammóna / Athéna Alkidemos (zväčšené).

Ďalšími keltskými mincami skupiny Athéna Alkidemos, zobrazujúcimi na reverzoch postavu stojaceho bojovníka so štítom, sú i drobné nominály reprezentované 1/8 statérov (Paulsen 1933, č. 112–131, 134–139) a 1/24 statérov (Paulsen 1933, č. 140–150). A súvislosť s touto skupinou majú i nemecké 1/24 statérov (Kolníková 2012, č. 76–161) ako i razby (Paulsen 1933, č. 197–199, prípadne i č. 196; Kolníková 2012, č. 162; obr. 9). Pretože tieto drobné nominály sú pravdepodobne vzhľadom ku svojim rozmerom bez legendy CIECIN (alebo jej varianty), nie sú ani predmetom tejto štúdie.

Obr. 6. Suberátna 1/3 statéra typu Paulsen (1933) č. 197–199 (zväčšené).

Už v počiatkoch vedeckej numizmatiky sa objavovali o minciach skupiny Athény Alkidemos seriózne i menej akceptovateľné názory. Za zmienku stojí napr. vyjadrenie vlastenecky orientovaného moravského historika F. Bočka z prvej polovice 19. storočia. Ten považoval typ Athény Alkidemos za mince razené Slovanmi v dobách Veľkomoravskej ríše, predovšetkým s odkazom na zbroj bojovníka a legendu

na rube, ktorú čítal ako Pegnaze (*Pošvár 1956a*, 140–141; *Šimeček 1986*, 402–403).³ Ešte ďalej zašiel známy český národný buditeľ V. Hanka. Ten na základe Bočkovej interpretácie zlaté mince sfalšoval a za hlavou na averze ich „vylepšil“ opisom PACTHCA., ktorý sa mal čítať ako Rastislav (*Pošvár 1956a*, 139–147; *1956b*, 183–184; *Křížová 1970*, 44–48; *Šimeček 1986*, 404–414).

Pravde bližšie názory sa začali objavovať začiatkom 20. storočia, kedy nemecký bádateľ R. Forrer pripisoval striebornú drachmu typu B (s postavou bojovníka), spoločne so zlatými nominálmi s Athénou Alkidemos, už Keltoom i keď nesprávne kmeňu švajčiarskych Raetov (*Forrer 1908/1968*, 49, 194, Fig. 360).

Významný prínos priniesla práca R. Paulsena (*1933*), ktorý v katalógu bójskych razieb zdokumentoval nálezy i zbierkové exempláre strieborných drachiem typov **A /s konskou protomou/** a **B /s postavou bojovníka/** (*Paulsen 1933*, č. 183–194). Paulsen vo svojom diele zhrnul i prehľad predchádzajúcich názorov na zlaté i strieborné mince typu Athéna Alkidemos (*Paulsen 1933*, 28). Ako vyplýva už zo samotného názvu Paulsenovej práce, tak ten považoval tieto peniaze za bójske mince.

V názore Paulsena (*1933*) zotrval i rakúsky numizmatik K. Pink, prisudzujúci **strieborné drachmy typov A (s konskou protomou) a B (s postavou stojaceho bojovníka) hornoitalským Bójom** (*Pink 1936*, 17). Bójovia prenikli na Apeninský polostrov spoločne s príslušníkmi iných keltských etníc v rámci svojej expanzie na začiatku 4. storočia pred Kristom. V roku 387 pred Kristom sa dostali až do Ríma, aby sa následne usadili v úrodnej oblasti južne od povodia Pádu, v okolí dnešnej Bologne a Modeny. Ako sa domnieval Pink, tak na území „cisalpinskej Gallie“ mali Bójovia podľa vzoru hlavy Minervy v prilbe, prevzatom z lícovej strany rímsko-kampánskych mincí a podľa obrazu bojujúcej gréckej bohyně Athény Alkidemos – ochrankyne mesta Pella, čerpajúcom z reverzu tetradrachiem macedónskeho kráľa Filipa V. (221–211 pred Kristom), začať s razbou strieborných drachiem typu **B (s postavou stojaceho bojovníka)**. K. Pink zdôrazňoval, že jedine tetradrachmy Filipa V. so znakom **X** na štíte bohyně Athény a monogramom EP, resp. EF po stranách, mohli byť vzorom pre strieborné drachmy hornoitalských Bójov. Dobu razby macedónskych tetradrachiem s Athénou Alkidemos považoval za *terminus a quo* vzniku drachiem hornoitalských Bójov (*Pink 1936*, 17). Zdôvodnil to aj historickou situáciou, v ktorej sa ocitli hornoitalskí Bójovia, ktorí boli dlhodobými nepriateľmi Ríma. Bójovia, využívajúci každú príležitosť odporu proti Rímu, ponúkli služby svojich žoldnierskych bojovníkov i kartáginskému vojvodcovi Hanibalovi v 2. púnskej vojne a zúčastnili sa protirímskych bojov v službách Filipa V. Podľa Pinka sa mali preto Bójovia na základe Strabónovej informácie (*Strabón*, V, 13), po konečnej porážke od Rimanov v roku 191 pred Kristom, presunúť k strednému Dunaju. K. Pink sa domnieval, že niektorí Bójovia sa dostali až ku svojim súkmeňovcom na územie v dnešných Čechách, kam priniesli so sebou aj hornoitalské strieborné drachmy, možno i razičov, a dali podnet k razbe drobných zlatých statérových dielov typu Athéna Alkidemos (*Pink 1936*, 18). Takéto vysvetlenie nemá však žiadnu oporu v archeologických dôkazoch a naposledy ju odmietol i G. Dobesch na základe analýzy Strabónovej informácie. Tento autor konštatuje, že Strabón si pomyšlil hornoitalských Bójov s hercynskými, ktorí sa však k Dunaju dostali až neskôršie, po zražke s Kimbrami okolo roku 114 pred Kristom (*Dobesch 1993*, 9).

I napriek mnohým nedostatkom Pinkovu teóriu o hornoitalskom pôvode strieborných drachiem typu **A (s konskou protomou) a B (s postavou stojaceho bojovníka)**, i dobe ich razby niekedy medzi rokmi 210–190 pred Kristom, prevzal i český numizmatik K. Castelin (*Castelin 1958*, 77–79; *1965*, 113–114).

S iným datovaním strieborných mincí typu **B (s postavou stojaceho bojovníka)** prišiel B. Ziegauš. Ten na základe rímsko-kampánskych didrachiem s nápisom ROMANO z rokov 269–242 pred Kristom, datuje razbu strieborných keltských mincí do polovice 3. storočia pred Kristom (*Ziegauš 1997*, 216). Tento názor, ako sa pokúsím zdôvodniť nižšie, sa ukazuje najpravdepodobnejší.

V. Hildebrandt vo svojej práci o mincovom systéme na území strednej Európy doby laténskej (*Hildebrandt 1989–1999*, 15–16) začleňuje všetky tri typy strieborných mincí do mincovníctva severoitalských Bójov a na základe „historicko-metrologicko-chronologickej metódy“ datuje typy **A (s konskou protomou) a C (so sediacou postavou opierajúcou sa o štít)** do rokov 235 pred Kristom a typ **B (s postavou stojaceho bojovníka)** do roku 225 pred Kristom.

Podrobnú analýzu, vzťahujúcu sa k pôvodu a datovaniu strieborných drachiem i zlatých mincí typu Athéna Alkidemos, načrtla E. Kolníková pri hodnotení mincovníctva laténskeho centra v Nēmčiciach nad Hanou (*Kolníková 2006*, 13–18). Táto bádatelka, zotrávajúca pôvodne na Pinkovej teórii o hornoitalskom pôvode strieborných drachiem s Athénou Alkidemos, ktoré sa za severnú dunajskú hranicu mali údajne dostať prostredníctvom obchodu a tam sa stať koncom 3. alebo na začiatku 2. storočia pred Kristom vzorom pre miestnu razbu zo zlata, nedávno názor o pôvode strieborných mincí typov **A (s konskou**

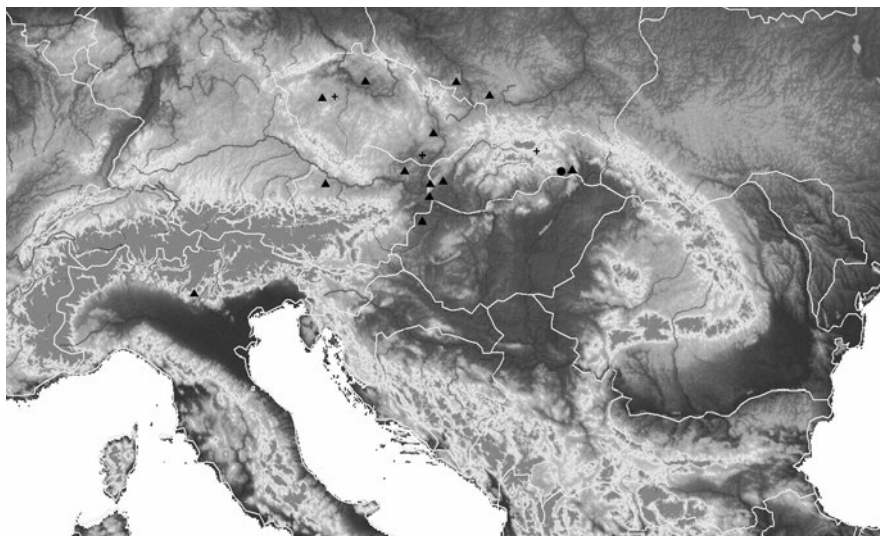
3 Tu aj odkazy na staršiu literatúru.

protomou) a **B (s postavou stojaceho bojovníka)**, opravila. V komentovanom katalógu razieb z keltského výrobného a obchodného centra v Nĕmčiciach nad Hanou vyslovila domnienku, že vzory pre strieborné i zlaté nominály s Athénou Alkidemos treba hľadať v macedónskej oblasti a nie na území hornej Itálie (Kolníková 2012, 15).

Zaujímavý názor o zlatých keltských minciach skupiny Athéna Alkidemos publikoval najnovšie M. Rudnicki (Rudnicki 2013, 49–53). Ten rozlišuje dva typy zlatých 1/3 statérov typu Athéna Alkidemos. Na staršom type tretinových dielov vidí grécky nápis ΑΕΞΙΝΥΟ, ktorý považuje za kombináciu častí mien Alexandra Macedónskeho (Α)ΑΕΞ(ΑΝΡΟΥ) a Antigona Gonáta (ΑΝΤΙ)Γ(Ο)ΝΟΥ (Rudnicki 2013, 51, obr. 17). Tretinové diely statérov i striebornú drachmu s latinskými nápismi CIECIN, CIECINN, CIECINV považuje za mladšie (Rudnicki 2013, 50, obr. 18–19).⁴ Rudnicki predpokladá, že strieborná drachma typu B (Paulsen 1933, č. 188–194) bola razená stredoeurópskymi Keltmi a emisie tetradrachmiem Antigona Gonáta (277–239 pred Kristom) považuje za *terminus a quo* pre „hlavnú“ skupinu keltských mincí Athéna Alkidemos. Záver produkcie mincí skupiny Athéna Alkidemos dáva Rudnicki do spojitosti s presunmi Kimbrov a Teutónov okolo roku 120 pred Kristom cez Sliezsko a Moravu ďalej na juh, pričom s pohybmí týchto etnik spája i zánik keltského osídlenia v Nowej Cerekwii a Nĕmčiciach (Rudnicki 2013, 51–53).⁵

Ako je zrejme z vyššie uvedeného vývoja bádania v otázkach pôvodu a datovania strieborných mincí typov A, B, C, tak predstavy, že sa jedná o mince, ktoré razili Bójovia na území „cisalpinskej Galie“, až na ojedinelé novšie názory (Kolníková 2012; Rudnicki 2013) naďalej pretrvávajú. I predstavy o dobe ich vzniku sa značne rozchádzajú a zahrňujú obdobie od cca druhej štvrtiny 3. storočia pred Kristom až do cca roku 190 pred Kristom.

Pretože predpoklady o severoitalskom pôvode týchto strieborných mincí, nepodložené žiadnymi archeologickými nálezmi ani inými faktami, sa ukazujú nesprávne, je potrebné uviesť o tejto skupine troch strieborných, ale i zlatých keltských mincí, ktoré s nimi súvisia (obr. 4–6), čo najpravdivejší obraz. Môžu k tomu poslúžiť predovšetkým súčasné poznatky o stredoeurópskom mincovníctve laténskeho stupňa LT B2–C1 a inventarizácia známych strieborných exemplárov tejto skupiny (tab. 1). Korigovať ničím nepodložený názor o hornoitalskom pôvode strieborných typov A, B, C umožňujú predovšetkým nálezy so známymi lokalitami (tab. 1; obr. 7).

Obr. 7. Mapa známych nálezov strieborných mincí typov B, C a 1/3 statérov s legendou CIECIN (+ strieborné mince typu B; ● strieborné mince typu C; ▲ zlaté mince s nápisom CIECIN (alebo s jeho obdovou).

4 Podľa môjho názoru sú však na keltských minciach skupiny Athéna Alkidemos nápisy písané skôr latinským písmom, s rôznym stupňom barbarizácie, ako písmom gréckym.

5 Archeologické výskumy i nálezy keltských mincí v Nĕmčiciach a na oppide Staré Hradisko na Morave však naznačujú, že osídľovanie oppida Staré Hradisko, pravdepodobne nĕmčickými Keltmi, prebiehalo kontinuálne už od cca polovice 2. storočia pred Kristom a zrejme i z iných dôvodov, akými boli presuny germánskych Teutónov a Kimbrov na juh.

Tab. 1. Prehľad známych keltských strieborných mincí skupiny Athéna Alkidemos.

Číslo	Nálezisko	Drachma-typ A (Paulsen 1933, č. 183–187), hlava sprava/konská protoma, hmotnosť v gramoch	Drachma-typ B (Paulsen 1933, č. 188–194), hlava sprava/postava bojovníka, hmotnosť v gramoch	Poldrachma-typ C (Lambert 1844, tab. VIII:27), hlava sprava/sediaca postava zľava, opierajúca sa o štít, hmotnosť v gramoch	Publikácia
1.	Neznáme (stredná Európa?)			1,41 ⁶ 1,749 g = 27 greinov.	Lambert 1844, tab. VIII:27; Scheers 1978, č. 888.
2.	Východné Slovensko			1,61	Nepublikovaný nález č. 1/79.
3.	Východné Slovensko			1,70	Nepublikovaný nález č. 2/80.
4.	Východné Slovensko			1,70	Nepublikovaný nález č. 3/81.
5.	Východné Slovensko			1,60	Nepublikovaný nález č. 4/82.
6.	Veľký Slavkov		3,265		Hlinka 1980
7.	Južná Morava		3,00		Kolníková-Koháček 2009, 309–310, č. 1, obr. 1:1
8.			3,29		Paulsen 1933, č. 188
9.			3,14		Paulsen 1933, č. 189
10.	Stradonice (Nižbor)		2,978		Paulsen 1933, č. 190
11.			3,08		Paulsen 1933, č. 191
12.			2,35		Paulsen 1933, č. 192
13.			3,27		Paulsen 1933, č. 193
14.			3,00		Paulsen 1933, č. 194
15.			3,10		Dembski 1998, č. 589
16.			3,291		Castelin 1978, č. 1135
17.		4,19			Paulsen 1933, č. 183
18.		4,18			Paulsen 1933, č. 184
19.		4,04			Paulsen 1933, č. 185
20.		4,276			Paulsen 1933, č. 186
21.		3,87			Paulsen 1933, č. 187
22.		4,055			Ziegheas 2010, č. 438

Ako ukazuje rozmiestnenie známych nálezísk strieborných mincí typov B a C, tak všetky lokalizované nálezy pochádzajú z územia obývaných stredo európskymi Keltmi severne od Dunaja. Podobne i nálezy zlatých 1/3 statérov s legendou CIECIN sa nachádzajú najčastejšie na severnom brehu Dunaja, pričom ich najväčšia koncentrácia je na ľavobrežnej strane tohto veľtoku – na lokalitách ležiacich predovšetkým v koridore trasy Jantárovej cesty. Dnes sem patrí územie Dolného Rakúska, Moravy a Sliezska. Žiadne nálezy strieborných typov B, C nie sú známe z územia hornej Talie. Podobne i z množstva lokalizovaných nálezov zlatých 1/3 statérov, s legendou CIECIN, je z hornej Talie známy iba jeden nálezový exemplár (Castelin 1978, 114, 195, č. 1136), u ktorého môžeme predpokladať, že sa tam dostal prostredníctvom aktivít stredo európskych Keltov.

I keď zatiaľ nepoznáme žiadne lokalizované nálezy keltských drachiem typu A (s konskou protomou), tak uloženie troch, zo šiestich známych, exemplárov v budapeštianskych zbierkach naznačuje, že i tento typ bol s najväčšou pravdepodobnosťou nájdený, podobne ako typy B a C, v strednej Európe. Akúkoľvek informáciu o tom, že by na italskom území bola nájdená drachma typu A, neposkytuje talianska ani žiadna iná numizmatická literatúra. Z územia Apeninského polostrova sú pritom známe nálezy desiatok

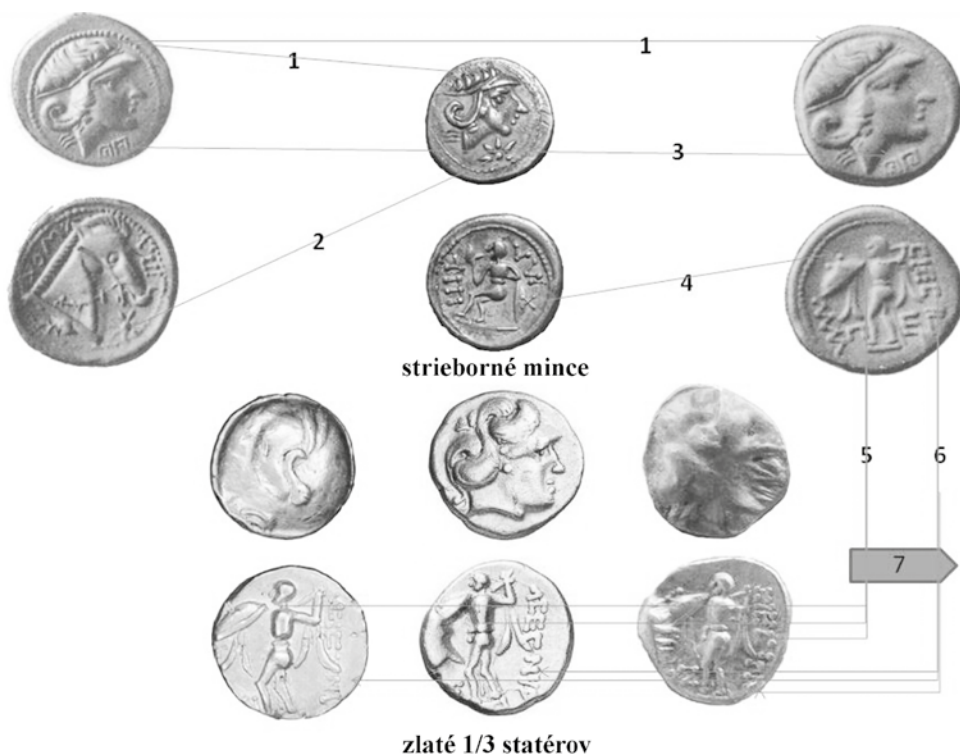
6 Scheers (1978, č. 888) uvádza hmotnosť tejto mince 1,41 g, čo je pravdepodobne údaj nesprávny. V staršej práci Lamberta (1844, tab. VIII:27) je zaznamenaná hmotnosť mince 27 greinov, t.j. 1,749 g. Lambertov údaj sa tak javí presnejší, pretože sa bližšie hmotnostiam ďalších štyroch exemplárov z nepublikovaného východoslovenského nálezu.

romano-kampánskych bronzových litier typu *RRC* č. 17a. Tento typ môžeme považovať za jeden z výrazných ideových predlôh keltských drachiem typu A (obr. 10:4; tab. 2:10.4).

Vzhľadom na koncentráciu nálezov a jednoznačnej spojitosti strieborných typov A, B, C so zlatými nominálmi typu Athéna Alkidemos (v prvom rade s tými, ktoré nesú legendu CIECIN (alebo jej obdobu) je možné vysloviť predpoklad, že celá táto skupina mincí bola razená stredoeurópskymi Keltmi. Pri súčasnom poznaní počtu evidovaných keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos a ich nálezísk (Kolníková 2012) je najpravdepodobnejšie, že dielne, v ktorých boli tieto typy razené sa nachádzali v koridore stredoeurópskej časti Jantárovej cesty, možno na území výrobného a obchodného laténskeho centra v Némčiciach nad Hanou.

Ikonografické súvislosti mincí skupiny Athéna Alkidemos, označenými niekedy legendou CIECIN – relatívna chronológia

Začlenenie strieborných mincí typov A, B, C a zlatých keltských razieb s postavou stojaceho bojovníka do jednej spoločnej skupiny Athéna Alkidemos oprávňuje ich morfológia ako i typologické a ikonografické súvislosti medzi jednotlivými typmi (obr. 8–9).

Obr. 8. Ikonografické súvislosti mincí skupiny Athéna Alkidemos s legendou (Legenda k najdôležitejším ikonografickým súvislostiam – 1. Hlava s diadémom a výrazne profilovaným nosom; 2. Solárny symbol; 3. Meandrovitý symbol pod bradu; 4. Písmeno, resp. symbol X na štíte; 5. Postava kráčajúceho bojovníka so štítom a dýkou; 6. Legenda CIECIN alebo jej obdoba; 7. rozdelenie skupiny na: A) hlavnú skupinu Athéna Alkidemos s legendou i bez nej; B) nominály systémovo súvisiace so skupinou Athéna Alkidemos, pravdepodobne razby lokálnych centier (obr. 9).

Umelecká kvalita ryteckej práce, najbližšia pôvodným antickým vzorom, ako i kvalitné remeselné vyhotovenie jednotlivých typov naznačujú, že najstaršími mincami razenými v rámci skupiny Athéna Alkidemos mohli byť strieborné razby. Na prvé miesto v časovom rade strieborných mincí patrí drachma typu A (s konskou protomou). Predurčujú ju k tomu predovšetkým hmotnosti známych exemplárov, ktoré sa u drachiem typu A pohybujú od 4,276 g do 3,87 g (tab. 1) a sú z pomedzi strieborných razieb najvyššie. Taktiež úroveň obrazov na licovej, ale predovšetkým rubovej strane drachmy typu A, spoločne

s legendou zostavenou z písmen latinskej kapitály, skopírovanou z pôvodnej romano-kampánskej predlohy (obr. 10:4), sa najviac približujú predlohám z helénskeho Stredomoria. Obrazová kvalita mince typu A i nápis v latinke na jej rubovej strane vedú k úvahe, že razidlá mohol vyhotoviť buď majster pochádzajúci z územia Itálie, alebo keltský majster, ktorý v dielňach na území Apeninského polostrova nejaký čas pôsobil.

Obchodné potreby Keltov vyvolali v krátkej dobe po emitovaní typu A zrejme nutnosť zaviesť popri drachme i ďalší nominál s nižšou hodnotou. Týmto nominálom sa mohla stať poldrachma **typu C (so sediaca postava opierajúca sa o štít)**, ktorá bola asi razená iba o niečo neskoršie ako drachma typu A. Hmotnosti poldrachmiem sú od 1,749 g do 1,60 g. K rozlíšeniu hodnôt strieborných mincí mohli okrem hmotností poslužiť i obrazové symboly, umiestnené na averzoch mincí pod bradou hlavy. Drachma typu A je označená meandrovitým symbolom, poldrachma typu C zas nesie symbol solárny. Podobne ako v keltskom prostredí nedáva vysvetliteľný význam legenda v latinke na drachme typu A, význam nápisu nevieme pochopiť ani na poldrachme typu C. O tom, že poldrachma typu C patrí do skupiny razieb Athéna Alkidemos, však utvrdzuje okrem portrétu s výrazne profilovaným nosom na averze i sediaca postava na reverze tejto mince, ktorá štýlom vyhotovenia korešponduje so stojacou postavou bojovníka, charakteristickou pre celú skupinu keltských razieb Athéna Alkidemos. To, že na reverzoch keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos je postava stojaceho bojovníka, ilustruje veľmi dobre rub 1/3 statéra s hlavou Ammóna na averze a postavou na reverze (*Kolníková 2012*, Abb. 4:23 a 90:5; obr. 5). Postava na tomto keltskom tretinovom diele statéra drží v nadvihnutej ruke predmet nápadne podobný krátkemu veliteľskému mečíku, ktorý bol znakom vyššieho statusu keltských bojovníkov. Tento predmet je evidentne odlišný od zväzku bleskov, ktorý zvierajú na helénskejších vzoroch grécky boh Zeus-hromovládca alebo bohyňa Athéna Alkidemos-ochrankyňa ľudu (obr. 10:9–15).

Najmladším typom zo strieborných razieb sa zdá byť drachma **typu B (s postavou bojovníka)**. Jej lícový obraz bol vyrazený pôvodným razidlom, použitým i pri zhotovení úvodnej-prototypovej mince celej skupiny razieb Athéna Alkidemos – drachmy typu A (rozdiel je iba v rozdielnej orientácii meandrovitých symbolov, čo môže byť výsledkom čiastočnej úpravy razidla). O tom, že drachma typu B je mladšia ako drachma typu A, napovedajú predovšetkým nižšie hmotnosti, pohybujúce sa u drachiem typu B od 3,291 g do 2,35 g, ale i nový typ obrazu na reverze, ktorý sa od prototypu, vychádzajúceho z etrusko-púnsko-romano-kampánskych vzorov s konskou protomou, už značne odlišuje. Takýmto novým obrazovým prvkom na drachme typu B je postava stojaceho bojovníka so štítom. Táto postava čerpá z plejády helénskejších mincí s postavou gréckej bohyne Athény Alkidemos-ochrankyne macedónskeho mesta Pella a ľudu (k predlohám s Athénou: *Fröhlich 2013*, 25–28). Na rubovom obraze drachmy typu B vidieť, že ide o prácu toho istého majstra, ktorý zhotovil i razidlo pre reverznú stranu poldrachmy typu C. Presvedčivo to dokumentuje sediaca postava z poldrachmy typu C i stojaca postava z typu B. Fyziologická stavba oboch postáv nesie rukopis jedného autora. Pečať tohto autora je umocnená navyiac i prenesením obrazu štítu s výrazným symbolom v tvare X z reverznej strany poldrachmy typu C na drachmu typu B. Novým prvkom na drachme typu B je legenda CIECIN (alebo jej obdoba). Tá mohla byť vyjadrením uvedenia si významu písma pre propagáciu emitentov týchto keltských mincí. I keď to nemôžeme s určitosťou tvrdiť, tak nápis CIECIN môže byť menom laténskeho centra, alebo menom významnej osoby (kráľa, kniežaťa), ktorá sa o uvedenie mincí do obehu zaslúžila.

Hmotnosti drachiem typov A a B a poldrachmy typu C napovedajú, že i keď ikonografická stránka strieborných keltských razieb bola výsledkom kombinácie etrusko-púnsko-romano-kampánskych predlôh a vzorov z macedónsko-thráckej oblasti, resp. z mincí seleukovských kráľov, tak mincový systém strieborných razieb stredoeurópskejších Keltov vychádzal z macedónskeho hmotnostného štandardu a bol reprezentovaný dvoma nominálmi – drachmou a poldrachmou (4 drachmy odpovedali približne hodnote tetradrachmy Filipa II. alebo Alexandra III.).

Strieborné keltské mince skupiny Athéna Alkidemos sú veľmi zriedkavé a boli zrejme razené krátky čas a v obmedzenom počte. Dnes môžeme iba uvažovať o dôvodoch, kvôli ktorým Kelti razenie strieborných nominálov typov A, B, C ukončili a začali raziť mince zlaté. U tých sa ukazuje, že prvými zo zlatých razieb boli 1/3 statérov s legendou CIECIN alebo jej variantmi (obr. 8). Nominály v hodnote 1/3 statéra, predovšetkým svojimi rubovými stranami, nadväzujú na ikonografiu reverzu striebornej drachmy typu B (s postavou stojaceho bojovníka). Vyobrazenie (obr. 8) prezentuje tri typy skorých 1/3 statérov s legendou CIECIN/ACECNVO. O ich časovej následnosti môže napovedať degenerácia lícového a rubového obrazu. Hlava Ammóna alebo hlava v attickej prilbe (obr. 5), alebo hlava Minervy/Bellony (obr. 4), môžu byť tiež svedectvom procesu hľadania obrazu, ktorý by duchovno-spoločenským predstavám

naddunajských Keltov najviac vyhovoval. Pretože sú zatiaľ známe iba dva exempláre 1/3 statéra s hlavou Ammóna, tak mince s týmto obrazom by sme mohli považovať za staršie ako tretinové diely statéra s hlavou Minervy/Bellony, ktoré poznáme vo väčšom počte. Typ mincí s Minervou/Bellonou navyše odzrkadľuje, že u tohto typu dochádzalo k postupnému zhoršovaniu obrazu, zapríčinenému časovým faktorom i použitím upravovaných, alebo nových lícových razidiel.

Čo však bolo dôvodom ukončenia razby strieborných nominálov typov A, B, C a impulzom k prechodu na zlaté nominály, v počiatočnom štádiu reprezentovanom 1/3 statérov s postavou stojaceho bojovníka s legendou CIECIN, nie je možné jednoznačne tvrdiť. Jedným z dôvodov mohol byť nedostatok striebornej suroviny. Kelti na Morave zrejme nemali v danom období prístup k ložiskám striebornej rudy, prípadne k dostatočnému množstvu razeného striebra v podobe helénskych mincí. Na druhej strane dolnorakúske, ale predovšetkým nemecké nálezy dokumentujú, že v tomto výrobnobchodnom laténskom centre bolo k dispozícii značné množstvo zlata. Dokladajú to predovšetkým nálezy rôznych foriem sekancov zhotovených z tohto vzácneho kovu (*Fröhlich 2012*, 147–159; *Kolníková 2012*, 68, obr. 82, tab. 4). Podnetom k prechodu razby na zlaté mince mohlo byť i zlato dostupné v pomerne blízkych aluviálnych ryžoviskách v Zlatníkoch, v okolí Pezinka a Zlatna na Slovensku (*Fröhlich 2013*, 19–21).

Hodnota zlatých 1/3 statérov s legendou CIECIN, ktoré sa v rade zlatých nominálov naddunajských Keltov javia najstaršie, bola však oproti strieborným drachmám a poldrachme zo skupiny Athéna Alkidemos vysoká. Tretinové diely statérov svojou vysokou kúpnu silou nevyhovovali potrebám keltského obchodu, čo asi viedlo k hľadaniu takých peňažných jednotiek, ktoré by potreby keltského obchodovania uspokojili lepšie. Túto úlohu splnil zrejme predovšetkým nominál v hodnote 1/24 statéra. Ten pri približných hmotnostiach od 0,25 g do 0,36 g a pri dobovom ratiu (pomere zlata ku striebru) 12–10:1, odpovedal hodnote strieborných drachmiem typov A a B o hypopetických hmotnostiach 3,6–4,3 g, resp. 2,5–3,0 g.

Ďalším zo zlatých statérových jednotiek, o ktorú bol regionálny keltský peňažný systém Athéna Alkidemos obohatený, sa mohla stať 1/8 statéra. Tento nominál pri približnej hmotnosti 1 g a dobovom ratiu 12–10:1 odpovedal hodnote striebra 10–12 g, čím sa blížil k hodnote macedónskych tetrdrachmiem Filipa II., vážiacim cca 14 g.

Zatiaľ čo obrázok 8 znázorňuje časovú postupnosť strieborných a prvých zlatých mincí s legendou CIECIN, tak nasledujúce vyobrazenie (obr. 9:7A) predstavuje časový rad mladších zlatých razieb hlavnej skupiny Athéna Alkidemos bez legendy CIECIN. Tie nasledovali po strieborných minciach typov A, B, C a zlatých 1/3 statérov s legendou CIECIN (obr. 8). Súbežne s emitovaním 1/24 statérov a 1/8 statérov bez legendy, dochádzalo postupne k obrazovému úpadku i na mladších tretinových dieloch, ktoré v poslednej fáze razby nemali už žiadnu čitateľnú legendu.

Pravdepodobne jedným z posledných nominálov, ktoré Kelti v skupine Athéna Alkidemos zaviedli, boli zlaté statéry. Domnievať sa o tom môžeme predovšetkým podľa značne úpadkových obrazov, ktoré sa na lícovej i rubovej strane statérov objavujú už iba v náznakoch motívov, výrazných na najstarších tretinových dieloch statérov. Ťažký statér bol v bežnom obchode iba málo použiteľný, jeho uplatnenie ale prichádzalo do úvahy pri mimoriadnych transakciách v diaľkových kontaktoch.

Popri nomináloch, ktoré preukázateľne patria do skupiny zlatých mincí Athéna Alkidemos (obr. 8: nominály s legendou CIECIN; 9:7A-nominály bez legendy CIECIN) sa javí, že táto skupina ovplyvnila i mincovníctvo niektorých iných, menej významných keltských centier (obr. 9:7B). Dokumentujú to vzácne typy, systémovo súvisiace so skupinou Athéna Alkidemos, ale pochádzajúce asi z iných regionálnych centier. I tieto razby sa na reverzoch vyznačujú motívom postavy stojaceho bojovníka, ktorý je v niektorých prípadoch takmer zhodný s obrazmi reverzov zlatých nominálov z radu 7A na obrázku 9 (napr. 1/24 statéra s hlavou s vtáčimi črtami – *Kolníková 2012*, č. 105). U niektorých typov mincí systémovo súvisiacimi so zlatými nominálmi skupiny Athéna Alkidemos, pochádzajúcimi asi z lokálnych centier, má však postava bojovníka na rube odlišné prevedenie, z ktorého je i napriek tomu evidentné, že ideovo čerpalo z obrazu postavy stojaceho bojovníka z mincí skupiny Athéna Alkidemos. O tom, že v prípadoch lokálnych razieb už asi nejde o mince z výrobnobchodného centra v Nemečiciach, resp. dolnorakúskeho Roseldorfu, svedčia predovšetkým obrazy na lícových stranách mincí. Tie ukazujú na prácu iných majstrov (obr. 9:8–10).

Obr. 9. Mince zo skupiny Athena Alkidemos bez legendy. 7A – zlaté nominály Athéna Alkidemos bez legendy (Němčice nad Hanou): 1. 1/24 statéra (Paulsen 1933, č. 141); 2. 1/24 statéra (Kolníková 2012, č. 120); 3. 1/24 statéra (Kolníková 2012, č. 94–104); 4. 1/8 statéra (Paulsen 1933, č. 120); 5. 1/3 statéra (Paulsen 1933, č. 91); 6. Statér (Kolníková 2012, č. 4); 7B – zlaté nominály systémovo súvisiace so skupinou Athéna Alkidemos, prevdepodobne razby lokálnych centier: 7. 1/24 statéra (Paulsen 1933, č. 140; Kolníková 2012, č. 105); 8. 1/4 statéra (Paulsen 1933, č. 196); 9. 1/3 statéra (Paulsen 1933, č. 198); 10. 1/8 statéra (Paulsen 1933, č. 135).

I keď s razbou prvých strieborných nominálov typov A, B, C, ktoré boli súčasťou bimetalického menového systému tohto regiónu, Kelti s neznámych dôvodov pomerne rýchlo prestali, tak hospodárska situácia vyvolala nutnosť obnovenia razby strieborných mincí. Vysoký počet drobných strieborných mincí typu Roseldorf / Němčice z výrobného-obchodného laténskeho centra v Němčiciach nad Hanou, kniežacieho mesta Roseldorf i z iných laténskech lokalít naznačuje, že pre potreby obchodu chýbali drobné mince, ktorými sa mohlo platiť za produkty, výrobky a služby každodennej potreby. Z uvedeného dôvodu mohla byť preto znovu započatá razba v striebre, tentokrát už nie v ťažkých drachmách a poldrachmách typov A, B, C zo skupiny Athéna Alkidemos, ale v podobe menších nominálov – predovšetkým obolov typu Roseldorf / Němčice. Tie sa ikonografii skupiny mincí Athéna Alkidemos vymykajú, ale podľa množstva exemplárov nájdených na lokalitách s nálezmi zlatých razieb skupiny Athéna Alkidemos, spoluvytvárali s nimi bimetalický peňažný systém Keltov z naddunajského koridoru Jantárovej cesty. Obrazová stránka týchto obolov naznačuje, že ikonografickými predlohami pre pravdepodobne prvé typy strieborných obolov typu Roseldorf / Němčice s hlavou (alebo bez nej) na averze a koníkom a hviezdou nad ním (Kolníková 2012, 179, typ A, č. 172–237) boli s najväčšou pravdepodobnosťou mince zo strednej Itálie. Takéto obrazy koníkov s hviezdou (obr. 10:19–21; tab. 2) vidieť napr. na romano-kampánskej didrachme z obdobia 275–270 pred Kristom (typ *RRC*, č. 15), na didrachme mesta Arpi z Apúlie z obdobia 325–275 pred Kristom (typ *HN Italy*, č. 633), na liatom bronzovom ase mesta Luceria z obdobia cca 280 pred Kristom (ThurLOW – Vecchi 1979, č. 273).

Dobové zaradenie stredoitalských predlôh s koníkom sprava a s hviezdou umiestnenou nad ním, ktorých produkcia končila okolo roku 270 pred Kristom naznačuje, že razba strieborných mincí typu Roseldorf / Němčice (Kolníková 2012, 179, typ A) mohla začať niekedy v mladšej fáze razby zlatých nominálov skupiny Athéna Alkidemos (obr. 12), t.j. cca v tretej štvrtine 3. storočia pred Kristom, nie až na prelome 3. a 2. storočia pred Kristom, ako uvažuje E. Kolníková (2006, 30–33). Častý výskyt mincí typu Roseldorf / Němčice a mincí skupiny Athéna Alkidemos na laténskech lokalitách v koridore Jantárovej cesty severne od Dunaja ukazuje, že obe skupiny razieb tvorili spoločný bimetalický menový systém Keltov žijúcich v tejto oblasti v období laténskeho stupňa LT B2/C1–C2.

Podľa výskytu mincí typov vyobrazených na obrázku 12 môžeme predpokladať, že oblasť, v ktorej bola používaná bimetalická menová sústava s mincami skupiny Athéna Alkidemos a Roseldorf / Nĕmĕice sa rozprestierala na juhu od dolnorakúskeho údolia Dunaja s centrom v Roseldorfe, na východe s prirodzenou hranicou na rieke Morave, s pravdepodobným presahom až k západným svahom Malých Karpát. Na severe zasahovala do južného Sliezska s centrom v Nowej Cerekwii (*Rudnicki 2012*).

Nálezy 1/8 statérov typu Paulsen (1933) č. 135 (obr. 12:20) z hornorakúskej lokality v Neubau (*Prokisch 1993*, 26, č. 32–35) i zo stredočeského oppida v Stradonicích (*Paulsen 1933*, č. 135), podobne ako nálezy mincí skupiny Roseldorf/Nĕmĕice v Dřemĕičích v okrese Litomĕřice (*Castelin – Waldhauer 1985*), v Neubau (*Prokisch 1993*, 27–28, č. 39–43), ale i na ďalších lokalitách Slovenska, Rakúska a Čiech naznačujú, kam mohli mince skupiny Athéna Alkidemos a Roseldorf / Nĕmĕice prenikať prostredníctvom obchodným kontaktov, alebo vymedzovať regióny, ktorých mincovníctvo bolo bimetalickým menovým systémom s mincami typov Athéna Alkidemos a Roseldorf / Nĕmĕice ideovo ovplyvnené.

Prehľad historických udalostí z obdobia expanzie Keltov a ich vplyv na formovanie najstarších peňažných systémov Keltov

Načrtnutý model postupného vydávania jednotlivých typov mincí skupiny Athéna Alkidemos vyvoláva otázky, aké osoby o tomto procese rozhodovali. V stredoláatskom stupni LT B2–C bola keltská spoločnosť značne spoločensky diferencovaná. Z archeologických nálezov dokumentujú hierarchizáciu spoločnosti predovšetkým kostrové hroby. Na území naddunajskej časti Jantárovej cesty existujú bohaté kostrové hroby z laténskeho stupňa LT B2–C1, ktorých obsah naznačuje, že v nich boli pochovaní jednotlivci s mimoriadnym postavením. Môžeme predpokladať, že takto vysoko postavené osobnosti (králi, kniežatá, duchovní predstavitelia, význační bojovníci) mali vplyv, ktorý im umožňoval zrealizovať vydanie jednotlivej mince, akou sa javí byť napr. strieborná drachma typu A (s konskou protomou). Tá mohla byť priekopníckym pokusom jednotlivca, ktorý vydaním mince uviedol do laténskeho prostredia poznatky získané na území Apeninského polostrova. Pokiaľ takýto priekopnícky počín spočívajúci vo vydaní najstaršieho typu mince našiel pozitívnu odozvu, tak utváranie menového systému celého regiónu už asi bolo výsledkom dohody väčšieho počtu predstaviteľov, disponujúcich dostatočnou duchovnou i hospodárskou mocou. K úvahám o zapojení širšieho okruhu osôb pri zavádzaní bimetalického menového systému, ktorý bol utváraný po emitovaní prototypovej striebornej drachmy typu A (s konskou protomou), oprávňuje pestrosť obrazových motívov, vyskytujúcich sa na minciach skupiny Athéna Alkidemos.

Obrazové motívy mladších typov keltských razieb skupiny Athéna Alkidemos už nie sú výsledkom okopírovania jedinej mincovej predlohy, ale kombináciou ikonografických i metrologických podnetov pochádzajúcich z niekoľkých od seba navzájom vzdialených regiónov s rozvinutým mincovníctvom (obr. 11).

Skupina kompetentných keltských predstaviteľov sa musela v procese tvorby prvého menového systému na svojom území zhodnúť nielen na ikonografickom vzhľade mincí, ale potrebovala dospieť ku konsenzu vo všetkých otázkach vytváranej peňažnej sústavy. Z množstva ideových, hospodárskych a technologických podnetov, pochádzajúcich z viacerých oblastí antického sveta, sa k tomu oprávnené osoby museli dohodnúť na hmotnostnom štandarde, počte a hodnotách nominálov i druhu kovov, z ktorých začali keltské mince raziť. A celkom neznámy zostáva proces a spôsob uvádzania peňazí do obehu.

Bimetalická sústava keltských razieb skupiny Athéna Alkidemos a strieborných mincí typu Roseldorf / Nĕmĕice je cenným svedectvom o migračných pohyboch, historickej expanzii a smeroch výbojov Keltov, ktoré sú zaznamenané v keltskej mytológii i v literárnych dielach antických historikov.

Spoločne s archeologickými nálezmi vypovedajú i písomné pramene o tom, že pravlasť Keltov ležala v oblasti severných Álp a horného Dunaja. V starej povesti, prerobovanej však rímskym historikom Liviom až na prelome starej a novej éry, sú zmieňované udalosti, ku ktorým malo dôjsť v dobe kráľa Tarquinia Prisca na počiatku 6. storočia pred Kristom. V skutočnosti sa však tieto udalosti odohrali dve storočia neskoršie. Povest' o Bellovesovi a Segovesovi, synovcoch Ambigata, kral'ujúceho kmeňu Biturigov hovorí, že títo boli poverení hľadať pre početné obyvateľstvo nové územia. Táto povest' vysvetľuje dva hlavné prúdy keltskej expanzie smerujúce na juh do Itálie a na východ do strednej Európy a o niečo neskoršie i do východného Stredomoria. Malo sa tak stať niekedy okolo roku 400 pred Kristom.

Uvedené dva prúdy keltskej expanzie sú dôležité i pre osvetlenie inšpiračných podnetov, ktoré sa podpísali na vzniku a podobe keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos a Roseldorf / Nĕmĕice.

Jeden kolonizačný prúd Keltov smeroval na Apeninský polostrov. O prieniku Keltov do severnej Itálie a ich bojoch s Etruskami sa zmieňuje Titus Livius (*Livius*, Dejiny V, 34). Vyššie spomínanú staršiu povest' o Bellovesovi a Segovesovi dopĺňujú mladšie zmienky Pompeia Troga, podľa ktorých sa od západu vydalo na pochod 300 000 Gallov. Časť z nich sa usadila v Itálii potom, keď v roku 387/386 pred Kristom dobyla Rím. Vtedy Bójovia obdržali od Rimanov vysoké výkupné a následne sa usadili v oblasti východného Popádia v okolí mesta Bologne a v severnej časti Picena.

Keď Rimania v roku 338 pred Kristom porazili vojsko Latinov, stali sa v strednej Itálii najsilnejšou vojenskou mocnosťou a v roku 331 pred Kristom uzavreli s Keltmi zmluvu o neútočení. Tú obe strany 30 rokov i plne rešpektovali.

V krátkej dobe po dobytí Ríma uzavreli italskí Kelti zmluvu i so syrakúzskeym tyranom Dionýsiom I., u ktorého navyše niektorí slúžili ako žoldnieri. Keltskí žoldnieri v službách Dionýsia bojovali pri gréckom Korinte na strane Sparty proti Thébam (*Xenofón*, Hellénica, VII, 1,1; 2; 14).

Podľa informácií Polybia (*Polybios*, II, 19.1–4) došlo v roku 299 pred Kristom k ďalšiemu vpádu Keltov do strednej Itálie. Tieto nové skupiny Keltov, ktoré prišli do Pádskej nížiny z nadalpských oblastí, sa chceli usadiť a získať pôdu od tam už skôr usadených skupín Keltov. Tí sa však s nimi o pôdu nechceli deliť a preto im ponúkli vojenskú podporu k ďalšiemu postupu na juh. Pohyb Keltov za pôdou smerom na juh vyvolal niekoľko bitiek s Rimami, ktoré skončili porážkou Keltov od rímskych vojsk pri Vadimonskom jazere v roku 284 pred Kristom. Medzi Rímom a Keltmi potom pretrvávalo cca 40 ročné prímerie.

Antické pramene však uvádzajú, že keltskí žoldnieri i v mierovej dobe pôsobili v službách viacerých helénskych vládcov – napr. syrakúzskeho kráľovi Hierónovi II. pomáhali na Sicílii pri riešení jeho mocensko-územných zápasov s Kartágincami a Rimami v prvej púnskej vojne, trvajúcej od roku 264 do roku 241 pred Kristom (*Polybios*, I.17). Zhrnutie historických udalostí spojených s pohybom Keltov na Apeninskom polostrove, ktoré sú dôležité pre osvetlenie vzniku mincovníctva Keltov v oblasti strednej Európy v priebehu 1. polovice 3. storočia pred Kristom, zaznamenal Polybios vo svojich Dejinách (*Polybios*, II.13–35). **Druhým smerom, ktorým sa podľa povesti o Bellovesovi a Segovesovi Kelti vydali, bol východ.** Východný prúd Keltov sa nechal viesť letom vtákov cez barbariské hvozdy a zastavil sa až v Panónii (*Pompeius Trogus*, Justin, XXIV,4).

Zachované správy informujú, že už v roku 335 pred Kristom sa Kelti stretli pri Dunaji s Alexandrom III. Veľkým pri jeho výprave proti kmeňu Tribalov, usadenom na území dnešného severozápadného Bulharska (*Strabón*, VII, 3, 8). Historické pramene poskytujú dostatok informácií i o tom, že keltská expanzia započatá začiatkom 4. storočia pred Kristom neskončila na území strednej Európy, ale mala svoje pokračovanie. Mnoho keltských družín z dôvodov preľudnenia v kolonizovaných oblastiach potrebovalo obsadiť nové územia, zabrať poľnohospodárske pozemky a založiť na nich nové sídla. Častým motívom ku sťahovaniu boli i mocenské dôvody, v dôsledku ktorých skupiny porazené pri vnútorných kmeňových sporoch nezriedka opustili pôvodné sídliská a pokúšali sa uchýtiť a presadiť na nových územiach a v nespednej miere i koristnícko-lúpežnícky systém niektorých keltských skupín.

Hlavné výpravy juhovýchodným smerom, do Grécka a Malej Ázie, však Kelti podnikli až na začiatku 3. storočia pred Kristom. Historické pramene uvádzajú, že po smrti jedného z generálov a diadochov Alexandra III. Veľkého, neskoršieho thráckeho kráľa Lysimacha v roku 281 pred Kristom, došlo v thráckej ríši k vnútornej kríze, ktorú Kelti využili vo svoj prospech (*Bouzek 2009*, 86–108). Roku 280 pred Kristom sa na juh vypravili tri veľké armády Keltov. Prvá, vedená Kerethreiom, zaútočila na východ – na Thrákiu, druhá pod vedením Brenna a Akichoria napadla Paioniu a Dardaniu v dnešnom Kosove a Macedónii. Tretia v čele s Bolgiom porazila málo pripravené macedónske oddiely Ptolemaia Kerauna. Časť keltských oddielov vedená Bolgiom sa po víťazstve nad Ptolemaiom Keraunom vrátila na sever.

V tej dobe dobyli keltské družiny i niekoľko opevnených miest v Thrákii, medzi nimi Seuthopolis a pravdepodobne i Pistiros. Zničenje Pistiru je okrem iných prameňov datované i mincovým depotom obsahujúcim 552 zlatých a strieborných gréckych mincí (*Bouzek – Militký – Taneva – Domaradzka /edd./ 2016*, 65–152). Pravdepodobne sa v prípade tohto nálezu jednalo o poklad vyslúžilého žoldniera. Poklad obsahoval zlaté statéry s hlavou Athény a postavou Niké, Alexandrove strieborné tetradrachmy s Diom sediacim na tróne, i striebornú tetradrachmu Antiocha I. a bol ukrytý pri keltskom vpáde do Pistiru v roku 279 pred Kristom. Z Pistiru pochádza i duchcovská spona, ktorá je typickým keltským šperkom známym z balkánskych hrobov i z iných nálezov z obdobia juhovýchodnej invázie Keltov (*Bouzek 2005*, 93–102).

Skupiny Keltov, vracajúce sa do stredoeurópskych domovov, prinášali nové hmotné i nehmotné impulzy. Takýmto spôsobom sa do slovenského Hurbanova a do maďarského Szobu dostali napr. grécke kovové nádoby, ktoré boli bežné vo vtedajšej Thrákii. V maďarskom Szobe bol nájdený kantharos

a v slovenskom Hurbanove bronzový lekythos tzv. typu Talccot (*Bouzek 2009*, 89, obr. 79). Grécke bronzové nádoby, dovezené keltskými navrátilcami na územie karpatskej kotliny po roku 280 pred Kristom boli vzormi, ktoré stredoeurópski Kelti následne napodobovali už v domácom prostredí. Dokladajú to keramické imitácie takýchto antických predlôh, vyrábané v stupni LT B2–C1 už v keltských oblastiach, vrátane stredného Podunajska (*Rustoiul – Egri 2011*, 10).⁷ Obdobným spôsobom sa dostali na južnú Moravu i náhrdelníky s bielymi sklenenými perlami vo tvare malých amforiek, konkrétne do Přítluck a Brna-Horných Heršpic (*Čižmářová 2004*, 66, 143–145, 290).

A je pravdepodobné, že keltské skupiny, vracajúce sa z macedónsko-thráckej oblasti, priniesli na územie strednej Európy i najstaršie grécke mince. Práve antické mince z obdobia krátko po roku 280 pred Kristom, z ktorých niektoré sa dostali i na stredoeurópske územie, boli jedným z inšpiračných podnetov, ktoré priviedli stredoeurópskych Keltov k vytvoreniu vlastného bimetalického menového systému.

Zatiaľ čo jedna časť keltských oddielov, vedená Bolgiom, sa bezprostredne po svojich víťazných bojoch na juhovýchodnom Balkáne – vrátila krátko po roku 280 pred Kristom do svojich pôvodných sídlisk, tak iné keltské oddiely v počte 65 tisíc bojovníkov, vedené Brennom a Akichoriom, postupovali ďalej smerom na juh – ku gréckym Delfám. Keltská armáda najskôr porazila Aténčanov a Fókajcov pri Thermophylách a Oite a dostala sa až do Delf. Pravdepodobne tu však došlo k rozdeleniu keltských vojsk, oddelila sa časť ilýrskych skupín, ktorá po návrate na sever do oblasti Dunaja, medzi prítoky Sávy a Moravy, vytvorila v oblasti dnešného Srbska novú keltsko-ilýrsku konfederáciu, neskoršie nazývanú Skordiskovia (*Tomaschitz 2002*, 92–134).

Iná keltská armáda vedená Leonnoriom sa v roku 278 pred Kristom nachádzala v Thrákii, následne sa tam premiestnila i ďalšia pod vedením Kerethriovým. Služby týchto keltských oddielov využil bithýnsky kráľ Nikomédés I. (279–255 pred Kristom) v boji o trón, ktorý viedol so svojimi dvoma bratmi. Vtedy sa Kelti v počte 20 tisíc osôb, z ktorých 10 tisíc tvorili ozbrojení bojovníci, preplavili cez Bospor a Dardanely a po usadení v maloázijskej Frýgii založili Galatské kráľovstvo. Oslabenú časť keltských vojsk porazil Antigonos II. Gonátas (319–239 pred Kristom) a zvyšok z týchto keltských oddielov potom vstúpil do jeho služieb.

Ako už bolo uvedené, udalosti po smrti thráckeho kráľa Lysimacha v roku 281 pred Kristom viedli k veľkým zmenám v celom helénistickom východnom Stredomorí. Maloázijského Efezu a celej maloázijskej časti Lysimachovej ríše sa po jeho smrti zmocnil seleukovský vládca Seleukos I. Nikator. Jeho syn Antiochos I. Sótér (281–261 pred Kristom), i vnuk Antiochos II. Theós (261–246 pred Kristom), museli zabrané územie brániť proti svojmu odporcovi Nikomédovi I. Bithýnskemu, ktorý využíval vo veľkej miere služby platených keltských žoldnierov.

Okrem založenia maloázijského Galatského kráľovstva, zostala časť keltských oddielov i v Thrákii a tam medzi rokmi 279–277 pred Kristom založila pod vedením Komontoria kráľovstvo s hlavným mestom Tylis. Toto kráľovstvo trvalo asi 60 rokov a počas celej doby svojej existencie ohrozovalo grécky Byzantion i ďalšie grécke mestá, ktoré mu museli platiť za prímérie značné poplatky.⁸ Tyliský kráľ Karvaros (225–218 pred Kristom) bol jedným z keltských vládcov, ktorý po keltskej invázii na Balkánrazil na území dnešného severovýchodného Bulharska vlastné mince. Po svojej porážke sa tyliskí Kelti doobrali do Malej Ázie, kde sa pripojili ku Galatom.

Služby keltských žoldnierov využil i egyptský vládca Ptolemaios II. Filadelfos (283–245 pred Kristom), ktorý si ich najal na potlačenie povstania, ktoré proti nemu vypuklo v Egypte. Keď sa však proti nemu vzbúrili i samotní keltskí žoldnieri, nechal ich bez jedla zahynúť na jednom z nílskych ostrovov. Vzácnym dokladom angažovania keltských žoldnierov v službách Ptolemaia II. Filadelfa sú jeho bronzové mince s keltským štítom na reverze, ktoré boli razené na Sicílii cca v roku 265 pred Kristom (*Wolf – Lorber 2011*, 7–52, Pl. 1–3).

Pravdivosť písomných správ antických historikov o prítomnosti Keltov vo východnom Stredomorí potvrdzujú i nálezy rôznych keltských artefaktov, akými sú napr. spony, väčšinou spojenej stredolaténskej konštrukcie, kruhové šperky, militárie a pod. Zvyšky predmetov laténskej hmotnej kultúry sú známe z archeologických nálezísk rozprestierajúcich sa od Balkánskeho poloostrova, cez Malú Áziu, Levantu

7 S mapou imitácií nádob vyrábaných Keltmi v oblasti Karpatskej kotliny v stupni LT B2–C1 podľa gréckych vzorov, uvádza nádobu z juhoslovenského Chotína, tiež v Annexe 1; dovozy pôvodných gréckych predlôh, vrátane bronzového lekythu z juhoslovenského Hurbanova, v Anexe 2.

8 Podľa Polybioho svedectva dochovaného u Lívia (*Livius*, XXXVIII, 16.13) vyberali maloázijské grécke mestá v dobe vládnutia Antiocha II. takzvanú keltskú daň (Galatika), ktorá bola poplatkom určeným na finančný odvod Keltom.

až po Egypt (*Trefný 2007*, 74–102).⁹ O prítomnosti Keltov v Egypte vypovedá napr. štít keltského bojovníka (*Kimmig 1940*, 106–111), prípadne plastika hlavy Kelta z Gizy alebo Fayumu (*Grimm – Johannes 1975*, Taf. 2–5). Pobyt Keltov na území Malej Ázie bol inšpiráciou i pre antických výtvarných umelcov, ktorí keltské reálie a podoby jednotlivcov zaznamenali v množstve helénistických sochárskych diel a architektonických prvkov (*Trefný 2007*, 124–165).

Ideové a obrazové vzory mincí skupiny Athéna Alkidemos – absolútna chronológia

Účelom krátkeho náčrtu historickej expanzie Keltov na územie Itálie a juhovýchodným smerom v 4. a 3. storočí pred Kristom bolo poukázať na množstvo keltských skupín, pohybujúcich sa v kultúrne vyspelejšom antickom prostredí. Boli to predovšetkým platení keltskí žoldníci, ale i doprevádzajúce civilné zložky keltského obyvateľstva, ktoré po návrate zo služieb u Etruskov, Kartágincov a rôznych helénistických vládcov, priniesli do svojich domovov v strednej Európe nové duchovné impulzy i hmotné vzory. Tie nielenže prispeli k obohateniu hmotnej i nehmotnej laténskej kultúry, ale stali sa i podnetom k zavedeniu razby vlastných keltských mincí, ktoré boli v počiatkoch inšpirované predovšetkým obrazovou náplňou antických predlôh.

Nálezy antických mincí zo 4. storočia pred Kristom sú na územiach obývaných stredoeurópskymi Keltmi severne od Dunaja pomerne vzácne. Ide zatiaľ skôr o jednotlivé nálezy, ale i tie potvrdzujú (*Mielczarek 1989; Torbágyi 1991*; pre región v koridore naddunajskej časti Jantárovej cesty napr. *Nálezy I/2*, 89–91, č. 209–212, 216, 218; *Ondrouch 1964*, 65, 69; *Kolníková 2012*, č. 957, 961, 962, 974–976; *Militký 2012*, 108–114; *2013*, 103–106; *Fröhlich 2014*, 4, obr. 1) pravdivosť správ antických historikov, podľa ktorých ku kontaktom Keltov s vyspelejšími stredomorskými civilizáciami dochádzalo už v priebehu 4. storočia pred Kristom a ešte intenzívnejšie v 1. polovici 3. storočia pred Kristom. Existujú oprávnené predpoklady, že do strednej Európy priniesli Kelti značné množstvo helénskych mincí, ktoré obdržali za poskytnuté žoldnierske služby, prípadne získali ako korisť pri dobrodružno-lúpežníckych výbojoch. Vzhľadom k tomu, že sa jednalo o plnohodnotné mince z drahých kovov, je nutné počítať s faktom, že tieto sa stali súčasťou pagamentu slúžiaceho na výrobu miestneho keltského obeživa. Dokumentujú to zlomky drahých kovov, na ktorých je viditeľné, že pochádzajú z helénskych mincí. Takéto zlomky boli nájdené napr. vo výrobnom obchodnom laténskom centre v Nēmčiaciach nad Hanou.

Pre objasnenie začiatkov mincovníctva Keltov v strednej Európe boli dôležité ich kontakty s civilizáciami žijúcimi na Apeninskom polostrove, v macedónsko-thráckej oblasti a vo východnom Stredomorí. Najstaršie mince Keltov, sídliačich v rôznych častiach strednej Európy, odzrkadľujú práve vplyv mincovníctva týchto troch regiónov z doby prvej polovice 3. storočia pred Kristom. Mince troch uvedených oblastí sa výraznou mierou podpísali na podobe keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos i mincí typu Roseldorf / Nēmčice (obr. 10–11; tab. 2). Helénske predlohy keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos (obr. 10 – s odkazmi na bližšiu literatúru v tab. 2) dokumentujú, že na vzniku týchto keltských razieb sa podieľali hlavne dva vyspelé regióny antického sveta.

Prvým bola stredná Itália s romano-kampánskymi razbami. Z mincí, ktoré poznali v tejto oblasti, prevzali Kelti obrazový motív pre rub prvej striebornej drachmy typu A/a konskou protomou/ (obr. 10:4). Romano-kampánske razby mali pravdepodobne ešte staršie korene v mincovníctve etruskom, čo dokladá rub mince mesta Cosa (obr. 10:5), prípadne v minciach kartáginských (obr. 10:6). Romano-kampánske razby svojim písmom v rímskej kapitále ovplyvnili i epigrafickú stránku keltských strieborných i zlatých 1/3 statérov zo skupiny Athéna Alkidemos.

Okrem skupiny Athéna Alkidemos sa stredoitalský vplyv podpísal aj na ikonografii strieborných mincí typu Roseldorf / Nēmčice. Obraz koňa s hviezdou na reverze keltskej drachmy a obole typu Roseldorf / Nēmčice (typ A; *Kolníková 2012*, 179, drachma typ A a obol typ A) je viac ako podobný vyobrazeniam koňa so solárno-astrálnym motívom, vyskytujúcim sa napr. na romano-kampánskej didrachme z rokov 275–270 pred Kristom (*RRC*, č. 15; obr. 10:19), na severoapúlskej didrachme mesta Arpi z obdobia 325–275 pred Kristom (*HN Italy*, č. 633; obr. 10:20), alebo na liatom bronzovom asse mesta Luceria z roku 280 pred Kristom (*Thurlow – Vecchi 1979*, č. 273; obr. 10:21).

9 S prehľadom náleзов laténskej spón, kruhových šperkov a militárii z maloázijského územia s odvolávkami na ďalšiu literatúru.

Druhou oblasťou, ktorá sa na podobe mincí skupiny Athéna Alkidemos výrazne podpísala, bol macedónsko-thrácky región. Z neho prevzali Kelti predovšetkým hmotnostný štandard, ktorý sa odzrkadlil v hmotnostiach drachiem typu A (s konskou protomou) a B (s postavou stojaceho bojovníka). Štyri keltské drachmy sa svojimi hmotnosťami blížili hmotnosti macedónskych resp. thráckych tetradrachmiem. Hmotnosť zlatých keltských statérov typu Athéna Alkidemos sa zas priblížila hmotnosti zlatých macedónskych statérov, vychádzajúcich pôvodne z attického hmotnostného štandardu.

Mincovníctvo macedónsko-thráckej oblasti ovplyvnilo i obrazovú podobu mincí skupiny Athéna Alkidemos. Postava gréckej bohyně Athény Alkidemos, prípadne boha Dia, sa v mierne pretransformovanej podobe stojaceho bojovníka dostala (obr. 10.9–15) na rub striebornej drachmy typu B (s postavou stojaceho bojovníka) i na reverzy zlatých keltských statérových dielov. Príčiniť sa tiež o názov celej tejto skupiny, zavedený a dodnes používaný numizmatickou komunitou. Analýza obrazových predlôh s Athénou Alkidemos ukazuje, že vzor nie je možné hľadať iba v jednej minci, ktorou mala byť tetradrachma macedónskeho kráľa Filipa V., ako tvrdili starší bádatelia (*Pink 1936*, 17). Analýza vzorov (obr. 10.9–15) naznačuje, že na obrazovej podobe keltských mincí s postavou stojaceho bojovníka sa podieľal širší okruh antických predlôh s bohýňou Athénou Alkidemos (*Fröhlich 2013*, 23–28) resp. Diom (obr. 10.9).

Mince thráckeho kráľa Lysimacha so sediacou bohýňou Athénou Nikephoros opierajúcou sa o štít (obr. 10.7), prípadne tetradrachmy pergamonského kráľa Eumena I. (obr. 10.8) môžeme zas považovať za obrazové vzory pre keltskú poldrachmu typu C (so sediacou postavou).

Iný thrácky vplyv sa prejavuje na reverze vzácneho tretinového dielu keltského statéra s hlavou Ammóna alebo s hlavou v attickej prilbe (*Kolníková 2012*, abb. 4:23 a 90:5; obr. 5). Obrazovým vzorom pre túto mincu môže byť hlava boha Ammóna (obr. 10.16), alebo portrét s attickou prilbou, vyskytujúci sa na minciach thráckeho kráľa Lysimacha (obr. 10.17–18).

O portréte zo strieborných keltských mincí typov A, B, C sa v staršej literatúre písalo ako o hlave Minervy/Bellony, ktorá mala mať inšpiráciu v romano-kampánskych vzoroch, predovšetkým v didrachme a litre (*RRC*, 135, č. 22/1, 138, č. 17/1a) s hlavou Romy vo frízskej čapici (*Ziegeus 1997*, 216). Ikonografia averzov uvedených romano-kampánskych mincí je však od averzov strieborných keltských razieb typov A, B, C značne vzdialená a neexistujú ani žiadne iné stredoitalské mince, ktoré by oprávňovali uvádzať, že na keltských razbách je hlava Minervy/Bellony. Vyobrazenie hlavy na keltských razbách typov A, B a C je celkom odlišné a ide skôr o zbarbarizované zobrazenie hlavy s diadémom, spínajúcim bohatý účes. Obraz hlavy s diadémom bol obľúbeným od konca 4. storočia pred Kristom, hlavne na razbách macedónskych, thráckych a seleukovských vládcov. Veľmi podobné zobrazenie hlavy, aké sa vyskytuje na strieborných keltských razbách typov A, B, C, poskytuje barbarská (pravdepodobne keltská) imitácia drachmy niektorého zo seleukovských panovníkov (obr. 10.1). Táto drachma mohla imitovať mince seleukovského vládcu Antiocha I. alebo Antiocha II. (obr. 10.2–3), ktorých portréty sú charakteristické výrazne profilovanými nosmi, aké sa objavujú i na averzoch keltských strieborných razieb typov A, B, C. Mince seleukovských panovníkov tak naznačujú, že **tretiu inšpiračnú oblasť naddunajského keltského mincovníctva môžeme hľadať v Malej Ázii a vo východnom Stredomorí**.

Prehľad najvýraznejších antických vzorov pre jednotlivé typy keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos, ale i pre mince typu A zo skupiny Roseldorf / Némčice, je prezentovaný obrazovou i tabuľkovou formou (obr. 10; tab. 2).

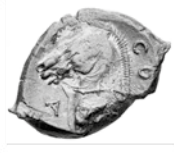

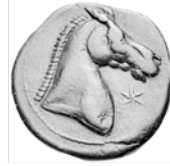
Typ A
reversz

4

5

6

Typ C
reversz

7

8

Typ B
reversz

9

10

11

12

Zlaté razby
reversz

13

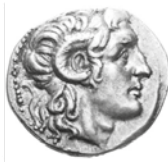
14

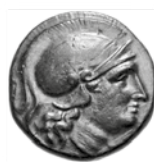
15

Typ s hlavou
Ammóna/
v attickej prilbe

16

17

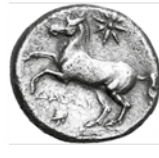
18

Typ A Roseldorf/
Němčice

19

20

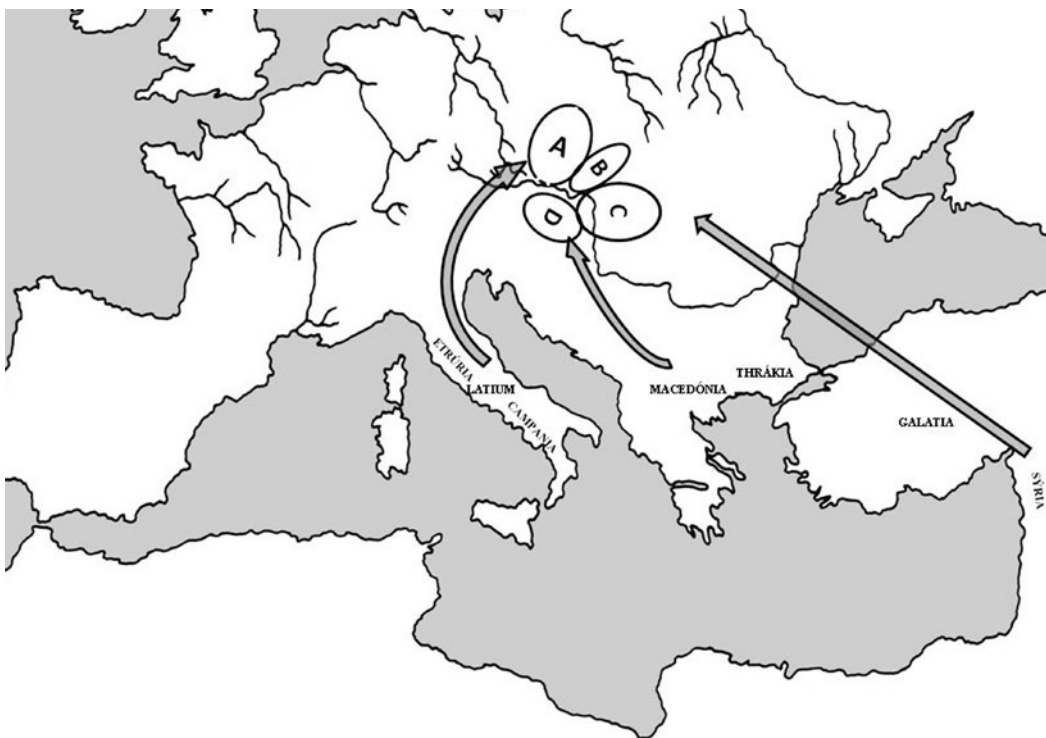
21

Obr. 10. Prehľad obrazových vzorov pre keltské imitácie skupiny Athéna Alkidemos a typ A skupiny Roseldorf / Němčice.

Tab. 2. Prehľad keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos a typu A-Roseldorf / Němčice s ich antickými predlohami (číslovanie obrázkov odpovedá číslovaníu obrázkov v tomto príspevku).

Keltské imitácie			Antické vzory			
Obrázok	Typ	Literatúra	Obrázok	Panovník/Územie	Obdobie	Literatúra
1 10A	Averz drachma typu A- s konskou protomou	<i>Paulsen 1933</i> , č. 183–187.	10.1	Barbarská (pravdepodobne keltská) napodobenina Antiocha I. alebo Antiocha II., AR drachma – averz	281–246 pred Kr.	internetový predaj ebay/numismatik Lanz 29. 3. 2012.
2 10B	Averz drachma typu B- s postavou bojovníka	<i>Paulsen 1933</i> , č. 188–194; <i>Forrer 1968</i> , Fig. 360.	10.2	Antiochos I., AR tetradrachma – averz	281–261 pred Kr.	<i>Houghton – Lorber 2002</i> , Pl. 19:378.
3 10C	Averz poldrachma typu C- so sediacou postavou	<i>Lambert 1844</i> , č. 27, tab. VIII:27; <i>Scheers 1978</i> , č. 888; <i>Hildebrandt 1989–1999</i> , 16, obr. 5.	10.3	Antiochos II., AR tetradrachma – averz	261–246 pred Kr.	<i>Houghton – Lorber 2002</i> , Pl. 24:503.
1 10A	Reverz drachma typu A- s konskou protomou	<i>Paulsen 1933</i> , č. 183–187.	10.4	Romano-kampánska oblasť, AE litra – reverz	krátko pre rokom 269 pred Kr.	<i>RRC</i> , č. 17/1a.
			10.5	Etrúria, Cosa, AE	krátko po 273 pred Kr.	<i>HN Italy</i> , č. 210.
			10.6	Kartágo, AE shekel, alebo Sardínia – reverz	300–264 pred Kr.	<i>SNG Copenhagen 42</i> , č. 144–145.
3 10C	Reverz poldrachma typu C- so sediacou postavou	<i>Lambert 1844</i> , č. 27, tab. VIII:27; <i>Scheers 1978</i> , č. 888; <i>Hildebrandt 1989–1999</i> , 16, obr. 5.	10.7	Lysimachos, AR tetradrachma, minc. Lampsakos – reverz	297–281 pred Kr.	<i>SNG Delepierre</i> , č. 841–849
			10.8	Pergamon, Euemenes I., AR tetradrachma – reverz	263–241 pred Kr.	<i>SNG France 5</i> , č. 1610–1620
2 10B	Reverz drachma typu B- s postavou bojovníka	<i>Paulsen 1933</i> , č. 188–194; <i>Forrer 1968</i> , 194, Fig. 360.	10.9	Baktria, Diodotos I., AV statér – reverz	255–250 pred Kr.	<i>Houghton – Lorber 2002</i> , č. 628d, 629.1.
			10.10	Filip V., AR tetradrachma – reverz	cca 220 pred Kr.	<i>SNG München 10–11</i> , č. 1124.
			10.11	Ptolemaios I., AR tetradrachma – reverz	323–285 pred Kr.	<i>SNG Copenhagen 40</i> , č. 25 var.
			10.12	Antigonos II., AR tetradrachma – reverz	cca 271–270 pred Kr.	<i>SNG Copenhagen 8</i> , č. 1199.
			10.13	Syrakúzy, Pyrrhos, AE – reverz	cca 278–276 pred Kr.	<i>SNG Copenhagen 5</i> , č. 809–812.
			10.14	Seleukos I., AE – reverz	312–281 pred Kr.	<i>Houghton – Lorber 2002</i> , č. 17.
			10.15	Peloponéz, Argos, AE – reverz		<i>SNG Copenhagen 17</i> , č. 57–58.

5 8 10	Averz 1/3 statéra s hlavou Ammóna/ v attickej prílbě	Kolníková 2012, Abb. 4:23 a 90:5.	10.16	Lysimachos, AR tetradrachma, AV statér – averz	323–281 pred Kr.	SNG Copenhagen 7, č. 1082–1085, 1095–1133.
			10.17	Lysimachos, AE – averz	323–281 pred Kr.	SNG Copenhagen 7, č. 1149–1163.
			10.18	Lysimachos, AE – averz	323–281 pred Kr.	SNG Copenhagen 7, č. 1149–1163.
10 12.12	reverz drachmy a obolu typu A skupiny Roseldorf/Němčice	Kolníková 2012, 179, drachma typ A, obol typ A	10.19	Romano kampánska oblasť, AR didrachma – reverz	275–270 pred Kr.	RRC, č. 15/1b.
12.13			10.20	Apúlia, Arpi, AR didrachma – reverz	325–275 pred Kr.	HN Italy, č. 633.
			10.21	stredná Itália, Luceria, AE as	cca 280 pred Kr.	Thurlow – Vecchi 1979, č. 273.

Obr. 11. Smery inšpiračných podnetov, ktoré mali v druhej až tretej štvrtine 3. storočia pred Kristom vplyv na prvé mincové systémy Keltov v strednej Európe. A) bimetalická peňažná sústava skupiny Athéna Alkidemos a Roseldorf / Němčice; B) skupina mincí s lýrovitým znakom; C) skupina audoleontsko-filipovských imitácií; D) lysimachovské imitácie.

Archeologické datovanie zatiaľ jednoznačne nepotvrdzuje platnosť **modelu s absolútnou časovou chronológiou načrtnutou pre skupinu mincí Athéna Alkidemos a skupinu Roseldorf / Němčice** (obr. 12), s počiatkom razby striebornej drachmy typu A (s konskou protomou) niekedy krátko po roku 269 pred Kristom. Analýza ikonografických vzorov, hospodársko spoločenský rozvoj keltskej spoločnosti severne od toku stredného Dunaja, ale i niektoré laténske výrobky inšpirované helénskymi vzormi (napr. nádoby imitujúce grécke kanthary, náhrdelníky so sklenenými perlami v tvare amforiek) však naznačujú, že **počiatky mincovníctva v koridore naddunajskej časti Jantárovej cesty musíme predpokladať niekedy krátko po roku 269 pred Kristom**. Kľúčová obrazová predloha (obr. 10:4), ktorou sa zdá byť

romano-kampánska bronzová litra z doby krátko pred rokom 269 pred Kristom (*RRC*, č. 17/1a), **sa javí termínom post quem** pre začiatok mincovania skupiny mincí Athéna Alkidemos.

Podobný časový predpoklad poskytujú italské predlohy i pre najstaršie keltské mince typu A skupiny Roseldorf / Némčice (s hviezdou nad koňom). Obrazová podoba drobných strieborných keltských mincí s hviezdou nad koňom naznačuje, že ich produkcia mohla začať iba o jedno, najviac dve desaťročia neskoršie, čo ich stredoitalské vzory (obr. 10:19–21; tab. 2) prestali byť v lokálnom obchode používané. Pretože koniec obehu týchto stredoitalských predlôh je datovaný do roku 270 pred Kristom, tak začiatok razby keltských strieborných mincí typu A skupiny Roseldorf / Némčice môžeme predpokladať taktiež niekedy vo štvrté až piatej dekáde 3. storočia pred Kristom. Mince typu Athéna Alkidemos, ktoré sa v stredolatenských centrách Roseldorf, Némčice a Nowa Cerekwia vyskytujú spoločne s mincami typu Roseldorf / Némčice, môžeme preto považovať za dve zložky bimetalického peňažného systému, vytvorením naddunajskými Keltmi v koridore Jantárovej cesty krátko po roku 270 pred Kristom.

Oporu pre datovanie najstarších mincí skupiny Athéna Alkidemos do prelomu laténskeho stupňa LT B2 a C1 poskytuje i zatiaľ nepublikovaný hromadný peňažný nález z okresu Rožňava na Slovensku. Ten obsahoval dve zložky keltských mincí rôzneho regionálneho pôvodu. Prvú zložku tvorilo cca 100 keltských imitácií audoleontsko-filipovských tetradrachiem (typov *Pink 1939*, Taf. XXII:422, XXII:429–430 a XXI:413), druhú zložku dva statéry typu Athéna Alkidemos (*Paulsen 1933*, č. 48–58), dva tretinové diely toho istého typu (*Paulsen 1933*, č. 77–80) a štyri strieborné poldrachmy typu C (so sediacou postavou opierajúcou sa o štít). Podľa hromadného nálezu audoleontsko-filipovských keltských imitácií z maďarskej obce Egyházasdengeleg, uloženom v keramickej nádobe (*Bíróné-Sey 1972*, 29–42), je doba razby týchto napodobenín dávaná do stredu až na koniec 3. storočia pred Kristom (*Szabó 1983*, 53–54). Výskyt mincí typu Athéna Alkidemos v zmiešanom náleze s audoleontsko-filipovskými imitáciami tak nepriamo potvrdzuje i počiatok razby zlatých mincí Athéna Alkidemos, ktorý je podobne ako u audoleontsko-filipovských tetradrachiem, nutné predpokladať už v polovici 3. storočia pred Kristom (*Fröhlich 2013*, 28).

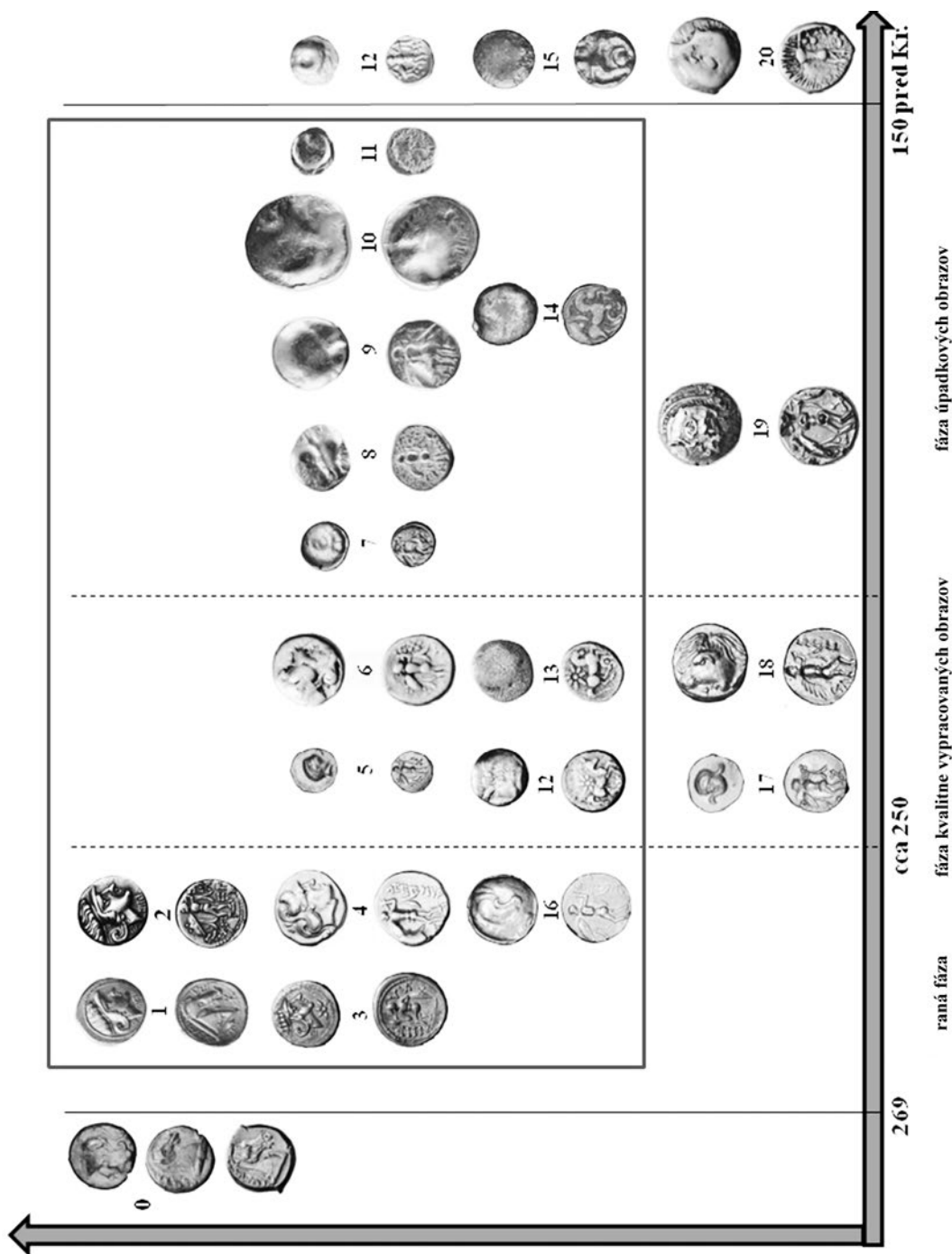
Na základe súčasných poznatkov, nálezového a zbierkového fondu mincí bimetalického peňažného systému naddunajských Keltov, nie je možné stanoviť jednoznačnú postupnosť, v akej jednotlivé typy mincí skupiny Athéna Alkidemos a skupiny Roseldorf / Némčice nasledovali. Typologický rozbor týchto peňazí však umožňuje uvažovať o troch fázach ich produkcie (obr. 12).

V prvej ranej fáze boli razené strieborné mince typov A, B, C a zlaté tretinové diely statérov s čitateľnými, i keď v súčasnosti nám nezrozumiteľnými legendami. Všetky tieto mince boli zhotovené razidlami, pomerne verne napodobujúcimi pôvodné helénske predlohy, alebo prinajmenšom kopírujúcimi obrazový štýl antických vzorov. Zriedkavý výskyt týchto mincí naznačuje, že boli produkované krátku dobu, ktorú môžeme odhadovať na jedno až dve desaťročia.

Za ranou fázou nasledovala u zlatých mincí **fáza s kvalitne vypracovanými obrazmi**, ktoré už neboli doprevádzané epigrafickou zložkou. Niekedy v tejto dobe sa mohli začať objavovať i najstaršie mince zo skupiny Roseldorf / Némčice, ktorými boli drachmy a hlavne oboly typu A- s hviezdou nad koňom. Nízka početnosť náleзов týchto typov nasvedčuje o nie dlhom trvaní tejto fázy.

Časovo najdlhšou sa javí **tretia fáza s úpadkovými obrazmi mincí** Athény Alkidemos. O pomerne dlhšom trvaní tejto fázy napovedá množstvo variantov zlatých mincí s degenerovanou alebo nekvalitne vypracovanou postavou stojaceho bojovníka. Zatiaľ čo staršie varianty majú obraz postavy zreteľný, v poslednom období je postava vyjadrená takmer abstraktným obrazom, ktorý sa najvýraznejšie prejavuje na 1/24 statéra (obr. 12:11). U strieborných mincí skupiny Roseldorf / Némčice sa dĺžka tretej fázy odzrkadľuje predovšetkým v množstve typov a variantov drobných obolov (*Kolníková 2012*, 179–183, typy Aa–C).

Medzi posledné mince patriace do jednotného bimetalického nového systému skupiny Athéna Alkidemos a Roseldorf / Némčice môžeme zaradiť 1/24 statéra Athéna Alkidemos-variant Staré Hradisko (*Fröhlich 2013*, 16–17 obr. 5:b3; obr. 12:12) a podobne i ľahký obol typu B skupiny Roseldorf / Némčice (*Fröhlich 2011*, 65–68, obr. 8:6; obr. 12:15). Uvedené dva typy najmladších mincí menovej sústavy Athéna Alkidemos a Roseldorf / Némčice sú vo väčšom počte známe z počiatkov mincovania na opppide Staré Hradisko na Morave, osídľovanom Keltmi od polovice 2. storočia pred Kristom. Medzi poslednými typmi mincí z némčického výrobného-obchodného centra a prvými typmi z opppida Staré Hradisko existujú typologicko-ikonografické súvislosti, naznačujúce, že tieto mince je možné prisudzovať jednej skupine Keltov. Mohlo sa jednáť o Keltov, ktorí v polovici 2. storočia pred Kristom postupne opúšťali obydľia na málo chránenom sídlisku v Némčiciach nad Hanou a spolupodieľali sa na budovaní opppida Staré Hradisko. Dôvody budovania opppid na menej príhodných miestach než na akých sa predtým nachádzali nížinné centrá a sídliská presne nepoznáme, ale nemožno ich prisudzovať iba nebezpečeniu hroziacemu od germánskych kmeňov zo severu.

Obr. 12. Náčrt chronologickej schémy pre keltské imitácie skupiny Athéna Alkidemos, mince typu Roseldorf / Němčice a lokálne razby systémovo súvisiace so skupinou Athéna Alkidemos. 0. **Romano-kampánska litra** (RRC 1974, č. 17/1a); **Mince hlavnej skupiny Athéna Alkidemos**: 1. drachma typu A /s konskou protomou/ (Paulsen 1933, č. 183–187); 2. drachma typu B /s postavou bojovníka/ (Paulsen 1933, č. 188–194); 3. poldrachma typu C /so sediacou postavou opierajúcou sa o štít/ (Lambert 1844, 140:27, tab. VIII:27); 4. 1/3 statéra (Paulsen 1933, č. 59–87); 5. 1/24 statéra (Paulsen 1933, č. 141); 6. 1/8 statéra (Paulsen 1933, č. 116); 7. 1/24 statéra (Kolníková 2012, č. 120); 8. 1/8 statéra (Paulsen 1933, č. 120); 9. 1/3 statéra (Paulsen 1933, č. 91); 10. statér (Kolníková 2012, č. 4); 11. 1/24 statéra (Paulsen 1933, č. 158; Kolníková 2012, č. 100–102 a 151); 16. 1/3 statéra (Kolníková 2012, Abb. 4:23, 90:5);

12. obol typu A Roseldorf / Némčice (Kolníková 2012, 179, typ A); 13. obol typu A Roseldorf / Némčice (Kolníková 2012, 179, typ A); 14. obol typu Aa Roseldorf / Némčice (Kolníková 2012, 179, typ Aa); **Mince systémovo súvisiace so skupinou Athéna Alkidemos, pravdepodobne razby lokálnych centier:** 17. 1/24 statéra (Paulsen 1933, č. 140; Kolníková 2012, č. 105); 18. 1/4 statéra (Paulsen 1933, č. 196); 19. 1/3 statéra (Paulsen 1933, č. 198); **Mince zo záverečnej fázy- razby z počiatku doby oppid:** 12. 1/24 statéra typu Athéna Alkidemos, var. Staré Hradisko (Fröhlich 2013, 17, obr. 6:c1); 15. obol typu B skupiny Roseldorf / Némčice, var. Staré Hradisko (Kolníková 2012, 179, typ B; Fröhlich 2011, 66–68, obr. 6); 20. 1/8 statéra (Paulsen 1933, č. 136).

Do posledného horizontu mincí skupiny Athéna Alkidemos, alebo do skupiny s nimi systémovo príbuznou, môžeme zaradiť i 1/8 statéra typu Paulsen (1933) č. 135 (obr. 12:20). Nálezy tohto typu sú známe z oppida Stradonice, zo Starého Hradiska na Morave, ale i z hornorakúskej lokality Neubau (Prokisch 1993, 26, č. 32–35) a naznačujú akými smermi a do akých vzdialeností mohli mince skupiny Athéna Alkidemos a Roseldorf / Némčice prenikať prostredníctvom obchodných kontaktov, alebo predstavujú územia, ktorých mincovníctvo ideovo ovplyvnili. Ľahký obol typu B Roseldorf / Némčice (obr. 12:15) a 1/24 statéra Athéna Alkidemos-variant Staré Hradisko (obr. 12:12) sú tak platidlami dôležitými pre stanovenie konca produkcie mincí Athéna Alkidemos a Roseldorf / Némčice. Pretože tieto dva typy mincí boli už s veľkou pravdepodobnosťou razené na oppide Staré Hradisko od polovice 2. storočia pred Kristom, je potrebné ich považovať za posledné razby z bimetalického menového systému Athéna Alkidemos a Roseldorf/Némčice. Ako ukazuje masová produkcia celkom nových typov zlatých i strieborných mincí, ktoré zo Starého Hradiska na Morave poznáme, tak polovicu 2. storočia pred Kristom môžeme považovať za záverečný horizont prvej systematickej bimetalickej peňažnej sústavy Keltov v regióne naddunajskej časti Jantárovej cesty. Schéma keltského mincovania v tejto bimetalickej menovej sústave, trvajúcom v koridore Jantárovej cesty na sever od Dunaja približne 100 rokov, je tu znázornená i graficky (obr. 12). Dĺžku jednotlivých fáz mincovania skupiny Athéna Alkidemos, ako i určenie postupnosti emitovania jednotlivých mincových typov, je možné zatiaľ predpokladať iba na základe ikonografickej a kvantitatívnej analýzy nálezov a bude určite predmetom ďalšieho bádania a archeologických výskumov.

Dobové paralely s bimetalickým menovým systémom, pozostávajúcím z mincí skupiny Athéna Alkidemos a mincí typu Roseldorf / Némčice, ktorého počiatky sa rysujú niekedy krátko po roku 270 pred Kristom, poskytujú i iné typy mincí, ktoré boli súčasťou najstarších keltských menových sústav v priľahlých častiach strednej Európy. V stredoeurópskom regióne okolo toku Dunaja sa rysujú štyri takéto peňažné systémy, pričom všetky môžeme považovať za výsledok pôsobenia duchovných i nehmotných transferov, ktoré do svojich domácich sídel priniesli skupiny Keltov, vracajúcich sa po roku 280 pred Kristom z expanzívnych výprav po území Apeninského polostrova, juhovýchodného Balkánu a východného Stredomorja (obr. 11).

Záver

Na základe lokalizovaných nálezov strieborných mincí typu B (s postavou bojovníka), typu C (so sediacou postavou) a ich typologicko-ikonografickou súvislosťou so striebornou drachmou typu A (s konskou protomou), je možné predpokladať, že ide o jedny z najstarších mincí, ktoré razili Kelti severne od toku Dunaja v koridore Jantárovej cesty. Dokumentujú to jednak náleziská týchto strieborných razieb, ale i náleziská zlatých tretinových dielov statérov s nápisom CIECIN, alebo jeho obdobou. Neexistujú žiadne skutočnosti, ktoré by oprávňovali pôvod týchto peňazí prisudzovať keltským Bójom sídliacim v severnej Itálii, ako bolo v minulosti často uvádzané.

Z podoby strieborných mincí typov A, B, C a zlatých mincí s postavou bojovníka je však zrejmé, že ich ikonografický vzhľad bol ovplyvnený predovšetkým mincovníctvom romano-kampánskym, thrácko-macedónskym a v malej miere i seleukovským. Pretože najrozšírenejším motívom na skupine keltských mincí je postava stojaceho bojovníka (výnimkou sú strieborné mince typu A a typu C), ktorého vzorom boli grécke mince s bohyňou Athénou Alkidemos, je pre celú skupinu keltských mincí možné naďalej akceptovať pôvodne používané pomenovanie **keltské mince typu Athéna Alkidemos**.

Datovanie viacerých druhov helénskych vzorov naznačuje, že najstaršie keltské mince zo skupiny Athéna Alkidemos mohli byť razené krátko po roku 270 pred Kristom ako spoločný výsledok pôsobenia vplyvu hmotných a nehmotných transferov, ktoré priniesli do svojich stredoeurópskych domovov Kelti vracajúci sa z expanzívnych výprav po Apeninskom polostrove, juhovýchodnom Balkáne a východnom Stredomorí, a výsledok dosiahnutého hospodársko-spoločenského rozvoja keltskej spoločnosti.

Nálezy keltských mincí skupiny Athéna Alkidemos a mincí typu Roseldorf / Němčice na tých istých lokalitách ukazujú, že obe skupiny mincí boli zrejme súčasťou jedného, bimetalického menového systému Keltov, usadených severne od Dunaja v koridore trasy Jantárovej cesty. Potvrdzujú to nálezy mincí z troch významných centier tejto oblasti, ktorými boli dolnorakúsky Roseldorf, moravské Němčice nad Hanou a dolnosliezska Nowa Cerekwia. Najmladšie typy mincí Athéna Alkidemos a Roseldorf / Němčice, pochádzajúce z oppida Staré Hradisko, zas časovo vymedzujú záverečný horizont trvania tejto bimetalickej menovej sústavy. Ten sa rysuje v počiatočnej dobe zakladania stredo európskych oppíd, okolo polovice 2. storočia pred Kristom. Všetky strieborné i zlaté mince zo skupiny Athéna Alkidemos a strieborné mince typu Roseldorf / Němčice môžeme preto považovať za súčasť najstaršieho bimetalického menového systému, ktorý používali Kelti v koridore Jantárovej cesty severne od Dunaja v období po roku 270 pred Kristom až do polovice 2. storočia pred Kristom.

Najstaršie menové systémy stredo európskych Keltov tak potvrdzujú poznatky o vysokej mobilite keltského etnika i určitej forme unifikácie ich hmotnej a duchovnej kultúry na územiach, ktoré Kelti v Európe osídlili. Dokumentujú to i prvé peňažné systémy stredo európskych Keltov, ktoré svojimi počiatkami v druhej štvrtine 3. storočia pred Kristom korešpondujú s dobou vzniku najstarších keltských imitácií statérov Filipa II., ktorých začiatok razby je v západokeltských oblastiach Európy, na základe vyhodnotenia archeologických a numizmatických prameňov, datovaný do roku 275 pred Kristom (*Sills 2003*, 107–124).

Literatúra

- Biróné-Sey, K. 1972*: Két kelta éremlelet a Nemzeti Múzeumban. Two Celtic Coin Hoards in the Hungarian National Museum. *Folia archeologica* 23, 29–42.
- Bouzek, J. 2005*: Celtic campaigns in southern Thrace and Tyllis kingdom: The duchcov fibule in Bulgaria and the destruction of Pistoros in 279/8 B.C. In: Dobrzańska, H. – Megaw, V. – Poleska, P. (eds.): *Celts on the margin. Studies in European cultural interaction 7th century BC–1st century AD. Dedicated to Zenon Woźniak*. Krakow – Warszawa, 93–101.
- 2009: Keltové českých zemí v evropském kontextu. Praha.
- Bouzek, J. – Militký, J. – Taneva, V. – Domaradzka, E. (edd.) 2016*: Pistoros Excavations and Studies VI: The Pistoros Hoard. Prague, 65–152.
- Castelin, K. 1958*: Keltové na počátku druhého století před n.l. *Numismatick listy* 13, 77–82.
- 1965: Die Goldprägungen der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.
- 1978: Keltische Münzen. Katalog der Sammlung des Schweizerischen Landesmuseums Zürich. Band I. Zürich.
- Castelin, K. – Waldhauser, J. 1985*: Addenda k nálezu keltských mincí u Dřemčic na Litoměřicku a problém oppida v severozápadních Čechách. *Litoměřicko* 17–20, 3–42.
- Čižmářová, J. 2004*: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Delestrée, L. P. – Tache, M. 2007*: Nouvel atlas des monnaies gauloises. III. La celtique, du Jura et des Alpes à la façade atlantique. Saint-Germain-en-Laye.
- Dembski, G. 1998*: Münzen der Kelten. Wien.
- Dobesch, G. 1993*: Armenkungen zur Wanderung der mitteleuropäischen Boier. *Tyche*, 8–9.
- Filip, J. 1956*: Keltové ve střední Evropě. Praha.
- Forrer, R. 1908/1968*: Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande. Strasburg/Graz.
- Fröhlich, J. 2011*: Keltské mince z oppida Pohanská v Plaveckom Podhradí v systéme „peňažnej dohody“ stredo európskych Keltov v najmladšej dobe laténskej. *Numismatický sborník* 26/1, 59–80.
- 2012: Drahý kov z moravského keltského centra Němčice. *Numismatické listy* 67/4, 147–159.
- 2013: Nález keltských mincí z Horných Orešian-Majdánu na Slovensku. Zlato a pôvod keltských mincí typu Athéna Alkidemos. *Numismatický sborník* 27/1, 9–32.
- 2014: Vzácný nález statéra Filipa II. Macedónskeho v moravskom laténskom centre Němčice nad Hanou. *Folia numismatica* 28/1, 3–18.

- Grimm, G. – Johannes, D. 1975: Kunst der Ptolemäer- und Römerzeit im Ägyptischen Museum Kairo. Mainz.
- Hildebrandt, H. J. 1989–1999: Das latènezeitliche Münzsystem im mittleren Europa. Teile 3. und 4. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 48/49, 7–28.
- Hlinka, J. 1980: Ojedinelý nález keltskej striebornej mince vo Veľkom Slavkove, okres Poprad. Slovenská numizmatika 6, 257–259.
- HN Italy: Rutter, N. K. (ed.) 2001: Historia Numorum. Italy. London.
- Houghton, A. – Lorber, C. 2002: Seleucid Coins a Comprehensive Catalogue. With metrological Tables by Brian Krit. Part I, Seleucus I through Antiochus III. Volume I, Introduction, Maps, and Catalogue. Volume II, Appendices, Indices, and Plates. Lancaster – London.
- Kimmig, W. 1940: Ein Keltenschild aus Ägypten. Germania 24, 106–111.
- Kolníková, E. 2006: Význam mincí z moravského laténskeho centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. Numismatický sborník 21, 3–56.
- 2012: Němčice ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Kommentierter fundkatalog I. Münzen. Brno.
- Kolníková, E. – Koháček, R. 2009: Nové keltské mince z južnej Moravy. Numismatický sborník 24, 309–316.
- Křížová, V. 1970: Hanka a zlaté mince, zvané Rastslavovy. Moravské numismatické zprávy 12, 44–48.
- Lambert, E. 1844: Essay Sur La Numismatique Gauloise du Nord-Oueste De La France, Paris.
- Livius, T. /1971/: Dějiny I. Podle vydání Weissenborn-Mueller, Teubner 1936, Titi Livi Ab urbe condita libri. Do češtiny preložili Pavel Kucharský a Čestmír Vránek. Praha 1971.
- /1972/: Dějiny II–III. Podle vydání Bibliotheca Teubneriana 1936, Titi Livi Ab urbe condita libri. Do češtiny preložili Pavel Kucharský. Praha.
- /1976/: Dějiny VI. Podle vydání Weissenborn-Mueller, Teubner 1936, Titi Livi Ab urbe condita libri. Do češtiny preložili Pavel Kucharský. Praha.
- Mielczarek, M. 1989: Ancient Greek Coins Found in Central, Eastern, and Northern Europe. Wrocław – Warsaw – Kraków – Gdansk – Lodz.
- Militký, J. 2012: Dva nálezné statéry Alexandra III. Makedonského z území jižní Moravy a z okolí Púchova na Slovensku. Numismatické listy 67, 108–114.
- 2013: Státer makedonského krále Filipa III. z Němčic nad Hanou (okr. Prostějov). Numismatický sborník 27/1, 103–106.
- Nálezy I/2: Pochitonov, E. 1955: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 87–314.
- Ondrouch, V. 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.
- Paulsen, R. 1933: Die Münzprägung der Boier. Wien – Leipzig.
- Pink, K. 1936: Die Goldprägung der Ostkelten. Wiener prähistorische Zeitschrift 23, 8–41.
- 1939/1974: Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn. Dissertationes Pannonicae Ser. II. Fasc. 15. Leipzig/Braunschweig.
- Polybios /2008/: Dějiny I (kniha 1–2). Antická knihovna sv. 78. Preložil Pavel Oliva. Arista a Baset a Mitrea.
- Pompeius Trogus: Justin (<http://www.attalus.org/translate/justin3.html#24.1>).
- Prokisch, B. 1993: Keltische Fundmünzen aus Oberösterreich. Die römischen Münzen des Stadtmuseums Nordico in Linz. Linz.
- Pošvár, J. 1956a: Mincovní regál v říši Velkomoravské. Numismatické listy 11, 139–147.
- 1956b: Omyl nebo pia fraus? Numismatické listy 11, 183–184.
- Rudnicki, M. 2012: Pieniadz celtycki na Śląsku. In: R. Walter (ed.): Pieniadz i banki na Śląsku. Studia nad Dziejami Pieniadza i Bankowości w Polsce. Poznań, 33–68.
- 2013: Skarb złotych monet celtyckich z Gorzowa nad Przemszą. Wiadomości Numizmatyczne 57, 1–91.
- RRC: Crawford, M. H. 1974: Roman Republican Coinage I–II. Cambridge.

- Rustoiu, A. – Egri, M. 2011:* The Celts from the Carpathian Basin between continental traditions and the fascination of the Mediterranean. A Study of the Danubian Kantharoi – Celții din Bazinul Carpatic între tradițiile continentale și fascinația Mediteranei. Un studiu privind kantharoi-i danubieni. Cluj-Napoca.
- Scheers, S. 1978:* Monnaies Gauloises de Seine-Maritime. Rouen.
- Sills, J. 2003:* Gaulish and Early British Gold Coinage. London.
- SNG Copenhagen 5:* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 5. Sicily. Part II. Segesta–Sardinia. Copenhagen 1942.
- SNG Copenhagen 7:* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 7. Thrace. Part II. Odessus–Sestus. Islands, Kings and Dynasts. Copenhagen 1943.
- SNG Copenhagen 8:* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 8. Macedonia. Part I. Acanthus–Uranopolis, Dynasts. Copenhagen 1943.
- SNG Copenhagen 17:* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 17. Argolis–Aegean Islands. Copenhagen 1944.
- SNG Copenhagen 19:* Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 19. Mysia. Copenhagen 1945.
- SNG Copenhagen 40:* Kromann, A. – Mørkholm, O. 1977: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 40. Egypt: The Ptolemies. Copenhagen.
- SNG Copenhagen 42:* Jenkins, G. K. 1969: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 42. North Africa. Syrtica-Mauretania. Copenhagen.
- SNG Delepierre:* Sylloge Nummorum Graecorum. France. Bibliothèque nationale. Cabinet des médailles. Collection Jean et Marie Delepierre. Paris 1983.
- SNG France 5:* Sylloge Nummorum Graecorum. France 5. Département des monnaies, médailles et antiques. Mysie. Paris 2001.
- SNG München 10–11:* Sylloge Numorum Graecorum Deutschland. 10.–11. Heft, Makedonien: Könige. München 2001.
- Strabón:* Geógrafika (<http://perseus.uchicago.edu/>).
- Szabó, M. 1983:* Audoleon und die Anfänge der Ostkeltischen Münzprägung. Alba Regia 20, 43–56.
- Šimeček, Z. 1986:* Kult památek na sklonku 18. a v první polovině 19. století a tzv. velkomoravské mince. In: Denárová měna na Moravě. Brno, 391–414.
- Thurlow, B. K. – Vecchi, I. G. 1979:* Italian Cast Coinage: Italian Aes Grave, Italian Aes Rude, Signatum and the Aes Grave of Sicily. London.
- Tomaschitz, K. 2002:* Die Wanderungen der Kelten in der antiken literarischen. Überlieferung. Wien.
- Torbágyi, M. 1991:* Griechischer Münzumlauf im Karpatenbecken. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae 43, 25–55.
- Trefný, M. 2007:* Keltské kmeny v Malé Asii. Disertační práce, Univerzita Karlova Praha.
- Wolf, D. – Lorber, C. 2011:* The ‘Galatian Shield without „Σ’ Series of Ptolemaic Bronze Coins. The Numismatic Chronicle 171, 7–52.
- Xenofón /1982/:* Hellénika. Řecké dějiny. Lakedaimonské zřízení. O státních příjmech. Preložili J. Hejnic, A. Frolíková a V. Bahník. Praha.
- Ziegau, B. 1997:* Datierung boischer Münzen durch eine Analyse von Schatzfunden. In: Lehrberger, G. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J. (eds.): Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7. Band I: Textband. Prague, 213–221.
- 2010: Kelten Geld, Münzen der Kelten und angrenzen der nichtgriechischer Völkernschaften, Sammlung Christian Flesche, Einführung und Katalog, München.

Summary

Július Fröhlich, Celtic coins with horse protoma and Athena Alkidemos coin-group.

The recent numismatic research failed in solving the problem of origin of the silver coins of the Athena Alkidemos type – listed by R. Paulsen (1933) under nos. 188–194, and their relation to the drachms of the horse protoma type – listed by R. Paulsen (1933) under nos. 183–187. Up to the present, three types of silver coins of this group are known. This group also covers the gold Celtic denominations of the Athena Alkidemos type because of their iconographic, weight and finding characteristics. Due to the clear arrangement of the article, three known types of the silver Celtic coins are classified in the following way:

Type A – drachm with horse protoma (Paulsen 1933, nos. 183–187), 6 specimens known (Fig. 1).

Type B – drachm with figure of warrior (Paulsen 1933, nos. 188–194), 11 specimens known (Fig. 2).

Type C – hemidrachm with sitting figure leaning on shield (Lambert 1844, Tab. VIII: 27), 5 specimens known (Fig. 3).

The silver coins of the A (horse protoma) and B (figure of warrior) types have been in the center of the numismatic research since the very beginning. Such an interest was predominantly focused on the iconographic similarity of the drachms of B type with gold coins (Fig. 4), classified as the Minerva/ Athena Alkidemos type (Paulsen 1933, nos. 59–87). A large scale of opinions of various scholars was connected mostly with place of origin of these coins. Nevertheless, this article is making an attempt to answer some questions related to the Celtic silver coins of the A, B and C types and the gold coins of the Athena Alkidemos type.

Up to 2015, at least 22 specimens of the silver coins of the A, B and C types have been known (Tab. 1). Distribution of the known finding places of the silver coins of the B and C types (Fig. 7) shows that all localized coins come from the territory inhabited by the central European Celts to the north of the Danube River. Similarly, also gold 1/3-staters with inscription of ‘CIECIN’ or its variety most frequently come from places located to the north of the Danube River. Regarding concentration of the localized silver coins of the B and C types and clear relation of the silver A, B and C types to the gold denominations of the Athena Alkidemos type, it is possible to anticipate the whole group as having been struck by the central European Celts living to the north of the Danube River, in the territory located in the corridor of the Amber Road (Fig. 11, area A).

Iconographic characteristics of the silver coins of the A, B and C types and the gold Celtic coins with image of the standing warrior show that these coins belong to the coin-group previously classified as of the Athena Alkidemos type, and together with coins of the Némčice/ Roseldorf type, they represented the first bimetallic Celtic monetary system in the region (Fig. 11, area A). This thesis is supported by typological, iconographic and chronological connections with the individual coin-types, as well as their common appearance at the archaeological locations dating back to the LT B2-C1 periods (Figs. 8–10).

The most distinctive iconographic connections of the silver coins of the A, B and C types and the gold 1/3-staters of the Athena Alkidemos group with their ‘CIECIN’ and similar inscriptions are graphically depicted on Fig. 8.

The diagrams on Figs. 8–9 and 12 point to the anticipated gradual emission of the individual types of the Athena Alkidemos group. While Fig. 8 displays sequence of the silver A, B and C types and the gold 1/3-staters of the Athena Alkidemos group with their ‘CIECIN’ and similar inscriptions, Fig. 9 shows the gold coins of the Athena Alkidemos group without ‘CIECIN’ inscription in the series 7A, which come from the main centers of this group, and some rare local types in the series 7B, which are systematically related to the Athena Alkidemos group and very likely come from different regional settlements.

Because of unknown reasons, the Celts rather quickly stopped production of the earliest silver denominations of the A, B and C types, which – together with the gold 1/3-staters of the Athena Alkidemos group with ‘CIECIN’ inscription – represented the very beginning of the bimetallic monetary system in the corridor of the Amber Road located to the north of the Danube River. The contemporary economic situation very shortly caused restoration of production of small silver coins. Relatively high number of the coins of the Némčice/ Roseldorf type produced in the main production-trading centers in Némčice nad Hanou and Roseldorf shows that the local trade required small change for everyday use. And because of this reason, production of drachms and obols of the Némčice/ Roseldorf type (Type A) started. They differ from the coins of the Athena Alkidemos group, but their common appearance in the region can point to the fact that the gold coins of the Athena Alkidemos type and the silver coins of the Némčice/ Roseldorf type represented the unified bimetallic monetary system in the corridor of the Amber Road located to the north of the Danube River during the La Tène periods shortened as LT C1-C2.

This monetary system originated as a result of material and non-material transfers brought by the Celts from their expansions in the Italian Peninsula, in the Balkans and the eastern Mediterranean to the central European region. This was partly caused by economic and social development of the Celtic society (Fig. 11, area A).

Formal image of the coins belonging to the Athena Alkidemos and Nĕmĕčice/ Roseldorf groups was influenced by the coinage of three spheres of the ancient world (Figs. 10–11; Tab. 2). The first inspiration zone was represented by central Italy with its Roman-Campanian coins. It was the place from where the Celts adopted the motive for reverse of the earliest silver drachms of the type A with horse protoma (Fig. 10: 4). The Roman-Campanian coins very likely had their even earlier roots in the Etruscan coinage, which is documented by the reverse of the coin struck in the city of Cosa (Fig. 10: 5) or by the coins produced in Carthage (Fig. 10: 6). Besides influence on the Athena Alkidemos group, the central Italian inspiration is also visible on coins of the Nĕmĕčice/ Roseldorf type. The horse with star on reverses of the Celtic drachms and obols of the Nĕmĕčice/ Roseldorf type A (Kolníková 2012, 179, drachms of the type A, obols of the type A) is more than similar to the horse image with solar-astral motifs (Fig. 10: 19–21; Tab. 2) which appeared on the Roman-Campanian didrachm struck in 275–270 BC (*RRC*, no. 15), on the didrachm from north Apulia struck in the city of Arpi in 325–275 BC (*HN Italy*, no. 633), or on the bronze cast assarius struck in the city of Luceria in 280 BC (*Thurlow – Vecchi 1979*, no. 273).

The second inspiration zone, which influenced the coins of the Athena Alkidemos group, is represented by the Thracian-Macedonian region. The Celts adopted weight standard from there above all as it is clear on the drachms of the A and B types. The Thracian-Macedonian coinage also influenced images of the coins of the Athena Alkidemos group. Figure of the Greek goddess Athena Alkidemos, or Zeus alternatively (Fig. 10: 9–15), appeared in a slightly transformed form of a warrior on reverse of the silver drachm of the type B and on reverses of the Celtic gold stater fractions. Similarly, the name of this coin-group comes from the mentioned inspiration.

The coins struck under the Thracian King Lysimachos with sitting Athena Nikephoros leaning on shield (Fig. 10: 7), and the tetradrachm struck under Eumenes I of Pergamon (Fig. 10: 8), they can be regarded as image prototypes for the Celtic hemidrachm of the type C. Another Thracian influence is documented on reverse of the rare Celtic 1/3-stater with head of Ammon or with head covered by the Attic helmet (Kolníková 2012, Abb. 4/23 and 90/5; Fig. 5). For the Ammon connection see Fig. 10: 16, and for portrait with the Attic helmet see coins struck under the Thracian King Lysimachos (Fig. 10: 17–18).

The portrait on the Celtic silver coins of the A, B and C types was described as head of Minerva/ Bellona in older numismatic literature, possibly inspired by the Roman-Campanian prototypes – represented by didrachms and litras (*RRC*, nos. 22/1 and 17/1a), with head of Roma wearing the Phrygian cap (Ziegauš 1997, 216). Iconography of obverse images of the mentioned Roman-Campanian coins and obverses of the Celtic silver coins of the A, B and C types significantly differs. There are no other coins from central Italy which could support the theory proclaiming head of Minerva/ Bellona as a prototype for images on the Celtic silver coins of the Athena Alkidemos group. The image of head on the coins of the A, B and C types is completely different, and it could be more likely regarded as a barbarized image of diademed head with rich hair. Similar image of head – as seen on the Celtic silver coins of the A, B and C types – can be found on a barbarian (possibly Celtic) imitation of a drachm produced under some of the Seleucid rulers (Fig. 10: 1). This imitation could copy the coins struck under Antiochos I or Antiochos II (Fig. 10: 2–3). Their portraits are characteristic with distinct noses, and very similar ones appear on obverses of the Celtic silver coins of the A, B and C types. The coins of the Seleucid rulers can point to the fact that the third inspiration zone for the Celtic coinage could be found in Anatolia and in the eastern Mediterranean.

Archaeological dating still cannot confirm validity of a model with absolute chronology produced for the Athena Alkidemos coin-group and the Nĕmĕčice/ Roseldorf coin-group (Fig. 12), where production of the silver drachm of the type A (with horse protoma) starts sometimes shortly before 269 BC. However, analysis of iconographic patterns, economic and social progress of the Celtic society living to the north of the middle part of the Danube River, and also some products of the La Tène period inspired by the Hellenistic objects – all that can point to the fact that the beginning of the Celtic coinage in the corridor of the Amber Road to the north of the Danube River very likely dates back to the moment shortly after 269 BC. The key image prototype (Fig. 10: 4) – represented by the Roman-Campanian bronze litra dating shortly before 269 BC (*RRC*, no. 17/1a) – can be the terminus post quem for the beginning of production of the coins of the Athena Alkidemos group. Very similar dating for the beginning of this process is offered by the Italian prototypes for the earliest Celtic coins of the Nĕmĕčice/ Roseldorf group (type A with star above horse).

Iconography of the small Celtic silver coins with star above horse can indicate that their production could start only one decade – or two decades at the most – after their central Italian prototypes had ceased to be used (Fig. 10: 19–21; Tab. 2). Because of the fact that production of these central Italian prototypes stopped in 270 BC, the Celtic coins of the Němčice/ Roseldorf group (type A) could start to be struck sometimes in the fourth decade – or in the fifth decade at the latest – of the 3rd century BC (Fig. 12).

Based on the recent information, on the recently found coins and on the recently documented pieces in various collections connected with the bimetallic monetary system of the Celtic people living to the north of the Danube River, it is impossible to fix clearly the sequence of the individual types for the coins of the Athena Alkidemos and Němčice/ Roseldorf groups. Typological analysis of these coins can point to three potential phases of their production, shown on Fig. 12. During the first phase, the silver coins of the A, B and C types and gold 1/3-staters with legible legends were struck. After the early phase, the gold coins with high quality images, but without legible epigraphic components, were produced during the next phase. Sometimes at the break of the mentioned phases, also the earliest coins of the Němčice/ Roseldorf group could appear, i.e. the drachms and the obols of the type A (with star above horse). Low number of the coins of the above-listed types could point to a short duration of this phase. The third phase with barbarized images on the coins of the Athena Alkidemos type seems to be the longest one. Such a longer duration of this phase is documented by large number of varieties of the gold coins with barbarized or poor-quality images of standing warrior. While the images of the earlier varieties have their images quite clear, in the latest period, the figure is represented by an almost completely abstract image, which is most distinctively visible on 1/24-staters (Fig. 12: 11). In the case of the silver coins of the Němčice/ Roseldorf group, duration of the third phase is reflected by large number of types and varieties of the small obols above all (*Kolníková 2012*, 179–183, types Aa–C). The following pieces can be classified under the bimetallic monetary system with the coins of the Athena Alkidemos and Němčice/ Roseldorf groups: the 1/24-stater of the Athena Alkidemos type – Staré Hradisko variety (Fig. 12: 12) and the light obol of the Němčice/ Roseldorf group – type B (Fig. 12: 15). The mentioned two types of the latest coins classified under the bimetallic monetary system with the coins of the Athena Alkidemos and Němčice/ Roseldorf groups are mostly known from the Staré Hradisko oppidum in Moravia, which has been known since the second half of the 2nd century BC. There are typological-iconographical relations among the latest types of coins from the Němčice production-trading center and the first types from the Staré Hradisko oppidum. Also the 1/8-stater listed by R. Paulsen (1933) under no. 135 (Fig. 12: 20) can be classified under the last horizon of the coins of the Athena Alkidemos group, or under another group related by its system. These coins are known from the Stradonice oppidum, from Staré Hradisko in Moravia, and also from Neubau in Upper Austria (*Prokisch 1993*, 26, nos. 32–35). These types can point to potential directions and distances which the coins of the Athena Alkidemos and Němčice/ Roseldorf groups could reach via trading contacts, or they can represent regions with their coinages influenced by them.

The Celtic coinage in the bimetallic monetary system used in the corridor of the Amber Road located to the north of Danube River lasted 100 years at least (Fig. 12). Duration of the individual phases for production of the coins of the Athena Alkidemos group, as well as sequence of the individual coin types, could be practically anticipated only based on iconographic and quantitative analyses of the particular finds.

Contemporary parallels with the bimetallic monetary system incorporating the coins of the Athena Alkidemos and Němčice/ Roseldorf groups – with its beginning dating back to the period shortly after 270 BC – can be also seen in other different types of coins which used to be a part of the earliest Celtic monetary systems in the surrounding sections of central Europe. There are four monetary systems of this sort documented in the central European region along the Danube River. They can be seen as a result of spiritual and material transfers brought there by the Celtic groups coming back from their expansive expeditions to the territory of the Italian Peninsula, the south-east Balkans and the eastern Mediterranean after 280 BC (Fig. 11).

Based on the silver coins of the B and C types with precise locations and their typological-iconographical connection with the silver drachms of the A type, it is possible to anticipate that they represent the earliest coins struck by the Celts in the region to the north of the Danube River in the corridor of the Amber Road. It is documented by the locations with these silver coins, and also by the locations where the gold 1/3-staters with inscription of ‘CIECIN’ or its variety were found. Contrarily, there are no facts proving origin of these coins in north Italy – produced by the Boii there – as published by various scholars previously.

English summary by V. Novák

SITOS – CHRÉMATA? CHALKOS – EIKONA?

K řeckým mincím ve střední Evropě mladší doby železné

Jan KYSELA

Abstract – SITOS – CHRÉMATA? CHALKOS – EIKONA? On Greek coins in central Europe in the Late Iron Age Period.

The presented article is focused on finds of the Greek coins in Transalpine Europe. Based mainly on comparison between the central-European and north-Italian facies, it classifies influx of the Greek coins in three chronological horizons. The role of north Italy as a mediator of these contacts is clear mainly in the middle and the latest sections of these horizons. The analysis shows that explanation of the processes which brought the Greek coins across the Alps lies beyond description of the real and known events.

 Coins, Greece, north Italy, Celts

Úvod

Tento příspěvek předkládá několik úvah o přítomnosti a funkci řeckých mincí ve střední Evropě mladší doby železné. Dosažení jasných jednoznačných historických interpretací, by v této otázce bylo cílem přespříliš ambiciózním. Předloženy jsou zde proto pouze některé předběžné závěry plynoucí z pozorovaných distribučních vzorců, na úrovni interpretace je zde pak prezentováno několik nezávazných hypotéz. Je důležité zdůraznit, že k problematice je přístupováno především z pohledu archeologie.

Řecké mince v Zaalpské Evropě mladší doby železné?

Snaha o zhodnocení nálezů řeckých mincí ve střední Evropě byla a je komplikována jistými epistemologickými překážkami. Především, jelikož u bezmála všech nálezů postrádáme jakoukoliv smysluplnou informaci o nálezových okolnostech, nemůžeme si být vždy jisti, kdy došlo k archeologizaci dané mince ve středo-evropském prostředí (stalo se tak v době železné, v době císařské či snad ještě později?), tím méně jasno pak je, kdy byla tato mince přes Alpy přenesena. Příkladem oprávněnosti takových pochyb (jedním z mnoha) je například bronz Ptolemaia I. Sótéra nalezený v římském vojenském táboře Saalburg (*Nick 2006*), založeném na sklonku 1. století po Kristu v oblasti bez předchozího osídlení. Ptolemaiova mince zde tak byla přítomna (a uložena do země) minimálně 400 let po svém vyražení a v prostředí, v němž nemohla mít žádnou hodnotu mincovní. Příčiny přítomnosti této a dalších podobných mincí¹ v kontextech doby římské nám nejsou známy, jedná se však o svědectví zdaleka ne ojedinělé a dostatečně pádné, aby bylo možno na jeho základě uvažovat o tom, zda náhodou všechny řecké mince, nalezené ve střední Evropě, sem nedorazily až v době římské. Důkaz o tom, že tomu tak nebylo a že přinejmenším jistá část nálezových řeckých mincí ze střední Evropy souvisí již s předřímskou dobou železnou, poskytl objev sídliště v Němčicích nad Hanou (*Čižmár – Kolníková 2006*; *Čižmár – Kolníková – Noeske 2008*; *Kolníková 2012*). Mezi tisícovkou publikovaných mincovních nálezů z lokality jsou ražby různých středomořských emitentů helénistického období zastoupeny zhruba osmdesáti – vesměs bronzovými – mincemi.² To je zcela přesvědčivým dokladem toho, že soudobé řecké mince byly ve střední Evropě 2. poloviny 3. a počátku 2. století před Kristem (LT C1–C2) přítomny (dokonce ve značném objemu), a můžeme tedy předpokládat, že zde plnily jistou funkci.

1 Např. mince Prusiova (Bithyne), Menandrova (Baktrie) a mamertinská z Augsburgu (*Nick 2006*, 83), kartginská mince z Frankfurtu (*Nick 2006*, 107), či mince Megary (307–243 před Kristem) a Massinissy (Numidie) a Arety IV. Filopatora (Nabatea) z římské silniční stanice Rheinbach Flerzheim, kde spektrum římských mincí sahá od ojedinělých republikánských denárů (170, 78 a 42–40 před Kristem) přes Augusta až po Honorio (*Nick 2006*, 187–188).

2 Poslední přehled (*Kolníková 2012*) uvádí 1070 kusů mincí, z nich 83 středomořských, 76 řeckých ve zde užívaném slova smyslu.

O žoldnících z Němčic

Němčickému souboru středomořských mincí se záhy dostalo poměrně jednoznačných historických interpretací. E. Kolníková (*Čižmář – Kolníková 2006; Kolníková 2012; Kolníková – Smrž 2007*³) shledává příčiny jeho vzniku ve dvou okolnostech: část z něj souvisí s napojením němčického centra na „jantarovou stezku“ a s jeho kontakty s oblastmi severního Balkánu⁴ (nespecifikuje přitom, zda byly středomořské mince prostředkem či předmětem těchto kontaktů). Druhá část němčického mincovního souboru měla pak dle E. Kolníkové a ve shodě s její dlouhodobě zastávanou tezí (*Kolníková 1963*) dospět do středodunajského prostoru jako výsledek bojové migrace ze severní Itálie po jejich porážce Římem na počátku 2. století před Kristem.

Interpretace druhá, kterou nejsoudržněji představil H.-Chr. Noeske (*Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*)⁵ vidí v němčickém souboru především odraz návratu keltských žoldníků ze služby ve Středomoří. Noeske rozděluje němčické mince na dva celky podle chronologie a místa ražby: skupina tzv. západní (mince římské, velkořecké, sicilské, punské, etruské, jakož i ražby ptolemaiovské Kyrenaiky) se uzavírá zhruba rokem 200 před Kristem a souvisí dle Noeskeho názoru s návratem žoldníků z 2. punské války (218–202 před Kristem). Skupina východní (ražby převážně ptolemaiovské – alexandrijské, dále thrácké, makedonské, ilyrské a maloasijské) se klene mezi závěrem 4. století a rokem 170 před Kristem (jistá část se však soustředí v letech 200–170 před Kristem); tyto mince měli do Němčic přinést navrátilci z 6. syrské války (170–168 před Kristem), v níž bojovali na straně Ptolemaiovců.

V této – bohatě proargumentované a přesto velmi přímočaré – teorii lze dle mého názoru poukázat na několik problematických bodů. Již pokud jde o samo vymezení (geografické i chronologické) „východní“ a „západní“ skupiny mincí, lze vznést některé výhrady. Není především jasné, proč ptolemaiovské ražby z Kyrenaiky řadit na západ a alexandrijské na východ. „Východní“ skupinu tvoří ze značné části 11 mincí jediného emitenta (Ptolemaios VI. většinou v přeražbách mincí Ptolemaia IV.), dále po jedné minci ilyrského krále Ballaia (260–230 (?)/195–175 (?) před Kristem), theodosijského Leukona II. (240–230 před Kristem), thráckého Adaia (3. stol. před Kristem), makedonské mince Filipa V. (211–197 před Kristem), Filipa III. Arrhidaia (323–317 před Kristem) a snad i Alexandra Makedonského (335–323 před Kristem) a nakonec ještě thrácká posmrtná ražba Alexandra Makedonského a Filipa Arrhidaia z poloviny 2. století před Kristem, která Noeskemu nebyla ještě známa. Tyto mince tvoří pramálo soudržný soubor – nejmladšímu horizontu patří pouze mince alexandrijské, většina mincí makedonských a thráckých je naopak o několik generací starších. Pokud jde o zmíněnou minci Ballaiovu, její zařazení do východní mladší skupiny je nanejvýš možností, nikoliv jistotou: jeho chronologie je dosud nejasná (260–230 (?)/195–175 (?) před Kristem⁶), rozšíření Ballaiových mincí (*Ciolek 2011, 77–82*) pak pokrývá především oba adriatické břehy, a přiřazení k (hypotetické) skupině západní by tak bylo stejně – ne-li více – oprávněné.

Lze-li „východní skupinu“ označit spíše za nesoudržný (ne)celek, vznik skupiny „západní“ (či přesněji „dojem existence západní skupiny“), lze skutečně – svým způsobem – spojit s událostmi 2. punské války. Ta totiž představuje zcela zásadní politický předěl, po němž v podstatě nezůstávají v západním Středomoří státní celky (přirozeně s výjimkou Říma), jejichž měna by byla s to dosáhnout širšího než lokálního rozšíření. Absence západních mincí tohoto chronologického horizontu v Němčicích – a obecně jejich minimální zastoupení v zaaalské Evropě – je tak zcela logické.

Vedle dosud vznesených poznámek je však třeba Noeskeho úvahy v jednom bodě podrobit skutečné kritice – autor sice své úvahy opírá o obsáhlou dokumentaci z vlastního Středomoří, zejména o jihoitalské depoty, zcela však pouští ze zřetele nálezy řeckých mincí ve střední Evropě. Přitom jsou to dle mého názoru právě tyto nálezy, které mohou nejlépe kontextualizovat a vysvětlit němčický soubor, stejně jako naopak němčický soubor dokáže nejlépe pomoci vysvětlit tyto nálezy.

Bádání o řeckých mincích v zaaalské Evropě je téma složitá a bohužel pramálo probádané. V širším měřítku středovýchodní Evropy se mu dosud věnoval především M. Mielczarek (*1989*), zejména na oblast Čech se momentálně soustřeďují práce J. Militkého (např. *Militký 2013a, 43–46*).

3 Zde je prezentována nejucelenější argumentace v tomto smyslu.

4 Klíčové je pro tento směr úvah srovnání s dalmatskými depoty „mazinského typu“ – viz dále.

5 Dále např. *Mielczarek 2008*.

6 Dle R. Ciolek (*2011, 86–92*) nemá nízká chronologie Ballaiových ražeb, k níž se kloní Noeske, oporu v materiálu numismatickém ani v historických událostech a vládě tohoto – pouze mincemi doloženého – ilyrského panovníka klade do let 260–230 před Kristem.

Střední Evropa a severovýchodní Itálie – materiál, srovnání, rozbor a některé úvahy

Pro pochopení přítomnosti řeckých mincí ve střední Evropě považuji za nezbytné, zaprvé shromáždit soubor potenciálních nálezů těchto mincí v co nejširší oblasti, zadruhé provést srovnání jednotlivých regionálních nálezových spekter v rámci střední Evropy a následně těchto s nálezovým spektrem středo-mořské oblasti bezprostředně sousedící se střední Evropou, tj. s oblastí severní Itálie.

Ke kritériím výběru a metodě srovnání

Řeckými mincemi zde rozumím ražby veškerých středomořských emitentů s výjimkou mincí římských a – přirozeně – keltských, ražené zhruba do poloviny/2. třetiny 1. století před Kristem V úvahu tedy budou brány mince řeckých obcí a helénistických říší ale i ražby italské, punské, numidské, ilyrské atd. V potaz naopak nebudou přirozeně brány mince ražené v řeckých obcích doby císařské.

Korpus byl sestaven výhradně na základě bibliografického studia, nikoliv na základě autopsie. **Určení konkrétních mincí přebírám z citovaných publikací.** To samozřejmě může vést k problémům daným replikováním případných omylů a pokřivení výsledků syntézy stojící na určeních chybných nebo vzájemně nekonzistentních. Verifikace všech určení by však byla prakticky neproveditelná (mnoho z mincí není dnes již dochováno).

Ze souboru **jsou vyřazeny mince nalezené v kontextech doby císařské:** na sídlištích, ve vojenských táborech, v depotech či prostě ty, jejichž nález byl ohlášen spolu s mincemi císařskými. Toto omezení není uplatňováno pro nálezy severoitalské – v naprosté většině případů se u řeckých mincí pocházejících ze severní Itálie jedná právě o bezkontextové nálezy z katastrů, odkud pocházejí i mince pozdější.

Všechny ostatní mince budou považovány za **hypoteticky archeologizované v době železné.** Tím není řečeno, že všechny tyto mince nezbytně byly skutečně v době laténské archeologizovány, stejně jako není jisté, že některé z mincí vyřazených z korpusu coby uložené v době římské, nedospěly do střední Evropy ještě v době laténské – cílem zde není rozlišení mezi mincemi reálně uloženými v době laténské resp. římské (úkol zcela neproveditelný), ale náčrt obecného pravidla pro vytvoření pracovního korpusu. Ten pak může být předmětem dalších úprav (redukci), budou-li v jeho rámci zjištěny zjevné nesourodosti.

Oblast, v jejímž rámci se nálezy řeckých mincí zabývám, dělím v první řadě na střední Evropu a Severovýchodní Itálii. **Severovýchodní Itálii** pojímám pro zjednodušení jako jeden geografický celek. Tvoří jej dnešní regiony Veneto, Trentino, Friuli-Venezia Giulia a východní a střední část regionu Emilia (nikoliv Romagna). **Střední Evropou** je zde chápána oblast sahající od Rýna po ohyb Dunaje.⁷ Na severu je tato pracovní oblast vymezena hranicí rozšíření laténské kultury,⁸ na jihu alpským masivem, přičemž stav publikace umožňuje vzít v potaz téměř výhradně oblast Alp východních. Ke kontaktu obou oblastí – severovýchodní Itálie a střední Evropy – dochází na území dnešního Slovinska a Istriie (obě jsou počítány za oblasti „Zaalpské“).

V rámci střední Evropy budeme rozlišovat nálezová spektra několika oblastí, definovaných v první řadě přirozenými geografickými či kulturními celky (ač navzájem nesrovnatelných rozloh): **středodunajsko-východoalpskou oblast** (pás, táhnoucí se od Slovinska po východním okraji Alp přes Dolní Rakousko na Moravu a západní Slovensko); **Jižní Německo** (od Rýna po Horní Rakousko a od úpatí Alp po tok Mohanu); a **Čechy**.

Vzhledem ke stavu publikace je přirozeně poznání této oblasti značně nerovnoměrné: pro některé oblasti jsou k dispozici korpora či jiné soupisy nálezových mincí, v jiných je nutno nálezový obraz skládat

7 Klíčová pro poznání této problematiky je území dnešního Maďarska, Srbska a Rumunska, kde dochází k přímému kontaktu mezi mincovnictvím keltského a antického světa (*Torbágyi 1991; Popović 1987; Pärpää 2006*). Pro potřeby této práce bohužel tento materiál není snadno využitelný – obě situace by nebylo možné přímo srovnat ať už pro nedostatečný stav publikace na severním Balkánu nebo pro přílišnou odlišnost tamního mincovnictví od situace sledované ve střední Evropě. Otázka, co o řeckých mincích ve střední Evropě vypovídá balkánská numismatika, je ale logickým navázáním na tuto práci.

8 Náš zájem patří v první řadě způsobu, jímž bylo s mincemi nakládáno v rámci středoevropské laténské kultury. Pomijím zde proto nálezy z Polska – složitost zdejší kulturní situace v době železné by náš rozbor zbytečně komplikovala. Nálezy řeckých mincí z území Polska si zaslouží zvláštní – a kompetentnější – příspěvek.

pomocí dílčích studií a zpráv.⁹ Nelze tedy v žádném případě předpokládat, že by soubor, s nímž zde budeme pracovat, představoval kompletní a vyčerpávající korpus řeckých mincí nalezených ve střední Evropě, můžeme však alespoň doufat, že se podařilo shromáždit soubor, který poskytuje k zodpovězení otázek, jež si klademe, zajisté **ne reálnou a úplnou ale alespoň do jisté míry reprezentativní** pramenou základnu.

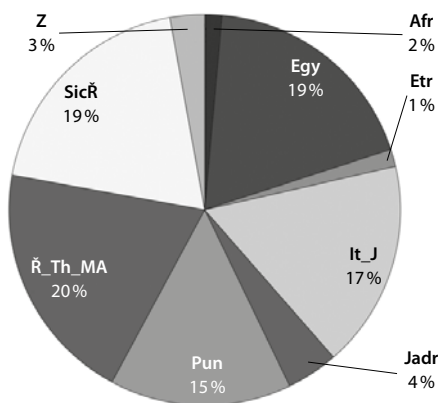
Soubor, který se na základě těchto pravidel podařilo shromáždit a je zde prezentován formou tabulárních příloh, čítá 558 mincí, z toho 325 pochází ze SV Itálie, 233 ze střední Evropy. Jedná se ze 79% o mince bronzové, z 18% o mince stříbrné, dvě procenta mincí je zlatých, několika kusy jsou zastoupeny suberáty. Těchto 558 mincí bylo raženo mezi 5. a 1. století před Kristem ve 45 různých oblastech Středomoří z autority 97 obcí či jiných státních celků a/nebo 51 panovníků.

Práce s takto pestrobarevným spektrem by zajisté byla málo přehledná, proto zde budou mince – na první úrovni analýzy – roztrženy do deseti širších teritoriálních skupin z hlediska místa ražby: Afrika (na grafech zkratka „Afr“); punská území („Pun“); řecká Sicílie („SicŘ“); jižní Itálie („It_J“); západní Středomoří („Z“); Etrurie a střední Itálie („Etr“); Jadran („Jadr“); Řecko (zahrnující pevninské Řecko, Egejské ostrovy, západní pobřeží Malé Asie a Thrákie: „Ř_Th_MA“); Blízký východ (vč. vnitrozemí Malé Asie „Orient“); Ptolemaiovské državy („Egy“).

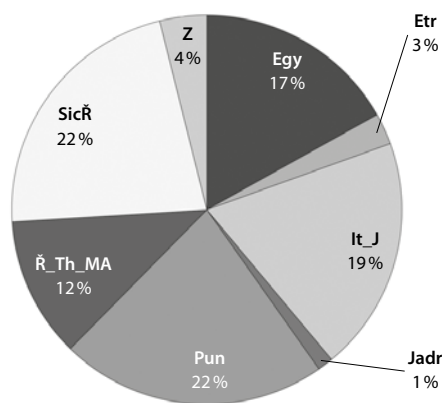
Rozbor a srovnání

Regionální spektra – široké oblasti ražby

Srovnání regionálních (popř. místních) mincovních náleзовých spekter z hlediska těchto širokých oblastí ražby (obr. 1–6) přináší několik zjištění:

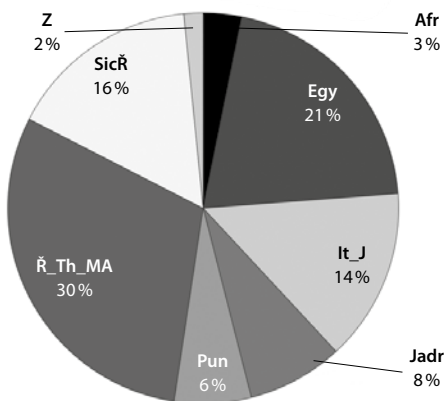

Obr. 1. Spektrum náleзовých mincí ve středodunajsko-východoalské oblasti – celkový počet mincí 140.

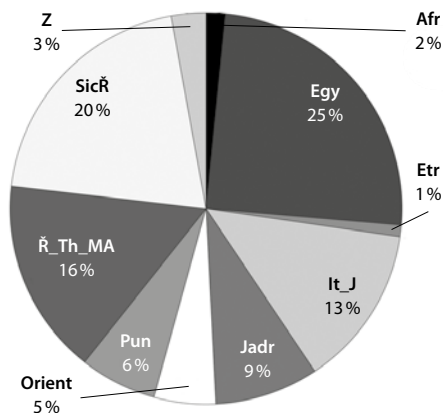

Obr. 2. Spektrum náleзовých mincí Němcích – celkový počet mincí 77.

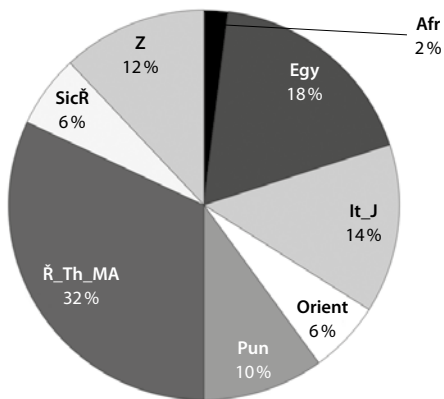
9 Korpora FMRZ či jeho obdoby jsou vypracovány pro části Německa, Rakouska, Slovinska a Chorvatska. Náleзовé mince české jsou zpracovány nedávnými monografiemi J. Militkého (2010a; 2013a) a zprávami o následných nálezech (Militký 2010b; 2010c; 2013b; 2013d). Pro jižní Německo a alpskou oblast je k dispozici stále poměrně čerstvý soupis M. Nicka (2006). Naopak pro Moravu neexistuje soupis novější než práce E. Pochitonova (Nálezy I/2), na Slovensku jsou to pak analogické edice soupisů mincovních náleзов (Ondrouch 1964; Kolníková – Hunka 1994). Zpracováno je přirozeně sídliště v Němčicích (Kolníková 2012) a několik náleзов z jeho okolí (Kolníková – Smrž 2007), aktuální stav poznání této oblasti je pak nutno doplňovat dalšími zprávami (Militký 2011; 2012; 2013c). Pro tuto východní oblast střední Evropy si navíc stále drží význam soupis M. Mielczarka (1989). Zcela temná je situace v Maďarsku – řada FMRZ pro Maďarsko uvádí téměř výhradně přehledy starých sbírek, v nichž není o náleзовém charakteru mincí žádná jistota. Tuto oblast je proto z našeho přehledu nutno zcela vyřadit. Pro SV Itálii jsou pouze selektivně publikovány některé náleзовé soubory z regionu Emilia (Ercolani-Cocchi – Morelli – Neri eds. 2004). Mince z regionu Trentino zveřejnil G. Gorini (2001a). Mince nalezené ve Friuli, Venezia a Giulia jsou publikovány v rámci RMER-FVG a v rámci práce G. Gorini (1984). Nálezy z Veneta jsou sebrány ve svazcích řady RMRVé. Tyto soupisy pak doplňují další tematicky či regionálně zaměřené studie (např. Gorini 1976; 1992; 1998; Visonà 2000; Biondani 2007; Gorini 2011). Krom těchto náleзов do korpusu zahrnují i několik nepublikovaných kusů, zprávu o nichž mi laskavě poskytli J. Militký, G. Gorini a L. Passera.

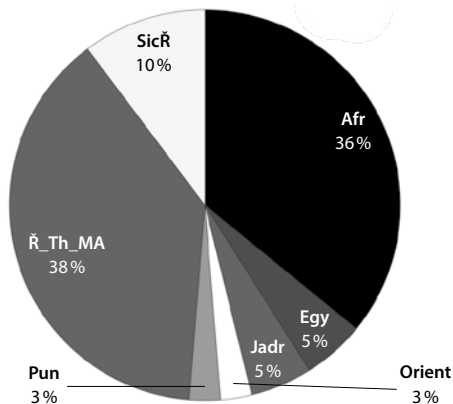
Obr. 3. Spektrum názevových mincí ve Středodunajsko-východoalské oblasti s výjimkou Němcic – celkový počet mincí 63.

Obr. 4. Spektrum názevových mincí v severovýchodní Itálii – celkový počet mincí 315.

Obr. 5. Spektrum názevových mincí v jižním Německu a Horním Rakousku – celkový počet mincí 53.

Obr. 6. Spektrum názevových mincí v Čechách – celkový počet mincí 39.

Spektrum názevových mincí z Němcic odpovídá svým složením do značné míry názevovému spektru z celé **východoalpsko-středodunajské oblasti**. Nejpodstatnější rozdíly spočívají na jednu stranu v zastoupení mincí mateřského Řecka a Numidie (v Němcicích oproti zbytku regionu mírně podrepzentovaných resp. nepřítomných), na stranu druhou v mincích punských (zastoupených v Němcicích v proporcích vyšších než ve zbytku oblasti).

Názevové spektrum **SV Itálie** odpovídá velmi blízce spektru východoalpsko-středodunajskému: nejvýznamnější variace se týkají mincí punských (rozdíl 9%) a ptolemaiovských (rozdíl 6%), tyto rozdíly však zanikají při srovnání se spektrem východoalpsko-středodunajské oblasti s výjimkou Němcic (naopak výrazně – bezmála dvojnásobně – přítom oproti Itálii stoupne podíl mincí mateřského Řecka). U ostatních skupin tvoří odchylka mezi oběma spektry nanejvýš 4–5%.

Podobně se názevová facies severovýchodní Itálie do jisté míry blíží i spektru **jihoněmeckému**. Z tohoto srovnání je navíc zjevné, že variace oproti například sousední východoalpsko-středodunajské facies je dána i hledisky geografickými: v jižním Německu chybí mince adriatického původu, naopak jsou zde zastoupeny ražby massilské, dále na východě vzácné. Oproti dosud pojímaným oblastem nacházíme v jižním Německu větší zastoupení mincí mateřského Řecka, slabě je zastoupena řecká Sicílie. Nápadný je zde vyšší podíl mincí orientálních. Tyto variace však mohou být dány celkově menším objemem jihoněmeckého spektra (53 mincí oproti 140 mincím z oblasti východoalpsko-středodunajské a 315 ze SV Itálie), v němž tak každá mince promlouvá do celkových proporcí výrazněji než v souborech větších.

Dosud poměrně jednotný obraz se zcela zásadně mění v případě **Čech**. Zaprvé se opět jedná o soubor poměrně malý (39 mincí). Bezmála tři čtvrtiny celého souboru tvoří mince mateřského Řecka a Numidie, zastoupení mincí ptolemaiovských, punských, adriatických a orientálních je v porovnání se sousedními oblastmi zcela epizodické, mince obcí Velkého Řecka chybí docela, desetiprocentní podíl ražeb řecké Sicílie tvoří převážně méně jasné nálezy. Dodejme ještě, že značné množství těchto mincí pochází z jediného naleziště, ze Stradonic (až na jednu veškeré mince numidské, jeden bronz aiolské Kýmé ze 4. století před Kristem jedna drachma illyrské Apollonie z 2. stol., jeden bronz syrakuského Hierona II.). Osídlení Stradonic prožívá svůj vrchol na přelomu 2. a 1. století před Kristem, k uložení těchto mincí tak došlo minimálně několik desetiletí od vytvoření souboru němčického, přičemž některé ze stradonických mincí (např. syrakuský a kymský bronz) by mohly bez obtíží tvořit i součást němčického souboru, mince numidské naopak v Němčicích obdobu nemají.

Tři chronologické horizonty

Již tyto úvahy dávají tušit, že rozdíly mezi jednotlivými regionálními (a místními) spektry mohou být do značné míry dány **chronologickými důvody**. Relativní podhodnocení řecko-makedonských mincí v němčickém souboru je dáno tím, že se v případě nálezových mincí mateřského Řecka, Makedonie či Thrákie ze zbytku východoalpско- středodunajského prostoru ale i z dalších zkoumaných oblastí, jedná z velké většiny o mince 4.–počátku 3. či naopak z 2. a 1. století před Kristem, zatímco většina mincí nalezených v Němčicích byla ražena mezi (první) polovinou 3. a polovinou 2. století před Kristem (kam ostatně spadá i samo osídlení této lokality). Podobně absence numidských mincí v Němčicích oproti jejich masivní koncentraci na Stradonicích a přítomnosti v dalších (potenciálně) pozdně latěnských kontextech (Manching, Oberleiserberg, depoty mazinského typu) dává tušit, že k rozšíření těchto mincí došlo v Evropě až v závěru druhého či v prvním století před Kristem, po opuštění němčického sídliště.

Bylo by tak možno uvažovat o rozlišení **tří chronologických horizontů** přílivu řeckých mincí do střední Evropy:

1) Nejstarší horizont reprezentují v prvé řadě ražby vlastního Řecka a Makedonie datované do 4. a počátku 3. století před Kristem – zastoupeny jsou kusy rovnoměrně rozšířenými v celé Zaalpské střední Evropě a poměrně řídkými v severní Itálii.

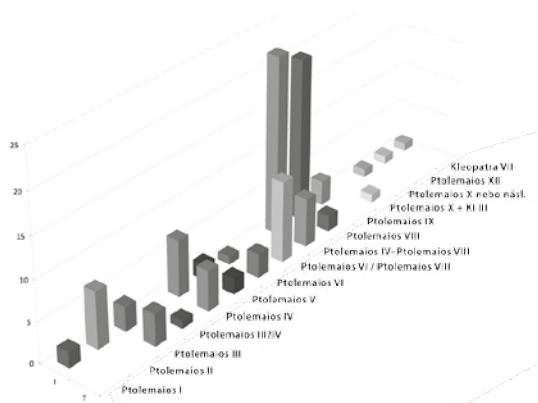
2) Horizont „němčický“ je tvořen pestrou směsicí ražeb sicilských, jihoitalských, ptolemaiovských, punských aj., datovaných převážně do průběhu 3. a 1. poloviny 2. století před Kristem. V tomto horizontu byly zjištěny nápadné podobnosti mezi nálezovými spektry severovýchodní Itálie, východoalpско- středodunajské oblasti a jižního Německa, naopak Čechy jsou importem mincí tohoto chronologického horizontu zasaženy jen zcela okrajově. Je otázkou, zda mince Ptolemaia VIII. přiřadit k horizontu tomuto nebo až následujícímu: dlouhý život a vláda (odchody z trůnu a návraty na něj) tohoto panovníka se klene od druhé do poslední třetiny 2. století. Následující ptolemaiovští panovníci jsou již zastoupeni jen zcela ojedinělými ražbami.

3) Nejmladší chronologický horizont sestává především z mincí numidských, soudržnější skupinu dále představují už jen ražby řeckých adriatických obcí, objevují se nečetné mince orientální, zejména maloasijské, několika kusy jsou zastoupeny mince obcí vlastního Řecka (Athény, Thasos, Rhodos), Thrákie či (již římské) Makedonie. I v této fázi pozorujeme jistou míru korelace mezi spektry severní Itálie a střední Evropy až na podstatnou výjimku mincí numidských, přítomných v Itálii spíše episodicky a naopak bohatě zastoupených na západním Balkánu a dále na západě zaalpské Evropy (Fischer 1978; Visonà 2013; 2014).

Regionální spektra – obce a emitenti

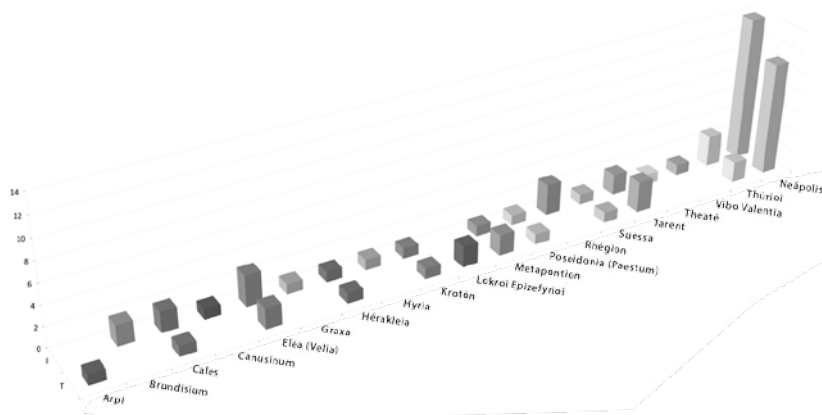
Pozoruhodná míra korelace zjištěná výše mezi spektry severoitalskými a středoevropskými na základě srovnání podle široké oblasti ražby si zaslouží být prozkoumána podrobněji, a to na úrovni jednotlivých obcí a panovníků.

V případě mincí **ptolemaiovských** (obr. 7) sledujeme v Zaalpí i v Itálii zhruba totožný vývoj počínaje Ptolemaiem III. (mince Ptolemaia I. a II. jsou známy pouze z Itálie): mince Ptolemaia III.–V. jsou na sever i na jih od Alp zastoupeny vždy několika kusy, po nichž následuje masivní nárůst v době Ptolemaia VI. (180/176–164/163–145 před Kristem) a Ptolemaia VIII. (169–163/144–116 před Kristem). Nutno podotknout, že zde v případě těchto dvou panovníků máme co do činění se dvěma bratry vzájemně současnými a přetahujícími se spolu o vládu za vydatného přispění Říma (s nimž všichni Lagovci udržovali těsné vztahy již od počátků 3. století před Kristem).

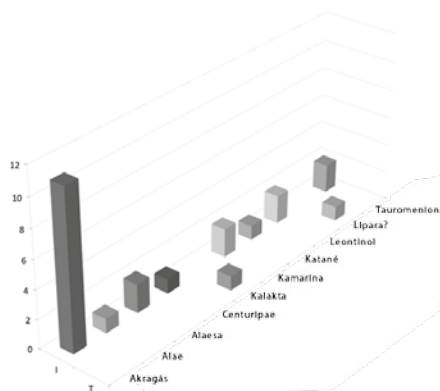

Obr. 6. Srovnání ptolemaiovských mincí v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

Mince řeckých obcí v jižní Itálii a na Sicílii (obr. 7 a 8) jsou v souboru zastoupeny často jediným kusem. V případech, kdy jsou však doloženy mince alespoň dvě, jsou vždy poměrně symetricky rozloženy po obou stranách Alp. Tak si v Itálii a v Zaalpí odpovídají i nejlépe mincovními nálezy zastoupené řecké obce jižní Itálie: Neapol, Tarent, Thurie, Veleia. Jedině kalaberské Rhegion a zejména sicílský Akragas jsou v souboru zastoupeny větším počtem kusů (třemi a jedenácti) nalezenými v severní Itálii, aniž by jim odpovídal alespoň jeden nález středoevropský.

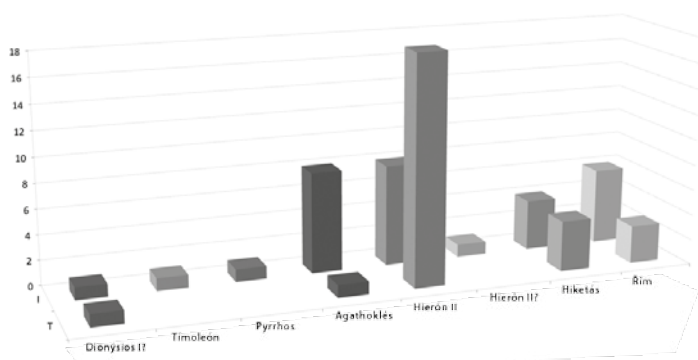

Obr. 7. Srovnání jihoitalských mincí v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

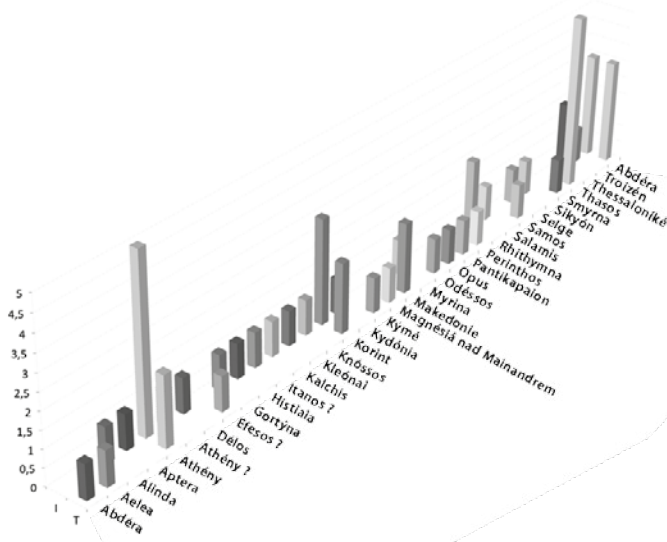
Obr. 8. Srovnání mincí sicílských řeckých obcí v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

Mimořádné postavení mezi sicilskými obcemi zaujímají přirozeně **Syrakusy** (obr. 9), a to i z hlediska nálezů řeckých mincí v severní Itálii a ve střední Evropě – jedná se o jednu z vůbec nejlépe zastoupených obcí, přičemž většinu nálezů tvoří mince Hierona II. (269–215 před Kristem). Hieronovy mince jsou opět doloženy na obou stranách Alp s tím, že ve střední Evropě jsou tentokrát o třetinu početnější než v severovýchodní Itálii. Soustavněji a v obou sledovaných oblastech jsou pak v souboru dále zastoupeny pouze mince Hiketovy (289/288–279/278 před Kristem) a je známo i několik mincí ražených v Syrakusách již z moci Říma. Ražby dalších syrakuských vládců jsou nečetné a doložené v Itálii spíše než v Zaalpi.

Obr. 9. Srovnání syrakuských mincí v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

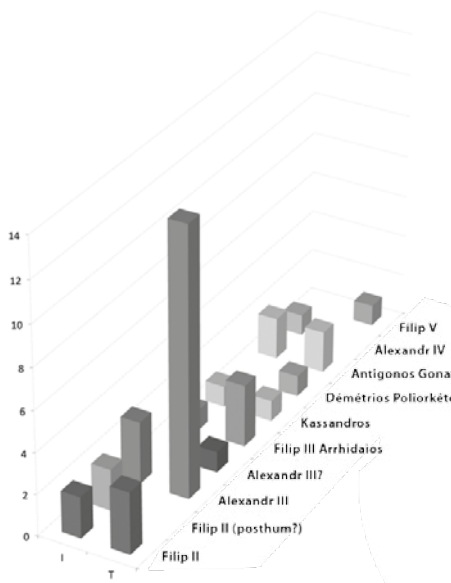
Stejně jako v případě mincí jihoitalských jsou i **obce vlastního Řecka** (obr. 10) zastoupeny spíše jednotlivými mincemi, přičemž shoda mezi nálezů před- a zaalpskými je ještě výjimečnější než u mincí *poleis* jihoitalských. Takové případy se týkají zejména mincí ražených v politicky a obchodně nejvýznamnějších obcích jako Athény, Korint a Rhodos. Pozornost zaslouží mince Thasu doložené větším počtem kusů v Zaalpi ovšem nikoliv v severní Itálii. Absence mincí tohoto severoegejského (téměř již thráckého) ostrova v severní Itálii není překvapivá zejména ve světle rozšíření mincí makedonských.

Obr. 10. Srovnání mincí mateřského Řecka v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

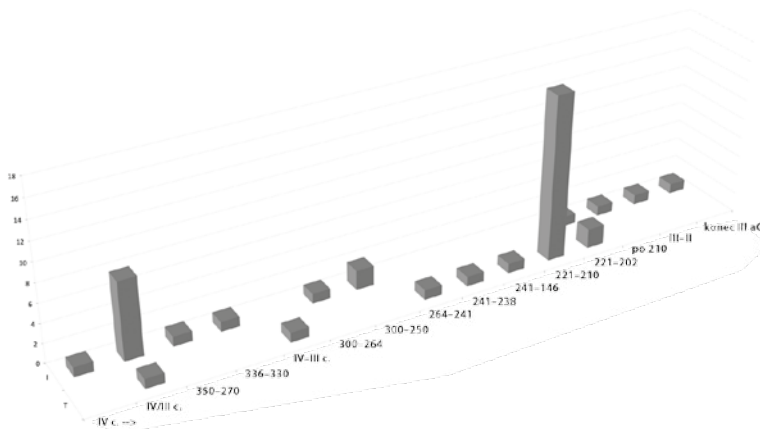
Právě v mincích ražených **makedonskými** králi (obr. 11) totiž pozorujeme první velký rozdíl mezi nálezů před- a zaalpskými. V severní Itálii jsou tyto mince nápadně vzácnější než ve střední Evropě – doložen je celkově výrazně menší počet mincí, i menší pestrost emitentů. Oproti 26 mincím nalezeným ve střední Evropě jich je ze severní Itálie známo pouze 11, z toho pět pochází z jediného hromadného

nálezů z jihotyrolské Cortacci/Kurtasche,¹⁰ ze zbývajících šesti se jedná o čtyři mince Filipovy (z toho snad dvě posmrtné), jednu Alexandrovu a jednu Antigonovu. Ve střední Evropě jsou oproti tomu zastoupení všichni makedonští králové od Filipa II. po Antigona (a návdavkem ještě Filip V.), jen Alexandrových mincí zde známe 16 či 17.

Obr. 11. Srovnání makedonských mincí v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

Další možný případ neladu mezi nálezovým spektrem severoitalským a středoevropským lze snad vytknout u **mincí punských** (obr. 12): zatímco středoevropské nálezy se až na ojedinělé kusy soustředí do let 1. a zejména počátku 2. punské války, v severní Itálii přesněji datované mince oběma událostem vesměs předcházejí. Ve skutečnosti se zde však může jednat pouze o stav poznání: poměrně četné punské mince ze severoitalských nálezů jsou datovány jen do širokého rozmezí „4.–3. stol.“, případně do „3.–2.“ či „závěru 3. století před Kristem“. Je možné či pravděpodobné, že alespoň některé z těchto kusů budou ve skutečnosti patřit právě období kolem poloviny třetího století (1. punská válka) či jeho dvěma posledním desetiletím (2. punská válka).

Obr. 12. Srovnání punských mincí v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

10 Nemate nás zde dnešní geografie a nesouvisí tento nález se střední Evropou spíše než se severní Itálií?

Mazinská odbočka

Případ punských mincí si vyžádá malou odbočku z naší pracovní oblasti, a sice k depotům tzv. Mazinského typu. Tyto hromadné nálezy bronzových mincí ale i surového bronzu, obsahující často i tisíce kusů byly ukládány podél dalmatského pobřeží i v jeho hlubším vnitrozemí zejména v průběhu 2. století před Kristem (*Mirnik 1981; 1987*). Většinu takto deponovaných mincí tvoří přitom právě mince punské spolu s ražbami numidskými, ojedinělými kusy jsou pak zastoupeny mince ptolemaiovské a sicilské. Nálezy punských mincí 2. poloviny 3. století před Kristem, tj. středoevropského středního horizontu v uzavřených kontextech s numidskými mincemi horizontu závěrečného ukazují, že v jadranské oblasti žilo punské oběživo vlastním životem ještě dlouho po závěru hannibalovské války, a poskytují tak zajímavou analogii pro situaci ve střední Evropě.

Oppidální horizont

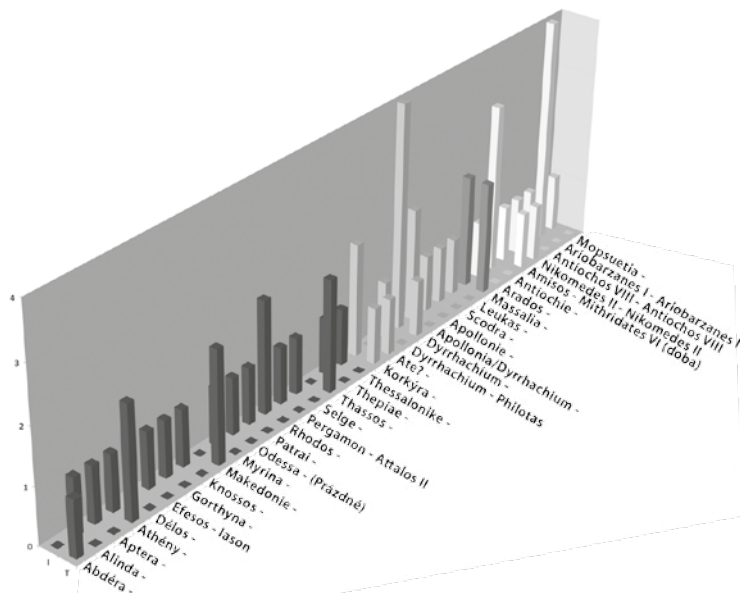
Tendence popsané v předchozích odstavcích platí převážně pro první dva chronologické horizonty, zejména pak pro nejlépe zastoupený horizont druhý: více než polovina zkoumaných mincí byla ražena v 3.–2./ 3.–1. polovině 2. století (druhý horizont), v 5.–4. století (první horizont) vzniklo dohromady 18 % zkoumaných mincí, 11 % studovaného materiálu pochází z 4.–3. století (první a druhý horizont).

Oproti předchozím období se situace mění, zaměříme-li se ještě podrobněji na nejmladší mince, ražené mezi polovinou 2. a polovinou/poslední čtvrtinou 1. století před Kristem (obr. 13), které tvoří pouhých 16 % zkoumaného materiálu – 4 % dalších mincí mají navíc chronologii natolik širokou, že je lze datovat jen do 3.–1. století. Pomineme pro větší přehlednost mince numidsko-mauretánské (viz výše) a ptolemaiovské (po Ptolemaiovi VIII. se přisun ptolemaiovských ražeb do střední Evropy i SV Itálie náhle a téměř zcela přerušuje) a nepřekvapí vymizení ražeb punských a řeckých sicilských a jihoitalských – všechny tyto oblasti pozbyly samostatnosti či významu na úkor Říma. V obou sledovaných oblastech tak nadále zůstávají zastoupeny (ve výrazně redukováných počtech) téměř výhradně mince řecké, adriatické a – nově – orientální. V řeckém spektru je shody mezi cisalpskou a transalpskou oblastí dosaženo jedině u ražeb attických. Naopak k dobré korelaci dochází u ražeb adriatických (shoda v případě Korkyry, Dyrhacia a Apollonie, nečetné další obce jsou zastoupeny – výhradně v Itálii – jedinou mincí). Pozoruhodný je náhlý nástup ražeb orientálních související bezpochyby s počátky římské přítomnosti v Malé Asii a následně na Předním Východě – povšimněme si, že domnělí navrátilci z 6. syrské války s sebou žádné orientální mince do Němčic či do střední Evropy nepřinesli. Orientální mince, nejen že se až v tomto horizontu objevují jak v SV Itálii, tak na S od Alp, ale oba středoevropské nálezy nacházejí období v severní Itálii: po jedné minci bithýnského Nikoméda II. pochází ze Santorsa (Veneto) a z Dalkingenu (Bádensko-Württembersko), po jedné minci ražené v maloasijském Amisu v době Mithridata VI bylo nalezeno jednak ve Feltre, jednak ve Vaihingenu¹¹ (opět Veneto a Bádensko). Dodejme ještě, že jeden bronz snad selukovský ze 3.–1. stol. před Kristem pochází ze středočeského Řepova (souvisí-li s osídlením doby železné a ne až doby římské – na lokalitě jsou doložena obě), a jedna tetradrachma kappadockého vládce Ariaratha IV. z oppida Staffelberg v bavorských Francích (ač se jedná o minci konce 3. či 1. poloviny 2. století před Kristem).¹²

Povšimněme si v každém případě, že ačkoliv – tak jako v předchozím období – je stále možno důvodně pomýšlet na prostřednickou roli severní Itálie, nálezy orientálních mincí se v Zaalpi na rozdíl od předchozího období soustředí v jeho západní polovině (naopak rozšíření mincí adriatických je v Zaalpi souvislejší).

11 Jedná se prý o depot šesti set kusů, informaci však nelze ověřit.

12 Nález na oppidu dovoluje pomýšlet i na uložení v pozdní době laténské – depot kappadockých mincí 1. poloviny 1. století před Kristem je znám ze severoitalské lokality Meolo.

Obr. 13. Řecké mince 2. a 1. stol. před Kristem v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T: mateřské Řecko – černá, Jadran – světle šedá, západ – šedá, Orient – bílá.

Několik zjištění a provizorních úvah

Toto srovnání nám umožňuje vynést několik předběžných závěrů:

1) Ve značném množství ne-li ve většině případů mají řecké mince, nalezené ve střední Evropě své obdoby v nálezech severoitalských, a to jak z hlediska ražeb, tak z hlediska poměru jejich zastoupení.

2) Slabé zastoupení makedonských mincí v severní Itálii oproti jejich výrazně hojnější přítomnosti v Zaalpí; vysoká korelace mezi spektry v období (polovina) 3.–polovina 2. století před Kristem; a následně opět spíše nárazové shody (týkající se především mincí ptolemaiovských oproti mincím numidským) podporují výše vyjádřenou myšlenku tří chronologických horizontů přílivu řeckých mincí do střední Evropy („makedonského“, „němčického“ a „oppidálního“), přičemž až a zejména v horizontu druhém hraje Itálie zásadní, ne-li zcela výlučnou roli prostředníka těchto mincí pro středoevropské prostředí.

3) Mezi mincemi druhého chronologického horizontu byly nejlepší shody zaznamenány například u mincí ptolemaiovských (již od poloviny 3. stol. zejména ale od 2. čtvrtiny 2. století před Kristem), syrakuských Hierona II. či neapolských (polovina 4.–závěr 3. století před Kristem). Naopak nejmenší shody mezi spektry byly zjištěny u mincí makedonských, pochybná je situace u mincí punských. To je vážný argument proti úvaze o navracejících se žoldněřích coby nosičích mincí druhého horizontu na jejich cestě do střední Evropy: nejlepší shody shledáváme u ražeb těch obcí, které byly v punských válkách spojeny s Římem, zatímco Kelty coby žoldněře známe výhradně ve vojsku Hannibalově. Podotkneme navíc, že prameny nemluví výslovně o Keltech středoevropských a pokud již specifikují původ žoldněřů, potom do Galie či severozápadní Itálie.

4) Shody mezi jednotlivými nálezovými spektry severoitalským, středodunajským a jihoněmeckým jsou tak značné, že nepovažují za možné, že by tato spektra vznikla nezávisle na sobě či že by jejich vznik mohl být výsledkem přímých individuálních kontaktů středoevropského prostředí se Středomořím, v němž by severní Itálie hrála pouze roli „zastávky na cestě“ (návrát žoldněřů ze Sicílie či z Egypta). Pokládám za výrazně pravděpodobnější, že středoevropská nálezová spektra zejména druhého a do jisté míry třetího chronologického horizontu vznikla díky kontaktům podunajských oblastí se severní Itálií či severozápadním Balkánem (jenž byl v kontaktu se severní Itálií) a že mince byly dost možná odsud do střední Evropy přeneseny či přenašeny nikoliv nahodile a individuálně ale 1) cíleně a 2) více či méně hromadně poté, co se v Itálii již do jisté míry zformovalo charakteristické nálezové spektrum (čímž přirozeně nenaznačují, že se jednalo o jedinou událost).

5) Těmito úvahami nehodlám zcela diskreditovat myšlenku navracejících se žoldněřů coby nosičů řeckých mincí ani další událostní vysvětlení. Svoji platnost si drží zejména pro první „makedonský“ chronologický horizont (srov. *Militký 2013b; 2013c*), vážně musí být vzata a dále podrobněji studována v případě mincí punských. Pro střední a třetí – němčický a oppidální – horizont však obecně pokládám podíl individuálních a událostních složek v celkovém vysvětlení za spíše okrajový.

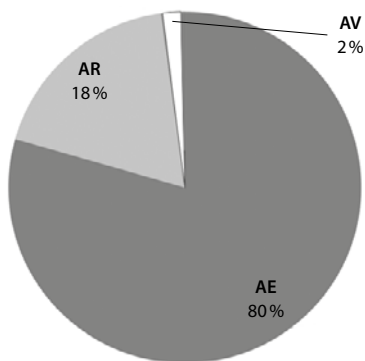
6) Historické události a jevy naopak musí být přirozeně vzaty v potaz k vysvětlení pohybu těchto mincí v rámci Středomoří, ne však zcela přímočaře: například mince ptolemaiovské, punské, orientální či adriatické byly velmi pravděpodobně uváděny v pohyb nejen různými událostmi (jednou či druhou válkou) ale pohybovaly se mezi místem svojí ražby a severovýchodní Itálií zcela odlišnými mechanismy (hannibalovská válka či spíše její ozvuky v případě mincí punských; dlouhodobé přátelské vztahy Říma a Egypta u mincí ptolemaiovských; římské ovládnutí východu u orientálních; a prostě pohyb osob a zboží po Jadranu v případě posledním). Každý z těchto mechanismů si zaslouží být zkoumán individuálně, protože na něm přirozeně závisí pravděpodobnost, s níž mohly mince proniknout za Alpy.

7) Souvislé rozšíření těchto mincí za Alpami (a na severu Balkánského poloostrova) je dle mého názoru výsledkem jejich následného druhotného pohybu v této oblasti – pohybu potenciálně dlouhodobého (srov. nálezy Hieronových mincí z Němčic či Roseldorfu ale i ze Stradonic a Devína). Tento pohyb sice rozhodně nelze chápat ve smyslu mincovního oběhu – viz dále – přesto však dle mého názoru předpokládá, že mince v Zaalpí měly jistou funkci.

K funkci řeckých mincí v Zaalpí – několik hypotéz

Chrémata či chalkos?

Pochyby, o peněžní funkci těchto mincí v Itálii i v Zaalpí jsou dány prostým faktem, že naprostá většina z nich je ražena z bronzu (obr. 14): ze všech studovaných mincí je jich z bronzu celých 80%, zatímco 18% jich je stříbrných a 2% tvoří mince zlaté (suberáty jsou zastoupeny v množstvích zanedbatelných). Hodnoty se pak v obou sledovaných oblastech liší jen mírně: v Itálii nejsou téměř doloženy mince zlaté, zatímco bronz a stříbro jsou zastoupeny poměrem 79 : 21; ve střední Evropě proti 80% bronzů stojí 4% mincí zlatých a 16% mincí stříbrných.

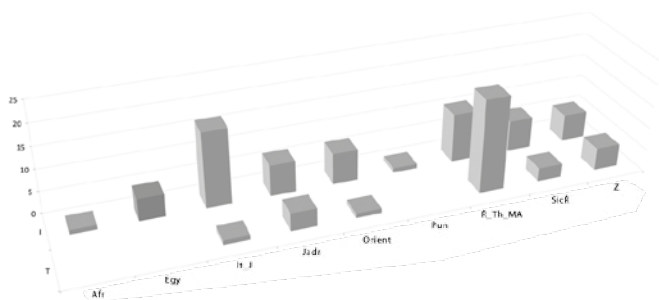

Obr. 14. Řecké mince v SV Itálii a zaalpské Evropě – složení mincovních kovů.

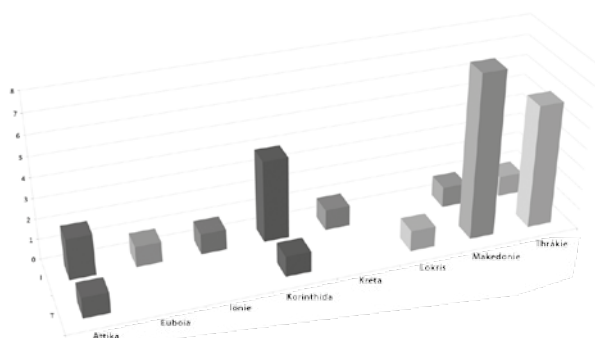
V případě mincí zlatých a stříbrných přirozeně není pochyb o tom, že za Alpami (stejně jako ve Středomoří) hrály roli jednotky drahého kovu (ať už samy o sobě nebo jako materiál k přetavení na mince místní). Nedávné nálezy (*Militký 2012; 2013b; 2013c*) jednoznačně potvrdily předpoklad, že tyto mince dospívaly do střední Evropy již od velmi raných dob.

U těchto zlatých ale i u stříbrných mincí se většinou jedná o ražby makedonských panovníků. To nepřekvapí vzhledem k roli, kterou tyto mince hrají ve vzniku domácího bójského mincovnictví, o to markantněji však vystupuje, které všechny další oblasti ražbami v cenných kovech doloženy nejsou. Provedeme-li opět srovnání nálezových spekter severovýchodní Itálie a střední Evropy z hlediska širokých oblastí ražby, tentokrát pouze pro mince z drahých kovů (obr. 15), shledáme tentokrát zcela zásadní rozdíly: Zatímco ve střední Evropě stříbrné a zlaté ražby mateřského Recka, Makedonie a Thrákie překonávají nálezy italské téhož

původu téměř dvojnásobně (21 : 11) ražby ostatních oblastí jsou oproti Itálii zastoupeny zcela nicotnými hodnotami (mince ptolemaiovské, africké či punské chybí zcela, ražby adriatické, sicilské a zejména italské jsou jen stínem nálezů ze severní Itálie; srovnání snesou pouze ražby „západní“ – vesměs se však jedná o massilské oboly). I v rámci ražeb vlastního Řecka (obr. 16), panuje mezi střední Evropou a severovýchodní Itálií pramalá shoda: proti makedonsko-thrácké facies středoevropské stojí v severní Itálii pestrá směsice *poleis* a oba soubory se setkávají jen v ražbách athénských a korintských.

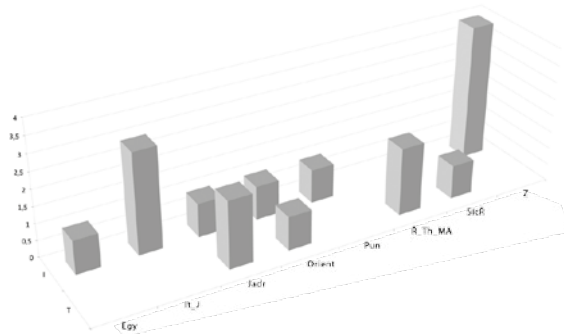

Obr. 15. Srovnání zlatých a stříbrných řeckých mincí v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

Obr. 16. Srovnání zlatých a stříbrných řeckých mincí mateřského Řecka v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

Ještě markantněji tato situace vystoupí, rozčleníme-li ji podle přibližné chronologie ražby na výše rozebírané tři fáze (5.–4.; 3.–polovina 2.; a pol. 2.–1. století před Kristem). Zatímco zastoupení stříbrných (a zlatých) mincí vlastního Řecka zůstává ve střední Evropě zhruba konstantní (podobně jako se nemění mnohost řeckých emitentů zastoupených v severní Itálii), z celého němčického horizontu (obr. 17), lze ve střední Evropě vzít v potaz pouhou jednu stříbrnou minci sicilskou (drachma Hierona II. z Devína) a jednu ražbu ilyrské Apollonie, kterou je však možno datovat jen široce do 3.–1. století před Kristem. Kappadocká drachma nalezená na Bavorském Staffelbergu pak sice byla ražena v letech 220–163 před Kristem, uložena však byla s největší jistotou až v kontextu pozdnělatěnském, v oppidálním období.

Obr. 17. Srovnání zlatých a stříbrných řeckých mincí němčického horizontu v SV Itálii – I a zaalpské Evropě – T.

Němčický mincovní horizont, jakoby tedy ve střední Evropě (na rozdíl od Itálie) neměl odraz v cenových kovech, a naprostou většinu zkoumaných souborů tak tvoří mince bronzové, tedy předměty, které vně svého domácího prostředí – ať už v severní Itálii či (a tím spíše) v zaalpské Evropě – pozbyly veškerou svoji fiduciární hodnotu a staly se ničím více než lehce kuriózním kusem kovu.

Důležité je pochopit, zda byla hodnota tohoto kovu skutečně tak zanedbatelná, jak si představujeme (srov. *Picard 1998*). Bronzové mince jsou výslovně zmíněny v rámci „humanitární pomoci“, kterou roku 224 před Kristem zaslal Ptolemaios III. Rhodanům postiženým zemětřesením (*Polybios V, 89*) – v rhodském ani jiném peněžním systému přítom ptolemaiovské mince přirozeně fungovat nemohly. Výše padla zmínka o depotech mazinského typu, které jasně ukazují, že i v odlehklých (a barbarských) oblastech jako předřímská Dalmácie byla tezaurace bronzových mincí (spolu s bronzovým „šrotem“ – surovinou určenou pro další zpracování) systematicky praktikována (srov. *Mirnik 1981*).¹³ Je dosud nejasno, zda se v tomto případě jednalo o tezauraci suroviny pro výrobu, či zda měl v těchto depotech bronz roli ceniny. Nelze totiž zapomínat, že ač jej bylo v nejrozvinutějších společnostech antického světa užíváno k ražbě „bezenných“ kreditních mincí, zůstává bronz stále kovem o jisté vnitřní hodnotě: u italských národů (včetně Říma) je „peněžní“ systém až do 3. století před Kristem založen výlučně na bronzu ve formě slitků či ingotů (*aes rude, aes signatum* – srov. *Cattani 1987; Neri 2004*). U popádkých Keltů je *aes rude* užíván ve funkci Cháronova obolu až do mladší doby laténské (*Bergonzi – Piana-Agostinetti 1987*). V podobné situaci pak přirozeně může jakákoliv bronzová mince, což odráží množství kovu, najít funkci jednotky hodnoty tj. mincí, uznávaného za prostředek směny. Z hlediska praktického: sečteme-li hmotnosti všech bronzových středomořských mincí nalezených v Němčicích, dosáhneme hodnoty 810 g bronzu. Většinu této hmotnosti sice tvoří masivní ptolemaiovské bronzy o hmotnosti až 50 g, i jedna či dvě běžné mince sicilské či punské by však poskytly dostatek suroviny k výrobě jedné drobné sošky, loukotového kolečka, článku řetězového opasku či jiných předmětů charakteristických pro Němčice a v některých případech jistě, v jiných pravděpodobně zde vyráběných (*Čižmář – Kolníková 2006; Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*). Otázku, zda byl bronz pro před- (a za-)alpské Kelty prostě „surovinou“ či „ceninou“, lze nicméně považovat za podružnou: bronz byl prostě do jisté míry cennou surovinou.

Myšlenka, že byly řecké bronzové mince do střední Evropy importovány jako zdroj suroviny (cf. již *Militký 2013a, 43*) se sice nezakládá na konkrétních důkazech, je však jasně, že kulturní a hospodářské transformace, k nimž v zaalpském světě v LT B2–C (v němčickém horizontu) docházelo, si oproti předchozímu období vyžadovaly zvýšený přísun surovin všeho druhu. V případě surového skla si můžeme být jisti, že do Zaalpi přicházelo výhradně ze Středomoří (*Venclová – Hulínský – Frána – Fikrle 2009*), hypotetizovat o tom můžeme i v případě bronzu – zvýšenou poptávku po bronzové surovině ve stupni LT C mohlo stěžejně pokrýt přetavení bronzu dostupného ve střední Evropě ve stupni LT B, a bylo tak třeba buď exploatovat nová ložiska mědi a především cínu (o tom však ve střední Evropě není dokladů) anebo importovat jakýkoliv dostupný bronz ve formě ingotů či šrotu.

Proti této hypotéze hovoří přirozeně skutečnost, že s výjimkou mincí nám z tohoto období nejsou ze střední Evropy známy jiné bronzové předměty jednoznačně středomořského původu, ani neznáme ze střední Evropy obdobu depotů mazinského typu, v nichž by byly mince smíšené se surovým bronzem.

Myšlenku mincí, coby zdroje kovu můžeme rozvinout ještě jedním směrem: jak zmíněno výše, byly do střední Evropy s jistotou ku přelítí importovány mince zlaté a stříbrné (*Fröhlich 2012*). Bylo by možno si představit, že bronzové mince překračovaly Alpy přimíšené do souborů mincí zlatých a stříbrných (natolik objemných, že se v nich pár bronzových vetřelců ztratilo?) a jejich nový život v Zaalpi umožnilo to, že byly jako balast vytrženy, zatímco u zbytku souborů došlo k okamžitému přelítí pod pečlivou kontrolou, která zamezila podobnému „rozkutálení“ mincí z cenných kovů?

Misthos, sítos či anathémata?

Zvažme nicméně ještě další možnosti počínající (nejenom) Noeskeho představou o žoldnících coby hlavních nosičích řeckých mincí do střední Evropy. Z řeckých písemných pramenů (*Launey 1987, 735–764, 753–763*) je nám známo, že žoldněři helénistických armád dostávali za svoji službu dvojí mzdu: vlastní služné – *misthos* – bylo vypláceno na konci tažení, a to ze zásady v mincích ve stříbře (4–8 obolů za den = 200–400 drachem za rok) či přímo ve zlatě (*Polyainos IV, 6*). Bronzové mince nacházené ve střední Evropě tak nemohou mít s *misthem* nic společného. Krom *misthu* bylo pak žoldněřům dále vypláceno stravné, šatné či píčovné – *sítos* – v hodnotě zhruba tří obolů (či jejich ekvivalentu v bronzu)

13 K problematice surového bronzu v těchto depotech především *Bertol – Farac 2012*.

za den. Záleželo na možnostech a vůli nájemce, zda byl *sítos* poskytován (zprvu častěji) v naturáliích či (později) v drobných mincích – nájemce se tak zbavil starostí se složitou logistikou, kterou přenechal soukromým markytánům (Tagliamonte 1994, 160–163). Prostřednictvím *sítu* tak i barbarští žoldněři přicházeli do každodenního kontaktu s kreditní mincí. Jinou otázkou však je, z jakých důvodů by měli tyto kreditní mince následně přenášet zpět do svých zaalpských domovů.¹⁴ I průměrně inteligentním žoldněřům muselo být jasné, že zaalpské společnosti sotva za dobu jejich pobytu ve Středomoří stačily vyvinout kreditní hospodářství s volnou směnitelností mincí domácích a středomořských.

Tento paradox vysvětluje Noeske (*Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*, 687) předpokladem, že navráťivší se žoldněři mince v Němčicích obětovali v hypotetické svatyni. Výzkumy svatyň z němčického období v dolnorakouském Roseldorfu sice žádné nálezy mincí nepřinesly (přinejmenším žádné nejsou v publikacích zmiňovány: Holzer 2009; Dembski 2009), to však může být dáno odlišností zde praktikovaných kultů. Indicií provozování kultovních aktivit v Němčicích jsou – jak přesvědčivě argumentuje Noeske – četné nálezy antropo- a zoomorfní plastiky. Lze dodat, že asociace drobné bronzové plastiky a nálezu mincí spojuje Němčice se soudobými venetskými svatyněmi jako Este Baratella, Villa di Villa (Maioli – Mastrocinque 1992), San Pietro Montagnon (Dammer 1986) či Lagole (Fogolari – Gambacurta 2001). Pro naše téma je pak zejména významné, že v případech, kdy je u nálezu řeckých bronzových mincí v severní Itálii znám nálezový kontext, jedná se zpravidla právě o nálezy ze svatyň (např. Gorini 1995, 94). To ostatně dává v těchto oblastech smysl: dedikace božstvu je to nejrozumnější, co lze s nemístními kreditními mincemi, tedy pohlednými a zcela bezcennými kusy bronzu, učinit.

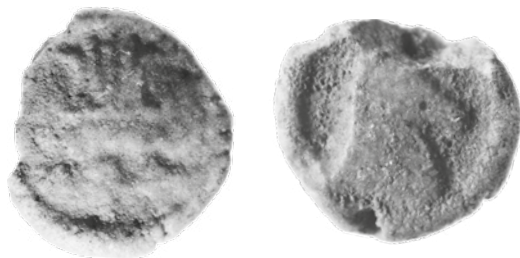
Připustíme-li nicméně, že řecké mince mohly být votivy – *anathématy* – dedikovanými v němčické svatyni, přiznáváme jim (a všem dalším mincím nalezeným ve střední Evropě) vlastní funkci; u předmětu s vlastní funkcí lze předpokládat poptávku a role žoldněřů coby nosičů mincí se tím oslabuje, spíše než posiluje. Žoldněře totiž k vysvětlení dále nepotřebujeme nebo z nich můžeme učinit jeden mnoha možných prostředků přenosu. Podstatné zde však nejsou prostředky, ale důvody tohoto přenosu, které dle mého názoru vychází právě z funkce mincí v Zaalpi.

Eikona?

Tato funkce musí dána jednou z inherentních vlastností mince coby předmětu – a těch není mnoho: mince sama o sobě je jednak kovem, jednak obrazem. O problematice kovu bylo pojednáno výše, krátké zastavení si nicméně zaslouží i mincovní obrazy. Vrchol němčického naleziště spadá do období hlubokých transformací zaalpského světa – transformací společnosti; transformací hospodářství, které vyvolají zvýšenou poptávku po surovinách včetně bronzu; a transformací laténského umění, které právě v této fázi svého vývoje prochází zvýšenou poptávkou po obrazech. Nacházíme se zde na přechodu mezi enigmatickým, polyvalentním, abstraktním, symbolickým a elitářským uměním středolátenským (sto let po Brennově výsměchu sochám řeckých bohů) a mezi přímočarým, strohým, ikonickým a do jisté míry „demokratickým“ uměním doby oppidální.

Řecké mince nesou na svých lících a rubech mimořádně mocné symboly – hlavy božstev a vládců doplněné rozličnými nadzemskými paraferáliemi, tarentský chlapec na delfinu, Hieronův trojzubec, dvojhlavý Janus, ptolemaiovský orel svírající blesk Tyto výjevy musely ze středomořských mincí činit předměty pro zaalpského „pozorovatele“ zcela mimořádné, jakkoliv k jejich pochopení byl cele odkázán na vlastní fantazii a vlastní kulturní kódy. V každém případě, ať už tyto mince překročily Alpy jako suvenýry žoldněřů, jako bronzová surovina, jako balast zlatých a stříbrných pokladů či v ještě jiné funkci, zdejší mladolátenský svět byl právě v nevhodnější fázi k tomu, aby je dokázal ocenit i coby nositele (jakéhosi) ikonografického poselství. Podobné tvrzení je samozřejmě složité doložit, máme-li jen minimum mincí doložených ze spolehlivých kontextů (vesměs pramálo vypovídajících – zcela například chybí v hrobech) a pokud u žádné z nich není doklad o tom, že by byly například upraveny k zavěšení na krku, jak je poměrně běžné v době římské. Přesto máme k dispozici jeden spolehlivý doklad toho, že řecké mince coby ikonografické nosiče nebyly obyvatelům středolátenského Zaalpi lhostejné: jedná se o fájánsový disk z hrobu č. 138 na severočeském pohřebišti Jenišův Újezd (Castelin 1978; Venclová 1991, 110, 263), do něhož jsou na obou lících provedena reliéfní vyobrazení, imitující zřejmě jihoitalskou minci (obr. 18). Je tedy zjevné, že mince vyvolávaly zájem, že byly vlastněny a pokud nebyly dostupné, tedy napodobovány v jiných materiálech než v kovu.

14 Zdůrazněme ještě jednou, že žádné jiné předměty středomořského původu o takovém návratu do střední Evropy nenesou, rozhodně ne pro období němčického chronologického horizontu, v němž je ve střední Evropě nejmarkantnější převaha ražeb v bronzu nad mincemi z cenných kovů.

Obr. 18. Skleněný medailon z pohřebiště Jenišův Újezd, hrob 138.

Závěr

Snaha o vysledování distribučních pravidelností a postižení funkce řeckých mincí nalezených ve střední Evropě, o něž jsem se pokusil v tomto článku, vychází z dosud provizorního korpusu, prezentovaného zde formou tabelární přílohy. Jeho další doplňky a korekce mohou mít přirozeně vliv i na vynášené interpretace. Za současného stavu poznání a přistoupíme-li na zde užitou metodologii tvorby korpusu, lze nicméně předložit tyto závěry:

1) Příliv řeckých mincí do střední Evropy lze zhruba rozdělit do tří chronologických horizontů, z nichž v prvním (4. a poč. 3. století před Kristem) lze počítat s přímým kontaktem s východním Středomořím, zejména s mateřským Řeckem, v druhém („němčickém“) a třetím („oppidálním“) je pak zásadní prostřednická role severní Itálie.

2) Zatímco mince prvního a třetího horizontu pronikají souvisle do celé střední Evropy (v každém z případů odlišnými směry), v horizontu němčickém je jejich přílivem silně zasažena oblast podél „jantarové stezky“, naopak poměrně slabé je jejich zastoupení v jižním Německu, Čechy pak stojí zcela stranou.

3) Řecké mince nacházené ve střední Evropě (zejména mince druhého horizontu), odrážejí kontakty středodunajské oblasti se severní Itálií. Není tak třeba pomýšlet na kontakty přímo s místy, v nichž byly mince raženy. Počátek těchto kontaktů přitom nemusí být o mnoho ranější než počátek 2. století před Kristem – lze např. pomýšlet na aktivitu v souvislosti se založením římské kolonie Aquileia roku 181 před Kristem.

4) Na základě srovnání mincovních spekter v jednotlivých oblastech se zdá málo pravděpodobné, že by přenos mincí do střední Evropy bylo možno vysvětlit v prvé řadě dějinnými událostmi (panské války, syrské války atd.), tím méně přímou účastí osob středodunajského původu v těchto událostech (navracející se žoldněři). Jako zcela bezpředmětné se pak jeví úvahy o hromadných migracích (všudypřítomní Bójové).

5) Středomořské mince v průběhu doby laténské systematicky překračují Alpy a zde se do jisté míry pravidelně šíří, lze proto předpokládat, že zde plnily jistou funkci.

6) O jakou funkci se jednalo, nelze z dostupné dokumentace s jistotou určit. V závěru článku bylo předloženo několik hypotéz – surový bronz (či nechtěné přívazky v souborech zlatých a stříbrných mincí určených k přetavení), popřípadě import mincí z těžko postižitelných důvodů spjatých s mincovní ikonografií. Tyto je však třeba chápat jako nezávazné návrhy, k jejichž potvrzení či vyvrácení je třeba dalšího výzkumu.

Tato práce vznikla v rámci programu Filosofické fakulty University Karlovy Progres Q II, „Historie – klíč k pochopení globalizovaného světa“.

Prameny a literatura

Amandry, M. 2008: Le dépôt monétaire de Monte Bibebe. In: Vitali, D. – Verger, S. (eds.), Tra mondo celtico e mondo italico. La necropoli di Monte Bibebe. Atti della tavola rotunda, Roma 1998. Bologna, 293–298.

Bergonzi, G. – Piana Agostinetti, P. 1987: L'„obolo di Caronte“. Aes Rude e monete nelle tombe: la pianura padana tra mondo classico e ambito transalpino nella seconda età del Ferro. Scienze dell'antichità 1, 161–223.

Bertol, A. – Farac, K. 2012: Aes rude and aes formatum – a new typology based on the revised Mazin hoard. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 45/3, 93–113.

- Biondani, F. 2007: Nuovi ritrovamenti monetali nella Lessinia occidentale. *Notiziario*: Verona. Quaderni di archeologia in Veneto 23, 72–87.
- Buora, M. 1989: Appunti sulla circolazione monetaria nell'agro di Aquileia nell'età repubblicana. *Antichità Altoadriatiche* 35, 151–178.
- 1994: Le monete celtiche del Friuli: la documentazione archeologica. In: *Numismatica e Archeologia del Celtismo Padano. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Saint-Vincent 8–9 settembre 1989*. Aosta, 7–21.
- Castelin, K. 1978: Numismatische Analyse des reliefgeschmückten Gegenständes aus Grab 138. In: Waldhauser, J. (ed.): *Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen*. Teplice, 114–115.
- Cattani, M. 1987: Aes Rude. In: De Marinis, R. (ed.): *Gli Etruschi a nord del Po*. Udine, 204–210.
- Ciolek, R. 2011: *Emisje króla Ballaios. Początki mennictwa w Ilirii*. Warszawa.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténské na Moravě. *Archeologické rozhledy* 58, 261–283.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H.-Chr. 2008: Němčice-Viceměřice – ein neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren: Vorbericht. *Germania* 86, 655–700.
- Dammer, H. W. 1986: San Pietro Montagnon (Montegrotto): ein vorgeschichtliches Seeheiligtum in Venetien. Mainz.
- Dembksi, G. 1993: Drei bemerkenswerte Neufunde aus Ostösterreich. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 33, 5–7.
- Dembksi, G. 1994: Überlegungen zu einigen Neufunden von Keltenmünzen aus Niederösterreich. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 34, 61–73.
- Dembksi, G. 2009: Eigenprägung und Fremdgeld. Die Fundmünzen aus Roseldorf. In: Holzer, V. (ed.): *Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur größten keltischen Zentralsiedlung Österreichs*. Wien 87–101.
- Donat, P. 2001: I materiali provenienti dai livelli repubblicani del Foro di Zuglio. In: Bandelli, G. – Fontana, F. (eds.): *Iulium Carnicum. Centro alpino tra Italia e Norico. Dalla protostoria all'età imperiale. Atti del Convegno, Arta Terme – Cividale, 29–30 settembre 1995*. Roma, 58–61.
- Ercolani-Cocchi, E. – Morelli, A.L. – Neri, D. (eds.) 2004: Romanizzazione e moneta. La testimonianza dei rinvenimenti dall'Emilia Romagna. *Quaderni d'archeologia dell'Emilia Romagna* 10. Bologna.
- Fischer, B. 1978: Les monnaies antiques d'Afrique du Nord trouvées en Gaule. *Gallia suppl.* 36. Paris.
- Fogolari, G. – Gambacurta, G. 2001: Materiali preromani e romani del santuario di Lagole di Calalzo al museo di Pieve di Cadore. *Collezioni e musei archeologici del Veneto*. Roma.
- FMRÖ II/3: Dick, F. ed. 1989: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Österreich. Kärnten. Veröffentlichungen zur Numismatik (vormals VÖ der Numismatischen Kommission) 19. Wien.
- FMRÖ IX: Dick, F. ed. 1978: Die Fundmünzen der römischen Zeit in Österreich. Wien. Veröffentlichungen zur Numismatik (vormals VÖ der Numismatischen Kommission) 8. Wien.
- FMRZ SI I: Kos, P. – Šemrov, A. – Radnoti-Alföldi, M. ed. 1988: Fundmünzen der Römerzeit in Slowenien I. Berlin.
- FMRZ SI II: Radnoti-Alföldi, M. – Kaenel, H.-M. – Kos, P. 1988: Fundmünzen der Römerzeit in Slowenien II. Berlin.
- FMRZ SI III: Kos, P. – Šemrov, A. 1995: Fundmünzen der Römerzeit in Slowenien III. Berlin.
- FMRZ SI IV: Šemrov, A. 1998: Fundmünzen der Römerzeit in Slowenien III. Berlin.
- FMRZ SI V: Šemrov, A. – Radnoti-Alföldi, M. 2004: Fundmünzen der Römerzeit in Slowenien III. Mainz.
- Fröhlich, J. 2012: Drahý kov z moravského keltského centra Němčice. *Numismatické listy* 67/4, 147–159.
- Gorini, G. 1976: Aspetti della circolazione monetaria nell'III–II sec. a. C. in alto Adriatico: I bronzi tolemaici. *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* n. s. 24, 43–49.
- 1984: La collezione numismatica. In: *I musei d'Aquileia-Preistoria, architettura, scultura, mosaici*. *Antichità altoadriatiche* 24, 285–298.
- 1987: Aspetti monetali: emissione, circolazione e tesaurizzazione. In: Buchi, E. (ed.): *Il Veneto nell'età romana, I (Storiografia, organizzazione del territorio, economia e religione)*. Verona, 226–288.
- 1992: La presenza greca in Italia settentrionale: la documentazione numismatica. *Griegos en Occidente, Filosofía y Letras (Universidad de Sevilla)* 139, 91–114.

- 1998: La penetrazione della moneta greca in Italia Settentrionale. In: *Forme di contatto tra moneta locale e moneta straniera nel mondo antico. Atti del convegno internazionale, Aosta, 13–14 ottobre 1995.* Padova, 71–79.
- 2001a: Presenze monetali e tesaurizzazione. In: Buchi, E. (ed.): *Storia del Trentino II: L'età romana.* Bologna, 241–285.
- 2001b: La circolazione monetaria in Carnia tra la tarda protostoria e la romanizzazione. In: Bandelli, G. – Fontana, F. (eds.): *Iulium Carnicum. Centro alpino tra Italia e Norico. Dalla protostoria all'età imperiale. Atti del Convegno, Arta Terme – Cividale, 29–30 settembre 1995.* Roma, 127–138.
- 2001–2003: Monete greche dal Polesine. *Scienze dell'Antichità* 11, 335–342.
- 2004: Monete Greche dal Veneto. In: *Presenza e funzione della moneta nelle chorai delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero. Atti del convegno, Napoli 2000.* Roma, 133–170.
- 2011a: Le monete greche e celtiche. In: Gorini, G. (ed.): *Campagna Lupia alle foci del Medoacus.* Padova, 133–141.
- 2011b: Il Veneto romano e l'Egitto attraverso la documentazione numismatica. In: Dal Pozzolo, E. M. – Dorigo, R. – Pedani, M. P. (ed.): *Venezia e l'Egitto.* Venezia, 25–28.
- *v tisku*: Funzione e ruolo delle monete etrusche ed italiche in Italia Settentrionale.
- Gorini, G. – Mastrocinque, A. (eds.) 2005: *Stipi votive delle Venezia.* Altichiero, Monte Altare, Musile, Garda, Riva. *Corpus delle Stipi Votive in Italia* 19. Roma.
- Holzer, V. 2009: *Keltisches Heiligtum – Objekte 1 und 5 (2002 bis 2006).* In: Holzer, V. (ed.): *Roseldorf. Interdisziplinäre Forschungen zur größten keltischen Zentralsiedlung Österreichs.* Wien, 53–75.
- Jablonka, P. 2001: *Die Gurina bei Dellach im Galtal. Siedlung, Handelsplatz und Heiligtum.* Klagenfurt.
- Kolníková, E. 1963: *Keltská stříborná minca typu Alkis z Nitry.* *Numismatické listy* 18, 129–133.
- 2012: *Němčice. Ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Kommentierter Fundkatalog. Münzen. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 43. Brno.
- Kolníková, E. – Hunka, J. 1994: *Nálezy mincí na Slovensku IV.* Nitra.
- Kolníková, E. – Smrž, Z. 2007: *Rímske Aes grave z Němčíc nad Hanou – prvý nález na Morave.* *Numismatický sborník* 22, 3–18.
- Launey, M. 1987: *Recherches sur les armées hellénistiques.* Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome 169. Druhé vydání (první 1950). Paris.
- Maioli, M. G. – Mastrocinque, A. 1992: *La stipe di Villa di Villa e i culti degli antichi veneti.* *Corpus delle stipi votive in Italia VI. Regio X: 1.* Roma.
- Mielczarek, M. 1989: *Ancient Greek Coins found in Central, Eastern and Northern Europe.* Wrocław.
- 2008: *On Greek coin finds from the Central European Barbaricum.* In: Bursche, A. – Ciolek, R. – Wolters, R. – Sekunda, N. – Mielczarek, M. (eds.): *Roman Coins outside the Empire: Ways and Phases, Contexts and Functions. Workshop, Radziwiłł Palace, Nieborów 2005.* *Collection Moneta* 82. Wetteren.
- Militký, J. 2007: *Nález bronzové makedonské mince z Prahy 6-Suchdola.* *Numismatický sborník* 22, 170–174.
- 2010a: *Finds of Greek, Roman and early Byzantine Coins in the Territory of the Czech Republic. Bohemia, 1–3.* *Collection Moneta* 107–109. Wetteren – Warsaw.
- 2010b: *Nález řecké bronzové mince města Odessus z Běřina – Čenkova (okr. Příbram).* *Numismatický sborník* 25, 141–143.
- 2010c: *Nález řecké drachmy města Dyrrhachium z obce Zlenice (okr. Benešov).* *Numismatický sborník* 25, 144–145.
- 2011: *Die keltischen Münzen vom Oberleiserberg (Niederösterreich).* In: Holmes, N. (ed.): *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress Glasgow 2009, Volume II, Glasgow, 1198–1206.*
- 2012: *Dva nálezy statéry Alexandra III. Makedonského z území jižní Moravy a z okolí Púchova na Slovensku.* *Numismatické listy* 67, 108–114.
- 2013a: *Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách. 5. století před Kristem až 7. století po Kristu.* *Komentovaný katalog nálezového fondu.* Praha.
- 2013b: *Nález mince města Sikyon ze Svaté Kateřiny (okr. Kutná Hora).* *Numismatický sborník* 27/1, 106–108.
- 2013c: *Statér makedonského krále Filipa III. z Němčíc nad Hanou (okr. Prostějov).* *Numismatický sborník* 27/1, 103–106.

- 2013d: Dvě ptolemaiovské mince z českého území – Lubenec (okr. Louny) a Stradonice (okr. Beroun). Numismatický sborník 27/1, 109–115.
- Minarovičová, E. 1992:* Grécká minca z Bratislavy – Devína. Slovenská numizmatika 12, 135.
- Mirmik, I. 1981:* Coin Hoards in Yugoslavia. BAR International Series 95. Oxford.
- 1987: Circulation of North African etc. currency in Illyricum. Arheološki vestnik 38, 369–392.
- Nálezý I/2:* Pochitonov, E.: Nálezý antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezý mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 87–314.
- Neri, D. 2004:* I lingotti col „ramo secco“: nuovi dati e riconsiderazioni. In: Ercolani-Cocchi, E. – Morelli, A.L. – Neri, D. (eds.): Romanizzazione e moneta. La testimonianza dei rinvenimenti dall’Emilia Romagna. Quaderni d’archeologia dell’Emilia Romagna 10. Bologna, 13–20.
- Nick, M. 2006:* Gabe, Opfer, Zahlungsmittel. Strukturen keltischen Münzgebrauchs im westlichen Mitteleuropa. Band 2 – Katalog und Tafeln. Freiburger Beiträge zur Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends. Band 12. Rahden/Westf.
- Ogler, P. F. 1878:* Verzeichnis der Fundorte von antiken Münzen in Tirol und Vorarlberg. Zeitschrift des Ferdinandeums für Tirol und Vorarlberg 3/22, 59–95.
- Ondrouch, V. 1964:* Nálezý keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.
- Părpăuță, T. D. 2006:* Moneda în Dacia preromană (secole IV a. Chr.–I p. Chr.). Iasi.
- Picard, O. 1998:* La valeur des monnaies grecques en bronze. Revue numismatique 153, 7–18.
- Polyinos:* Polyen, P.: Strategemata. Paris: Belles Lettres, 1949. edice a překlad J. A. De Foucault.
- Polybios:* Histories. Cambridge, Mass.: Loeb Classical Library. překlad W. R: Patton.
- Popović, P. 1987:* Le monnayage des Scordisques. Les Monnaies et la circulation monétaire dans le centre des Balkans IVe–Ier s. av. n. è. Beograd – Novi Sad.
- RMER-FVG III:* Callegher, B: Ritrovamenti monetali di età romana nel Friuli Venezia Giulia. Provincia III: Gorizia. Trieste.
- RMRVè I/1:* Gorini, G. – Macer, J.(eds.) 2006: Ritrovamenti monetali di età romana nel Veneto. provincia I: Belluno. 1: Belluno. Padova.
- RMRVè II/2:* Callegher, B. (ed.) 1992: Ritrovamenti monetali di età romana nel Veneto. Provincia II: Treviso, 2: Oderzo. Padova.
- RMRVè III/3:* Pavoni, M. G. (ed.) 2005: Ritrovamenti monetali di età romana nel Veneto. Provincia III: Verona, 2: Peschiera del Garda. Padova.
- RMRVè IV/1:* Bernardelli, A. (ed.) 1995: Ritrovamenti monetali di età romana nel Veneto. Provincia IV: Vicenza, 1: Vicenza. Padova.
- RMRVè IV/2:* Bernardelli, A. (ed.) 1997: Ritrovamenti monetali di età romana nel Veneto. Provincia IV: Vicenza, 2: Bassano. Padova.
- RMRVè VII/2:* Callegher, B. (ed.) 2000: Ritrovamenti monetali di età romana nel Veneto. Provincia VII: Rovigo, 2: Adria. Padova.
- Schachinger, U. 2006:* Der antike Münzumlau in der Steiermark. Wien.
- Tagliamonte, G. 1994:* I figli di Marte. Roma.
- Torbágyi, M. 1991:* Griechischer Münzumlau im Karpatenbecken. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae 43, 25–55.
- Venclová, N. 1991:* Prehistoric Glass in Bohemia. Praha.
- Venclová, N. – Hulínský, V. – Frána, J. – Fikrle, M. 2009:* Němčice a zpracování skla v latéské Evropě. Archeologické rozhledy 61, 383–426.
- Visonà, P. 2000:* Nuovi rinvenimenti di monete Greche e Romane Provinciali nel territorio Vicentino. Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini 101, 63–73.
- 2013: Out of Africa. The Movement of Coins of Massinissa and his Successors across the Mediterranean. Rivista italiana di Numismatica e scienze affini 114, 119–149.
- 2014: Out of Africa. The Movement of Coins of Massinissa and his Successors across the Mediterranean. Rivista italiana di Numismatica e scienze affini 115, 107–138.

Příloha

Tabelární katalog nálezů řeckých mincí ve střední Evropě

ZALPSKÁ OBLAST – RAKOUSKO a KORUTANY

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Gurina, Dellach	Egy	Egypt		Ptolemaios III.	AE	246–221	S	1	<i>Jablonka 2001</i> , 182, Nr. 1
Gurina, Dellach	Egy	Egypt		Ptolemaios IV.	AE	221–205	S	4	<i>Jablonka 2001</i> , 182, Nr. 2–5
Gurina, Dellach	Egy	Egypt		Ptolemaios V.	AE	205–180	S	1	<i>Jablonka 2001</i> , 182, Nr. 6
Tiffen; Steindorf	Egy	Egypt		Ptolemaios X. a Kleopatra III.	AE	117–111	O	1	<i>FMRÖ II/3</i> , 1/9 (1)
„Niederösterreich“	Pun	Zeugitanie	Kartago		AE	221–202	N	1	<i>Dembski 1994</i> , 63–64
Bernhardsthal/ o. Mistelbach	Z		Massilie		AE	pozdní 3. st.	D	1	<i>Dembski 1993</i> , 3
Oberleiserberg	Afr	Numidie a Mauretanie		Massinissa a nástupci	AE	208–148	S	1	<i>Militký 2011</i>
Roseldorf	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	274–212	S	1	<i>Dembski 2009</i> , 99, Abb. B-28
Neubau-Linz		Řecko			AE		S	1	<i>Nick 2006</i> , 8
Neubau-Linz	Egy	Egypt		Ptolemaios IV. až Ptolemaios VIII.	AE	170–164	S	1	<i>Nick 2006</i> , 8
Neubau-Linz	Ř_Th_MA	Makedonie		Antigonos Gonatas	AE	277–239	S	1	<i>Nick 2006</i> , 8
Dürrnberg	Z		Massilie		AR ob	410–385?	S	1	<i>Nick 2006</i> , 7
Algersdorf, Eggenberg	Ř_Th_MA	Makedonie	Thessaloniké	Filip III.	AE	323–317	O	1	<i>FMRÖ online</i> 14000
Arnfels	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Řím	AE	212	O	1	<i>FMRÖ online</i> 21234
Arnfels / LB	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Řím	AE	212	O	1	<i>Schachinger 2006</i> , 233
Graz – Algersdorf	Ř_Th_MA	Makedonie	Thessaloniké	Filip III.	AE	320	N	1	<i>Schachinger 2006</i> , 233
Wien – Landbezirk	Ř_Th_MA	Korinthida	Korint		AE?	299–248		1	<i>FMRÖ IX</i> , 107, č. 3523

ČESKÁ REPUBLIKA – ČECHY

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Běřín – Čenkov / o. Příbram	Ř_Th_MA	Thrákie	Odessos		AE	pozdní 3.–2. st.	O	1	<i>Militký 2010b</i>
Brozány /o. Mělník	Ř_Th_MA	Ionie	Magnesia ad Meandrum		AE	350–190	N	1	<i>Militký 2013a</i> , 174, č. 236
Červené Pečky	Ř_Th_MA	Makedonie		Kassandros	AE	306–297	S	1	<i>Militký 2013a</i> , 139, č. 87
Dašice /o. Pardubice	Pun	Sicilie	Panormos		AE		D	1	<i>Militký 2013a</i> , 202, č. 398/2
Dašice /o. Pardubice	Ř_Th_MA	Ionie	Samos		AE		D	1	<i>Militký 2013a</i> , 202, č. 398/4
Dašice /o. Pardubice	Ř_Th_MA	Řecko?			AE		D	1	<i>Militký 2013a</i> , 202, č. 398/5
Dašice /o. Pardubice	Ř_Th_MA	Thrákie	Chersonesos		AE		D	1	<i>Militký 2013a</i> , 202, č. 398/2
Dašice /o. Pardubice	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	276–215	D	1	<i>Militký 2013a</i> , 202, č. 398/1
Horní Chvatliny / o. Kolín	Ř_Th_MA	Thrákie	Abdéra		AR dr	375/373– 365/360	D	1	<i>Militký 2013a</i> , 141, č. 101
Litoměřice	Ř_Th_MA	Attika	Atheny (suberát)		Pb	186–86	O	1	<i>Militký 2013a</i> , 234, č. 550
Lubeneč /o. Louny	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios IV.	AE	221–205	O	1	<i>Militký 2013d</i> , 109
Mlčechvosty / o. Mělník	Ř_Th_MA	Řecko			AE	4.–3. st.	S	1	<i>Militký 2013a</i> , 175 č. 242

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Praha - Suchdol	Ř_Th_MA	Makedonie		Antigonos Gonatas	AE	277–239		1	<i>Militký 2007</i>
Protivín / o. Písek (okolí)	SicŘ	Sicílie	Syrakusy	Dionysios I.?	AR 4dr	425–413	0	1	<i>Militký 2013a</i> , 262, č. 713
Ronov nad Doubravou / o. Chrudim	Ř_Th_MA	Thrákie	Thasos		AV 4dr	po 148	0	1	<i>Militký 2013a</i> , 201, č. 389
Řepov / o. Mladá Boleslav	Orient	Syrie?		Seleukovci?	AE	III–I aC	S	1	<i>Militký 2013a</i> , 176, č. 253
Stradonice	Ř_Th_MA	Aiolis	Kyme		AE	350–320	S	1	<i>Militký 2013a</i> , 133, č. 51b
Stradonice	SicŘ	Sicílie	Syrakusy	Hieron II.	AE	274–216	S	1	<i>Militký 2013a</i> , 133, č. 52a
Stradonice / o. Beroun	Afr	Numidie a Mauretanie		Massinissa et successores	AE	208–148	S	13	<i>Militký 2013a</i> , 133, č. 51b
Stradonice / o. Beroun	Egy	Kypr		Ptolemaios VIII.	AE	145–116	0	1	<i>Militký 2013d</i> , 110
Stradonice / o. Beroun	Jadr	Ilyrie	Apollonia		AR dr sub.	200–80	S	1	<i>Militký 2013a</i> , 133, č. 52e/1
Straškov / o. Litoměřice	Ř_Th_MA	Bospor	Pantikapaion		AE		N	1	<i>Militký 2013a</i> , 236, č. 571
Svatá Kateřina / o. Kutná Hora	Ř_Th_MA	Korinthida	Sikyon		AR	330–280	0	1	<i>Militký 2013b</i> , 106–107
Vodňany / o. Strakonice	SicŘ	Sicílie	Kalakta		AE	241–210	0	1	<i>Militký 2013a</i> , 266, č. 736
Všeruby / o. Plzeň sever	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip II.	AE	359–336	N	1	<i>Militký 2013a</i> , 256 č. 679
Zlenice / o. Benešov	Jadr	Ilyrie	Dyrrhachium		AR dr	200–80/30	0	1	<i>Militký 2010c</i> , 144–145
Žalov / o. Praha Západ	Afr	Numidie a Mauretanie		Massinissa a následovníci?	AE	208–148	N	1	<i>Militký 2013a</i> , 195, č. 352

ČESKÁ REPUBLIKA – MORAVA

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Blížkovice / o. Znojmo	Pun	Zeugitanie	Kartago		AE	221–202	0	1	<i>Kolníková 2007</i> , 437, č. II/1
Hrubá Vrbka / o. Hodonín	Egy	Egypt		Ptolemaios III. nebo IV.?	AE	246–205	S	1	<i>Militký 2015</i> , 150
Hrubčice / o. Prostějov	Pun	Zeugitanie	Kartago		AE	264–241	S	1	<i>Kolníková 2012</i> , 70, č. IV/11
Jihlava	Ř_Th_MA	Attika	Atheny		AR 4dr	158/157	0	1	<i>Mielczarek 1989</i> , 155, č. 53
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios VI. / Ptolemaios VIII.	AE	180–176	S	10	<i>Kolníková 2012</i> , 60, č. 1003–1011
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios VI. (půleny)	AE	180–176	S	1	<i>Kolníková 2012</i> , 60, č. 1012
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Egy	Kyrenaika	Kyrene	Ptolemaios III.	AE	246–216	S	2	<i>Kolníková 2012</i> , 60, č. 1014–1015
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Etr	Etrurie			AE litá	240–225	S	1	<i>Kolníková 2012</i> , 60, č. 964
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Etr	Etrurie		Peithesa	AE	3. st.	S	1	<i>Kolníková 2012</i> , 60, č. 964a

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Apulie	Arpi		AE	3. st.	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 965
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Apulie	Tarent		AE	281–209	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 967
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Apulie	Tarent		AE	281–209?	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 968
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Apulie	Tarent		AE	281–209?	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 969
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Bruttium		Bretti (půlený)	AE		S	1	Kolníková 2012, 60, č. 1038
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Bruttium		Bretti (půlený)	AE		S	1	Kolníková 2012, 60, č. 1038a
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Bruttium	Krotón		AE	420–390	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 976
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Bruttium	Lokroi Epizefyrioi		AE	208–205	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 977
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	270–240	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 966
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	270–240	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 970
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Kampanie	Neapolis	(půlený)	AE	270–240	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 971
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Kampanie	Neapolis	(půlený)	AE	250–200?	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 973
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Lukanie	Poseidonia (Paestum)		AE	218–201	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 972
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Lukanie	Thurioi		AE	410–286	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 974
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	It_J	Lukanie	Thurioi		AE	410–286?	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 975
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Jadr	Ilyrie		Ballaios	AE	195–175?/ 260–230?	S	1	Kolníková 2012, 58, č. 963
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Pun	Sicilie			AE	4.–3. st.	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 984
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Pun	Sicilie			AE	4./3. st.	S	1	Kolníková 2012, 60, č. 985
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Pun	Zeugitanie	Kartago		AE	221–210	S	15	Kolníková 2012, 60, č. 1017–1030
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Bospor	Theodosia	Leukon II.	AE	240–230	S	1	Kolníková 2012, 58, č. 955
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Kárie	Rhodos		AE	2. čtvrtina 3. st.	S	1	Kolníková 2012, 58, č. 956
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip V.	AE	211–197	S	1	Kolníková 2012, 58, č. 959
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip III.	AV st	323–317	S	1	Kolníková 2012, 58, č. 962
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Makedonie	?	Alexandr III.?	AE	336–323?	S	1	Kolníková 2012, 58, č. 961

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Jižní Morava	Ř_Th_MA	Makedonie	Amfipolis	Alexandr III.	AV	330–320	0	1	<i>Militký 2012, 109</i>
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Thrákie		Adaíos	AE	3. st.	S	1	<i>Kolníková 2012, 58, č. 960</i>
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Thrákie		Alexandr III.– Filip III Arrhidaos – posmrt.	AR	pol. 2. st.	S	1	<i>Kolníková 2012, 58, č. 958</i>
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Ř_Th_MA	Thrákie	Perinthos		AE	336–323	S	1	<i>Kolníková 2012, 58, č. 957</i>
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	SicŘ	Sicilie	Lipara?		AE	před 218	S	1	<i>Kolníková 2012, 60, č. 986</i>
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	274–216	S	14	<i>Kolníková 2012, 60, č. 989–1002</i>
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hiketás	AE	288–279	S	2	<i>Kolníková 2012, 60, č. 987–988</i>
Němčice nad Hanou / o. Prostějov	Z		Massilie		AE	240–215	S	3	<i>Kolníková 2012, 63, č. 1031–1033</i>
Polkovice /o. Přerov	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hiketás	AE	287–279	S	1	<i>Kolníková 2012, 71, č. XVII/12</i>
Pustějov /o. Nový Jičín	It_J	Bruttium	Lokroi Epizefyrioi		AE	350–268	0	1	<i>Mielczarek 1989, 155, č. 55</i>

NĚMECKO – BÁDENSKO

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Altenburg-Rheinau	Z		Massilie		AE			1	<i>Nick 2006, 77</i>
Baden-Baden /BAD	Egy	Egypt		Ptolemaios III.	AE	246–221		1	<i>Nick 2006, 86</i>
Biberach /BC	Orient	Syrie		Antiochos IV.	AE	175–164	0	1	<i>Nick 2006, 89</i>
Brackenheim /HN	Egy	Egypt		Ptolemaiovcí	?			1	<i>Nick 2006, 92</i>
Dalkingen, Rainau /AA	Orient	Bithynie		Nikomedes II.	?	3.–poč. 1. st.	0	1	<i>Nick 2006, 94</i>
Ellwangen (Jagst) /AA	?	Řecko			AR 2dr	300–190		1	<i>Nick 2006, 105</i>
Konstanz /KN	Pun				AE	241–238		1	<i>Nick 2006, 138</i>
Konstanz /KN	Pun				AE			2	<i>Nick 2006, 138</i>
Markgröningen /LB	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.	AV	336–323		1	<i>Nick 2006, 158</i>
Münsingen /RT	It_J	Kampanie	Suessa Aurunca		?	280–268	0	1	<i>Nick 2006, 169</i>
Münsingen /RT	Ř_Th_MA		Rhodos		AR	408–pol. 1. st.	0	1	<i>Nick 2006, 169</i>
Pfahlheim - Ellwangen /AA	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.	AV st	336–323	?	1	<i>Nick 2006, 184</i>
Rottweil	It_J	Kampanie	Cales		AE	3. st.	?	1	<i>Nick 2006, 190</i>
Stuttgart-Botnag	SicŘ	Sicilie	Syrakusy		AR		0	1	<i>Nick 2006, 201</i>
Stuttgart-Plieningen	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	340–241	0	1	<i>Nick 2006, 201</i>
Stuttgart-Plieningen	It_J	Lukanie	Metapontion		AE	po 330	0	1	<i>Nick 2006, 201</i>
Talheim /TUT	It_J	Lukanie	Velia		?	5.–4. st.		1	<i>Nick 2006, 201</i>
Talheim /TUT	Ř_Th_MA	Ionie	Efesos?		?	6.–2. st.		1	<i>Nick 2006, 201</i>
Tuttlingen /	Ř_Th_MA	Lokris	Opus		AR 4dr	400–338		1	<i>Nick 2006, 206</i>
Vaihingen/Ens /LB	Orient	Pontos	Amisos		AE	120–63	D	„600“	<i>Nick 2006, 207</i>
Wallbach, stadt Bad Säckling /WT	Egy	Egypt		Ptolemaios IV.– Ptolemaios VIII.	AE	2. st.	D	5	<i>Nick 2006, 209</i>

NĚMECKO – BAVORSKO

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Aschaffenburg	Ř_Th_MA	Makedonie ?		Řec. originál? Kelt. imitace?	AV		0	1	<i>Nick 2006, 82</i>
Aubstadt / NES	Z		Massilie		AR ob	po 400	S	1	<i>Nick 2006, 82</i>
Eichenbirkig, Weischenfeld / BT	Pun				AE	221–210	0	1	<i>Nick 2006, 105</i>
Karlstein /BGL	Egy	Egypt		Ptolemaios VI.	AE	163–145	S	1	<i>Nick 2006, 129</i>
Manching /PAF		?	?		AE	220	S	1	<i>Ziegeus 2004, 62, č. 3</i>
Manching /PAF	Afr	Numidie a Mauretanie		Massinissa a následovníci	AE	208–148	S	1	<i>Kellner 1990, č. 799</i>
Manching /PAF	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	250–200	S	1	<i>Kellner 1990, č. 798</i>
Sammenheim, Gde Dittenheim /WUG	Ř_Th_MA	Makedonie	Amfipolis	Alexandr III.	AE	kolem 320	N	1	<i>Nick 2006, 192</i>
Staffelberg, Staffelsheim /LIF	Orient	Kappadokie		Ariarathes IV.	AR dr	220–163	S	1	<i>Nick 2006, 196</i>
Wullenstetten /NU	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.	AR	336–323	0	1	<i>Nick 2006, 215</i>

NĚMECKO – HESSENSKO

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Dünsberg /GI	Z		Massilie		AR	po 400		1	<i>Nick 2006, 99</i>
Wiesbaden	It_J	Lukanie	Velia (?)		AE	po 350	?	1	<i>Nick 2006, 212</i>
Wiesbaden	SicŘ	Sicilie			AE			2	<i>Nick 2006, 212</i>

NĚMECKO – SEVERNÍ PORÝNÍ FALC

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Alzey	Pun				AE	241–146		1	<i>Nick 2006, 78</i>
Bad Dürkheim /DÜW	Ř_Th_MA	Řecko			AR			1	<i>Nick 2006, 84</i>
Bad Dürkheim /DÜW	Z		Massilie		AR			1	<i>Nick 2006, 84</i>
Hermersberg /PS	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III. (imitace?)	AV st	336–323		1	<i>Nick 2006, 116</i>
Linburgerhof /LU	Z		Massilie		AR	410?–385		1	<i>Nick 2007, 141</i>
Martberg /COC	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.	AR 1/2dr	336–323		1	<i>Nick 2006, 165</i>
Martberg /COC	Ř_Th_MA	Makedonie	Amfipolis	Alexandr III.	AR 2dr	336–323		1	<i>Nick 2006, 165</i>
Martberg /COC	Ř_Th_MA	Makedonie	Traellum	Alexandr III.	AR dr	336–323		1	<i>Nick 2006, 165</i>
Trier	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip II.	AR 4ob	359–335		1	<i>Nick 2006, 203</i>
Trier	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.	AE	335–323		1	<i>Nick 2006, 205</i>

SLOVINSKO

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Celje-Savinja	Ř_Th_MA	Makedonie	Makedonie		AE	2.–1. st.	N	1	<i>FMRZ SI III, 165:1</i>
Fons Timavi (Devin)	SicŘ	Sicilie	Syrakusy		AE	?	D?	>1	<i>Batović 2011, 18</i>
Ljubljana	Afr	Numidie a Mauretanie		Massinissa et successores	AE	208–148		1	<i>FMRZ SI V, 62/10:1</i>
Maribor-Spodnje Radvanje	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios V.	AE	204–181	0	1	<i>FMRZ SI II, 396/1</i>
Mihovo-Trnišča; Šentjernej	Pun	Zeugitanie	Kartago		AE	221–210		1	<i>FMRZ SI V, 96:1</i>
Muta	Egy	Egypt		Ptolemaiovcí	AE	284–5	0	1	<i>FMRZ SI I, 331/1:1</i>

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Muta	Egy	Egypt?		Ptolemaiovc	AE	3.–1. st.	D	„několik“	<i>FMRZ SI I</i> , 331/2:2nn
Muta	It_J	Bruttium			AE	282–203	D	1	<i>FMRZ SI I</i> , 331/2:1
Pivka-Gradišče	Jadr	Ilyrie	Korkyra		AE	400–300		1	<i>FMRZ SI IV</i> , 44:1
Ptuj	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	270–240	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 434/25:4
Ptuj	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	270–240	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 434/25:5
Ptuj	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	270–240	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 434/25:6
Ptuj	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	270–240	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 434/25:7
Ptuj	Jadr	Achaia	Ate?		AR	c. 88	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 434/25:1
Ptuj	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	317–289	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 434/25:2
Ptuj	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hiketas	AE	289–287	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 434/25:3
Rogoznica		Řecko			AE	3.–1. st.		1	<i>FMRZ SI III</i> , 437:2
Rogoznica	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	270–240	N	1	<i>FMRZ SI II</i> , 437:1
Srmin – Koper	Ř_Th_MA	Makedonie	Makedonie		AE	2.–1. st.	N	1	<i>FMRZ SI III</i> , 39:1
Stari trg pri Ložu – Ulaka; Loška Dolina	SicŘ	Sicilie		Mamertini	AE	270–220	N	1	<i>FMRZ SI V</i> , 39:1
Sv. Kriř pri Kostanjevci – Stari Grad; Podbočje	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios VI.	AE	180–145		1	<i>FMRZ SI IV</i> , 141:1
Valična Vas – Gradišče; Zagradec	It_J	Lukanie	Metapontion		AE	4.–3. st.		1	<i>FMRZ SI V</i> , 103:1

ZÁPADNÍ SLOVENSKO

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Bratislava-Dúbravka	Ř_Th_MA		Rhodos		AR 4ob	333–304		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 156, č. 57
Bratislava-Vajnory	Ř_Th_MA	Thrákie	Thasos		AR	po 180		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 156, č. 58
Devín	It_J	Lukanie	Hérakleia		AR 2ob	4. st.		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 156–157, č. 59
Devín	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AR dr	275–216	0	1	<i>Minarovičová 1992</i>
Farná; Levice	Ř_Th_MA	Aiolis	Aelea		AE	300		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 157, č. 60
Kamenica nad Hronom	Egy		Pafos	Ptolemaios VIII.	AE	127–117		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 157, č. 61/1
Kamenica nad Hronom	Ř_Th_MA	Makedonie		Demetrios Poliorketes	AE	306–285		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 157, č. 61/2
Kosihy nad Iplóm; Lučenec	Jadr		Korkyra		AE	229–48		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 157, č. 62
Krpelány, Martin	Jadr	Epeiros	Epeiros	épeirská republika	AE	238–168		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 157–158, č. 63
Krškany; Nitra	Ř_Th_MA	Makedonie	Ptolemais	Alexandr III.	AR 4dr	336–323		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 158, č. 64
Malé Kosihy; Komárno	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Řím	AE	po 212		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 158, č. 65
Malé Leváre; Senica	Ř_Th_MA	Thrákie	Thasos		AR 4ob	411–405		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 158, č. 66
Mužla; Nové Zámky	SicŘ	Sicilie	Syrakusy		AE	před 241		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 158, č. 67
Nitrianska Blatnica; Topoľčany	Egy	Egypt		Ptolemaiovc	?	?		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 158–159, č. 68
Nové Město nad Váhom; Trečín	Jadr	Ilyrie	Apollonie		AR dr	229–100		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 159, č. 69
Plešivec; Rožňava	Ř_Th_MA		Korint		AR dr	500–431		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 159, č. 70
Púchov	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.	AV	po 323	0	1	<i>Militký 2012</i> , 110
Reca; Galanta	Ř_Th_MA	Thrákie	Thasos		AR 4dr	po 180		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 159, č. 71
Velký Bystrec; Dolný Kubín	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip II.	AR 4dr	356–335		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 160, č. 74/1
Velký Bystrec; Dolný Kubín	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.	AR 4dr	335–323		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 160, č. 74/2
Velký Bystrec; Dolný Kubín	Ř_Th_MA	Thrákie	Thasos		AR 4dr	po 180		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 160, č. 74/3
Zálabá; Levice	Ř_Th_MA	Ionie	Smyrna		AE	3. st.		1	<i>Mielczarek 1989</i> , 161, č. 75

SEVEROVÝCHODNÍ ITÁLIE – EMILIA

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Castelfranco Emilia	It_ J	Kampanie	Cales		AE	po 268	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	It_ J	Kampanie	Suessa		AE	po 268	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	SicŘ	Sicilie	Akragas		AE	240–215	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	SicŘ	Sicilie	Akragas		AE	po 241	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	SicŘ	Sicilie	Akragas		AE	po 210	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	Jadr	Akarnanie	Oinias		AE	konec 3. st.	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	Pun	Sardinie			AE	4./3. st.	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	Pun	Sicilie			AE	po 210	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	Pun	Sicilie			AE	4./3. st.	D?	2	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	SicŘ	Sicilie	Syrakusy		AE	poč. 4. st.	D	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	oligarchie	AE	344–317	D	2	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	317–289	D	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Castelfranco Emilia	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	240–215	D?	1	<i>Ercolani Cocchi – Morell – Neri 2004</i>
Monte Bibebe, ER, I					AR 2dr		D	2	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe, ER, I					AR		D	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe, ER, I	It_ J		Hérakleia		AR 2dr		D	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J		Neapolis		AR 2dr		D	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J	Kampanie	Cales		AE	po 268	S	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J	Kampanie	Neapolis		AR 2dr	370–340	D	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J	Kampanie	Neapolis		AR 2dr	320–300	D	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J	Kampanie	Neapolis		AR 2dr	320–300	D	5	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J	Kampanie	Neapolis		AR 2dr	270–250	D	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J	Kampanie	Neapolis		AR 2dr	?	D	2	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	It_ J	Lukanie			AR 2dr	270–250?	D	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	Z	Popádí	?		AR dr	přelom 3./2. st.	S	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	Z	Popádí	?		AR dr	přelom 3./2. st.	S	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	Z	Popádí	?		AR dr	přelom 3./2. st.	S	1	<i>Amandry 2008</i>
Monte Bibebe /BO	Z	Popádí	?		AR dr	přelom 3./2. st.	S	1	<i>Amandry 2008</i>

SEVEROVÝCHODNÍ ITÁLIE – FRIULI

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Aquileia /UD	Etr	Etrurie	Populonia?		AE			1	<i>Gorini, v tisku</i>
Aquileia /UD			Billis		AE			1	<i>Gorini 2004, 164</i>
Aquileia /UD	Afr	Numidie a Mauretanie		Massinissa et successores	AE	202–148		2	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	Afr	Numidie a Mauretanie		Juba I.	AR dr	46		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	Egy	Egypt		Ptolemaios I.	AR 4dr	305–283		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	Egy	Egypt		Ptolemaios III.	AE	246–221		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	It_ J		Kroton		AE			1	<i>Gorini 1987, 229</i>
Aquileia /UD	It_ J	Apulie	Brundisium		AE	c. 200–89		1	<i>Gorini 2004, 166</i>
Aquileia /UD	It_ J	Apulie	Theate		AE	c. 217		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	It_ J	Bruttium	Rhegion		AE	203–89		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	It_ J	Bruttium	Rhéigion		AE			1	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	Jadr		Korkyra		AE			3	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	Jadr		Korkyra?		AE			1	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	Jadr	Akarnánie	Leukas		AE	po 168	N	1	<i>Gorini 1984</i>

lokality	oblast	region	místo rážby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Aquileia /UD	Jadr	Ilyrie		Ballaios	AE	195–175		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	Jadr	Ilyrie	Apollonie		AR dr	300–200		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	Jadr	Ilyrie	Dyrrhachium		AE			1	<i>Gorini 2004, 167</i>
Aquileia /UD	Orient	Kárie	Kos		AE			1	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	Pun	?			AE			1	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	Pun	?			AE			1	<i>Gorini 2004, 164</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Attika	Atheny		AR dr	po 392		1	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Attika	Salamis		AE	350–318		1	<i>Gorini 2004, 166</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Attika ?	Atheny ?		AE			1	<i>Gorini 2004, 164</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Euboia	Histiaia		AR 4ob	313–c. 265		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Kárie	Rhodos		AE			1	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip II.	AE	359–336		1	<i>Gorini 2004, 167</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Korinthida	Sikyon		AR dr	4. st.		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	Ř_Th_MA	Makedonie	Thessaloniké		AE			1	<i>Gorini 2004, 164</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Akragas		AR 2dr	před 480		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Akragas		AE	2. pol. 4. st.		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Akragas		Pb			1	<i>Gorini 2004, 165</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Alaesa	„Kainon“	AE	poč. 4. st.		1	<i>Gorini 1984</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Timoleon	AR	345–336		1	<i>Gorini 2004, 166</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Řím	AE	po 212		1	<i>Gorini 2004, 167</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	274–216		2	<i>Gorini 2004, 164, 166</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy		AE			1	<i>Gorini 2004, 164–165</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hiketas	AE	289–287		2	<i>Gorini 2004, 166</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy		AR			1	<i>Gorini 2004, 164</i>
Aquileia /UD	SicŘ	Sicilie	Tauromenion		AE	275–210		1	<i>Gorini 2004, 166</i>
Aquileia /UD	Z	Etrurie			AE			1	<i>Gorini 2004, 163</i>
Arte Terme – Avossaco /UD		?	?		AE			1	<i>Buora 1994, 16</i>
Flagogna /UD	Egy	Egypt		Ptolemaios IV.	AE	221–205		1	<i>Gorini 2011b, 27</i>
Moggio /UD	Egy			Ptolemaios VIII. (imitace nebo falsum)	AE	145–116		1	nepublikováno
Monfalcone – Rocca /GO	It_J	Lukanie	Thurioi		AE	3. st.		1	<i>RMER Friuli/Venezia Giulia III, 143, č. 12/2</i>
Paularo – Castello di Duron /UD	Egy	Egypt		Ptolemaios VIII.	AE	146–127		1	<i>Buora 1989, 155, pozn. 22</i>
Sevegliano /UD	Egy	Egypt		Ptolemaiovcí	AE	přelom 3./2.–1. st.		1	<i>Gorini 2011b, 27</i>
Villansantina - Invillino /UD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	274–216		1	<i>Buora 1989, p. 153</i>
Zuglio /UD	Egy	Egypt?		Ptolemaios II.	AE	271–246		1	<i>Donat 2001, 60, pozn. 14; tav. 4, fig. 8</i>
Zuglio /UD	It_J	Bruttium		Bretti	AE			1	<i>Gorini 2001b, 131, nota 36</i>

TRENTINO – ALTO ADIGE

lokality	oblast	region	místo rážby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Borgo Valsugana / TN	Jadr	Ilyrie	Apollonia/ Dyrrhachium		AR dr	3.–1. st.		2	<i>Gorini 2004, 147</i>
Cortaccia /BZ	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr III.				1	<i>Ogler 1878, 69</i>

lokality	oblast	region	místo rážby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Cortaccia /BZ	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip III.				1	<i>Ogler 1878, 70</i>
Cortaccia /BZ	Ř_Th_MA	Makedonie		Alexandr IV.				1	<i>Ogler 1878, 71</i>
Cortaccia /BZ	Ř_Th_MA	Makedonie		Kassandros		306–297		1	<i>Ogler 1878, 72</i>
Cortaccia /BZ	Ř_Th_MA	Makedonie		Antigonos Gonatas				1	<i>Ogler 1878, 73</i>
Doss Trento	Etr	Etrurie		ser. Ruota/Ruota	AE unce	260–240	D	1	<i>Gorini, v tisku</i>
Doss Trento	Etr	Etrurie	Volsinii	ser. ovale	AE sextans		D	1	<i>Gorini, v tisku</i>
Doss Trento	Z	Umbrie	Tuder	cikáda/trojzubec	AE sextans		D	1	<i>Gorini, v tisku</i>
Margreid /BZ	It_J	Kampanie	Poseidonia (Paestum)		AE			1	<i>Gorini 2001a</i>

VENETO

lokality	oblast	region	místo rážby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Vicenza - katastr./VI	Jadr	Ilyrie	Apollonie		AR dr	2.–1. st.		1	<i>Visonà 2000, 64</i>
Vicenza - katastr./VI	Jadr	Ilyrie	Dyrrhachium		AR dr	2.–1. st.		2	<i>Visonà 2000, 65</i>
Vicenza - katastr./VI	Jadr	Tróas	Alexandrie		AE	3.–2. st.		1	<i>Visonà 2000, 65</i>
Vicenza - katastr./VI	Orient	Syrie	Antiochie		AE	po 49 aC		1	<i>Visonà 2000, 66</i>
Vicenza - katastr./VI	Ř_Th_MA	Pisidie	Selge		AE	2.–1. st.		1	<i>Visonà 2000, 65–66</i>
Vicenza - katastr./VI	Ř_Th_MA	Thrákie		Thessalský spolek	AE	196–1 st.		1	<i>Visonà 2000, 64</i>
Adria - intravilán./RO	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaiovcí	AE	po 304–145		1	<i>Gorini 2004, 157; RMRVe VII/2, 1/16 (2)/1</i>
Adria - intravilán./RO	SicŘ	Sicilie	Akragas		AR	5.–4. st.		1	<i>Gorini 2004, 140; RMRVe VII/2, 1/16 (1)/1</i>
Adria - intravilán./RO	SicŘ	Sicilie	Akragas		AR	5.–4. st.		1	<i>Gorini 2004, 140; RMRVe VII/2, 1/16 (1)/1</i>
Adria - katastr./RO	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios II.	AE	285–246		1	<i>Gorini 2004, 155; RMRVe VII/2, 1/20/16</i>
Adria - katastr./RO	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios IV.	AE	221–205		1	<i>Gorini 2004, 156; RMRVe VII/2, 1/17(3b)/1</i>
Adria - katastr./RO	It_J	Apulie	Tarent		AE	380–345	N	1	<i>Gorini 2004, 138; RMRVe VII/2, 1/20/7</i>
Adria - katastr./RO	It_J	Kalabrie	Brundisium		AE	245–217	N	1	<i>Gorini 2004, 138; RMRVe VII/2, 1/17 (4)/1</i>
Adria - katastr./RO	It_J	Kampanie	Neapolis		AE	c. 270–250	N	1	<i>Gorini 2004, 137–138; RMRVe VII/2, 1/19/1</i>
Adria - katastr./RO	It_J	Lukanie	Metapontion		AE	4.–3. st.	N	1	<i>Gorini 2004, 138; RMRVe VII/2, 1/18/1</i>
Adria - katastr./RO	It_J	Lukanie	Eleá (Velia)		AR 2dr	410–390	N	1	<i>Gorini 2004, 139; RMRVe VII/2, 1/20/9</i>
Adria - katastr./RO	It_J	Lukanie	Eleá (Velia)		AE	po 350	N	1	<i>Gorini 2004, 139; RMRVe VII/2, 1/20/9</i>
Adria - katastr./RO	It_J	Lukanie	Eleá (Velia)		AE	po 350	N	1	<i>Gorini 2004, 139; RMRVe VII/2, 1/18/2</i>
Adria - katastr./RO	Ř_Th_MA		Délos		AE	308–87		1	<i>Gorini 2004, 151; RMRVe VII/2, 1/18/5</i>
Adria - katastr./RO	Ř_Th_MA	Attika	Atheny		AR ob	479–439		1	<i>Gorini 2004, 148; RMRVe VII/2, 1/20/15</i>
Adria - katastr./RO	Ř_Th_MA	Attika	Atheny		AE	4.–3. st.		1	<i>Gorini 2004, 148; RMRVe VII/2, 1/18/3</i>
Adria - katastr./RO	Ř_Th_MA	Ionie	Sardy	Alexandr III.	AR dr	334–320		1	<i>Gorini 2004, 145; RMRVe VII/2, 1/20/13</i>

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vroční	kont.	ks	literatura
Adria - katastr /RO	Ř_Th_MA	Korinthida	Korint		AR st	4.–3. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 149; RMRVe VII/2, 1/17 (3a)/1
Adria - katastr /RO	Ř_Th_MA	Kreta	Rhithymna		AE	4.–3. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 151; RMRVe VII/2, 1/18/4
Adria - katastr /RO	SicŘ	Sicilie	Leontinoi		AR 4dr	c. 446–422	N	1	<i>Gorini 2004</i> , 141; RMRVe VII/2, 1/20/10
Adria - katastr /RO	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	304–289		1	<i>Gorini 2004</i> , 141–142; RMRVe VII/2, 1/20/11
Adria - katastr /RO	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	274–216		1	<i>Gorini 2004</i> , 143; RMRVe VII/2, 1/10/12
Adria - katastr /RO	Z	Gallia Narbonensis	Massilie		AE	3. st.	N	1	<i>Gorini 2004</i> , 137; RMRVe VII/2, 1/20/6
Albaredo d'Adige /VR	Afr	Numidie a Mauretanie			AE			1	<i>Gorini 2004</i>
Altichiero /PD	Jadr	Achaia	Patrai		AE	146–32	SV	1	<i>Gorini 2004</i> , 159–160
Altino - katastr /VE	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios IV.	AE	221–205	D	2	<i>Gorini 2004</i> , 161; RMRVe VI/1, 53 (Aa)/1–2
Altino - katastr /VE	Egy	Kyrenaika	Kyrene	Ptolemaios IV.–Ptolemaios VIII.	AE	221–140	D	2	<i>Gorini 2004</i> , 161; RMRVe VI/1, 53 (Aa)/3–4
Altino - katastr /VE	Egy	Egypt?		Ptolemaiovcí	AE	3.–1. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 157; RMRVe VI/1, 26 (2b)/1
Altino „Villa Ziliotto“ /VE	Ř_Th_MA	Attika	Atheny		AE	2. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 149; RMRVe VI/1, 26 (1)/1
Altino /VE	Afr	Numidie a Mauretanie		Massinissa et successores	AE	148–118		1	<i>Gorini 2004</i> , 158; RMRVe VI/1, 53 (Ad)/4
Altino /VE	Egy	Kypr		Ptolemaios VIII.	AE	145–116		1	<i>Gorini 2004</i> , 156; RMRVe VI/1, 53 (Ad)/3
Altino /VE	Jadr		Korkyra		AE	330–229		1	<i>Gorini 2004</i> , 147; RMRVe VI/1, 53 (Ad)/1
Altino /VE	Jadr	Ilyrie	Dyrrhachium		AE	3.–1. st.	Pohřebišťe	1	<i>Gorini 2004</i> , 146; RMRVe VI/1, 46 (12b)/1
Altino /VE	Jadr	Ilyrie	Dyrrhachium	Philotas	AE	3.–1. st.	S	1	<i>Gorini 2004</i> , 146; RMRVe VI/1, 26 (2a)/1
Altino /VE	Ř_Th_MA	Messenie	Messene	Damion/Daxias	AE	280–146		1	<i>Gorini 2004</i> , 150; RMRVe VI/1, 53 (Ad)/2
Altopiano di Asiago /VI	Jadr	Akarnanie	Leukas		AR	c. 400–330		1	<i>Gorini 2004</i> , 147; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Orient	Foinikie	Arados		AE	2. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 155; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Argolis	Kleonai		AE	pozd. 4. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 150; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Korinthida	Korint		AR	315–310		1	<i>Gorini 2004</i> , 149; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Kreta	Aptera		AE	c. 250–67		1	<i>Gorini 2004</i> , 150; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Kreta	Gortyna		AE	c. 200–67		1	<i>Gorini 2004</i> , 151; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Kreta	Itanos?		?	5. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 151; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Kreta	Knossos		AE	c. 200–67		1	<i>Gorini 2004</i> , 150; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Kreta	Kydonia		AE	pozd. 4. st.		1	<i>Gorini 2004</i> , 150; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vročení	kont.	ks	literatura
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Kreta	Rhithymna		AR 1/2dr	4. st.		1	<i>Gorini 2004, 151; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1</i>
Altopiano di Asiago /VI	Ř_Th_MA	Thrákie	Odessos		AR 4dr	1. st.		1	<i>Gorini 2004, 145; RMRVe IV/2, 37 (2)/1</i>
Altopiano di Asiago /VI	SicŘ	Sicilie	Leontinoi		AR 4dr	c. 446–422		1	<i>Gorini 2004, 140–141; RMRVe IV/2, 37/4 (2)/1</i>
Altopiano di Asiago /VI	SicŘ	Sicilie	Tauromenion		AE	358–275		1	<i>Gorini 2004, 144; RMRVe IV/2, 37/4 (2) /2</i>
Ariano Polesine - S. Basilio / RO	It_J	Bruttium	Rhégion		AE	před 218		1	<i>Gorini 2004, 139–140; RMRVe VII/2, 2/9 (3)/2</i>
Ariano Polesine - S. Basilio / RO	It_J	Lukanie	Thurioi		AE	4.–3. st.	N	1	<i>Gorini 2004, 139; RMRVe VII/2, 2/4 (3)/1</i>
Artenské sedlo / BL	Orient			Antiochos VIII.	AR 4dr	121–96		1	<i>Gorini 2004, 154; RMRVe I/2, 4/4/1</i>
Asolo; TV; I;	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	304–289		1	<i>Gorini 2004, 142; RMRVe II/1, 2/27/1</i>
Bolzano Vicentino / VI	Ř_Th_MA	Makedonie	Babylon	Alexandr III.	AR 4dr	4./3. st.		1	<i>RMRVe IV/1, 7/1, 1</i>
Ca' Noghiera /VE	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Řím	AE	po 212		1	<i>Gorini 2004, 143; RMRVe VI/2, 9/7 (1)/1</i>
Campagna Lupia /VE		Řecko			AE		0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Campagna Lupia /VE		Řecko			AE		0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Campagna Lupia /VE	It_J	Bruttium	Vibo Valentia		AE semis	2. st.	0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Campagna Lupia /VE	Jadr	Ilyrie	Dyrrhachium		AE		0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Campagna Lupia /VE	Pun	Zeugitanie	Kartago		AE	336–330	0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Campagna Lupia /VE	Pun	Sicilie			AE	300–250	0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Campagna Lupia /VE	Pun	Sicilie			AE	300–250	0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Campagna Lupia /VE	SicŘ	Sicilie	Akragas		AE	406–405	0	1	<i>Gorini 2011a, 133</i>
Campagna Lupia /VE	SicŘ	Sicilie	Akragas		AE	240–212	0	1	<i>Gorini 2011a, 134</i>
Lova - Campagna Lupia /VE	Egy	Egypt			AR 4dr	pol. 2.–pol. 1. st.	SV	1	<i>Gorini 2011a, 133</i>
Campagna Lupia /VE	Ř_Th_MA	Makedonie	Amfipolis	Alexandr III.	AE	325		1	<i>Gorini 2004, 145; RMRVe VI/3, 1/2/1</i>
Carrubio /VR	Egy	Egypt		Ptolemaios V.	AE	193–181	0	1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Castelfranco Veneto - katastr (depot) /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios XII.	AE	80–51	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/1, 9/4 (1a)/7</i>
Castelfranco Veneto - katastr (depot) /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios I.	AE 4dr sub.	c. 305–283	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/1, 9/4 (1a)/1</i>
Castelfranco Veneto - katastr (depot) /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios II.	AE	285–246	D	2	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/1, 9/4 (1a)/2-3</i>
Castelfranco Veneto - katastr (depot) /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios III.	AE	246–221	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/1, 9/4 (1a)/4</i>
Castelfranco Veneto - katastr (depot) /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios IV.	AE	221–205	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/1, 9/4 (1a)/5</i>
Castelfranco Veneto - katastr (depot) /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios IV.	AE	221–205	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/1, 9/4 (1a)/6</i>
Castelfranco Veneto - katastr /TV	Orient	Kilikie	Mopsuestia		AE	2.–1. st.		1	<i>Gorini 2004, 154; RMRVe II/1, 9/4 (1b)/9</i>
Castelfranco Veneto - katastr /TV	Pun	Sicilie			AE	4./3. st.		1	<i>Gorini 2004, 144; RMRVe II/1, 9/4, (1b)/11</i>
Castelfranco Veneto - katastr /TV	Ř_Th_MA	Argolis	Troizen		AE	post 322		1	<i>Gorini 2004, 150; RMRVe II/1, 9/4 (1b)/10</i>

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vroční	kont.	ks	literatura
Castelfranco Veneto - katastr /TV	Ř_Th_MA	Karie	Rhodos		AE	166–88		1	<i>Gorini 2004, 153; RMRVe II/1, 9/4 (1b)/8</i>
Cessalto, S.Anastasio - katastr /TV	Pun	Zeugitanie	Kartago		AR 1/2dr	221–202		1	<i>Gorini 2004, 157; RMRVe II/2, 1/6 (8)/1</i>
Cessalto, S. Anastasio, f.Caminotto /TV		?	?	?	AE	c. 170		1	<i>Gorini 2004, 158; RMRVe, II/2, 1/4 (2) /1</i>
Cison di Valmarino - Passo S. Boldo /TV	Egy	Egypt?		Ptolemaios X. nebo násl.	AE	3.–2. st.		1	<i>Gorini 2004, 157; RMRVe II/1, 12/2/1</i>
Cison di Valmarino - Passo S. Boldo /TV	Egy	Egypt?		Ptolemaiovci	AE	konec 4.–1. st.		1	<i>Gorini 2004, 156; RMRVe II/1, 12/2/1; Gorini 2011b, 26</i>
Colfrancui, f.Bruniera /TV	Jadr	Aitolie	Thepieae		AE	146–27		1	<i>Gorini 2004, 148; RMRVe II/2, 8/33/1</i>
Cologna Veneta - katastr /VR	SicŘ	Sicilie	Alae		AE	c. 340	N	1	<i>RMRVe III/2, 10/19 (5)/1</i>
Cologna Veneta /VR	Egy	Egypt		Ptolemaios IX.	AE	99–89		1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Cologna Veneta /VR	SicŘ	Sicilie	Alaesa	„Kainon“	AE		N	1	<i>Gorini 2004, 140</i>
Cordignano - Villa di Villa /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios VI.	AE	180–145	SV	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/1, 14/5/1</i>
Cornuda - Rocca di Cornuda /TV	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Dionysios I.?	AE	425–4. st.		1	<i>Gorini 2004, 141</i>
Crespano di Grappa /TV	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios II.	AE	285–246		1	<i>Gorini 2004, 155; RMRVe II/1, 16/2 (1)/1</i>
Este /PD	Egy	Egypt		Ptolemaios II.	AE	283–246	O	1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Este - Motta /PD	Egy	Egypt		Ptolemaios V.	AE	204–180	O	1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Este (depot) /PD	Egy	Kypr		Ptolemaios VIII.	AE	145–116	D	17	<i>Gorini 2004, 162</i>
Este /PD	Egy	Kyrenaika			AE	333–313		1	<i>Gorini 2004, 157</i>
Este /PD	Ř_Th_MA	Karie	Rhodos		AE	166–88		1	<i>Gorini 2004, 153</i>
Este /PD	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip II.	AE	359–336		1	<i>Gorini 2004, 144</i>
Este /PD	Ř_Th_MA	Makedonie	Thessaloniké		AE	po 168		1	<i>Gorini 2004, 146</i>
Feltre - Piazza de Boni /BL	Jadr	Achaia	Pellene		AE	370–280		1	<i>Gorini 2004, 150; RMRVe I/2, 3/31/1</i>
Feltre - Piazza de Boni /BL	SicŘ	Sicilie	Katane		AE	3.–2. st.		1	<i>Gorini 2004, 140; RMRVe I/2, 3/30/1</i>
Feltre /BL	It_J	Kalábrie	Graxa		AE sextans	před 200	N	1	<i>Gorini 2004, 138; RMRVe I/2, 12/1</i>
Feltre /BL	Orient	Pontos	Amisos	Mithridatés VI. (doba)	AE	120–63		1	<i>Gorini 2004, 151; RMRVe I/2, 12/6</i>
Feltre /BL	Ř_Th_MA	Euboia	Kalchis		AE	197–146		1	<i>Gorini 2004, 148; RMRVe I/2, 12/5</i>
Feltre /BL	SicŘ	Sicilie	Akragas		AE	338–287	N	1	<i>Gorini 2004, 140; RMRVe I/2, 12/3</i>
Fosse (Sant'Anna d'Alfaedo) ??	Ř_Th_MA	Makedonie		Filip II.	AE	359–336		2	<i>Biondani 2007, 79</i>
Fusina /VE	Ř_Th_MA	Ionie	Sardy	Antiochos I.	AE	281–261		1	<i>Gorini 2004, 154; RMRVe VI/2, 9/14/4</i>
Fusina /VE	Ř_Th_MA	Aiolis	Myrina		AE	2.–1. st.		1	<i>Gorini 2004, 152; RMRVe VI/2, 9/14/2–3</i>
Fusina /VE	Ř_Th_MA	Ionie	Efesos	Iason	AE	48–27		1	<i>Gorini 2004, 152; RMRVe VI/2, 9/14/4</i>
Fusina /VE	Ř_Th_MA	Mysie	Pergamon	Attalos II.	AE	159–138		1	<i>Gorini 2004, 152; RMRVe VI/2, 9/14/1</i>

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vroční	kont.	ks	literatura
Gazzo Veronese - katastr /VR	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Řím	AE	po 212	0	1	<i>RMRVe III/2, 13/17(4)/2</i>
Gazzo Veronese - katastr /VR	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Pyrrhos	AE	278–276	0	1	<i>RMRVe III/2, 13/17(4)/1</i>
Chioggia - katastr /VE	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaios III.	AE	246–221		1	<i>Gorini 2004, 156; RMRVe VI/3, 5/5/1</i>
Chioggia - katastr /VE	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Řím	AE	po 212		1	<i>Gorini 2004, 143–144; RMRVe VI/3, 16/1/1</i>
Legnago	Egy	Egypt		Ptolemaios IV.	AE	221–205	0	1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Lova - Campagna Lupia /VE	Egy	Egypt	Alexandrie	Ptolemaiovci	AR 4dr	pol. 2.– pol. 1. st.		1	<i>Gorini 2004, 156; RMRVe VI/3, 1/1/4/1</i>
Lozzo di cadore, Scuole	SicŘ	Sicilie		Mamertini	AE	2. st.	0	1	<i>RMRVe I/3, 7/8/1, 2. 325</i>
Meolo - f- Peloso/VE	Orient	Kappadokie		Ariobarzanes I.	AR	95–62	D	4	<i>Gorini 2004, 162; RMRVe VI/2, 5/6/1–4</i>
Meolo - katastr/VE	Jadr	Ilyrie	Skodra		AE	po 168		1	<i>Gorini 2004, 147</i>
Meolo - katastr/VE	Pun	Sicilie			AE	4. st. či později		1	<i>Gorini 2004, 144</i>
Monselice	Egy	Egypt		Kleopatra VII.	AR 4dr	32–30	0	1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Monselice	Egy	Egypt		Ptolemaios II.	AR	283–246	0	1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Monte Altare - Vittorio Veneto /TV	Z	Gallia Narbonensis	Massilie		AR ob	1. st.	SV	1	<i>Gorini 2004, 160</i>
Monte Altare /TV	Z		Massilie		AR ob	90–49	SV	1	<i>Gorini Mastrocinqu(ed.) 2005, 174</i>
Montebelluna - Vallone dei Faveri /TV	Egy	Kypr		Ptolemaios IV.– Ptolemaios VIII.	AE	221–140	D	19	<i>Gorini 2004, 161; RMRVe II/1, 28/14/1–19</i>
Montebelluna - Vallone dei Faveri /TV	Egy	Kyrenaika		L Lollius	AE	37–34	D	1	<i>Gorini 2004, 161; RMRVe II/1, 28/14/20</i>
Montebelluna /TV	SicŘ	Sicilie		Mamertini	AE	po 288	S?	1	<i>Gorini 2004, 141; RMRVe II/1, 28/13/1</i>
Oderzo - Museo civico /TV	Orient	Syrie	Antiochie		AE	1. st.		1	<i>Gorini 2004, 155; RMRVe II/2, 16/1</i>
Oderzo - Terme Romane /TV	Orient	Syrie	Antiochie		AE	128–123		1	<i>Gorini 2004, 154; RMRVe II/2, 8/20/1</i>
Oderzo - V. Altinate (depot) /TV	It_J	Apulie	Canusium		AE	konec 3. st.	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/2, 8/22/1</i>
Oderzo - V. Altinate (depot) /TV	Orient	Syrie			AE	312–280	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/2, 8/22/2</i>
Oderzo - V. Altinate (depot) /TV	Pun	Zeugitanie	Kartago		AE	konec 3. st.	D	1	<i>Gorini 2004, 160; RMRVe II/2, 8/22/3</i>
Oderzo - V. Altinate (depot) /TV	Orient	Syrie	Antiochie		AE	1. st.	D?	1	<i>Gorini 2004, 155; RMRVe II/2, 8/22/4</i>
Oderzo, Piazzale Europa /TV	It_J	Lukanie	Thurioi		AE	c. 300	S?	1	<i>Gorini 2004, 139; RMRVe II/2, 8/17/5</i>
Oderzo, Piazzale Europa /TV	Jadr		Korkyra		AE	229–48	S?	1	<i>Gorini 2004, 147; RMRVe II/2, 8/17/6</i>
Oderzo, Piazzale Europa /TV	Ř_Th_MA	Thrákie			AE	301–294	S?	1	<i>Gorini 2004, 144; RMRVe II/2, 8/17/7</i>
Oderzo, Piazzale Europa /TV	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	oligarchie	AE	345–317	S?	1	<i>Gorini 2004, 141; RMRVe II/2, 8/17/1</i>
Oderzo, Piazzale Europa /TV	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	oligarchie	AE	345–317	S?	1	<i>Gorini 2004, 141; RMRVe II/2, 8/17/1</i>
Oderzo, Piazzale Europa /TV	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathoklés	AE	304–289	S?	1	<i>Gorini 2004, 142; RMRVe II/2, 8/17/3</i>

lokality	oblast	region	místo ražby	autorita	nom.	vroční	kont.	ks	literatura
Oderzo, Piazzale Europa /TV	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.?	AE	274–216	S?	1	<i>Gorini 2004, 143; RMRVe II/2, 8/17/4</i>
Oderzo /TV	Pun	Zeugitane	Kartago		AE	3.–2. st.	N	1	<i>Gorini 2004, 157–158; RMRVe II/2, 15/1</i>
Padova /PD	Ř_Th_MA	Makedonie		Antigonos Gonatas	AE	277–239	S	1	<i>Gorini 2004, 145</i>
Padova /PD	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	304–289	S	1	<i>Gorini 2004, 142</i>
Piovene Rochette - Chiesa dell'Angello /VI	Orient	Syrie	?	Antiochos IV.	AR 4dr	175–164		1	<i>Gorini 2004, 154; RMRVe IV/2, 19/2/1</i>
Rovigo - Mus. Semin. Vescovile /RO	Ř_Th_MA	Korinthida	Korint		AR	315–310		1	<i>Gorini 2004, 149</i>
S. Martino /RO	Jadr		Korkyra		AE	229–48		1	<i>Gorini 2004, 148; RMRVe VII/2, 12/10/1</i>
Salgareda - Campodipietra - fondo Gobbo/ TV	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	304–289		1	<i>Gorini 2004, 142; RMRVe II/2, 12/5 (3)/1</i>
San Bonifacio, Villanova coll. dalla Tomba/ VR		Řecko?			AE	konec 4.–3. st.		1	<i>RMRVe, III/3, 29/2, 233</i>
San Sebastiano, Cologna Veneta /VR	Egy	Egypt		Ptolemaios IX.	AE	115–104/101		1	<i>Gorini 2011b, 26</i>
Sant'Anna d'Alfaedo - katastr /VR	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hieron II.	AE	241–216		1	<i>RMRVe III/3, 33/8, 282</i>
Sant'Anna d'Alfaedo, Cona /VR	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hiketas	AE	288–279		1	<i>Gorini 2004, 142–143; RMRVe III/3, 33/2 (2), 274</i>
Sant'Anna d'Alfaedo, Corrubio /VR	Egy	Kyrenaika		Ptolemaios IV.–Ptolemaios VIII.	AE	221–140		1	<i>RMRVe III/3, 33/3, 275</i>
Sant'Anna d'Alfaedo, Corrubio /VR	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Hiketas	AE	289–287		1	<i>RMRVe III/3, 33/3, 275</i>
Sant'Anna d'Alfaedo, Corrubio /VR		Řecko			AE	3.–2. st.		1	<i>RMRVe, III/3, 33/6 (1), 278</i>
Santorso - pobl. grotta di Bocca Lorenza /VI	Orient	Bithynie		Nikomedes II.	AR 4dr	149–95	0	1	<i>Gorini 2004, 151–152; RMRVe IV/2, 25/2(4)/1</i>
Oderzo - Motta, obl. /TV	Ř_Th_MA	Attika	Atheny		AE	229–217		1	<i>Gorini 2004, 148–149; RMRVe II/2, 14/1</i>
Trichiana Torrente Limana /BN	Pun	Zeugitane	Kartago		AV	350–270	0	1	<i>RMRVe I/1, 18/5/1, s. 234</i>
Valle dell'Agno /VI	Egy	Kypr		Ptolemaios IX.	AE	116–113		1	<i>Gorini 2004, 156; RMRVe IV/1, 45/2 (2)/3</i>
Valle dell'Agno /VI	SicŘ	Sicilie	Kamarina		AE	413–405		1	<i>Gorini 2004, 140; RMRVe IV/1, 45/2 (2)/1</i>
Valle dell'Agno /VI	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	310–304		1	<i>Gorini 2004, 141; RMRVe IV/1, 45/2 (2)/2</i>
Verona /VR	Ř_Th_MA	Karie	Alinda		AE	2. st.		1	<i>Gorini 2004, 153</i>
Verona /VR	SicŘ	Sicilie	Syrakusy	Agathokles	AE	304–289	S	1	<i>Gorini 2004, 142</i>
Vicenza - piazza dei Signori /VI	Jadr	Ilyrie	Dyrrhachium		AE	3.–1. st.		1	<i>Gorini 2004, 146–147; RMRVe IV/1, 42/30/1</i>
Vicenza - katastr /VI	Pun	Sicilie			AE	4./3. st.		1	<i>Gorini 2004, 144; RMRVe IV/1, 45/3 (2)/1</i>

Summary

Jan Kysela, SITOS – CHRÉMATA? CHALKOS – EIKONA? On Greek coins in central Europe in the Late Iron Age Period.

A group of potential coin-finds in the largest possible territory of central Europe was prepared for better understanding of appearance of the Greek coins there. Individual regional finding spectra in central Europe, and between central Europe and north Italy, have been compared. The corpus was based on bibliographical information. Attribution of the particular coins has been extracted from the listed publications. North-east Italy is represented by the regions of Veneto, Trentino and Friuli-Venezia Giulia, and east and central parts of the region of Emilia. Central Europe is represented by the following regions: central Danubian-east Alpine area (Slovenia, eastern part of the Alps, Lower Austria, Moravia, west Slovakia); south German area (from the Rhine Valley to Upper Austria, from the foothills of the Alps to the Main River); and Bohemia.

The mentioned group of coins consists of 558 pieces, some 325 coins from north-east Italy and 233 coins from central Europe. There are 79% of bronze coins, 18% of silver coins and 2% of gold coins. The coins were produced between the 5th and the 1st centuries BC in 45 different regions by 97 state authorities and/or 51 rulers. The coins were classified in ten categories according to their place of production: Africa (Afr); Punic territory (Pun); Greek Sicily (SicŘ); south Italy (It_J); west Mediterranean (Z); Etruria (Etr); Adriatic Sea (Jadr); Greece (Greece, Aegean islands, west Anatolia and Thrace: Ř_Th_MA); Near East (Orient); Ptolemaic territories (Egy).

The coin-spectrum from Nĕmĕnice corresponds by its composition with the spectrum of the central Danubian-east Alpine territory, which on its turn corresponds very closely with the coin-spectrum of north-east Italy, and it is also relatively close to the spectrum of the south German territory. From this point of view, Bohemia is completely different. Chronological reasons can stand behind the differences among the particular spectra, e.g. the Greek-Macedonian coins can be underrepresented in the Nĕmĕnice group because of the simple fact that the chronology of the Greek coins from the rest of the central Danubian-east Alpine territory falls before the mid-3rd century BC when Nĕmĕnice started to flourish. It is possible to distinguish three chronological horizons for appearance of the Greek coins in central Europe: 1/ Greek and Macedonian coins (the 4th century and beginning of the 3rd century BC) evenly distributed in the entire Europe behind the Alps, and rarely spread in north Italy; 2/ the Nĕmĕnice horizon 'consisting of coins from Sicily, south Italy, the Ptolemaic and Punic territories dating to the 3rd century and the first half of the 2nd century BC (in this horizon, there is a significant similarity among coin-spectra from north-east Italy, the central Danubian-east Alpine territory and the south German territory – Bohemia is affected peripherally only); 3/ the latest chronological horizon is represented mostly by coins from Numidia, the Greek Adriatic mints and from the Orient. The remarkable degree of correlation between the north Italian and central European spectra based on comparison of large minting territories is also visible at the level of individual mints and rulers, which is clear in the case of the Ptolemaic coins (Fig. 7), coins struck in the Greek mints in south Italy and Sicily (Figs. 7 and 8), mainly from Syracuse (Fig. 9), and coins produced in Greece (Fig. 10). It is much less obvious in the case of the coins struck under the Macedonian kings (Fig. 11) and in the case of the Punic coins (Fig. 12).

It is possible to formulate the following postulates: 1/ The Greek coins (mostly those of the second horizon) found in central Europe reflect contacts of the middle Danubian region with north Italy and not directly/rather than directly with places of their origin. These contacts need not have started before the beginning of the 2nd century BC – in this connection, it is hard to forget foundation of the Roman colony of Aquileia in 181 BC. 2/ There are three chronological horizons (the Macedonian one, that one of Nĕmĕnice and that one connected with the Oppida Period), and for the second horizon, Italy plays an essential mediating role as suggested by the weak representation/incidence of the Macedonian coins in north Italy, and by the high correlation between the spectra from the second half of the 3rd century BC and the second half of the 2nd century BC followed by only a random correspondences. 3/ The highest correlation among the coins of the second horizon appears to be in the case of the Ptolemaic issues, the coins from Syracuse struck under Hiero II or the coins produced in the Naples – in all cases, these subjects were allies of Rome, which is a strong argument against the theory of the Celtic mercenaries coming back home to central Europe and bringing the coins with them. 4/ It is impossible that the mutual similarity of the central European and north Ital- 218 ian spectra was only coincidental, or that this similarity was

caused by individual contacts, where north Italy played role of a sort of 'stop' on the way home from Sicily or Egypt. The coins were transferred to central Europe a) deliberately, b) more or less in bulk, after the characteristic finding spectrum had been already formed in Italy. 5/ The discussed case of the 'mercenaries' cannot be fully discredited, as well as other evenemential explanations. This is valid mainly for the first 'Macedonian' chronological horizon (see *Militký 2013b; 2013c*). 6/ On contrary, historical events and processes must be naturally taken in mind for explanation of distribution of these coins in the Mediterranean; e.g. the Ptolemaic, Punic and Adriatic coins were brought to north-east Italy each by a different mechanism. 7/ Continuous spread of these coins behind the Alps results from their secondary circulation in that area. It is not a sort of monetary circulation, but certain function of these coins is supposed there.

Doubts concerning any monetary function of these coins in Italy and also behind the Alps come from the fact that the vast majority of these coins were struck in bronze (Fig. 14). Gold and silver coins naturally played their role as units of precious metal behind the Alps, and they were melted on a mass scale very likely (*Militký 2012; 2013b; 2013c*). It cannot be excluded that the Greek bronze coins were imported to central Europe as raw material (cf. *Militký 2013a*, 43). In the case of NĚmčice, when we add up? all individual weights of the Mediterranean bronze coins found there, we receive some 810 g of bronze. Cultural and economic transformation behind the Alps during the NĚmčice horizon required increased import of various kinds of raw materials. However, no bronze objects of the Mediterranean origin are documented in central Europe for that period. It is also possible that the bronze coins crossed the Alps mixed with groups of gold and silver coins which were melted later under careful control, while the bronze pieces were sorted out.

The Celtic mercenaries were naturally confronted with credit coins in the Mediterranean. The question is why they should/would have brought these credit coins to the territory behind the Alps. H.-CH. Noeske assumes the coins to be transferred to NĚmčice in order to be sacrificed in a hypothetical sanctuary (*Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*, 687). In this way, the role of the mercenaries as transfer people can be regarded more as weakened than strengthened.

The function of Greek coins beyond the Alps can be interpreted not only in the case of the coin metal, but also in the case of iconography of the coins. The peak period of the NĚmčice settlement falls to the time of deep transformations of the Celtic world – transformation of the La Tène art among others with increased demand for images in this phase. The depictions on the Greek coins made them totally extraordinary objects for the 'consumer' in the territory behind the Alps. Understanding of these images was completely dependent on individual fantasy and local cultural codes. There is at least one proof of the fact that the Greek coins were not indifferent as iconographic medium in the territory behind the Alps during the Middle La Tène period: the faience disc found in the grave no. 138 at the burial site in Jenišův Újezd in north Bohemia (*Castelin 1978; Venclová 1991*, 110, 263) apparently imitating a south Italian coin (Fig 18).

English summary by J. Kysela

AN UNKNOWN DENOMINATION OF THE CHALKIDIAN LEAGUE COINS

Július FRÖHLICH

Abstract – An unknown denomination of the Chalkidian League coins.

The article presents an unknown denomination of the Chalkidian League coins. The unique gold $\frac{1}{4}$ -stater (Fig. 1) enriches the denomination scale of the gold issues of the Chalkidian League by the first fractional denomination. Up to date, the Chalkidian monetary system has been known by staters only.

 Chalkidian League, Olynthos, $\frac{1}{4}$ -stater.

The ancient Greek coins are highly appreciated by the collectors and fans of art, especially due to their excellent artistic and hand-made fabric. Many of them are masterworks of the engraving art comparable with beauty of the monumental antique sculptures. The Chalkidian League coins depicting Apollo's head on obverse and lyre on reverse belong to the most beautiful and artistically attractive Greek coins. Their popularity is also reflected on numismatic markets. They are usually sold at higher prices than other contemporary Greek coins of comparable denominations and conditions. In the auction of the Czech Numismatic Society held in Prague on September 11, 2010, a gold $\frac{1}{4}$ -stater, an unknown denomination of the Chalkidian League, was offered numbered as lot 3.

OLYNTHOS under the Chalkidian League

AV $\frac{1}{4}$ -stater, minted at Olynthos, c. 350–348 BC

Obv.: Laureate head of Apollo to right

Rev.: X-A-Λ-KIΔ-EQN around, lyre with four strings, below [E]Π I ΔΙΚΑΙΟΥ

Ref.: *Head 1887/1963*, –; *Robinson – Clement 1938*, –; unlisted denomination

2.139 g; 10.4/10.9 mm; die axis 12h

XRF: Au wt 100 %¹

Provenance: ČNS 51(118), No. 3.

It is known from the existing literature (*Head 1887/1963*; *Robinson – Clement 1938*), that the only mint of the Chalkidian League operated during its 84-years-long history exclusively at Olynthos. Gold staters, silver tetradrachms, tetrobols, diobols and hemiobols were struck there. The denomination scale and weights of gold and silver coins of the Chalkidian League are given in Tab. 1.

1 Analysis of metal composition was carried out by K. Slovák at the National Bank of Slovakia using the energy dispersion roentgen fluorescence spectrometer EAGLE III Probe by the method of non-destructive analysis of metal surface into the depth of 50–70 μm . Time of metal measurement was 100 seconds. The RTG lamp with rhodium anode, tension 40 kV, intensity 20–1000 μA , was used. The roentgen ray diameter was 300 μm . The semiconductor detector Si (Li), cooled by liquid nitrogen.

Tab. 1. Chalkidian League gold and silver coin weight in grams.

Denomination	Maximum	Minimum	Standard	Phoenician Standard	Attic Standard
Gold stater	8.62	8.55	8.60		8.60
Gold ¼-stater		2.14	2.15		2.15
Tetradrachm	14.80	11.00	14.10	14.50	
Tetrobol	2.70	1.65	2.35	2.40	
Diobol	1.20	1.10	1.18	1.20	
Hemiobol	0.40	0.20	0.29	0.30	

The unique gold ¼-stater enriches the denomination scale of the gold issues of the Chalkidian League by the first fractional denomination. Up to date, the Chalkidian monetary system has been known by staters only. Gold staters survived in number of about 12 specimens (*CNG 91*, lot 120, p. 29) and they are extraordinarily rare. One of these artistically enormously beautiful coins (Fig. 1).

Fig. 1. Chalkidian League, 365–359 or 357–348 BC, AV Stater, 8,61 g (Ex. *CNG 91*, lot 120).

Apart from coins made of precious metals, the Chalkidian League also minted bronze coins, which are, however, relatively rare and we know just three types, with the diameters of 15, 13 and 10 mm.

Most specialists presume the Chalkidian League to produce silver coins based on the Phoenician weight standard (*Hansen – Nielsen (ed.) 2004*, 811). However, the gold staters were based on the Attic weight standard (*Head 1887/1963*, 373) – as the unique Chalkidian League ¼-stater of 2.138 g could imply. It is almost identical with the weight of ¼-staters (2.139 g; *Head 1887/1963*, 373) minted in Athens by end of the 5th century BC.

According to their images on reverse, two types of coins are known in the Chalkidian coinage. The first type depicting a lyre is known from one gold stater, from two silver coins – tetradrachm and tetrobol – and from a small bronze coin. The unique ¼-stater belongs to this type. The second type of coin reverse depicting a tripod is known from silver diobol and hemiobol, as well as from a bronze coin.

Both reverse types bear name of the Chalkidian League XAANKIΔEΩN in the circumscription, which usually starts in upper left. This basic text is sometimes completed with letters or names representing names of engravers, coin masters or magistrate officials. Compared to two reverse types, obverse of the Chalkidian League coins invariably depicts laurelled Apollo's head, facing to left or right.

The basic information about the Chalkidian League coinage and its classification is given in the monograph by David Robinson and Paul Clement, published in 1938, on a basis of the authors' excavations carried out in Olynthos in 1928–1934 (*Robinson – Clement 1938*). They produced an alphanumeric system, in which they classified all coins in 24 groups lettered with majuscules A to X (Tab. 2). These groups divide the whole 84-years-long history of the Chalkidian League coinage into differently long periods. The group A includes the oldest coins from 432/1–430 BC, while the group X the latest coins from 350–348 BC. In the same way as the individual groups, also all gold staters and silver tetradrachms and tetrobols are lettered by majuscules according to the combination of obverse and reverse dies. In contrast, the diobols and hemiobols within each of 24 groups are lettered by minuscule a, b, c, etc.

D. M. Robinson and P. A. Clement used four methods to produce relative chronology – sequence and combination of obverse and reverse dies, style, fabric of coins and characteristics resulting from hoarding circumstances. Fabric of coins shows what of four types of the reverse dies was used. The type I represents the earliest die type, while the type IV defines the latest die type (Tab. 2). The tetrobols and

hemiobols struck with reverse die of type I are considered to be the earliest types. Among 24 periods with individual groups of coins, Table 2 also offers a survey of denominations, information about reverse die types, letters, symbols and, finally, about names of magistrates.

The Chalkidian League coins show two types of pictorial symbols and several symbols consisting of separate letters, initials or abbreviations. These symbols are supposed to represent names of engravers and coin masters or magistrate officials. Starting with the group N – corresponding to the period between 379 and 376 BC – full names of magistrates appeared on the coins. The Greek inscription ΕΠΙ (saying ‘in the name of’ or ‘for’) is situated before their names.

Validity of the relative chronology by Robinson and Clements is supported by hoards, in which coins of the group A were worn at some 50%, whereas the latest coins of the group X show just negligible traces of circulation.

Tab. 2. Chalkidian League coins groups according to Robinson – Clement (1938).

Group	Approx. dates	Denominations	Punch type	Obverse letters	Reverse letters	Magistrates
A	432/1–430	Tetrobols	I			
B	430–427	Tetrobols	I	A, Θ		
C	427–421	Tetrobols	I	Δ		
		Hemiobols	I	Δ		
D	421–420	Tetrobols	I	ΟΛΥΝΘΙ		
E	420–417	Tetrobols	I, II	A, I	A	
		Hemiobols	I			
		Tetradrachms	II	Ξ		
F	417–412	Tetradrachms	II			
		Tetrobols	I, II			
		Hemiobols	II			
G	412–410	Tetradrachms	II	AM	Λ, AM	
		Tetrobols	II			
H	410–401	Tetradrachms	II			
		Tetrobols	II		OPE	
I	401–398	Tetradrachms	II	A, B(?)	ΟΛ, TE	
		Tetrobols	II			
J	398–395	Tetradrachms	III, IV (?)		TI	
		Tetrobols	IV			
		Diobols	IV			
K	395–392	Tetradrachms	II, III, IV	H	ΔE	
		Tetrobols	IV		ΔE	
L	392–383	Gold	IV			
		Tetradrachms	III, IV	Λ	TET	
		Tetrobols	III			
M	383–379	Tetradrachms	III		Tripod w/ or w/o laurel, sometimes w/KPA	
		Tetrobols	III		Tripod	
N	379–376	Tetradrachms	III		KPA	Asclepiodoros
O	376–373	Tetradrachms	IV			Straton
		Tetrobols	III	Ship's prow (?)		
P	373–370	Tetradrachms	III		ΞΔ	Leades
		Diobols				
Q	370–367	Tetradrachms	IV		ΔE	Timarchos
		Diobols				
R	367–364	Tetradrachms	IV			Polyxenos
S	364–361	Gold	III (?)			Archidamos
		Tetradrachms	IV			

T	361–358	Gold	IV	Olympichos
		Tetradrachms	III, IV	
		Tetrobols	IV	
U	358–355	Tetradrachms	IV	Annikas
V	355–352	Tetradrachms	IV	Aristonos
		Diobols		
W	352–350	Gold	IV	Eudoridas
		Tetradrachms	IV	
X	350–348	Tetradrachms	IV	Dicaeus

The unique $\frac{1}{4}$ -stater confirms validity of some conclusions made about the Chalkidian League coinage by Robinson and Clement in 1938. The Greek inscription [E]ΠΙ ΔΙΚΑΙΟΥ placed on the reverse beneath the depiction of lyre means that this rare coin was minted in the name of the magistrate named Dikaeus in 350–348 BC, hence in the Robinson's and Clement's (1938) last period X. This $\frac{1}{4}$ -stater and the tetradrachm minted in the name of the same magistrate (Fig. 2) do not show almost any traces of circulation. Therefore we can presume that the Chalkidian League coins were not used as means of payment after the League had ended its functioning in 348 BC. Thus both coins give evidence for validity of the chronology by Robinson and Clement that is based, apart from other presumptions, also on the rule that the coins in hoards showing the lowest degree of wearing should be considered as the latest ones.

Fig. 2. A Chalkidian League tetradrachm minted in 350–348 BC in the name of the magistrate ΔΙΚΑΙΟΥ (Robinson – Clement 1938, Nr. 138, Pl. XVII:138).

According to the XRF analysis, this unique $\frac{1}{4}$ -stater was made of pure 100% gold, without admixture of any other elements. However, most XRF analyses of other ancient coins from the classical period show that they were not minted of pure gold and mostly contained admixtures of other elements. Only XRF analyses of gold coins of Philip II of Macedonia and Alexander III the Great (Vilcu – Petac – Constantinescu – Chiojdeanu – Stan – Niculescu 2011, 501–512) show that their coins were also minted from almost pure gold. First of all, it was the case of the earliest gold coins of Philip II of Macedonia struck in Pella and the gold staters of Alexander III the Great produced in Amphipolis (Vilcu – Petac – Constantinescu – Chiojdeanu – Stan – Niculescu 2011, 508).

High percentage of gold (even 99.8%) in the staters and $\frac{1}{4}$ -staters of Philip II of Macedonia and staters of Alexander III the Great from the Macedonian mints is very close to almost 100% purity of gold in the unique $\frac{1}{4}$ -stater of the Chalkidian League. Such a high purity of gold indicates that the coins of Phillip II of Macedonia and Alexander III the Great and the $\frac{1}{4}$ -stater of the Chalkidian League from the Olynthos mint could use gold from the mines in the Pangeaion Mountains. This area with rich gold mines eventually represented a significant basis allowing Philip II of Macedonia to stabilize the Macedonian hegemony over Greece after occupation of the city of Krénides with its gold mines. Later on, he changed its name to Philippi (Diodorus Siculus, 16.8).

The low degree of wearing of the $\frac{1}{4}$ -stater with inscription [E]ΠΙ ΔΙΚΑΙΟΥ and the tetradrachm (Fig. 2), as well as other coins minted for Dikaeus, indicate that they were minted by the decline of confederation of the Chalkidian cities. Therefore they witnessed fall of Olynthos which was destroyed in 348 BC by the army of the Macedonian King Philip II (Diodorus Siculus, 16.53.2; Hansen – Nielsen (ed.) 2004, 834–836). Its destruction could not be even prevented by its alliance with the city of Athens. The capital of the Chalkidian League, together with 32 other Thracian cities, was incorporated into the Macedonian Empire. Olynthos was renewed several times in the antiquity, but eventually it remained in ruins after destruction by the Macedonian army.

References

- CNG 91: CNG Auction 91, An Internet & Mail Bid Sale, 19. 9. 2012.
- ČNS 51 (118): Česká numismatická společnost, pobočka Praha 51(118), 11. 9. 2010.
- Diodorus Siculus: Bibliothéké historiké (<http://perseus.uchicago.edu/perseus/cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb20-11&query=Diod.%20Sic.&getid=1>).
- Hansen, M. H. – Nielsen, T. H. (ed.) 2004: An Inventory of Archaic and Classical Poleis. Oxford.
- Head, B. V. 1887/1963: Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics. Oxford (Reprint, Spink & Son, London).
- Robinson, D. M. – Clement, P. A. 1938: The Chalcidic Mint and the Excavation Coins found in 1928–1934. Excavations at Olynthus IX. Baltimore.
- Vilcu, A. – Petac, E. – Constantinescu, B. – Chiojdeanu, C. – Stan, D. – Niculescu, G.
- 2011: Considerations regarding the Greek gold coins struck during the 4th to the 1st centuries BC in the Light of the XRF Analysis. Peuce, serie nouă, IX studii și cercetări de istorie și arheologie. Volum dedicat lui Florin Topoleanu la a 60-a aniversare. Tulcea.

Súhrn

Július Fröhlich, Neznámy nominál Chalkidského spolku.

V aukcii Českej numizmatickej spoločnosti, ktorá sa uskutočnila v Prahe dňa 11. septembra 2010, bol pod položkou č. 3 dražený unikátny peňažný nominál Chalkidského spolku – zlatý 1/4statér. V jedinej mincovni Chalkidského spolku, ktorá počas 84 ročnej histórie pôsobila výlučne v meste Olynthos, boli z drahých kovov razené zlaté statéry, strieborné tetradrachmy, tetroboly, dioboly a hemioboly (tab. 1). Unikátny zlatý 1/4statér obohacuje nominálovú škálu zlatých razieb Chalkidského spolku, pozostávajúcu doposiaľ výlučne zo statérov, o prvý čiastkový diel statéra. I samotné zlaté statéry Chalkidského spolku sú v počte asi 12 známych exemplárov mimoriadne vzácnymi nominálmi (obr. 1). Chalkidský spolok produkoval strieborné mince podľa fenického hmotnostného štandardu. Statéry, a ako naznačuje hmotnosť unikátneho 1/4statéra, ukazujú, že zlaté mince boli razené podľa attického hmotnostného štandardu. Unikátny 1/4statér Chalkidského spolku je svojou hmotnosťou 2,139 g takmer identický s hmotnosťami 1/4statérov, ktoré boli razené v Aténach na konci 5. storočia pred Kristom. Priemerná hmotnosť známych exemplárov aténskych 1/4statérov je 2,138 g.

Základné informácie a systemizáciu mincovníctva Chalkidského spolku poskytuje dielo Davida Robinsona a Paula Clementa (1938). Robinson a Clement vypracovali systém rozdeľujúci mince do 24 skupín (tab. 2). Písmená A až X členia celé 84 ročné obdobie mincovníctva do rôzne trvajúcich časových období. Na minciach Chalkidského spolku sa objavujú dva druhy obrazových symbolov, niekoľko symbolov pozostávajúcich zo samostatných písmen, iniciál alebo skratiek zložených z písmen. O týchto symboloch sa predpokladá, že označovali mená rytcov, prípadne mená mincových a magistrátnych úradníkov. Počínajúc skupinou N, ktorá spadá do časového obdobia 379–376 pred Kristom, sa na minciach objavujú úplné mená magistrátnych úradníkov.

Unikátny štvrtinový diel statéra Chalkidského spolku s gréckym nápisom [E]ΠΙ ΔΙΚΑΙΟΥ, umiestneným na reverze pod obrazom lýry informuje, že táto vzácna nominálová jednotka bola razená v mene magistrátného funkcionára Dicaeusa v rokoch 350–348 pred Kristom. XRF analýza popisovanej mince ukazuje, že je zhotovená z rýdneho, 100 %-ného zlata, bez prímies iných prvkov. Väčšina XRF analýz antických mincí z klasického obdobia však vypovedá, že antické mince nebývali razené z rýdneho zlata a väčšinou obsahovali prímеси niektorých iných prvkov. Ako dokumentujú výsledky niektorých XRF analýz zlatých mincí Filipa II. Macedónskeho a Alexandra III. Veľkého (Vilcu – Petac – Constantinescu – Chiojdeanu – Stan – Niculescu 2011, 501–512), tak niektoré zlaté mince bývali zhotovené zo zliatiny obsahujúcej až 99,8% zlata. Týkalo sa to predovšetkým najstarších zlatých nominálov Filipa II. Macedónskeho, ktoré boli razené v mincovni Pella a zlatých statérov Alexandra III. Veľkého z mincovne Amphipolis (Vilcu – Petac – Constantinescu – Chiojdeanu – Stan – Niculescu 2011, 508). Vysoký podiel zlata (až 99,8 %), ktorý sa vyskytuje v statéroch a 1/4statéroch pochádzajúcich z macedónskych mincovní, sa približuje akosti 100 %-ho zlata, z akého je vyrazený unikátny 1/4statér Chalkidského spolku. Takýto vysoký obsah zlata naznačuje, že ku zhotoveniu 1/4statéra mohlo byť použité zlato pochádzajúce

z ložísk v Pangajskom pohorí. Toto územie s bohatými rudnými ložiskami bolo nakoniec jedným z mocenských prostriedkov, ktoré napomohli Filipovi II. upevniť macedónsku hegemoniu v Grécku potom, keď mesto Krénidy s jeho zlatými baňami, po obsadení v roku 356 pred Kristom, promenoval na Philippi. Okrem toho, že popísaný 1/4statér rozširuje škálu mincí Chalkidského spolku o doteraz neznámy nominál, tak táto nová peňažná jednotka, podobne ako tetradrachma s nápisom [E]ΠΙ ΔΙΚΑΙΟΥ (obr. 2) je i cenným svedkom zániku mesta Olynthos, ktoré bolo v roku 348 pred Kristom zničené vojskom macedónskeho kráľa Filipa II.

KELTSKÉ MINCE Z PŘEDHRADÍ HRADIŠTĚ KOLO U TÝNCE NAD LABEM (OKR. KOLÍN)

Jiří MILITKÝ – Zdeněk BENEŠ

Abstract – The Celtic coins from the bailey of the castellum called Kolo near Týnec nad Labem (Kolín district).

The group of Celtic coins from the bailey of the Kolo castellum is represented by 68 pieces, all of them lost there. The core of the group consists of the Boian coins of the Bohemian origin – 1/3-staters and 1/8-staters of the mussel type, obols of the B type (Stradonice) and the C type (Stradonice/ Karlstein). There are also individual specimens of the imported production – from Moravia, south Germany, Hesse/ Rhineland Palatinate and Gaul. Comparing their composition, this group of coins is very similar to that one from the Stradonice oppidum (Tab. 1), but it is naturally much smaller (68 pieces to 2,481 pieces). Using the coins, the dating of the location could be placed between the horizons of LT D1a and LT D1b, while the potential end of the period (LT D2) is not fully detectable via coin determination. In spite of the fact that the coins come from the bailey of the castellum only, it is clear that they can offer the complex information about the entire location. Importance of the location is undoubtedly connected with existence of the communication along the Elbe River, and because of the coin spectrum, the Kolo castellum can be regarded as an important and long searched local center of the Oppidum Period.

 Bohemia, Celts, Labe (Elbe) River, coins, imports, castellum, local center

Hradiště Kolo a jeho archeologické poznání

Týnec nad Labem je vzhledem ke své poloze na řece Labi a současnému administrativnímu členění svým způsobem bránou z východních do středních Čech. Tuto skutečnost zdůrazňuje geomorfologie, která je tvořena severním výběžkem Železných hor, jenž je prořat labským průlomem mezi dnešním Týncem na severním a obcí Vinařice na jižním břehu řeky. Kopce Šibeník a Kolo v poloze „Polabský“ vytvářejí výrazný průlom do tohoto kopcovitého mikroregionu a jejich vrcholky umožňují dobrý výhled do ploché krajiny východočeského Polabí (obr. 1).

Vrch Kolo (225 m n. m.) je z jihu ohraničen tokem Labe a ze severu zaniklým starým labským rame-nem. Na jeho vrcholu se rozprostírá hradiště o rozloze 9 ha, kterému je věnována dlouhodobá archeologická pozornost. Sumarizaci výsledků starších poznatků o hradišti Kolo zveřejnil v nedávné době Z. Beneš (2015, 246–247).

Do archeologického povědomí vstoupilo hradiště Kolo prostřednictvím nálezů z doby halštatské a laténské, které z lokality a jejího okolí zveřejnil kolínský lékař a archeolog F. Dvořák (1936, 87, 89, 150). Od roku 1951 se lokalitě věnoval J. Hrala, který zde prováděl pravidelné povrchové sběry a shromáždil menší kolekci nálezů – keramiku z pozdní doby bronzové, doby halštatské a pozdní doby laténské a sponu ze starší doby římské (Hrala 1982, 41, obr. 2–3). Prvním a na dlouhou dobu posledním archeologickým výzkumem na ploše hradiště Kolo bylo několik sond Z. Sedláčka z muzea Kolíně, vedených nejprve za účelem provedení záchranného výzkumu, posléze následovaných akcemi zjišťovacího charakteru. V roce 1974 to byla sonda na malé plošině na SV části návrší (ppč. 1804), která prokázala „mladolaténské a blíže neurčitelné halštatské osídlení“ (Sedláček 1981, 174, obr. 1). Tato sonda byla v letech 1975 a 1976 postupně rozšiřována o další úseky, přičemž od roku 1975 byly založeny sondy také na nejvyšším bodě návrší při východním okraji hradiště. Byly zde zachycovány stopy po stavbách s kůlovou konstrukcí a v roce 1976 byl objeven do skalnatého podloží vytesaný 50 cm široký a 10–55 cm hluboký základový žlábek sídlištního objektu velkých rozměrů. Výzkum celého objektu byl dokončen až v roce 1977. Jeho půdorys měl rozměry 8×6,5 m, s orientací delší osy SSV–JJZ, dle keramiky byl pak datován do 1. století před Kristem (Sedláček 1981, 174–176). Další sondy v roce 1977 měly ověřit charakter opevnění. V blízkosti objektu s pravoúhlým základovým žlábkem bylo potvrzeno opevnění starší, patrně

halštatské, s palisádovým lícem a výplní z lomového kamene. Další sonda zkoumající hradební těleso byla vedena přes severní okraj návrší (ppč. 1804 a1805). Tento výkop však nebyl v době publikování předběžných výsledků z výzkumu zcela zpracován a přítomnost pozdně laténského opevnění tak nebyla s jistotou potvrzena. Výsledky tohoto staršího výzkumu tak sice na některé otázky související s debatou o „keltském správním centru v Polabí“ odpověděly, ale ještě větší množství otázek vyvolaly (*Sedláček 1981, 177*).

Obr. 1. Plocha záchraného archeologického výzkumu v Týnci nad Labem, poloha „Pod Hradem“, z roku 2014 v reliéfní mapě z dálkového snímání země (LIDAR). Zdroj ČÚZK, grafické zpracování Tomáš Chlup.

V posledních letech se v souvislosti s hradištěm Kolo objevovaly sporé informace o nálezích archeologických artefaktů hledači s detektory kovů, avšak bez možnosti je ověřit nebo je dokumentovat. Na jaře 2013 byl pod vedením Z. Sedláčka zorganizován víkendový povrchový sběr s detektory, který z plochy hradiště umožnil získat několik kovových nálezů, včetně masivního železného kladiva, patrně pozdně laténského stáří. Z povrchových vrstev rozrušených činností divokých prasat byl nasbírána nevelký soubor pozdně laténské keramiky. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že přímo z areálu hradiště není dosud známa žádná keltská mince.

Záchraný archeologický výzkum podhradí hradiště Kolo a následné detektorové prospekce v roce 2014 až 2016

Záchraný archeologický výzkum, realizovaný Ústavem archeologické památkové péče středních Čech (vedoucí Z. Beneš),¹ proběhl v poloze „Pod Hradem“, tedy v místě situovaném přímo pod hradištěm Kolo, které lze považovat jednoznačně za podhradí této výšinné lokality. Výzkum byl vyvolán záměrem města Týnec nad Labem revitalizovat zaniklé rameno Labe. Pro vypouštění bahntých kalů z tůň, jež se vytvořily po zániku aktivního ramene, měla být na rovné ploše pod hradištěm o rozloze cca 1,3 ha vybudována

1 Zde jsou uloženy také všechny movité nálezy získané v průběhu výzkumu.

tzv. laguna, ohraničená hrází navršenou ze ztuhlého materiálu získaného ze skrývky nadložních vrstev uvnitř plochy. Na této ploše byl pod vedením autora tohoto příspěvku po pozitivním zjištění během skrývky nadložních vrstev zahájen dne 22. 9. 2014 plošný záchranný archeologický výzkum (obr. 2). Plocha byla pro potřeby výzkumu příčně rozdělena na celkem 4 sektory od východu k západu. Východní část zkoumaného areálu (sektor 1 a částečně 2) byla skryta až na podložní jemné písky – zde bylo nadloží mocné pouze 20–30 cm. Ze západní části plochy, kde bylo nadloží mocnější, byla během skrývky odstraněna relativně tenčí vrstva s drnem. Z reliéfně zcela nevýrazného terénu vystupovalo od začátku sotva zřetelné návrší (patrně malá písečná duna) v západním okraji zkoumané plochy, označené jako sektor 4, převyšující zbytek terénu zhruba o 1 m. Celý pozemek, na němž výzkum probíhal, byl v minulosti využívan jako pole a sad.

Obr. 2. Vynesení geodeticky zaměřených nálezů mincí v ploše výzkumu s vyznačením rozdělení pracovních ploch a polohou zkoumaných objektů. Legenda: žlutá – zlaté mince; černá – oboly typu Stradonice B; modrá – oboly typu Stradonice / Karlstein C; zelená – suberát vindelického kvináru (č. 65). Zdroj ČÚZK, grafické zpracování Tomáš Chlup, zaměření plochy a objektů Michal Kotek.

Již před samotným zahájením záchranného výzkumu bylo po nalezení prvních kovových předmětů z na povrchu viditelných objektů, případně ve zbytcích nadloží jasné, že současně se standardními metodami výzkumu bude třeba ve větší míře využít rovněž prospekci detektory kovů. Po prvotní prospekci provedené autorem tohoto textu a kolegou D. Daněčkem (Středočeské muzeum v Roztokách) a K. Smíškem (Národní muzeum) bylo rozhodnuto, že vzhledem k počtu získaných kovových předmětů a rozsahu plochy kapacity profesionálního výzkumného týmu zdaleka nemožou naplnit potřeby záchranného výzkumu takového rozsahu. Došlo tedy k dohodě s několika místními prověřenými hledači s detektory kovů, kteří dlouhodobě spolupracují s Regionálním muzeem v Kolíně, a členy občanského sdružení Archeus DW.²

Kromě výhozů hlíny z archeologických objektů byla zkoumána i deponie nadložních hlín skrytých na počátku výzkumu. V případě větších přesunů zeminy během výzkumu byla jejich činnost soustředěna na konkrétní termíny zemních prací, stejně jako tomu bylo v posledních dnech výzkumu, kdy výzkumné práce vyvrcholily detektorovou prospekci plochy samotného hradiště (účastnilo se jí celkem 16 hledačů).

2 Poděkování patří především panu Miroslavovi Kratochvilovi a řadě dalších vesměs dobrovolných spolupracovníků.

Díky jejich práci bylo zajištěno několik stovek artefaktů, jejichž stáří sahá od mladší doby bronzové do novověku. Nálezy pocházejí především z nadložních vrstev (ornice a tenkého podorníčí), které se intaktně dochovaly pouze v sektorech 3 a 4, zbytek byl shrnut na deponie hlíny na okraji plochy výzkumu. Pozoruhodnou skutečností byla přítomnost poměrně velkého množství artefaktů v podložních vrstvách mimo objekty. To je patrně důsledkem značné pórovitosti, resp. sypkosti podložních písků aluviálního původu, které umožňovaly relativně těžkým kovovým předmětům zapadat hlouběji.

Jen malá část kovových předmětů byla získána z výplně samotných objektů. Dohromady bylo v ploše geodeticky zaměřeno 371 artefaktů, celkový počet získaných kovových nálezů – včetně těch nalezených na deponiích skrytého nadloží – činil 1012 kusů. Je však třeba zároveň uvést, že jen část z nich je možné datovat do pravěku, případně středověku – velká část je zcela jistě novověkého až recentního stáří. Záchraný archeologický výzkum byl po prozkoumání všech zjištěných archeologických situací ukončen 2. 11. 2014, kdy byla pod odborným dohledem autora výzkumu provedena detektorová prospekce plochy samotného hradiště.

Prospekce s detektory kovů však na lokalitě pokračovaly i po ukončení výzkumu na konci roku 2014 a dále v průběhu let 2015 a 2016. Soustředily se na rozvážené deponie zeminy a ve finále i plochu výzkumu opětovně zavezenou původní ornici. Finální povrch byl navíc ještě opakovaně přeoran. Tímto způsobem se podařilo získat dalších 653 kusů kovových artefaktů – jde o zcela jedinečnou kolekci, nemající v České republice obdoby.

Výsledky výzkumu byly zatím publikovány pouze formou předběžné zprávy (*Beneš 2015*). Výzkumem bylo na ploše cca 1,3 ha prozkoumáno 732 zahloubených objektů, část z nich však nevznikla působením lidských aktivit. Nejstarší zjištěnou komponentou jsou ojedinělé nálezy z období neolitu. Další fázi osídlení reprezentuje depot bronzů z mladší doby bronzové (*Beneš 2015*, 248, obr. 2) a jednotlivé nálezy bronzových předmětů prokazují osídlení rovněž v pozdní době bronzové. Poměrně málo početné jsou artefakty patřící mladší až pozdní době halštatské, ačkoli bychom je vzhledem k dosud známé dataci hradiště Kolo očekávali ve větším množství – za zmínku stojí tzv. hadovitá spona. Chronologicky nejmladší období zjištěné na ploše výzkumu je doba hradištní. Většinu kovových, detektorem nalezených artefaktů z plochy výzkumu tvoří předměty středověkého a především novověkého stáří. Jde o mince, přezky a drobné ozdoby, zvláště pak knoflíky různých druhů. Tyto předměty však jsou již dokladem vyvážení odpadu z nedalekého města a nesouvisejí s osídlením na místě.

Nejintenzivněji byla zkoumaná plocha osídlena v průběhu pozdní doby laténské a s touto fází souvisí rovněž převážná část kovových artefaktů pravěkého stáří objevených s detektory kovů. Jde o několik kroužků s nálitky, zlomky přívěsků ve tvaru kola s loukotěmi, opasková kování atp. Za zmínku stojí zlomky importovaných zrcátek a několik prstenů, z nichž jeden je importovaným pozdně republikánským výrobkem (*Beneš 2015*, 249, obr. 3; *Kysela 2016*, 36–37, 47–48). Pro přesnější dataci lokality jsou důležité především spony – železné spony středolaténské spojené konstrukce, spona typu Nauheim a dva kusy bronzových spon typu Almgren (*1923*) č. 65. Chronologicky nejmladší je zlomek spony typu Almgren (*1923*) č. 238a, tj. časného typu spon s křídélky, datovaný obvykle do 3. čtvrtiny 1. století před Kristem (*Demetz 1999*, 46). Tento artefakt nebyl nalezen v ploše výzkumu, nýbrž během závěrečné detektorové prospekce přímo na hradišti. Soubor nálezů doplňují pak předměty související se záprahem tažných zvířat (koní či dobytka) – oprašový kruh ze jha nebo chomoutu a dále dva závlačkové kolíky související patrně s povozem, z nichž jeden pochází také z plochy hradiště. Železné sekery, sekáč a klíče doplňují soubor předmětů reprezentujících inventáře domácností. Neobvyklým nálezem je bronzová stylizovaná hlava kance připevněná k obdélné destičce, jež má ve spodní polovině otvor pro nýt – jde zřejmě o ataši dřevěné nádoby (*Beneš 2015*, 249, obr. 5; *Kysela – Beneš 2016*). Jen malá část kovových artefaktů však byla nalezena v objektech – většina z nich byla opět získána detektory kovů. Velmi důležitý je rovněž soubor keltských mincí v celkovém počtu 68 kusů, které jsou předmětem hlavního zájmu tohoto příspěvku.

Do doby laténské patří také řada nekovových nálezů. Sklo reprezentují zlomky tzv. „Ringperlen“ a fragment kobaltově modrého profilovaného náramku ozdobeného bílou a oranžovou klikátkou. Významnou skupinu představují fragmenty mlecích kamenů, tzv. žernovů. Některé z nich byly nalezeny v nadložní vrstvě, většina z nich však pochází přímo z objektů (*Beneš 2015*, 250, obr. 6). Přinejmenším část těchto mlýnků byla vyrobena ze znělce z Kunětické hory u Pardubic, tedy lokality dostupné po Labi. Významnou skupinu nálezů představuje samozřejmě i keramika, která však dosud nebyla vyhodnocena. Je třeba zdůraznit, že naprostá většina objektů zjištěných záchraným archeologickým výzkumem byla v terénu předběžně datována právě do pozdní doby laténské.

Základní charakteristika kolekce keltských mincí z plochy předhradí hradiště Kolo

Kolekci keltských mincí z předhradí hradiště Kolo tvoří celkem 68 výhradně ztrátových mincí. Pouze jediná z nich byla objevena přímo ve výplni zahloubeného objektu 365 (č. 53). Ostatní mince byly nalezeny na ploše výzkumu, někdy dokonce již pod úrovní mechanicky začištěného povrchu pískového podloží. Celkem 42 mincí však bylo nalezeno ve vrstvě ornice, často již v sekundární poloze. Jde o další potvrzení skutečnosti, že právě v ornici se zpravidla nachází největší množství mincí a dalších kovových nálezů pocházejících z dlouhodobě rozorávaných původních komunikačních povrchů. Zatímco na zkoumané ploše je vysoce pravděpodobné, že většina mincí byla dohledána, ve vrstvě ornice nepochybně část mincí zůstala. Je ovšem obtížné odhadnout v jakém množství – hypoteticky lze uvažovat o desítkách exemplářů. Nedohledané mince a další archeologické nálezy zůstaly ve vrstvě sekundárně přemístěné ornice.

V rámci obecného hodnocení je třeba zdůraznit, že týnecká kolekce je tvořena zatím výhradně exempláři pocházejícími z plochy předhradí. O intenzitě výskytu ztrátových mincí z plochy hradiště zatím nevíme vůbec nic, neboť s ohledem na velmi omezené možnosti detektorových prospekci na ploše hradiště není tato absence rozhodně objektivní.

Katalog keltských mincí

ČECHY, Bójové (horizont LT D1)

AV 1/3statéru, **mušlová** řada, typ C, var. Militký (2015a) C/IV:01

Av.: konvexní, hladký oválný výrazně ohraničený hrbol s náznakem podélného dělení vystupující ze zvlněné plochy

Rv.: konkávní, dva protilehlé nepravidelně oválné hrboly, po obvodu uzavřená klikatka; výrazná prasklina razidla

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 20:410–411, 23:471–474, E:69–70; *Nemeškalová-Jiroudková 1975*, 401–402, č. 58–63, obr. 7:10–12, 8:1–3; *Castelin 1978*, 115, č. 1151; *Nemeškalová-Jiroudková 1998*, 99–101, č. 72–82; *Militký 2015a*, 214–215, č. 114–115.

1. 2,388 g; 11,2/10,7 mm; na av. místy prosvítá světlý kov

XRF (ÚJF): av. – Au 93,3 %; Ag 5,5 %; Cu 0,5 %; Pb <0,05 %; Bi <0,05 %

rv. – Au 83,1 %; Ag 14,2 %; Cu 2,1 %; Pb <0,05 %; Bi <0,05 %³

NO.: Vnější pata J deponie, GPS – 50°2'35.230" N, 15°22'02.061" E; 24. 6. 2015 (př. č. 3560).

AV 1/3statéru, **mušlová** řada, typ E, var. Militký (2015a) E/VI:01a

Av.: konvexní, hladký nepravidelně oválný nevýrazně ohraničený hrbol vystupující ze zvlněné plochy

Rv.: konkávní, dva protilehlé nepravidelně oválné hrboly, pod oběma hrboly ležící „zrna“, dole šikmé linie, vpravo „klínek“, po obvodu klikatka

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 21:433, 437–441; *Dembski 1998*, 79, č. 552–553, Taf. 28:552–553; *Militký 2000*, 74, č. 3, obr. 1:3; *Nemeškalová-Jiroudková 1975*, 392, č. 17, obr. 4:5; *Militký 2015a*, 216–219, č. 123–128.

2. 2,296 g; 12,3/11,6 mm

XRF (ÚJF): Au 90,0 %; Ag 8,7 %; Cu 0,6 %; Pb <0,05 %; Bi <0,05 %

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 27. 10. 2015 (př. č. 4079)

3. 2,230 g; 12,7/11,5 mm

XRF (ÚJF): Au 90,2 %; Ag 8,4 %; Cu 0,65 %; Pb <0,05 %; Bi <0,05 %

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze v Z polovině plochy; 13. 8. 2015 (př. č. 4009)

3 Všechna XRF měření provedl Ing. Marek Fikrle, Ph.D. na přístroji Spectro Mídex (součást infrastruktury projektu CANAM – MŠMT ČR – projekt č. LM 2015056).

AV 1/8statéru, **mušlová řada**, var. Militký (2015a) **IV:04a**

Av.: konvexní, excentricky umístěný hladký nepravidelný hrbol vystupující z nerovné plochy

Rv.: konkávní, výrazně prohloubený trojúhelník s oblym vrcholem lemovaný osmi paprsky, dole dvě vodorovné trojice kuliček (spodní posunuta doprava)

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 24:519; *Drda – Rybová 2001*, 315, obr. 16:16; *Militký 2010*, 31–32, č. 10, obr. 1a:10; *Militký 2015a*, 232–233, č. 180.

4. 0,893 g; 8,6/9,2 mm

XRF (ÚJF): Au 91,6%; Ag 6,8%; Cu 0,9%; Pb <0,05%; Bi <0,05%

NO.: Plocha 2, podloží – hl. 5 cm, bod XY (S-JTSK) 676217,954/1056697,367; 29. 9. 2014 (př. č. 670)

AV 1/8statéru, **mušlová řada**, var. Militký (2015a) **V:01a (?)**

Av.: konvexní, hladký nepravidelný hrbol vystupující z výrazně nerovné plochy

Rv.: konkávní, malý trojúhelník s hrotitým vrcholem lemovaný osmi paprsky, kuličky dole mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 234–235, č. 188 (?).

5. 0,840 g; 9,0/8,7 mm

XRF (ÚJF): Au 94,7%; Ag 3,5%; Cu 1,15%; Pb <0,05%; Bi <0,05%

NO.: Příčná hráz – nelokalizováno; 30. 10. 2014 (př. č. 3412)

AV 1/8statéru, **mušlová řada**, var. Militký (2015a) **V:02b**

Av.: konvexní, excentricky umístěný hladký nepravidelný nevýrazně ohraničený hrbol vystupující z nerovné plochy

Rv.: konkávní, malý trojúhelník s hrotitým vrcholem lemovaný osmi paprsky (dolní směřují šikmo dolů), dole dvě vodorovné nedoražené trojice kuliček

Lit.: *Militký 2015a*, 236–237, č. 192–193.

6. 0,922 g; 10,7/8,8 mm

XRF (ÚJF): Au 92,2%; Ag 6,4%; Cu 0,7%; Pb <0,05%; Bi <0,05%

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 15. 7. 2015 (př. č. 3619)

7. 0,842 g; 9,2/9,4 mm

XRF (ÚJF): Au 93,2%; Ag 5,5%; Cu 0,65%; Pb <0,05%; Bi <0,05%

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 15. 7. 2015 (př. č. 3620)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-03e:02**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů, pod hlavou rovná linie s kuličkami na koncích

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hlava ze dvou kuliček, hřívá z kuliček na liniích, přední kulička těla přechází v obly lineární krk, ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: *Militký 2015a*, 276–277, č. 364.

8. 0,352 g; 7,6/8,7 mm; 3 h

NO.: Rozhraní ploch 3/4, sběr na hromadě u obj. 589, 548, 588 a 547; 1. 11. 2014 (př. č. 3422)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-03e:03**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem (?), kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů, pod hlavou rovná linie

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hlava ze dvou kuliček, hřívá z kuliček (?), přední kulička těla přechází v obly lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 276–277, č. 365–367.

9. 0,461 g; 8,3/8,7 mm; 2 h

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 20. 7. 2015 (př. č. 3784)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-03e:13**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem, kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hlava ze dvou kuliček, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, vidlicovitý (?) lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií
Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 26:568–569; *Militký 2015a*, 282–283, jako č. 386.

10. 0,306 g; 7,6/6,4 mm; 5 h

NO.: Hráz podél plochy 3 – nelokalizováno; říjen–listopad 2014 (př. č. 3322).

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. *Militký (2015a) B-03e:14*

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem, kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hlava ze dvou kuliček (?), hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v krátký lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 282–283, jako č. 388.

11. 0,428 g; 8,1/8,2 mm; 12 h

NO.: Rozhrnování hráží – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 18. 7. 2015 (př. č. 3781)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. *Militký (2015a) B-03e:17*

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček (?), přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 282–283, jako č. 393.

12. 0,349 g; 7,0/6,7 mm; 9 h

NO.: Rozhrnování hráží – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 15. 7. 2015 (př. č. 3629)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. *Militký (2015a) B-03e:43*

Av.: konvexní, špatně zřetelná hlava doleva

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 290–291, č. 421.

13. 0,495 g; 8,5/8,4 mm

NO.: Rozhrnování hráží – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 15. 7. 2015 (př. č. 3630)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. *Militký (2015a) B-03f:08*

Av.: konvexní, stylizovaná „malá“ hlava doleva s kuličkovitým okem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hlava ze dvou kuliček, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází oblý lineární krk, vidlicovitý ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií

Lit.: *Militký 2015a*, 302–303, jako č. 482.

14. 0,473 g; 7,6/8,0 mm; 3 h

NO.: Mimo plochu výzkumu, 15 m od jejího S okraje, u vývratu S od příčné hráze; 30. 10. 2014 (př. č. 3364)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, skupina *Militký (2015a) B-03* – nepopsaná var.

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva se špatně zřetelným obličejem a s negativním okem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava z kuliček, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: –.

15. 0,445 g; 9,4/8,1 mm; 7 h

NO.: Plocha 3, S hráz – nelokalizováno; 15. 10. 2014 (př. č. 3447)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, skupina *Militký (2015a) B-03* – var. neurčitelná

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva, obličej nezřetelný, stylizované šikmo dolů směřující vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček (?), hrotité uši, přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, hlava ze dvou kuliček, ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: –

16. 0,389 g; 8,4/8,2 mm

NO.: Podloží, bod XY (S-JTSK) 676199,054/1056665,503; 11. 10. 2014 (př. č. 1815)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. Militký (2015a) **B-04a** – nepopsaná var.

Av.: konvexní, výrazně stylizovaná hlava se zcela nezřetelným obličejem doleva, stylizované šikmo dolů směřující vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, bez hřivy, hlava ze dvou kuliček, přední kulička těla přechází v lineární krk, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií

Lit.: *Militký 2015a*, 332–335, jako č. 704–709.

17. 0,280 g; 8,4/8,1 mm; 12 h

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze v Z polovině plochy; 21. 7. 2015 (př. č. 3834)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-05c:07a**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem a kuličkovitým okem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny linií nad okem a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, hrotité uši, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 338–339, č. 727–729.

18. 0,353 g; 8,0/8,6 mm; 6 h

NO.: Plocha 3, bod XY (S-JTSK) 676303,638/1056677,122; 24. 9. 2014 (př. č. 618)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-05c:07b**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem a kuličkovitým okem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny oblou linií nad okem a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, dlouhé hrotité uši, přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 340–341, č. 734.

19. 0,366 g; 7,6/7,7 mm; 6 h

NO.: Plocha 3, rozhraní podloží a povrchu, bod XY (S-JTSK) 676267,351/1056655,842; 8. 10. 2014 (př. č. 1748)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-05c:08**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem, kuličkovitým okem (oko v nepravidelně kvadratickém orámování), stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny linií nad okem a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, dlouhé hrotité uši, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií

Lit.: *Militký 2015a*, 340–341, č. 736.

20. 0,475 g; 8,6/8,2 mm; 9 h

NO.: Plocha 3, podloží – hl. 5 cm, bod XY (S-JTSK) 676261,472/1056673,504; 11. 10. 2014 (př. č. 1807)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-05c:20**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem (oko v nepravidelně trojúhelníkovitě orámování), stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny linií nad okem a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček (?), přední kulička těla přechází v lineární oblý krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 346–347, č. 766.

21. 0,463 g; 8,1/7,2 mm; 6 h

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 28. 10. 2015 (př. č. 4120)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. var. Militký (2015a) **B-05c:28**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem (oko v nepravidelně trojúhelníkovitém orámování), stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny oblou linií nad okem a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 348–349, jako č. 776.

22. 0,519 g; 8,6/8,6 mm; 12 h

NO.: Plocha 3, bod XY (S-JTSK) 676291,187/1056643,968; 6. 10. 2014 (př. č. 989)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-05c:32a**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem a kuličkovitým okem (oko v nepravidelně trojúhelníkovitém orámování), stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny linií nad okem a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v lineární krk, vidlicovitý ocas vychází z kuličky přiléhající k zadní kuličce těla

Lit.: *Militký 2015a*, 350–351, č. 780.

23. 0,507 g; 8,4/9,8 mm; 12 h

NO.: Plocha 3, bod XY (S-JTSK) 676308,463/1056663,966; 24. 8. 2014 (př. č. 627)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-05d:05**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny rovnou linií nad okem a diadémem z oválů, za hlavou perlovec (obličej částečně mimo mincovní plochu)

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky přiléhající k zadní kuličce ocasu (ocas částečně mimo mincovní plochu)

Lit.: *Militký 2015a*, 358–359, č. 830.

24. 0,355 g; 8,6/8,1 mm; 5 h

NO.: Plocha 3, podloží, bod XY (S-JTSK) 676267,109/1056661,937; 11. 10. 2014 (př. č. 1824)

25. 0,370 g; 18,8/18,9 mm; 6 h; olámaný okraj

NO.: Plocha 3, u paty S hráze – podloží, bod XY (S-JTSK) 676261,254/1056643,348; 13. 10. 2014 (př. č. 1836)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. Militký (2015a) **B-05f:04**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem a kuličkovitým okem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny rovnou linií a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, přední kulička těla přechází v oblý lineární v krk

Lit.: *Militký 2015a*, 362–365, č. 850–853.

26. 0,418 g; 9,1/9,4 mm; 12 h

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 14. 7. 2015 (př. č. 3581)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, skupina Militký (2015a) **B-05** – nepopsaná var.

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva se zcela nezřetelným obličejem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny rovnou linií a diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, uši, přední kulička těla přechází v krátký lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: –.

27. 0,459 g; 8,8/8,8 mm; 3 h

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 6. 4. 2016 (př. č. 4169)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. Militký (2015a) **B-08a:05**

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem, nosem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny rovnou linií, pod hlavou dvě rovné linie

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava nezřetelná, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 382–383, jako č. 949.

28. 0,491 g; 9,2/7,9 mm; 6 h

NO.: Plocha 2, J část, bod XY (S-JTSK) 676285,154/1056642,367; 18. 10. 2014 (př. č. 3321)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. *Militký (2015a) B-08a:11*

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny rovnou linií, pod hlavou výrazně oblá

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, přední kulička těla přechází v šikmý lineární krk, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií

Lit.: *Militký 2015a*, 386–387, jako č. 972.

29. 0,407 g; 8,2/7,6 mm; 4 h

NO.: Příčná hráz – nález v sekundární poloze, nelokalizováno; 1. 11. 2014 (př. č. 3427)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. *Militký (2015a) B-10a:04*

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s nosem z teček, kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy nasedají obloukovitě přímo na obličej

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z jemných kuliček, hlava ze dvou kuliček, přední kulička těla přechází v lineární oblý krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 404–405, jako č. 1052–1056.

30. 0,355 g; 7,8/7,5 mm; 9 h

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 28. 10. 2015 (př. č. 4084)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. *Militký (2015a) B-10a:15*

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s lineárním nosem a kuličkovitým okem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy nasedají přímo na obličej, nad hlavou perlovec

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, hrotité ucho, přední kulička těla nasedá na kuličku hlavy, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií

Lit.: *Militký 2015a*, 408–409, č. 1068.

31. 0,374 g; 8,2/7,4 mm; 1 h

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze v Z polovině plochy; 20. 8. 2015 (př. č. 4010)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. *Militký (2015a) B-10d:06*

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva s kuličkovitým okem a ústy, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy nasedají přímo k obličej, pod hlavou rovná linie

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček (?), hlava ze dvou kuliček, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií

Lit.: *Militký 2015a*, 416–417, č. 1101.

32. 0,148 g; -/6,3 mm; 12 h

NO.: Plocha 3, podloží, bod XY (S-JTSK) 676271,366/1056643,644; 13. 10. 2014 (př. č. 1838)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. *Militký (2015a) B-13a:05*

Av.: konvexní, hlava doleva se stylizovaným obličejem a velkým kuličkovitým okem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným linií kuliček, dole rovná linie (torques) s kuličkou vlevo

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z nepravidelných kuliček doleva, bez hřivy, přední kulička těla přechází v šikmý lineární krk

Lit.: *Militký 2015a*, 428–429, č. 1151.

33. 0,484 g; 8,7/8,7 mm; 12 h

NO.: Deponie zeminy při S okraji plochy 2; 29. 9. 2014 (př. č. 689)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, var. *Militký (2015a) B-13c:01*

Av.: konvexní, hlava doleva se stylizovaným špatně zřetelným obličejem, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny diadémem tvořeným linií malých kuliček položených na linií

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z částečně neuspořádaných kuliček doleva, hřiva a hlava nezřetelná, přední kulička těla přechází v lineární krk, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií
Lit.: *Militký 2015a*, 428–429, č. 1158.

34. 0,350 g; 9,3/9,5 mm; 6 h

NO.: Plocha 2, nadloží/podloží, bod XY (S-JTSK) 676191,720/1056711,246; 9. 10. 2014 (př. č. 1751)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. *Militký (2015a) B-23:01a*

Av.: konvexní, silně stylizovaná hlava doleva s nezřetelným obličejem, neuspořádané vlasy jsou odděleny nejasným nepravidelným oblým diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v oblý masivní lineární krk, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky nad zadní kuličkou těla

Lit.: *Militký 2015a*, 432–433, jako č. 1167.

35. 0,402 g; 7,8/9,1 mm; 12 h

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze; srpen 2015 (př. č. 4008)

–, Av.: konvexní, zcela nezřetelná hlava doleva

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v oblý masivní lineární krk, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky nad zadní kuličkou těla

Lit.: *Militký 2015a*, 432–433, jako č. 1167–1168.

36. 0,380 g; 8,5/8,7 mm

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze; 16. 8. 2015 (př. č. 4007)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, jako var. *Militký (2015a) B-34:01*

Av.: konvexní, stylizované velké oko (?) doleva, nad ním náznak diadému z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný koník z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v krátký lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 436–437, jako č. 1185.

37. 0,426 g; -/8,5 mm; 6 h; olámaný okraj

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 6. 4. 2016 (př. č. 4168)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, skupina *Militký (2015a) B-34* – nepopsaná var.

Av.: konvexní, stylizované velké oko doleva pod diadémem z nepravidelných oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný koník z kuliček doleva, hlava a krk nečitelné, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: *Militký 2015a*, 436–437, jako č. 1185–1188.

38. 0,453 g; 9,1/9,1 mm; 12 h

NO.: Plocha 3, deponie „střed“, bod XY (S-JTSK) 676228,742/1056662,828; 29. 9. 2014 (př. č. 674)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, neznámá skupina

Av.: konvexní, stylizovaná hlava doleva, obličej je tvořen oble zakončenou plochou se třemi negativními ovály, stylizované šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou od obličeje odděleny diadémem z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hrotité uši, přední kulička těla přechází ve výrazně oblý lineární krk, kompaktní hlava, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií

Lit.: –.

39. 0,579 g; 8,4/8,8 mm; 9 h

NO.: Plocha 3, těsně u obj. 500, podloží – hl. 10 cm, bod XY (S-JTSK) 676297,200/1056664,501; 24. 10. 2014 (př. č. 3346)

AE stříbrem plátovaný obol (suberát), typ **B (Stradonice)**, neurčitelná skupina

Av.: konvexní, téměř nezřetelná stylizovaná hlava doleva, pod hlavou rovná linie

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hlava ze dvou kuliček, hrotité uši, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, ocas nečitelný

Lit.: rv. – *Militký 2015a*, 338–339, jako č. 727–730.

40. 0,346 g; 9,1/8,2 mm; 7 h

NO.: Pod haldou 3, bod XY (S-JTSK) 676294,836/1056679,860; 24. 9. 2014 (př. č. 639)

AR obol, typ **B (Stradonice)**, neurčitelná skupina

Av.: konvexní, téměř nezřetelná stylizovaná hlava doleva, pod hlavou rovná linie

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hlava ze dvou kuliček, hrotité uši, rovný lineární krk, většina plochy obrazu odlomena

Lit.: –

41. 0,193 g; +/- mm; zlomek 40 %

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 18. 7. 2015 (př. č. 3780)

–, Av.: konvexní, téměř nezřetelná stylizovaná hlava doleva

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hlava, krk a ocas mimo mincovní plochu

Lit.: –

42. 0,291 g; -/8,7 mm; olámaný okraj

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; jaro 2016 (př. č. 4227)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, var. Militký (2015a) **C-02:16**

Av.: konvexní, v ploše náznak diadému z oválů

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček posunuta nahoru šikmo mezi hlavu a kořen ocasu, hrotité uši, přední kulička těla přechází v krátký lineární krk, hlava ze dvou kuliček, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: Militký 2015a, 474–477, č. 1515–1524.

43. 0,383 g; 7,7/9,1 mm; olámaný okraj

Kom.: Zbytek diadému na exemplářích ze Stradonic není zřetelný.

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 28. 10. 2015 (př. č. 4086)

44. 0,439 g; 9,7/8,8 mm

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze; 2. 8. 2015 (př. č. 4004)

45. 0,435 g; 9,1/- mm; 1 h; olámaný okraj

NO.: Plocha 2, hromada v okolí obj. 49 a 50; 29. 9. 2014 (př. č. 693)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, jako var. Militký (2015a) **C-05:01**

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, hlava ze dvou kuliček, atypicky zvlněný ocas vychází z kuličky spojené se zadní kuličkou těla

Lit.: Militký 2015a, 482–483, jako č. 1577.

46. 0,461 g; 8,6/10,6 mm; olámaný okraj

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 15. 7. 2015 (př. č. 3628)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, var. Militký (2015a) **C-05:02**

Av.: konvexní, v ploše zbytky nejasného symbolu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, hrotité uši (?), přední kulička těla přechází ve výrazně oblý lineární krk, hlava ze dvou kuliček, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: Militký 2015a, 484–485, č. 1592.

47. 0,448 g; 9,2/9,2 mm

NO.: Plocha 2, S hráz – nelokalizováno; 8. 10. 2014 (př. č. 1713)

48. 0,355 g; 8,2/8,1 mm; 3 h; olámaný okraj

NO.: Plocha 3 – nadloží, bod XY (S-JTSK) 676236,781/1056682,127; 29. 9. 2014 (př. č. 705)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, jako var. Militký (2015a) **C-08:04**

Av.: konvexní, tři kuličky na linii

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doprava, hřiva z kuliček, hrotité uši, přední kulička těla přechází v masivní krk, hlava ze dvou kuliček, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: Militký 2015a, 488–489, jako č. 1622.

49. 0,357 g; 9,3/9,2 mm; sekundárně rozlomený

NO.: Plocha 1, severní deponie – nález v sekundární poloze; 15. 10. 2014 (př. č. 3445)

AR obol, typ C (**Stradonice / Karlstein**), var. Militký (2015a) C-11:03

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, dlouhé hrotité uši, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, hlava ze dvou kuliček, vidlicovitý lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: *Militký 2015a*, 492–493, č. 1638.

50. 0,368 g; 9,4/8,3 mm

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze; 8. 8. 2015 (př. č. 4006)

AR obol, typ C (**Stradonice / Karlstein**), jako var. Militký (2015a) C-11:07–13

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček (?), přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: *Militký 2015a*, 496–499, jako č. 1658–1674.

51. 0,349 g; 9,2/- mm; olámaný okraj

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 15. 7. 2015 (př. č. 3631)

AR obol, typ C (**Stradonice / Karlstein**), jako var. Militký (2015a) C-11:11

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v lineární krk, lineární ocas vychází z kuličky spojené s tělem linií

Lit.: *Militký 2015a*, 498–499, jako č. 1672.

52. 0,347 g; 9,6/9,3 mm; olámaný okraj

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 19. 7. 2015 (př. č. 3779)

AR obol, typ C (**Stradonice / Karlstein**), jako var. Militký (2015a) C-11:16

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček (?), přední kulička těla přechází v oblý tenký lineární krk, zobákovitě zakončená hlava tvořená jednou kuličkou a linií, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Kellner 1990*, jako Taf. 61:2333; *Militký 2015a*, 498–499, jako č. 1677.

53. 0,433 g; 9,2/9,4 mm

NO.: Plocha 3, obj. 365; 24. 10. 2014 (př. č. 3336)

AR obol, typ C (**Stradonice / Karlstein**), var. Militký (2015a) C-11:51

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z nepravidelných kuliček doleva, pod přední kuličkou těla šikmý trn

Lit.: *Militký 2015a*, 516–517, jako č. 1783.

54. 0,362 g; 8,4/9,2 mm

NO.: Plocha 3, pod deponií 3, nadloží, bod XY (S-JTSK) 676240,521/1056699, 968; 30. 9. 2014 (př. č. 739)

AR obol, typ C (**Stradonice / Karlstein**), jako var. Militký (2015a) C-11:52a

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva z kuliček, přední kulička těla přechází v masivní krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 516–517, jako č. 1784.

55. 0,374 g; 8,6/7,9 mm; mírně vylomený okraj

NO.: Plocha 4, S deponie sever, západní část – nález v sekundární poloze; 13. 10. 2014 (př. č. 2401)

AR obol, typ C (**Stradonice / Karlstein**), jako var. Militký (2015a) C-11:54

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, hřiva nezřetelná, přední kulička těla přechází v oblý lineární krk, ocas mimo mincovní plochu

Lit.: *Militký 2015a*, 518–519, jako č. 1793–1800.

56. 0,465 g; 9,6/9,2 mm; mírně vylomený okraj

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 30. 3. 2016 (př. č. 4166)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, jako var. Militký (2015a) **C-11:54**

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, krk, hlava a ocas nezřetelné

Lit.: *Militký 2015a*, 518–519, jako č. 1793–1800.

57. 0,353 g; -/8,9 mm; olámaný okraj

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; listopad 2015 (př. č. 4165)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, skupina Militký (2015a) **C-11** – var. neurčitelná

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva, vidlicovitý ocas vychází z kuličky spojené s tělem krátkou linií, horní část obrazu mimo mincovní plochu

Lit.: –.

58. 0,464 g; 8,5/11,0 mm

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 13. 7. 2015 (př. č. 3783)

–, Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva – většina obrazu nedoražená

Lit.: –.

59. 0,401 g; 8,4/9,0 mm

NO.: Prostor mezi deponií 1 a3, nadloží, bod XY (S-JTSK) 676317,567/1056682, 626;24. 9. 2014 (př. č. 634)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, skupina Militký (2015a) **C-11** (?)

Av.: konvexní, bez obrazu

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň z kuliček doleva – excentrická ražba

Lit.: –.

60. 0,363 g; 8,5/9,3 mm

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 20. 7. 2015 (př. č. 3785)

61. 0,347 g; -/8,5 mm; olámaný okraj

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze; 28. 7. 2015 (př. č. 4005)

AR obol, typ **C (Stradonice / Karlstein)**, jako var. Militký (2015a) **C-19:04**

Av.: konvexní, nejasný symbol v ploše

Rv.: konkávní, stylizovaný kůň neuspořádané výrazně lineární kresby doleva

Lit.: *Militký 2015a*, 542, jako č. 1975.

62. 0,464 g; 8,1/9,0 mm; mírně vylomený okraj

NO.: Plocha 3, podloží, bod XY (S-JTSK) 676268,320/1056693, 362; 8. 10. 2014 (př. č. 1706)

MORAVA, Bójové

AR obol, typ **Staré Hradisko D**

Av.: v perlovcí mužská (?) hlava doleva, stylizovaný účes tvořený dvěma protilehlými symboly v podobě S s tečkami na koncích

Rv.: v hladkém kruhu stylizovaný kůň doleva, s hřívou z kuliček a s ušima, nahoře kroužek s kuličkou

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 26:614; *Meduna 1970*, Taf. 16:9; *Kellner 1990*, 125, č. 775, Taf. 29:775;

Čížmář 2002, 36 obr. (1); *Ziegeus 2010*, 164, č. 446; *Kolníková 2012*, Abb. 88:15; *Fröhlich 2012*, 74, tab. III, typ I; *Militký 2015a*, 552–555, č. 2081–2085.

63. 0,298 g; 8,3/8,7 mm; 10 h

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 28. 10. 2015 (př. č. 4088)

JIŽNÍ NĚMECKO, Vindelikové

AR kvinár, **vrtulovitý** typ („*Büscheltyp*“), skupina: Kellner (1990) C; Ziegaus (2000) C 18

Av.: vrtulovitá roseta s tečkami v ploše

Rv.: stylizovaný kůň doleva, hřiva z kuliček, bez symbolu nad koněm

Lit.: Kellner 1990, 81, č. 315, Taf. 14:315; Ziegaus 2000, 68, č. 110–112, Taf. 4:110–112; Militký 2015a, 580–581, č. 2182.

64. 1,684 g; 14,3/11,6 mm

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze ve V polovině plochy; 16. 7. 2015 (př. č. 3700)

AE stříbrem plátovaný kvinár (suberát), **vrtulovitý** typ („*Büscheltyp*“), skupina: Kellner (1990) C; Ziegaus (2000) C

Av.: vrtulovitá roseta s výraznými tečkami v ploše

Rv.: stylizovaný kůň doleva, pod břichem kulička, horní část obrazu mimo mincovní plochu

Lit.: Kellner 1990, Typenübersicht 5, Gruppe C; Ziegaus 2000, 45, Gruppe C.

65. 1,549 g; 12,4/12,4 mm

NO.: Plocha 1, severní deponie – nález v sekundární poloze; 11. 10. 2014 (př. č. 1866)

JIŽNÍ NĚMECKO (?)

AR obol – neznámý typ

Av.: ve výrazném perlovci mužská hlava „galského“ stylu a výrazně realistických rysů doleva s účesem v podobě stylizovaných kudrlin

Rv.: stylizovaný kůň doleva, bez hřivy, hlava ze dvou kuliček, přední kulička těla přechází kapkovitě v krk, lineární ocas, nahoře výrazná kulička

Lit.: –

66. 0,351 g; 8,8/- mm; 6 h; olámaný okraj

NO.: Plocha 2, S hráz – nález v sekundární poloze; 11. 10. 2014 (př. č. 1814)

HESENSKO a RÝNSKÁ FALC

AR kvinár, typ **Nauheim**

Av.: v provazcovém kruhu hlava s náhrdelníkem doprava, volutově stočené vlasy

Rv.: pták s lidskou hlavou doleva drží torques, vlasy zakončeny tordovaným copem, okolo postavy kroužky, vně půlobloučky

Lit.: Militký 2015a, 604–605, č. 2288.

67. 1,554 g; 13,3/13,8 mm; 8 h

NO.: Orba na ploše ukončeného výzkumu – nález v sekundární poloze; 16. 4. 2016 (př. č. 4167)

GALIE, Sekvánové (Sequani)

Potin (litý), typ „**Sequanerpotin**“, skupina Nick (2000) A2/2

Av.: stylizovaná hlava doleva s dvojitým lineárním diadémem

Rv.: stylizované částečně vztyčené čtyřnohé zvíře doleva se zvlněným ocasem směřujícím nahoru, spodní část zadní nohy vodorovně zalomena pod zvíře

Lit.: Castelin 1978, 84, č. 783–790; Gäumann 2000, 12, č. 68; Nick 2000, 21, typ A2/2, Taf. 1:A2/2; Militký 2015a, 628–629, č. 2376.

68. 3,795 g; 17,4/19,0 mm; 3 h

NO.: Rozhrnování hrází – nález v sekundární poloze; 20. 8. 2015 (př. č. 4011)

Polotovary mincovních střížků

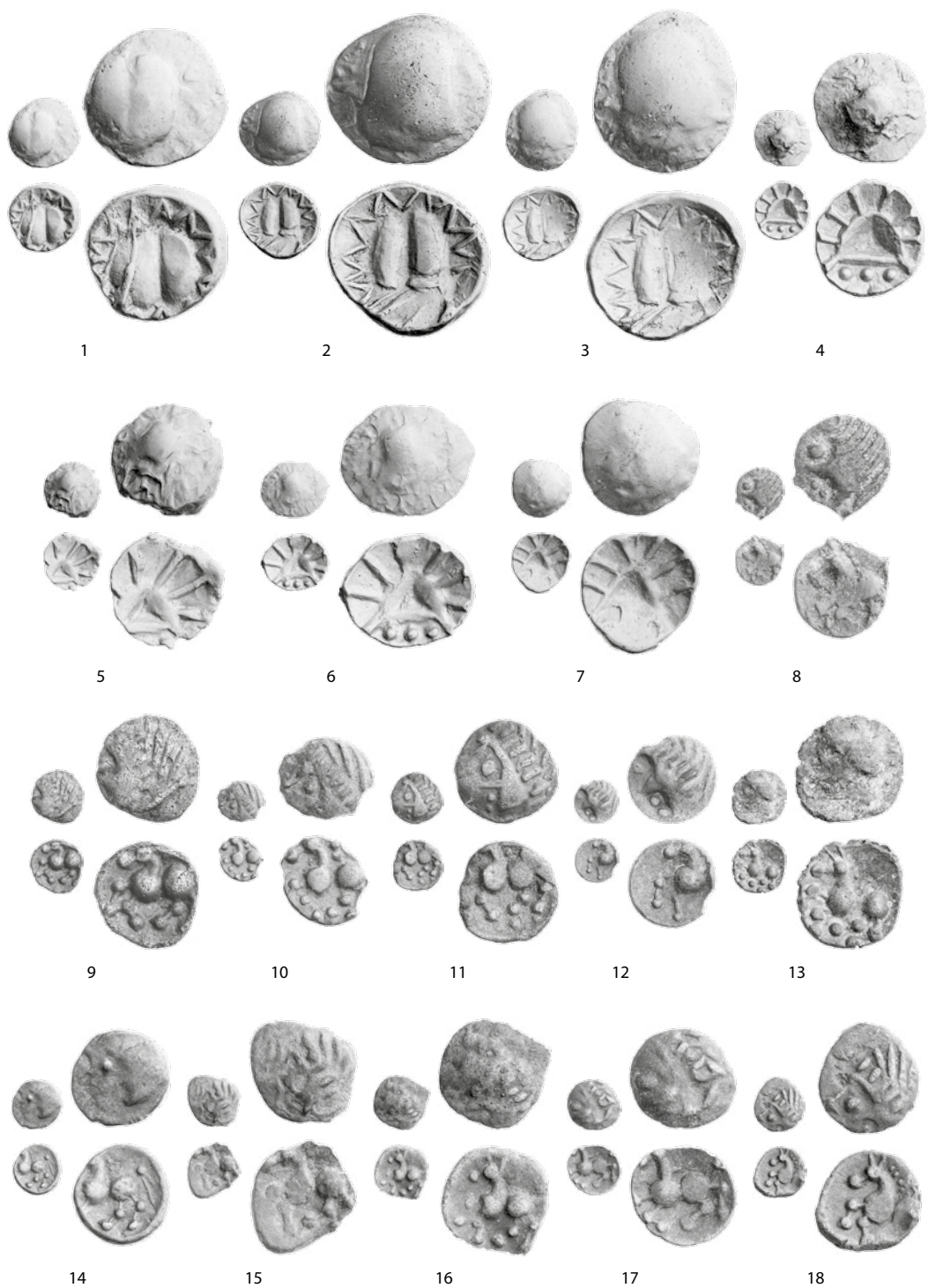
AR kulovitý polotovar mincovního střížku – výplň tavicí destičky

69. 0,873 g; 6,6/6,1 mm; výška 4 mm

NO.: Plocha 2, J hráz; 29. 9. 2014 (př. č. 751)

70. 0,326 g; 5,4/4,5 mm, výška 2,8 mm

NO.: Plocha 3, S deponie; 11. 10. 2014 (př. č. 2420)

Obr. 3a. Týnec nad Labem – mince z plochy předhradí hradiště Kolo (čísla odpovídají katalogu; foto T. Smělý; 1:1 a 1:2).

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

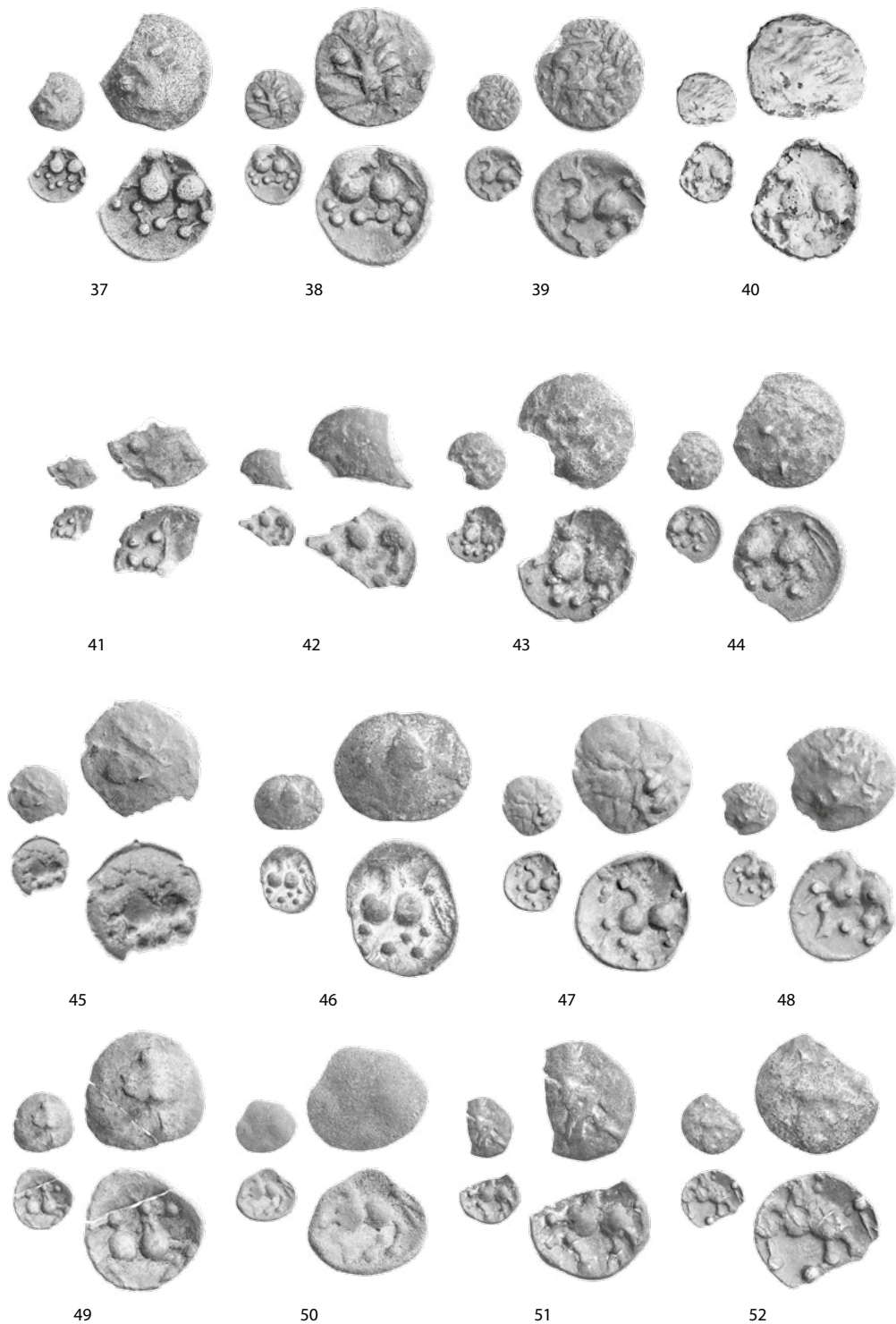
33

34

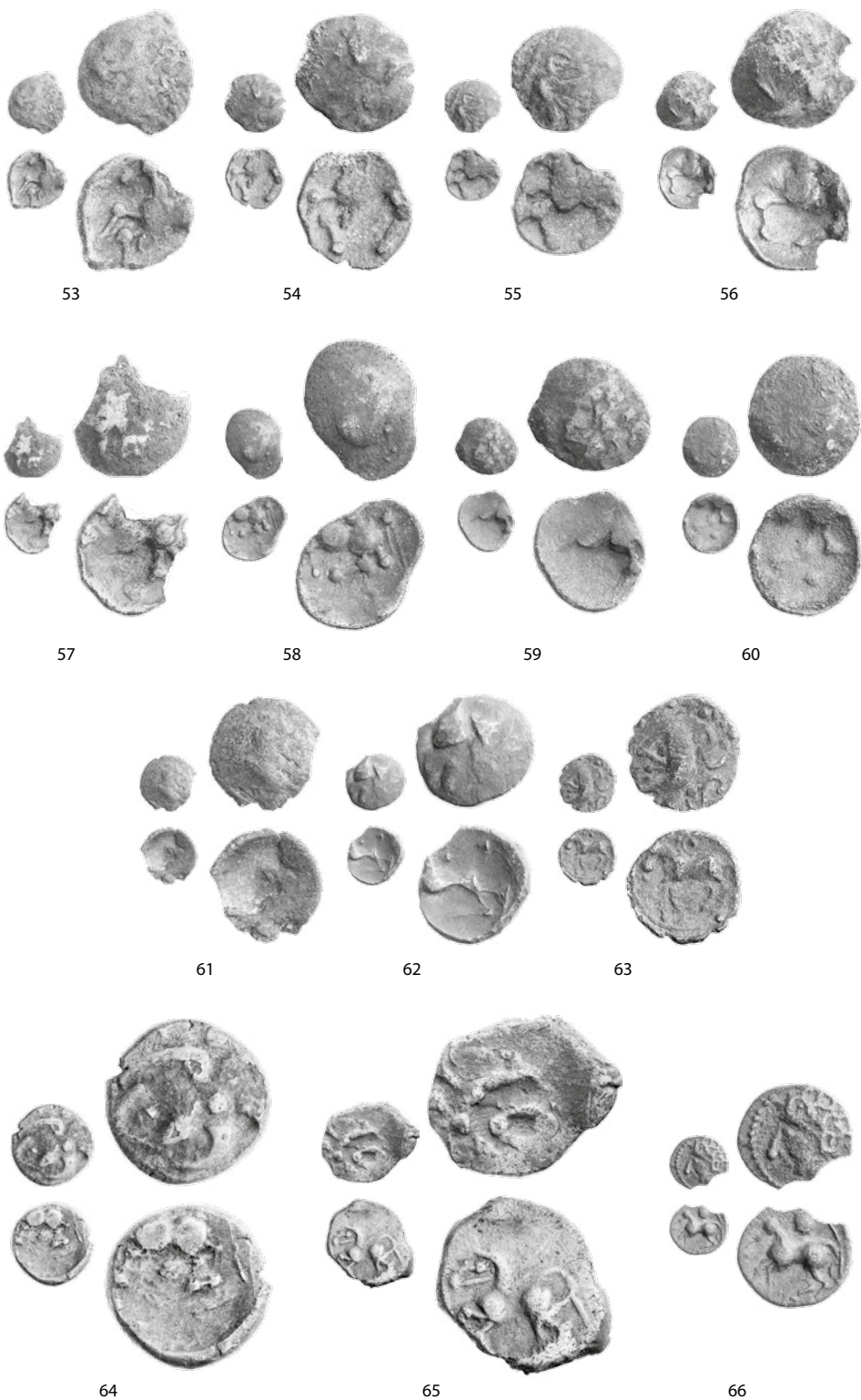
35

36

Obr. 3b. Týnec nad Labem – mince z plochy předhradí hradiště Kolo (čísla odpovídají katalogu; foto T. Smělý; 1:1 a 1:2).

Obr. 3c. Týnec nad Labem – mince z plochy předhradí hradiště Kolo (čísla odpovídají katalogu; foto T. Smělý; 1:1 a 1:2).

Obr. 3d. Týnec nad Labem – mince z plochy předhradí hradiště Kolo (čísla odpovídají katalogu; foto T. Smělý; 1:1 a 1:2).

Obr. 3e. Týnec nad Labem – mince z plochy předhradí hradiště Kolo (čísla odpovídají katalogu; foto T. Smělý; 1:1 a 1:2).

Zhodnocení souboru keltských mincí

Mincovní systém oppidálního období (LT D1–D2) v Čechách je bimetalický (zlato a stříbro) – jeho základ tvoří, kromě stříbrných obolů, zlaté statéry, 1/3statérů a 1/8statérů. V Čechách, na rozdíl od Moravy, již v oppidálním období nebyly raženy 1/24statérů. Celková analýza měnového systému byla provedena v rámci zpracování mincovní kolekce z oppida Stradonice (*Militký 2015a*, 43–44).

Jádro kolekce mincí z předhradí hradiště Kolo u Týnce nad Labem reprezentují bójské ražby české provenience oppidálního období – 1/3statérů a 1/8statérů mušlové řady, oboly typu B (Stradonice) a typu C (Stradonice / Karlstein). Pouze jednotlivými exempláři jsou zde zastoupeny importované ražby z území Moravy, jižního Německa, Hesenska / Rýnského Falce a Galie. Svým složením se tedy tento soubor do jisté míry podobá kolekci z oppida Stradonice (tab. 1), avšak je přirozeně nesrovnatelně menší (68 : 2481 ks). U týnecké kolekce je nápadný podíl importovaných mincí, které tvoří 10% – na oppidu Stradonice je to 16%. V každém případě je však přítomnost importovaných mincí z různých okolních keltských regionů typickým jevem českých oppid.

Tab. 1. Týnec nad Labem – srovnání nominálové struktury ztrátových mincí s oppidy Stradonice (*Militký 2015a*) a Hrazany (*Militký 2012a*).

	Týnec n. L.	Stradonice	Hrazany
AV 1/3statéru mušlové řady	3	63	
AV 1/8statéru mušlové řady	4	107	2
AR Obol, Typ B (Stradonice)	35	1159	14
AR Obol, Typ C (Stradonice / Karlstein)	20	630	4
Morava, obol, typ S. Hradisko D	1	5	
AR Obol, neznámý typ	1		1
Jižní Německo, kvínár, vrtulový typ	2	64	2
Hesensko a Falc, kvínár, typ Nauheim	1	10	
Galie, Sekvánové, potin	1	16	

Porovnání týnecké kolekce jako celku s výrazně menším souborem z oppida Hrazany (*Militký 2012a*) není zatím příliš objektivní (tab. 1) a kolekce mincí z oppida Třisov (*Militký 2015b*, 92) a Závisti (*Militký 2015b*, 92) nebyly dosud detailně analyzovány.⁴

S ohledem na týnecký soubor se blíže zaměříme na 1/3statérů a 1/8statérů. V rámci nové typologie 1/3statérů oppidálního období (*Militký 2015a*, 63–69, TAB. 1–4) bylo definováno šest základních typů (A–F). U 1/8statérů bylo definováno celkem 14 skupin (*Militký 2015a*, 70–74, TAB. 5–7).

Tab. 2. Týnec nad Labem – zlaté bójské mince z plochy podhradí hradiště Kolo.

č.	Nominál	Varianta	hm.	ev. č.	nálezový kontext
1	AV 1/3statéru	C/IV:01	2,388 g	3560	ornice – sekundární poloha
2	AV 1/3statéru	E/VI:01a	2,296 g	4079	ornice – sekundární poloha
3	AV 1/3statéru	E/VI:01a	2,230 g	4009	ornice – sekundární poloha
4	AV 1/8statéru	IV:04a	0,893 g	670	plocha 2 – podloží
5	AV 1/8statéru	V:01a (?)	0,840 g	3412	ornice – sekundární poloha
6	AV 1/8statéru	V:02b	0,922 g	3619	ornice – sekundární poloha
7	AV 1/8statéru	V:02b	0,842 g	3620	ornice – sekundární poloha

V rámci kolekce z Týnce nad Labem bylo zachyceno celkem sedm zlatých mincí (tab. 2) – jde o tři 1/3statérů (č. 1–3) a čtyři 1/8statérů (č. 4–7). Statéry ze zkoumané plochy lokality neznáme.⁵ V rámci nové typologie 1/3statérů oppidálního období (*Militký 2015a*, 63–69, TAB. 1–4) bylo definováno šest základních typů (A–F). U 1/8statérů bylo definováno celkem 14 skupin (*Militký 2015a*, 70–74, TAB. 5–7).

Jedním exemplářem je v souboru zastoupena **1/3statéru** var. **C/IV:01** (č. 1). Jde o typ mušlové řady s uzavřenou klikátkou okolo dvou protilehlých nepravidelných oválných hrbolů na rubu – hmotnostní standard typu C leží v rozmezí 2,4–2,3 g (*Militký 2015a*, 53). U týneckého exempláře s hmotností 2,388 g je zřetelná výrazná prasklina razidla – stejný defekt je zaznamenán také u exemplářů ze Stradonic, ražených prokazatelně stejným rubním razidlem (*Militký 2015a*, 214–215, č. 114–115). Velmi zásadní je přítomnost této varianty, ovšem bez praskliny razidla, v depotu ze Starého Kolína (*Nemeškalová-Jiroudková 1998*, 99–101, č. 72–82). Prostřednictvím této varianty 1/3statéru lze rámcově synchronizovat starokolínský poklad s dobou existence týneckého hradiště. Na základě komplexní analýzy 1/3statérů oppidálního období je zřejmé, že typ C lze datovat do horizontu LT D1a (*Militký 2015a*, 53–54, tab. 10).

Dvěma exempláři jsou v týnecké kolekci zastoupeny 1/3statérů mušlové řady varianty **E/VI:01a** (č. 2–3). Jde o variantu s otevřenou klikátkou okolo dvou protilehlých nepravidelných oválných hrbolů na rubu – hmotnostní standard typu E leží zpravidla v rozmezí 2,3–2,2 g (*Militký 2015a*, 54). Týnecké exempláře s hmotnostmi 2,230 g a 2,296 g také do uvedeného rozmezí přesně zapadají. Exempláře stejné varianty známe v řadě exemplářů především z oppida Stradonic (*Militký 2015a*, 216–219, č. 123–128). Typ E již není zastoupen v depotu ze Starého Kolína a reprezentuje nejmladší v Čechách se vyskytující 1/3statérů, které jsou datovány do průběhu horizontu LT D1b až počátku D2 (*Militký 2015a*, 54, tab. 10).

U všech 1/3statérů z Týnce nad Labem byly provedeny XRF analýzy složení kovu – měření byla prováděna vždy na lící straně (tab. 3).⁶ U mincí č. 2 a 3 (var. **E/VI:01a**) bylo zjištěno prakticky identické složení s obsahem zlata 90 %. U mincí stejné varianty z oppida Stradonic byly zjištěné ryzosti v rozmezí 93–87 % (*Militký 2015a*, 55, tab. 11:124–128) a týnecké exempláře do tohoto rozmezí samozřejmě velmi dobře zapadají – jde o ryzosti odpovídající pozdním variantám tohoto nominálu. Velmi zajímavé výsledky však přineslo měření mince č. 1 (var. **C/IV:01**). Hodnoty z lící strany dokládají ryzost 93 %, což je opět v souladu s exempláři této varianty z oppida Stradonic, kde se ryzosti pohybují v rozmezí 95–89 % (*Militký 2015*, 55, č. 11:114–120). Na rubní straně této mince jsou však zřetelné dvě okem viditelné ohraničené plochy stříbrné barvy. Měření povrchu jedné z nich prokázalo, že je zde 14 % stříbra, 2 % mědi a pouze 83 % zlata. Tyto údaje je samozřejmě nutné brát s rezervou – jde o povrchovou informaci a nevíme, do jaké hloubky odlišný kov zasahuje (může se jednat pouze o povrchovou vrstvičku). U bójských zlatých mincí jde však o velmi nezvyklý jev, který souvisí buď s extrémní nehomogenitou

4 Kromě publikovaných mincí z těchto lokalit existují další exempláře z nových povrchových prospekci. Zpracování těchto souborů připravuje J. Militký.

5 Za zmínku stojí, že mušlové statéry jsou jako ztrátové exempláře zastoupeny na sídlišti v zázemí hradiště Kolo (Lípec a Kojice).

6 Viz pozn. 3.

mincovního kovu, a nebo jde o náhodnou povrchovou kontaminaci vzniklou během neznámé fáze výrobního procesu, nejspíše při přípravě mincovního střížku před ražbou. Rozhodně by si tato ražba zasloužila další badatelskou pozornost.

Tab. 3. Týnec nad Labem – tabelární přehled výsledků XRF měření zlatých mincí (zastoupení prvků v %).

č.	nominál	varianta	Au	Ag	Cu	Pb	Bi
1 (av.)	1/3statéru	C/IV:01	93,3	5,5	0,5	0,05	0,05
1 (rv.)			83,1	14,2	2,1	0,05	0,05
2	1/3statéru	E/VI:01a	90,0	8,7	0,6	0,05	0,05
3	1/3statéru	E/VI:01a	90,2	8,4	0,65	0,05	0,05
4	1/8statéru	IV:04a	91,6	6,8	0,9	0,05	0,05
5	1/8statéru	V:01a (?)	94,7	3,5	1,15	0,05	0,05
6	1/8statéru	V:02b	92,2	6,4	0,4	0,05	0,05
7	1/8statéru	V:02b	93,2	5,5	0,65	0,05	0,05

S 1/3statérů mušlové řady se setkáváme v depotech i v jednotlivých nálezech (celkový přehled: *Militký 2015a*, 54–57). Známe je jako ztrátové exempláře samozřejmě také z areálů českých oppid – Stradonice (*Militký 2015a*, 204–223, č. 83–145), Třisov (*Militký 2015a*, 55) a Závist (*Militký 2015a*, 54). Třetiny statérů z Týnce nad Labem tedy dobře zapadají do stávajícího celkového stavu poznání.

Ze zkoumané plochy byly získány také čtyři **1/8statérů mušlové řady** (č. 4–7; tab. 2). Jde o nejdrobnější zlatý nominál produkovaný v průběhu oppidálního období na českém území. Těmto ražbám byla věnována obsáhlá pozornost v rámci zpracování nálezového fondu z oppida Stradonice – zde byla rovněž prezentována nová typologie (*Militký 2015a*, 57–61). Z ikonografického hlediska jde o jeden typ s rubním obrazem trojúhelníku či trojúhelníkovitého motivu lemovaného paprsky a dvěma trojicemi kuliček dole. Skutečnému významu rubního motivu nerozumíme, je ovšem zřejmé, že se stal všeobecně srozumitelným symbolem tohoto nominálu na širokém území střední Evropy – nepochybně šlo o obchodní značku kvalitního zlatého nominálu. Nová typologie zahrnuje celkem 14 skupin (*Militký 2015a*, 70–74, TAB. 5–7), přičemž skupiny XII až XIV s českým územím podle dosavadního stavu znalostí nesouvisí.

V rámci týnecké kolekce jsou zastoupeny varianty IV:04a (č. 4), V:01a? (č. 5) a V:02b (č. 6–7), které známe opět především z oppida Stradonice (*Militký 2015a*, 232–233, č. 180, 234–23, č. 188 (?), 236–237, č. 192–193). Analýza 1/8statérů provedená v rámci vyhodnocení materiálu z oppida Stradonice umožnila přesnější chronologii mincí tohoto typu. Skupiny IV a V v rámci této chronologie spadají do průběhu horizontu LT D1 a mohly být raženy také paralelně. Hmotnosti 1/8statérů mušlové řady se pohybují po celou dobu jejich ražby převážně v rozmezí 0,8–0,9 g. Z tohoto pohledu je hmotnost 0,922 g u jednoho z týneckých exemplářů (č. 6) poměrně neobvyklá.

Také u všech 1/8statérů z Týnce nad Labem byly provedeny XRF analýzy složení kovu stejným způsobem jako u 1/3statérů (tab. 3). U mince č. 4 (var. IV:01a) byl doložen obsah téměř 92 % – analyzované exempláře stejné varianty ze Stradonice obsahují 93–94 % zlata (*Militký 2015a*, 60, tab. 15:180–182). U mince č. 5 (var. V:01a?) byla zjištěna ryzost téměř 95 % a u mincí č. 6–7 (var. V:02b) byly zjištěny ryzosti 92–93 %, což je výrazně více než rozmezí 84–90 % u exemplářů ze Stradonice (*Militký 2015a*, 60, tab. 15:192–193). Také pro 1/8statéru však platí, že zjištěné ryzosti odpovídají spíše mladším variantám.

Osminy statérů mušlové řady známe z celé řady nálezů, nejvíce jich však pochází jako ztrátové mince z areálů českých oppid. Nejpočetnější jsou doloženy z oppida Stradonice, odkud je publikováno 107 kusů (*Militký 2015a*, 222–251, č. 146–252; tab. 13) – jde o nejrozsáhlejší existující kolekci tohoto nominálu vůbec. Z oppida Třisov je registrováno 14 exemplářů (*Militký 2015a*, 59), z oppida Závist pochází šest kusů (*Militký 2015a*, 59) a dva exempláře známe také z oppida Hrazany (*Militký 2012a*, 52–53, č. 1–2, obr. 1:1–2). S tímto nominálem se setkáváme také na rovinných sídlištech a vyskytl se rovněž v několika hromadných nálezech z českého území (*Militký 2015a*, 59). Výskyt v kolekci z Týnce nad Labem potvrzuje obraz doložený především na oppidech.

Nejpočetnější složku v rámci kolekce keltských mincí z Týnce nad Labem reprezentují **oboly typu B (Stradonice)**. Jde o nejdrobnější bójský nominál oppidálního období ražený na českém území. Tato velice obsáhlá skupina mincí byla definována a typologicky zpracována v rámci vyhodnocení nálezového fondu mincí z oppida Stradonice (*Militký 2015a*, 75–83, 90–108, TAB. 9–27), kde rovněž tvoří tyto ražby nejpočetnější mincovní složku. Oboly typu B (Stradonice) jsou ražby nesoucí na lící straně různě stylizovanou

hlavu, která je základem pro typologické třídění tohoto typu. Na rubu je motiv koně ve skoku. Jejich hmotnosti se pohybují nejčastěji v rozmezí 0,5–0,3 g. V rámci stradonické kolekce bylo definováno 38 různých rozsáhlých skupin těchto mincí v celkovém počtu 453 variant (*Militký 2015a*, 90–108, TAB. 9–27) a je zjevné, že toto číslo se se zpracováním dalšího materiálu ještě značně zvýší. Tento typ mince známe ze všech českých oppid (Závist, Hrazany, Třisov, České Lhotice) a řady dalších rovinných sídlišť (výrazné koncentrace např. Žehuň či Rataje). Datace obolů typu B (Stradonice) spadá především do horizontu LT D1a (*Militký 2015a*, 77).

Tab. 4. Týnec nad Labem – bójské oboly typu B (Stradonice) z plochy podhradí hradiště Kolo (hmotnosti olámaných exemplářů jsou označeny kurzívou).

č.	nominál	varianta	hm.	ev. č.	nálezový kontext
8	AR obol, typ B	B-03e:02	0,352 g	3422	hromada u obj. 589, 548, 588 a 547
9	AR obol, typ B	B-03e:03	0,461 g	3784	ornice – sekundární poloha
10	AR obol, typ B	B-03e:13	0,306 g	3322	plocha – nelokalizováno
11	AR obol, typ B	jako B-03e:14	0,428 g	3781	ornice – sekundární poloha
12	AR obol, typ B	jako B-03e:17	0,349 g	3629	ornice – sekundární poloha
13	AR obol, typ B	B-03e:43	0,495 g	3630	ornice – sekundární poloha
14	AR obol, typ B	jako B-03f:08	0,473 g	3364	plocha 2/3
15	AR obol, typ B	B-03 nep. var.	0,445 g	3447	ornice – sekundární poloha
16	AR obol, typ B	B-03 var. (?)	0,389 g	1815	plocha – podloží
17	AR obol, typ B	B-04a nep. var.	0,280 g	3834	ornice – sekundární poloha
18	AR obol, typ B	B-05c:07a	0,353 g	618	plocha 3
19	AR obol, typ B	B-05c:07b	0,366 g	1748	plocha 3 – podloží
20	AR obol, typ B	B-05c:08	0,475 g	1807	plocha 3 – podloží
21	AR obol, typ B	B-05c:20	0,463 g	4120	ornice – sekundární poloha
22	AR obol, typ B	jako B-05c:28	0,519 g	989	plocha 3
23	AR obol, typ B	B-05c:32a	0,507 g	627	plocha 3
24	AR obol, typ B	B-05d:05	0,355 g	1827	plocha 3 – podloží
25	AR obol, typ B	B-05d:05	0,370 g	1836	plocha 3 – podloží
26	AR obol, typ B	B-05f:04	0,418 g	3518	ornice – sekundární poloha
27	AR obol, typ B	B-05a nep. var.	0,459 g	4169	ornice – sekundární poloha
28	AR obol, typ B	jako B-08a:05	0,491 g	3321	plocha 2
29	AR obol, typ B	jako B-08a:11	0,407 g	3427	ornice – sekundární poloha
30	AR obol, typ B	jako B-10a:04	0,355 g	4084	ornice – sekundární poloha
31	AR obol, typ B	B-10a:15	0,374 g	4010	ornice – sekundární poloha
32	AR obol, typ B	B-10d:06	0,148 g	1838	plocha 3 – podloží
33	AR obol, typ B	B-13a:05	0,484 g	4689	ornice – sekundární poloha
34	AR obol, typ B	B-13c:01	0,350 g	1751	plocha 2 – nadloží/podloží
35	AR obol, typ B	jako B-23:01a	0,402 g	4008	ornice – sekundární poloha
36	AR obol, typ B	jako B-23:01a	0,380 g	4007	ornice – sekundární poloha
37	AR obol, typ B	jako B-34:01	0,426 g	4168	ornice – sekundární poloha
38	AR obol, typ B	B-34 nep. var.	0,453 g	674	ornice – sekundární poloha
39	AR obol, typ B	B nep. var.	0,579 g	3346	plocha 3, těsně u obj. 500
40	AE/AR obol (suberát) typ B	B neurč. var.	0,346 g	639	pod haldou 3
41	AR obol, typ B	B neurč. var.	0,193 g	3780	ornice – sekundární poloha
42	AR obol, typ B	B neurč. var.	0,291 g	4227	ornice – sekundární poloha

V týnecké kolekci je zastoupeno celkem 35 obolů sledovaného typu (č. 8–42; tab. 4), přičemž v jednom případě jde o zcela novou skupinu (č. 39), ve čtyřech případech o nové varianty (č. 15, 17, 27, 38) a v deseti případech o ražby do jisté míry blízké již publikované variantě (č. 11–12, 14, 22, 28–30, 35–37). Je tedy zřejmé, že variabilita obolů typu B (Stradonice) je stále ještě do určité míry nezdokumentovaná. Navíc není zatím jasné, jaký vliv na celkovou variabilitu budou mít nálezová spektra mimo stradonické oppidum – v tomto ohledu je týnecká kolekce prvou sondou do této problematiky.

Ve sledovaném souboru zcela chybí skupiny 1, 2 a u skupiny 3 podskupiny a–d (*Militký 2015a*, 90–92, TAB. 9–11). Je prakticky jisté, že tento jev má chronologický důvod, neboť uvedené skupiny jsou starší a jejich absence zřetelně naznačuje dobu vzniku hradiště (castella) Kolo v průběhu horizontu LT D1a. V rámci sledované kolekce jsou zastoupeny oboly podskupin 3e–f (č. 8–14), nepublikovaná varianta skupiny 3 (č. 15) a neurčitelná varianta skupiny 3 (č. 16). Skupinu 4 reprezentuje nepublikovaná varianta (č. 17). Početně jsou zastoupeny oboly skupiny 5 (č. 18–27), zatímco skupiny 8 a 10 reprezentuje jen několik exemplářů (č. 28–32). Dvěma kusy jsou v týnecké kolekci zastoupeny oboly skupiny 13 (č. 33–34), pro kterou je charakteristický diadém z teček na líci. U mincí sledovaných skupin předpokládáme jejich vznik především na stradonickém oppidu, avšak nemůžeme vyloučit jejich ražbu i na jiných lokalitách. Zároveň je třeba zdůraznit, že vnitřní chronologii obolů typu B neznáme.

Mezi atypické skupiny patří exempláře skupiny 23 (č. 35–36) a 34 (č. 37–38). U těchto mincí je nápadný jejich nepočetný výskyt na oppidu Stradonice (*Militký 2015a*, 423–424, č. 1167–1168 a 436–437, č. 1185–1188). Přítomnost po dvou exemplářích v Týnci nad Labem je významnou indicií, že původ těchto mincí bude nutné hledat skutečně mimo stradonické oppidum (*Militký 2015a*, 81).

V rámci týnecké kolekce se vyskytl také jeden obol, který reprezentuje zcela novou skupinu (č. 39). Výraznou odlišnost představuje zcela stylizovaný obličej tvořený oble zakončenou plochou se třemi negativními ovály. Kde byl tento obol ražen, není jasné, ale velmi pravděpodobně nevznikl na stradonickém oppidu.

Přehled týneckých obolů typu B uzavírají přesněji neurčitelné exempláře (č. 40–42). Jedna z těchto ražeb je ovšem suberát (č. 40), tedy dobový padělek. Nečitelnost lícního obrazu je zřejmě ovlivněna nekvalitním razidlem a jde o indicii vzniku této mince mimo oficiální mincovnu. Stříbrem plátované oboly typu B představují specifickou problematiku. Z oppida Stradonice jsou doloženy 52 kusy (*Militký 2015a*, 81, 83, č. 411, 416, 425, 428, 449, 527, 695–703, 704, 770–771, 826–828, 917, 1004, 1015, 1118, 1142, 1155, 1361–1385). Také u stříbrem plátovaných obolů ze Stradonic je předpokládán jejich vznik mimo oficiální mincovnu. Skutečnost, že byly falšovány i tyto drobné stříbrné mince, jen potvrzuje fakt, že mincovní produkce tohoto nominálu byla obrovská a suberáty tak bylo možné snadněji začleňovat do peněžního oběhu.

Tab. 5. Týnec nad Labem – bójské oboly typu C (Stradonice / Karlstein) z plochy podhradí hradiště Kolo (hmotnosti olámaných exemplářů jsou označeny kurzívou).

č.	nominál	var.	hm.	ev. č.	nálezový kontext
43	AR obol, typ C	C-02:16	0,383 g	4086	ornice – sekundární poloha
44	AR obol, typ C	C-02:16	0,439 g	4004	ornice – sekundární poloha
45	AR obol, typ C	C-02:16	0,735 g	693	okolí obj. 49 a 50
46	AR obol, typ C	jako C-05:01	0,461 g	3628	ornice – sekundární poloha
47	AR obol, typ C	C-05:02	0,448 g	1713	plocha 2
48	AR obol, typ C	C-05:02	0,355 g	705	plocha 3 – nadloží
49	AR obol, typ C	jako C-08:04	0,357 g	3445	ornice – sekundární poloha
50	AR obol, typ C	C-11:03	0,368 g	4006	ornice – sekundární poloha
51	AR obol, typ C	jako C-11:07-13	0,349 g	3631	ornice – sekundární poloha
52	AR obol, typ C	jako C-11:11	0,347 g	3779	ornice – sekundární poloha
53	AR obol, typ C	jako C-11:16	0,333 g	3336	plocha 3, obj. 365
54	AR obol, typ C	C-11:51	0,362 g	739	plocha 2/3 – nadloží
55	AR obol, typ C	jako C-11:52a	0,374 g	2401	ornice – sekundární poloha
56	AR obol, typ C	jako C-11:54	0,465 g	4166	ornice – sekundární poloha
57	AR obol, typ C	jako C-11:54	0,353 g	4165	ornice – sekundární poloha
58	AR obol, typ C	C-11 neurč. var.	0,464 g	3783	ornice – sekundární poloha
59	AR obol, typ C	C-11 neurč. var.	0,401 g	634	plocha 1/3 – nadloží
60	AR obol, typ C	C-11? neurč. var.	0,363 g	3785	ornice – sekundární poloha
61	AR obol, typ C	C-11? neurč. var.	0,347 g	4005	ornice – sekundární poloha
62	AR obol, typ C	jako C-19:04	0,464 g	1706	Plocha 3 – podloží

Druhou skupinu drobných bójských mincí z Týnce nad Labem reprezentují **oboly typu C (Stradonice / Karlstein)**. Jde o mince chronologicky navazující na typ B, jehož lící strana nese jen nepatrné zbytky obrazu, zpravidla je však zcela bez obrazu. Na rubu je však stále dobře zřetelný obraz stylizovaného koně ve skoku. Střížek těchto mincí má často výrazně miskovitý tvar a jejich hmotnosti se pohybují nejčastěji opět v rozmezí 0,5–0,3 g. Označení těchto obolů jako typ C (Stradonice / Karlstein) bylo definováno nově v rámci zpracování souboru těchto mincí z oppida Stradonice, odkud je podchyceno 19 skupin a celkem 127 variant (*Militký 2015a*, 109–114, TAB. 28–33). Název reflektuje skutečnost, že jde o lokální české ražby úzce související s oboly typu Karlstein, doloženými v sousedních bójských regionech. České oboly typu C (Stradonice / Karlstein) jsou tedy blízké s typem Karlstein, vykazují však řadu lokálních specifíků. Mincím typu Karlstein byla v literatuře věnována poměrně obsáhlá pozornost a dnes je zjevné, že oboly typu Karlstein jsou nejdrobnějším stříbrným nominálem typickým pro nejmladší fázi bójského mincovnictví v oblasti severně od Dunaje (*Militký 2015a*, 84). Předmětem dlouhodobé diskuze je datace obolů typu Karlstein a tedy i paralelně raženého typu C (Stradonice / Karlstein). Za současného stavu poznání je zřejmé, že spadají s jistotou do horizontu LT D1b až počátku fáze D2, tedy do průběhu 1. a především 2. třetiny 1. století před Kristem (*Militký 2015a*, 84). Je ovšem nutné zdůraznit, že vnitřní chronologii obolů typu C neznáme.

Výskyt mincí typu C (Stradonice / Karlstein) je kromě oppida Stradonice zaznamenán také na dalších českých lokalitách – oppidum Závist, Hrazany a Třisov. Známe je také jako jednotlivé dosud nepublikované exempláře z rovinných sídlišť (*Militký 2015a*, 85). Výrazně je tento typ obolu zastoupen také v kolekci z Týnce nad Labem, odkud pochází 20 exemplářů (č. 43–62; tab. 5), v devíti případech jde o ražby do jisté míry blízké již publikované variantě (č. 46, 49, 51–53, 55–57, 62) a ve čtyřech případech o blíže neurčitelné varianty (č. 58–61). Je tedy zřejmé, že také variabilita obolů typu C (Stradonice / Karlstein) se bude s přibývajícím množstvím exemplářů dále rozšiřovat. V rámci týnecké kolekce jsou zastoupeny oboly podskupin 2 (č. 43–45), 5 (č. 46–48), 8 (č. 49), 11 (č. 50–61) a 19 (č. 62). Vysoký výskyt ražeb skupiny 11 není překvapivý, neboť v rámci ní je doposud podchyceno 56 variant (*Militký 2015a*, 111–112, TAB. 30–31). Podobně jako u obolů typu B, nelze ani u typu C jednoznačně prokázat, jestli některé z nalezených mincí nejsou lokální týnecké ražby.

Tab. 6. Týnec nad Labem – tabelární přehled importovaných mincí.

č.	Oblast	Typ	hm.	ev. č.	nálezový kontext
63	MORAVA	Staré Hradisko D	AR obol	4088	ornice – sekundární poloha
64	JIŽNÍ NĚMECKO	virtulový typ C	AR kvinár	3700	ornice – sekundární poloha
65	JIŽNÍ NĚMECKO	virtulový typ C	AE/AR kvinár (suberát)	1866	ornice – sekundární poloha
66	JIŽNÍ NĚMECKO	neznámý typ	AR obol	1814	podloží
67	HESENSKO / RÝNSKÁ FALC	typ <i>Nauheim</i>	AR kvinár	4167	ornice – sekundární poloha
68	GALIE, Sekvánové	Sequanerpotin	Potin	4011	ornice – sekundární poloha

Minoritní, ale velmi důležitou složku týnecké kolekce reprezentují importované mince (tab. 6). Jedním exemplářem je v kolekci z předhradí hradiště Kolo zastoupen obol moravské proveniencí (č. 63). Teprve v několika posledních letech se podařilo pochopit a definovat zcela specifickou moravskou mincovní produkci oppidálního období (např. *Militký 2010*, 52–53; *2011*, 154–156; *2015b*, 94–95), resp. mincovnictví oppida Staré Hradisko. Za současného stavu poznání zahrnujeme mince oppidálního období ze Starého Hradiska mezi bójské ražby, ačkoliv je zjevné, že jde o region se specifickým lokálním mincovnictvím. Nominálový systém moravských ražeb je však stejný jako v Čechách, jen s tím rozdílem, že zde byly intenzivně raženy zlaté 1/24staterů. Podrobně byla zatím vyhodnocena pouze kolekce z oppida Stradonice (*Militký 2015a*, 116–117, tab. 27), která úzce souvisí s produkcí oppida Staré Hradisko (*Militký 2015a*, 532–563, č. 2076–2126). V rámci zpracování stradonického souboru bylo definováno několik základních typů zlatých a stříbrných mincí označených jako Staré Hradisko A–F. Je ovšem nutné zdůraznit, že definování jednotlivých typů je nutné vnímat pouze jako pracovní a podrobné typologické třídění bude možné realizovat až v souvislosti s celkovým vyhodnocením celé kolekce keltských mincí z oppida Staré Hradisko. V rámci stávající „stradonické“ typologie reprezentuje obol z Týnce nad Labem typ **Staré Hradisko D**. Na této ražbě lící je mužská (?) hlava doleva se stylizovaným účesem tvořeným dvěma protilehlými symboly v podobě S, na rubu je stylizovaný kůň doleva a nad ním kroužek s kuličkou.

Ze Stradonic známe celkem pět exemplářů obolů tohoto typu (*Militký 2015a*, 552–555, č. 2081–2085). Tento typ mince je znám z literatury řadu let (*Paulsen 1933*, Taf. 26:614; *Meduna 1970*, Taf. 16:9; *Kellner 1990*, 125, č. 775, Taf. 29:775; *Čížmár 2002*, 36 obr. 1; *Ziegeus 2010*, 164, č. 446; *Kolníková 2012*, Abb. 88:15; *Fröhlich 2012*, 74, tab. III, typ I), je doložen v řadě variant a jeho původ z oppida Staré Hradisko se jeví jako prakticky jistý. Jde o velice zajímavý lokální typ, nemající v bójském mincovnictví obdoby. Je velmi zajímavé, že prakticky stejná hlava se vyskytuje na kvinárech Treverů – typ „*Eckige Nase*“ (*Delestrée – Tache 2002*, 59, č. DT 199, Pl. X:DT 199; *Depeyrot 2005*, 184, č. 96, Pl. 3:96) a na obolech v jižní Galii (*Depeyrot 2002*, 35, č. 43, Pl. 1:43). Zatím není jasné, jakým směrem se licní motiv v rámci keltské Evropy šířil. Pokud by ovšem skutečně platila chronologie jihogalských obolů datovaných do let asi 82–49 před Kristem (*Depeyrot 2002*, 35) a treverských obolů datovaných do let asi 50–30 před Kristem (*Depeyrot 2005*, 184), pak by byl výskyt tohoto motivu s jistotou na Starém Hradisku první. Je totiž vysoce pravděpodobné, že jde o nejstarší typ obolu ze Starého Hradiska, který byl zřejmě ražen již v posledních desetiletích 2. století před Kristem s možným přesahem do 1. století před Kristem – LT C2/D1a (*Militký 2015a*, 117).

Dvěma exempláři (č. 64–65) jsou v týnecké kolekci zastoupeny **kvináry vrtulového typu** („*Büscheltyp*“), ražené v oblasti jižního Německa. Tento region je v rámci středoevropského keltského mincovnictví velmi významný a problematice tamního keltského mincovnictví byla věnována dlouhodobá intenzivní pozornost. Základním dílem k této problematice je monografické zpracování náleзовého fondu z oppida Manching a soupis všech tehdy známých nálezů z regionu jižního Bavorska (*Kellner 1990*). Mince byly v této oblasti raženy zhruba od 2. poloviny 3. až do 2. poloviny 1. století před Kristem. Tamní mincovní produkce je tradičně spojována s keltským kmenem Vindeliků. Nejtypičtějším jihoněmeckým stříbrným nominálem je právě kvinár vrtulového typu („*Büschelquinar*“). Tento typ mince je doložen v řádově stovkách exemplářů z depotů i ze sídlištních nálezů především v oblasti jižního Německa. Prvé třídění kvinářů vrtulového typu zveřejnil D. F. Allen (1978). Pro jihoněmecký region jsou typické prototypy kvinářů vrtulového typu a dále typy A, B, C a E (*Kellner 1990*, Typenüberschicht 5). Typy D, F, G a H pocházejí z území Švýcarska. V rámci vyhodnocení nálezů ze sídliště Egglfing se typologií jihoněmeckých skupin kvinářů vrtulového typu zabýval B. Ziegeus (2000, 45). Velice detailní třídění skupin C a E bylo zveřejněno v rámci zpracování depotu Teisendorf (*Brand 2002*). Souhrnně se problematice jihoněmeckých kvinářů vrtulového typu věnoval M. Nick (2006a, 49–51, Karte 18), který prokázal jejich dataci do průběhu horizontu LT D1. Z jeho kartografických přehledů je výtečně zřetelná lokální izolovanost jihoněmeckých a švýcarských typů (2006a, 53, Karte 19). Nejnověji se detailní typologií všech skupin kvinářů vrtulového typu zabýval znovu M. Nick (2012, 510–527) v rámci vyhodnocení nových nálezů z oppida Altenburg.

První exemplář z Týnce nad Labem reprezentuje typ C 18 (*Ziegeus 2000*, 68, č. 110–112), druhý kus je suberát, který nelze vzhledem k excentrické ražbě na rubu v rámci skupiny C přesněji zařadit. Přítomnost tohoto typu mince v týnecké kolekci velmi dobře koresponduje s jejich výskytem na jiných oppidech v Čechách. Největší koncentrace nálezů kvinářů vrtulového typu v Čechách je doložena na oppidu Stradonice (*Militký 2015a*, 128–129, tab. 30), odkud pochází 65 exemplářů (*Militký 2015a*, 576–591, č. 2166–2230). K tomuto množství je ještě třeba připočítat neznámý počet mincí obsažených z depotu B, z nichž je dochován pouze jediný kus (*Militký 2015a*, 172–173, č. B 1). V rámci celkového množství kvinářů sledovaného typu je zastoupeno 31 suberátů – z peněžního hlediska jde tedy o velice zajímavý jev, který naznačuje určité cílené nekalé praktiky spojené s jihoněmeckým mincovním importem (*Militký 2015a*, 129).

S importem kvinářů vrtulového typu se setkáváme také na dalších lokalitách na českém území. Doloženy jsou především na dalších oppidech – Závist (1 ks), Hrazany (2 ks) a Třisov (9 ks). Mince tohoto typu známe také jako nové nepublikované exempláře ze sídliště – Hlavenec a z okolí Velvar. Byly zastoupeny také v depotech. Celkem tři hromadné, dosud nepublikované nálezy obsahující dohromady 13 kvinářů vrtulového typu pocházejí z Hořan na Lounsku. Jeden kvinár vrtulového typu byl zastoupen také v depotu z Prahy 3-Žižkova (souhrnně: *Militký 2015a*, 129). Týnecké exempláře tedy velice dobře zapadají do stávajícího stavu poznání.

V rámci týneckého souboru je zastoupen také jeden unikátní importovaný **obol neznámého typu** (č. 66). Na líci je ve výrazném perlovci mužská hlava „galského“ stylu a výrazně realistických rysů doleva s účesem v podobě stylizovaných kudrlin. Na rubu je stylizovaný kůň bez hřivy doleva a nad ním výrazná kulička. Jde zřejmě o nepublikovaný typ, jehož původ lze spíše intuitivně hledat kdesi v oblasti jižního Německa – je ovšem třeba zdůraznit, že jde zatím pouze o hypotetické typologické přidělení.⁷

7 Za konzultaci děkujeme Dr. Bernwardu Ziegeusovi a Dr. Davidu Wigg-Wolfovi.

Jedním exemplářem je mezi keltskými ražbami z Týnce přítomen **kvínár typu Nauheim** (č. 67) pocházející z oblasti Hesenska a Rýnské Falce, z území mezi Rýnem a Mohanem (např. *Nick 2006b*, Taf. 6:6) – z oblasti kmene Ubiů. Za současného stavu poznání jejich největší koncentrace (přes 500 ks) pochází z oppida Heidetränke (k lokalitě např. *Maier 2012*), kde se vyskytly také ve dvou depotech. V daleko menším množství (28 ks) jsou zastoupeny na oppidu Dünsberg (k lokalitě např. *Hermann 2012*). Rozšířením tohoto typu se nejnoveji zabýval M. Nick (*Nick 2006a*, 67, Karte 27, 422–423, Tab. 73). Detailní typologii tohoto typu zpracovala v rámci své dosud nepublikované disertační práce J. Schulze-Forster (2002).⁸ Naposledy se tímto typem zabýval také J. Militký v rámci zpracování kolekce těchto mincí z oppida Stradonice (*Militký 2015a*, 134). Kvínáry typu Nauheim jsou datovány především do průběhu 1. poloviny 1. století před Kristem, tedy do horizontu LT D1 (*Nick 2006a*, 68–70). S tímto datováním plně korespondují také exempláře ze stradonického oppida, odkud známe devět stříbrných kvínárů a jeden suberát (*Militký 2015a*, 604–607, č. 2285–2294). Tyto ražby lze rozdělit do tří základních skupin, definovatelných podle úpravy zakončení účesu na rubu – jednoduše stočený (*Militký 2015a*, 604–605, č. 2285), s tordovaným copem (*Militký 2015a*, 604–605, č. 2286–2290) a bez výrazného zakončení (*Militký 2015a*, 604–605, č. 2291). Je zajímavé, že typ s copem je zastoupen ve stradonickém souboru pěti kusy, ale jinak se vyskytuje jen vzácně. O to zajímavější je skutečnost, že mimořádně zachovaný exemplář z Týnce nad Labem patří opět do skupiny s tordovaným copem. Na českém území známe navíc také dva další nové nepublikované exempláře kvínárů typu Nauheim, a to z patrně areálů sídlišť z doby laténské – z Černuci a z okolí Velvar (*Militký 2015a*, 134). České nálezy jsou o to zajímavější, že z oppida Manching jsou kvínáry typu Nauheim známy pouze dvěma exempláři (*Nick 2006a*, 422, Tab. 73:19).

Jedním exemplářem je v kolekci z Týnce nad Labem zastoupena importovaná mince z oblasti Galie (č. 68). Jde o litý **potín kmene Sekvánů**, usazených v oblasti východní Galie, s lícím motivem silně stylizované hlavy a čtyřnohého zvířete na rubu. Datace typu A spadá do průběhu horizontu LT D1 (*Nick 2000*, 36). U týneckého exempláře jde o typ Nick (2000) A2/2. Sekvánské potiny jsou početné (16 ks) zastoupeny na oppidu Stradonice (*Militký 2015a*, 626–631, č. 2370–2385). Exemplář z Týnce nad Labem tedy jen potvrzuje intenzivní import těchto mincí na centrální sídliště v české kotlině. Sekvánské potiny se mimo oblast svého původu vyskytují také na území jižního Německa, zvláště na oppidu Manching, kde je podchyceno 41 ks (*Nick 2000*, 182–183, č. 30) a z tohoto směru se také dostávaly dále na české území.

Kulovité polotovary mincovních střížků a otázka lokální ražby mincí

Průkaznost ražby keltských mincí na jednotlivých oppidech a centrálních lokalitách v bójské oblasti je často poměrně omezená. Nejlépe je doložitelná na oppidu Stradonice, kde je kromě mincí zastoupena celá řada typů artefaktů dokládajících místní mincovnictví (*Militký 2015a*, 153–165).⁹ Jednu z kategorií reprezentují **kulovité polotovary mincovních střížků**, které jsou ve dvou exemplářích zastoupeny mezi nálezy z areálu podhradí hradiště Kolo (č. 69–70). Kulovité slitky jsou obecně interpretovány jako vylitky z keramických tavicích destiček a lze je považovat za výchozí produkt další mincovní výroby. Je ovšem zřejmé, že interpretace těchto nálezů je složitější a nelze všechny tyto předměty považovat pouze za mincovní střížky. Exempláře z Týnce mají hmotnosti 0,326 a 0,873 g. Zatímco první má typickou hmotnost obolu typu B nebo C, druhý neodpovídá žádnému v Čechách raženému nominálu. Tento jev je velice dobře zřetelný u kolekce těchto nálezů z oppida Stradonice. Vysvětlení lze hledat buď v další úpravě vylitků tavicích destiček před finální ražbou a nebo importem „stříbrného granulátu“ z okolních regionů, hypoteticky např. z jižního Německa či jiných oblastí (*Militký 2015a*, 155). Import stříbra ostatně prakticky s jistotou dokládají stříbrné ingoty ze Stradonice a Trisova (*Militký 2015a*, 156–157).

Odpověď na otázku, zda byly také na hradišti Kolo raženy keltské mince, není zatím jednoznačná. Žádnou z nalezených mincí nelze s jistotou považovat za lokální, na hradišti Kolo raženou minci – nelze to však v některých případech vyloučit (č. 35–39). Dva exempláře kulovitých polotovarů mincovních střížků lze považovat za významnou indicii lokální ražby mincí, ale nikoliv za jednoznačný doklad. Více tuto problematiku mohou objasnit pouze případné budoucí nálezy z areálu hradiště Kolo.

8 Autorovi nebyla fyzicky tato práce k dispozici.

9 Zde je rovněž uveden výčet těchto nálezů z dalších lokalit (*Militký 2015a*, 153).

Význam lokality Kolo a její zázemí

Je zřejmé, že záchranný archeologický výzkum a detektorové prospekce v poloze „Pod Hradem“ přinesly dosud nejucelenější archeologický pohled na samotné hradiště Kolo. Podhradí, umístěné mezi jeho jižními svahy a Labem, naznačuje jejich těsnou souvislost a je zřejmé, že podhradí je nutné vnímat jako integrální součást tohoto hradiště. Zároveň jde o jediný prostor, kde se mohlo rozvinout předhradí výšinné polohy mající navíc přímý kontakt s řečištěm Labe. Je poměrně dobře představitelné, že právě v místech zkoumané plochy se mohla nacházet komunikace vedoucí k říčnímu přístavišti – jeho existence je prakticky jistá, neboť celá lokalita je nepochybně svázána s Labem a jeho komunikační funkcí. Je již obecně známým faktem, že předhradí oppid měla velký význam – např. Závist či Trýsov. Model výšinného sídliště a nížinné osady, plnící funkci předhradí a modelově připomínající situaci v Týnci nad Labem, je nově doložen v dolnorakouském Thunau am Kamp, odkud známe rovněž mince (*Militký, v tisku b*).

Archeologický výzkum v podhradí hradiště Kolo přispěl významnou měrou i k poznání samotného hradiště. Přestože stále nevíme, jaké druhy aktivit probíhaly na samotné jeho ploše, můžeme nyní s jistotou říci, že dokázalo těžit ze své polohy na křižovatce cest. Tím je míněn nejen koridor západovýchodní, daný tokem Labe, nýbrž také cesta severojižní, vedoucí z Čáslavska přes brod v Týnci a pak směrem k Chlumci nad Cidlinou a Jičínu – brod v době laténské zde předpokládá J. Valentová (2002, 217). Přestože hradiště Kolo nelze, alespoň co se týče jeho velikosti, považovat za oppidum, kovové nálezy a především mince získané v jeho podhradí jej mezi oppida se značnou pravděpodobností řadí. V rámci terminologie J. Waldhausera (1984, 266; 2001, 37, 123) je můžeme charakterizovat jako castellum – do této kategorie patří povltavské Nevězice (*Waldhauser 2001, 359; 13,5 ha*) nebo Zvíkov (*Waldhauser 1981, 536–537; 2 ha*), ale i další lokality predikované J. Waldhauserem (1984). Castellum Kolo položené v úzké labské průrvě představuje s mírou nadsázkou bránu do středních Čech – *portu Bohemicu occidentalis*.

Lokalita Kolo přirozeně není v regionu osamocena – z okolí známe několik dalších sídlišť z pozdní doby laténské (LT D). Soudobá sídliště z této doby známe především z jižního břehu Labe – ze Starého Kolína (*Dvořák 1936, 88; Rybová 1968, 46; Rybová – Motyková 1983, 167; Nemeškalová-Jiroudková 1998, 13–15; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 339*), z Kojic (*Smetánka 1963, 29; Rybová 1968, 19; Mangel – Danielisová – Jílek 2013, 70–71, obr. 42*) nebo z Chvaletic (*Cejpová 2009*). Poměrně málo informací máme o předpokládaných aktivitách ve Vinařicích, v poloze nad nádražím (*Waldhauser 1981, 163; Hrala 1982, 45*). Ze severního břehu máme pouze stručné zprávy o ojedinělých starších nálezech z Veletova (*Dvořák 1936, 87; Filip 1956, 387, tab. CXVII:12*) a Bělušic (*Dvořák 1936, obr. 27:4; Rybová 1968, 8; Rybová – Motyková 1983, obr. 26:2; Motyková – Sedláček 1990, 278*). Nálezy z povrchové prospekce z posledních let však ukazují, že dosud zdánlivě prázdná nálezová oblast na pomezí středních a východních Čech je pouhou fikcí, tedy že nové a nové lokality čekají na své oficiální objevení.

V rámci sledovaného regionu je nutné zmínit také nálezy keltských mincí. V areálu již výše zmíněného sídliště ve Starém Kolíně byl nalezen kromě jednoho statéru v sídlištním objektu také poklad mušlových statérů a 1/3statérů (*Nemeškalová-Jiroudková 1998; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 338–339*). Tento depot datovatelný do průběhu horizontu LT D1a se v kontextu kolekce mincí z castella Kolo jeví ve zcela novém světle. Tato mimořádná peněžní hotovost totiž může v širších souvislostech souviset s předpokládanou labskou komunikací a hypoteticky i s lokálním centrem Kolo. Doposud nepublikovaná kolekce keltských mincí z průběhu LT C–D pochází z Lipce a menší, dosud nepublikovaný soubor mincí z horizontu LT D známe také z Kojic. Ze širšího okolí je vhodné zmínit především početnou kolekci mincí z centrálního rovinného sídliště Žehuň, kde jsou zastoupeny ražby z horizontu LT C–D (*Militký 2015b, 77; Militký, v tisku a*).¹⁰ Starší ojedinělé nálezy keltských mincí známe také z Kolína a jeho okolí (*Nálezy I/1, 50, č. 48–49*). Množství mincovních nálezů je objektivně závislé na metodice jejich vyhledávání a tak je značně pravděpodobné, že v rámci širšího zázemí Kola mohlo být nalezeno více mincí, které však nebyly zdokumentovány. Rozhodně lze předpokládat, že prostřednictvím týnecké kolekce a dalších nálezů se zobrazuje nová, do nedávna netušená koncentrace mincovních nálezů, která nepochybně signalizuje význam polabského koridoru na pomezí východních a středních Čech.

10 Celý soubor mincí v současné době připravuje k publikaci J. Militký.

Závěrečné shrnutí

Kolekce mincí z předhradí hradiště (castella) Kolo u Týnce nad Labem představuje mimořádně důležitý srovnávací soubor ke kolekci z oppida Stradonice. Ačkoliv je týnecká kolekce nesrovnatelně menší a samozřejmě také méně pestrá, lze ji do jisté míry označit za značně analogickou ke stradonické kolekci (tab. 1). Soubor z Týnce je první, na kterém byla testována stradonická typologie obolů typu B a C. Potvrdila se zde vysoká míra variability tohoto nominálu, neboť v rámci 55 exemplářů je pět obolů zcela neznámých a 19 pouze podobných publikovanému materiálu. Důležitou složkou jsou importované mince, které lze považovat opět za určitou replikaci situace na oppidu Stradonice.

Pro celkové pochopení lokality je důležitá její chronologie z pohledu mincí (tab. 7). Chybí zde zcela ražby z počátečního období českých oppid (LT C2/D1), reprezentovaného např. nejstaršími 1/3statérů typu A (*Militký 2015a*, 63, TAB. 1), 1/8statérů skupin I–III (*Militký 2015a*, 70, TAB. 5), oboly typu A (*Militký 2015a*, 89, TAB. 8) či skupinami 1–2, 3a–d obolů typu B (*Militký 2015a*, 90–92, TAB. 9–11). Jejich absence zřejmě již není náhodná a odráží vznik lokality až průběhu horizontu LT D1a – podobně jako je tomu na Hrazanech či v Třísově. Jádrem souboru mincí z Týnce reprezentují ražby z průběhu horizontů LT D1a–b, tedy z „klasického“ oppidálního období. Závěrečný horizont lokality Kolo z pohledu mincí je poněkud nejasný, resp. je otázkou, do jaké míry ještě osídlení zasahuje do stupně LT D2. Objektivně je nutné zdůraznit, že jde o současný stav bádání, který bude nutné konfrontovat s pohledem archeologie a především s chronologií spon – doloženy jsou zde železné spony spojené konstrukce, spony typu Nauheim a zlomek bronzové spony typu Almgren (1923) č. 65. Nejmladší je zlomek spony typu Almgren (1923) č. 238a, který může naznačovat dožívání lokality snad ještě v posledních desetiletích před Kristem. Teprve konfrontace mincí a dalších nálezů může přinést objektivní pohled na stanovení doby zániku lokality.

Tab. 7. Týnec nad Labem – relativně-chronologické schéma doby existence lokality a její chronologické vztahy k dalším středoevropským oppidům na základě numismatické analýzy.

	LT C2	LT C2/D1	LT D1a	LT D1b	LTD1b/D2–D2
Stradonice					
Závist					
Hrazany					
Třísov					
Týnec nad Labem					?
České Lhotice					
Staré Hradisko					
T. Bohuslavice					?
Oberleiserberg		?	?		
Bratislava					

Z pohledu keltské numismatiky představuje kolekce z Týnce nad Labem skutečně velmi významný objev. Jde o zcela nový soubor mincí výrazně doplňující stávající stav poznání mincovnictví a peněžního oběhu oppidálního období (LT D) v Čechách. Zásadním zjištěním je, že jde o lokalitu bez předchozího osídlení v horizontu LT C, což je typický jev všech českých oppid, na rozdíl od rovinných sídlišť, kde je často zřetelná kontinuita od LT C do D – typickým příkladem je centrální sídliště v Žehuni (*Militký 2015b*, 77). Jako zcela zásadní se jeví fakt, že spektrum týneckých mincí včetně importů je prakticky identické s obrazem dalších českých oppid – rozšířením variability obolů B (Stradonice) a C (Stradonice / Karlstein) z tohoto pohledu nic nemění na celkovém obrazu. Mincovní kolekce z Týnce nad Labem jasně ukazuje, že v rámci kolonizačních aktivit v oppidálním období docházelo k zakládání nových fortifikovaných lokalit s identickou peněžní strukturou, jakou známe z českých oppid (Stradonice, Závist, Hrazany, Třísov a České Lhotice).¹¹ Jednota peněžního systému těchto lokalit s jistotou odráží záměrnou shodnost lokálně ražených mincí i akceptaci obíhajících ražeb vzniklých na dalších lokalitách. Tento jev zřejmě odráží určitou centrální organizaci či spíše koordinaci mincovní produkce a tedy i existence velmi vysoké

11 Je nutné zdůraznit, že profesionální průzkumy českých oppid s detektory kovů v posledních letech výrazně rozhojnily kolekce mincí a umožnily jejich lepší vzájemné srovnání.

společenské úrovně centrální organizace společnosti pozdní doby laténské v míře, která do nedávné doby nebyla vůbec zřetelná. V kontextu tohoto způsobu uvažování je nutné dlouhodobě soustředit pozornost na povrchové prospekce často i dlouhodobě známých lokalit, ze kterých však mince dosud neznáme – např. Zvíkov (*Waldhauser 2001*, 536–537), Bechyně (*Waldhauser 2001*, 145–146), Sedlo u Sušice (*Waldhauser 2001*, 443–444) a řadu dalších.

Nové nálezy mincí z předhradí hradiště (castella) Kolo zásadním způsobem pozměnily pohled na význam této lokality. Ačkoli jde pouze o nálezy z předhradí, je zjevné, že poskytují výmluvnou informaci o lokalitě celé. Její hlavní úloha je bezpochyby spojena s existencí labské komunikace a z nálezu spektra je zřejmé, že Kolo lze považovat za dlouhodobě hledané lokální centrum oppidálního období. Jeho význam se nepřímo odráží také v 5 km vzdáleném pokladu ze Starého Kolína, který s Kolem zřejmě volně souvisí. Lze tedy shrnout, že záchranný výzkum a především prospekce s detektory kovů zásadním způsobem pozměnily vnímání hradiště (castella) Kola u Týnce nad Labem. Stávající obraz se nepochybně ještě více prohloubí po celkovém zpracování archeologického fondu z této lokality.

Předložená práce vznikla v rámci pracovního úvazku v této instituci: Filosofický ústav AVČR, v.v.i., Praha, Centrum mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze, Jilská 1, Praha 1, 110 00.

Literatura

- Allen, D. F. 1978:* The Coins from the Oppidum of Altenburg and the Bushel Series. *Germania* 56, 190–229.
- Almgren, O. 1923:* Studien über Nordeuropäischen Fibelformen. Leipzig.
- Beneš, Z. 2015:* Záchraný archeologický výzkum podhradí hradiště kolo u Týnce nad Labem, okr. Kolín. Předběžná zpráva. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 245–253.
- Brandt, B. 2002:* Der Schatzfund von Tiesendorf. Vergleichende Studien zu spätkeltischen Büschelquinen. Ausstellungskataloge der archäologischen Staatssammlung. Band 32. München.
- Castelin, K. 1978:* Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.
- Cejpová, M. 2009:* Záchraný archeologický výzkum na stavbě „Modernizace silnice II/322 – obchvat Chvalčovic“. *Archeologické výzkumy v Čechách 2008. Sborník referátů z informačního kolokvia. Zprávy České archeologické společnosti – Supplément* 75. Praha, 55–56.
- Čížmář, M. 2002:* Keltské oppidum Staré Hradisko. Archeologické památky střední Moravy. Svazek 4. Olomouc 2002.
- Delestrée, L.-P. – Tache, M. 2002:* Nouvel atlas des Monnaies Gauloises. I. De la Seine au Rhin. Saint-Germain-en-Laye.
- Dembski, G. 1998:* Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums. Band I. Wien.
- Demetz, S. 1999:* Fibeln der Spätlatène und frühen Römischen Kaiserzeit in den Alpenländern. Frühgeschichtliche und provinzialrömische Archäologie Materialien und Forschungen 4. Rahden/Westf.
- Depyrot, G. 2002:* Le numéraire celtique. I. La Gaule du Sud-Est. Collection Moneta 27. Wetteren.
- 2005: Le numéraire celtique. VII. La Gaule orientale. Collection Moneta 46. Wetteren.
- Drda, P. – Rybová, A. 2001:* Model vývoje velmožského dvorce 2.–1. století před Kristem. *Památky archeologické* 92, 284–349.
- Dvořák, F. 1936:* Pravěk Kolínska. Soupis archaologických památek Kolínska a Kouřimska. Kolín.
- Filip, J. 1956:* Keltové ve střední Evropě. Praha.
- Fröhlich, J. 2012:* Keltské mince z oppida Pohanská v Plaveckom Podhradí v systéme „peňažnej dohody“ stredoeuroopskych Keltov v najmladšej dobe laténskej. *Numismatický sborník* 26/1, 59–80.
- Gäumann, A. 2000:* Potinmünzen der Kelten. Eine systematische Zusammenstellung der bekannten Typen mit Referenzangaben. Bern.
- Hermann, F.-R. 2012:* Dünsberg, Deutschland. In: Sievers, S. – Urban, O. – Ramsel, P. (eds.): *Lexikon zur keltischen Archäologie. A–K. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 73. Wien, 457–459.
- Hrala, J. 1982:* Kolo u Týnce nad Labem. Črty z dějin osídlení, *Práce muzea v Kolíně* 2, 39–47.

- Kellner, H.-J. 1990:* Die Münzfunde von Manching und die Keltischen Fundmünzen aus Südbayern. Die Ausgrabungen in Manching. Band 12. Stuttgart.
- Kolníková, E. 2012:* Němčice. Ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Kommentierter Fundkatalog. Münzen. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 43. Brno.
- Kysela, J. 2016:* Vitreae gemmae, volgi anuli. Bagues et intailles méditerranéennes en Bohême à l' époque de la Tène. *Studia Hercynia* 20/1, 33–67.
- Kysela, J. – Beneš, Z. 2016:* O nálezu kančí hlavy z keltského vědra z Týnce nad Labem, článek na popularizačním webu Cesty archeologie zveřejněný 6.6.2016 a dostupný na adrese <https://www.cestyarcheologie.cz/single-post/2016/06/06/O-n%C3%A1lezu-kan%C4%8D%C3%AD-hlavy-z-ke%C3%A9ho-v%C4%B9dra-z-T%C3%BDnce-nad-Labem>.
- Maier, F. 2012:* Häidetranke/Goldgrube, Deutschland. In: Sievers, S. – Urban, O. – Ramsel, P. (Hg.): Lexikon zur keltischen Archäologie. A–K. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 73. Wien, 742–744.
- Mangel, T. – Danielisová, A. – Jílek, J. 2013:* Keltové ve východních Čechách. Hradec Králové–Nasavrky–Pardubice.
- Meduna, J. 1970:* Das keltische Oppidum Staré Hradisko in Mähren. *Germania* 48, 34–59.
- Militký, J. 2000:* Keltské mince ve sbírce Západočeského muzea v Plzni. *Numismatické Listy* 56, 73–79.
- 2010: Keltské a antické mince z oppida Hradiště u Stradonic v bývalé fürstenberské sbírce na hradě Křivoklát a v Donaueschingen. *Numismatický sborník* 24 (2009), 27–64.
- 2011: Nejstarší středoevropské mince – vzestup a pád keltské civilizace ve střední Evropě z pohledu numismatiky. In: M. Bárta – M. Kovář a kolektiv: Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Praha, 139–172.
- 2012a: Keltské mince z oppida Hrazany (okr. Příbram). *Numismatické listy* 67, 51–61.
- 2012b: Keltské mince ze sbírky Muzea hlavního města Prahy. *Numismatické listy* 67, 7–16.
- 2015a: Oppidum Hradiště u Stradonic. Kommentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby. Praha.
- 2015b: Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes. In: Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.): Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 21. Bonn, 77–109.
- v tisku a: Keltische Münzen von Zentralsiedlung Žehuň in Mittelböhmen. Beiträge zum 7. Österreichischen Numismatikertag. Wien, v tisku.
- v tisku b: Keltische und römische Münzen aus Thunau am Kamp (PB Horn). In: 50 Jahre Archäologie in Thunau. Zur Situation eines österreichischen Langzeitprojektes. 27. Oktober–30. Oktober 2015 Tagung im MAMUZ Museum Mistelbach, v tisku.
- Motýková, K. – Sedláček, Z. 1990:* Osídlení ze starší doby římské v Kolíně-Radovesnicích I, *Archeologické rozhledy* 42, 270–282.
- Nálezy I/1: Radoměřský, P. 1955:* Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 35–84.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1975:* Keltské zlaté mince z českých zemí ve střední Itálii. *Památky archeologické* 66, 383–416.
- 1998: Keltský poklad ze Starého Kolína. Praha.
- Nick, M. 2000:* Die keltischen Münzen vom Typ “Sequanerpotin”. Eine Studie zur Typologie, Chronologie und geographischen Zuweisung eines ostgallischen Münztyps. *Freiburger Beiträge zur Archäologie und Geschichte des Ersten Jahrtausends*. Band 2. Rahden/Westf.
- 2006a: Gabe, Opfer, Zahlungsmittel. Strukturen keltischen Münzgebrauchs im westlichen Mitteleuropa. Band 1 – Text und Karten. *Freiburger Beiträge zur Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends*. Band 12. Rahden/Westf.
- 2006b: Gabe, Opfer, Zahlungsmittel. Strukturen keltischen Münzgebrauchs im westlichen Mitteleuropa. Band 2 – Katalog und Tafeln. *Freiburger Beiträge zur Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends*. Band 12. Rahden/Westf.
- 2012: Die keltischen und römischen Fundmünzen aus der spätlatènezeitlichen Großsiedlung in der Rheinschleife bei Altenburg („Schwaben“). *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 32/1, 497–672.
- Paulsen, R. 1933:* Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.

- Rybová, A. 1968: Laténská sídliště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středočeské, *Práce muzea v Hradci Králové – Supplementum 3*. Hradec Králové.
- Rybová, A. – Motyková, K. 1983: Der Eisendepotfund der Latènezeit von Kolín. *Památky archeologické* 74, 96–174.
- Sedláček, Z. 1981: Předběžná zpráva o výzkumu na kopci „Kolo“ u Týnce nad Labem, okr. Kolín. *Præhistorica 8–Varia Archaeologica* 2, 173–178.
- Schulze-Forster, J. 2002: Die latènezeitliche Funde von Dünsberg. Diss. Marburg. Nепublikovaný rukopis.
- Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: *Encyklopedie pravěkých pokladů*. Praha.
- Smetánka, Z. 1963: Osada z doby hradištní u Kojic ve východních Čechách. *Archeologické rozhledy* 15, 29–44.
- Valentová, J. 2002: K osídlení levobřeží ohybu Labe u Kolína v době laténské, *Pravěk NŘ* 12, 209–228.
- Waldhauser, J. 1981: Keltské rotační mlýny v Čechách. *Památky archeologické* 72, 153–221.
- 1984: Les fortifications celtiques de la période L.T.C–D1 en Bohême. Oppida et castella. In: *Les Celtes en Belgique et dans le Nord de la France – Les fortifications de l'Age du Fer*. Lille, 265–270.
- 2001: *Encyklopedie Keltů v Čechách*. Praha.
- Ziegau, B. 2000: Die Fundmünzen aus der jüngerlatènezeitlichen Siedlung von Eggfling. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 65, 39–83.
- 2010: *Kelten Geld. Münzen der Kelten und angrenzender nichtkeltischer Völkerschaften*. Sammlung Christian Flesche. München.

Summary

Jiří Militký – Zdeněk Beneš, The Celtic coins from the bailey of the castellum called Kolo near Týnec nad Labem (Kolín district).

In 2014, rescue archaeological excavations were organized in the area of the bailey of the Kolo castellum, location 'Pod Hradem'. Metals detectors were intensively used during the excavations. The metal detecting activities in the case of the secondarily transferred topsoil continued with interruptions up to 2016. Excavation results were recently published in form of a preliminary report only (Beneš 2015).

The group of Celtic coins from the bailey of the Kolo castellum is represented by 68 pieces, all of them lost there. The only one was discovered directly in the filling of the sunken object no. 365. The remaining coins were found in the area covered by the excavations, very often below the mechanically cleaned surface of the sand bedrock. Some 42 coins were found in the topsoil, very often in their secondary position.

The core of the coin group from the bailey of the Kolo castellum near Týnec nad Labem consists of the Boian coins of the Bohemian origin – 1/3-staters and 1/8-staters of the mussel type, oboli of the B type (Stradonice) and the C type (Stradonice/ Karlstein). There are also individual specimens of the imported production – from Moravia, south Germany, Hesse/ Rhineland Palatinate and Gaul. Comparing their composition, this group of coins is quite similar to that one from the Stradonice oppidum (Militký 2015a), but it is naturally much smaller (68 pieces to 2,481 pieces; Tab. 1). In the case of the group from Týnec, proportion of the imported coins is noticeable (some 10%) – it is 16% in the case of the Stradonice oppidum.

Some signs of local minting activities are represented by two spherical semi-finished coin-flans. It is not possible to confirm clearly if any Celtic coins were struck at the Kolo castellum. None of the coins found there can be regarded as a local issue struck at the Kolo castellum – but this fact cannot be excluded in some cases either (nos. 35–39). Two pieces of the spherical semi-finished coin-flans can be considered as an important indication for local coin production, but it is not a definite proof.

The coin group from the bailey of the Kolo castellum near Týnec nad Labem represents a very important comparative material for the coin collection from the Stradonice oppidum. Although the group from Týnec is significantly smaller and less varied, it is analogical to a certain extent with the coins from Stradonice (Tab. 1). The coins from Týnec were first time ever tested according to the typology from Stradonice, especially concerning obols of the B and C types. High variability of this denomination was confirmed here: among 55 specimens, five obols were totally unknown and only 19 of them were similar to the published material. Imported coins represent a very important part of the mentioned group, this could be regarded again similarly as the situation in Stradonice.

Coins are very important for chronology of the location (Tab. 7). Pieces from the very beginning phase of the Bohemian oppida (LT C2/D1) are completely missing here. On the other hand, there are coins from the horizons spanning between LT C1a and LT C1b, i.e. from the 'classical' Oppidum Period. Concerning coins, the final horizon of the Kolo location is rather unclear, or respectively, it is questionable if the settlement ends in the LT D2 period. It is necessary to emphasize objectively that the recent information must be confronted with the archaeological view, chronology of fibulae above all – iron fibulae of the connected construction, fibulae of the Nauheim type and two bronze fibulae listed by Almgren (1923) under no. 65 were documented there. The latest fragment of the fibula listed by Almgren (1923) under no. 238a could point to the ending phase of the location possibly in the period of c. 50–25 BC. Finally, the confrontation of coins and other objects can bring an objective view for the chronology of the last period of the location.

From the point of view of the Celtic numismatics, the coin collection from Týnec nad Labem represents a really important discovery. It is a completely new group of coins significantly enriching information about coinage and monetary circulation during the Oppidum Period (LT D) in Bohemia. The basic information is that this location was not settled during the LT C horizon, which is typical for all Bohemian oppida, compared to the flatland sites with clear continuity of life from the LT C to LT D periods – the typical example is represented by the central settlement in Žehuň. The following fact is essential: spectrum of the coins from Týnec is practically identical with the situation in other Bohemian oppida – documented higher variability of obols of the B type (Stradonice) and C type (Stradonice/ Karlstein) does not change much, which is the final result from this point of view. The coin group from Týnec nad Labem clearly shows that during colonization activities in the Oppidum Period, new fortified settlements were founded with identical monetary structure, as it is known from the Bohemian oppida (Stradonice, Závist, Hrazany, Třisov a České Lhotice). Unified character of the monetary system of these locations surely reflects deliberate sameness of the locally produced coins and acceptance of the circulating pieces made on different locations. This phenomenon evidently corresponds with a certain central organization, or better – a sort of coordination – of the coin production, and parallelly, existence of a very high social status of the central organization of society in the Late La Tène period, not clearly detectable up to date.

This collection of the Celtic coins can help in understanding importance of the examined location connected with existence of a communication along the Labe (Elbe) River. Based on spectrum of the discovered coins, the Kolo castellum can be regarded as the long-term searched local center in the Oppidum Period. Its importance is also indirectly reflected by the Starý Kolín hoard in 5 km distance, which could be possibly loosely-jointed with the Kolo settlement.

English summary by V. Novák

K NÁLEZU KELTSKÉ TŘETINY STATÉRU Z PRAHY 6-BUBENĚČE / DEJVIC

Daniel BURSÁK – Jiří MILITKÝ

Abstract – Notes to the Celtic 1/3-stater found in Prague 6-Bubeneč/ Dejvice.

Formerly, the Boian gold 1/3-stater was reported as having been found in Prague-Podbaba. The coin was discovered in a precisely unspecified place before 1908. Recently, it is preserved in the Römisch-germanischen Zentralmuseum in Mainz (inv. no. O.27573). The location covers a large area belonging to the cadastral territory of Prague-Dejvice and Prague-Bubeneč, where a La Tène settlement agglomeration was documented. The mentioned coin from Prague-Podbaba can be attributed very precisely – it is the Boian 1/3-stater of the mussel series, variety no. E/VI:01a (Militký 2015, 66, Tab. 4). These coins were very likely struck on the Bohemian territory in the Late Oppidum Period, between the LT D1b horizon and the beginning of the LT D2 horizon.

 The Boii, 1/3-stater, Prague, settlement agglomeration

Revize starých mincovních nálezů zpravidla přináší řadu nových či alespoň zpřesňujících údajů a jde o jeden z důležitých směrů numismaticko-archeologického bádání. Plně to pak platí o nálezech keltských mincích z českých zemí, jejichž informační hodnota je v kontextu nových poznatků velmi často mimořádná. Jako modelové se pak jeví případy, kdy lze pracovat na jedné straně s fyzicky existujícím materiálem a na straně druhé s archeologickým prostředím místa nálezu. Do této kategorie plně zapadá pojednávaný nález z pražské Podbaby.

Jako mince z Prahy-Podbaby je uváděn starý nálezový exemplář bójské zlaté 1/3statéru – popisem charakteru okolního laténského osídlení se zabývá archeologická část tohoto příspěvku. O nálezových okolnostech není známo mnoho. Víme, že byla objevena v prostoru označeném jako Podbaba někdy před rokem 1908, kdy byla poprvé publikována ve své době velice zásadní kniha R. Forrera (1908/1968). V této publikaci je místo nálezu označeno jako „Gefunden in der Podbaba bei Prag“ a popis je zde doplněn také kresbou mince (Forrer 1908/1968, 195, Fig. 367). Význačný švýcarský archeolog a numismatik R. Forrer (1866–1947) postavil svoji publikaci především na své sbírce. Kdy a za jakých okolností se mince dostala do Forrerovy soukromé sbírky, není známo, mohlo se tak však stát poměrně dlouho před rokem 1908. Nepochybně šlo o exemplář získaný nákupem na evropském numismatickém trhu. Velká část Forrerovy sbírky byla v roce 1945 zakoupena do Landesmuseum Zürich (Castelin 1978). Menší část této sbírky se nákupem dostala do Römisch-germanischen Zentralmuseum Mainz (RGZM), kde je mince uložena pod inv. č. O.27573. Do této sbírky se dostaly také mj. nálezové exempláře z oppida Stradonice (Militký 2015, 22). V muzejním inventáři je naleziště sledované mince označeno jako „Podbaba bei Prag“ bez dalších údajů.¹ Existenci tohoto exempláře, avšak bez vyobrazení, připomenul R. Paulsen (1933, 58). V roce 1955 byly publikovány zlaté keltské mince ze sbírky RGZM Mainz a zde byla podbabská mince poprvé publikována prostřednictvím fotografie (Bahrens 1955, Taf. 15:5).² Ve stejném roce byl nález uveřejněn v rámci soupisu nálezů keltských mincí z území Čech (Nálezy I/1, 62, č. 102).³ Znovu se k podbabskému nálezu vrátil A. Hartmann v rámci studie zaměřené na materiálové analýzy bójských mincí z německých veřejných sbírek – zde byla také publikována XRF analýza (Hartmann 1985, 667, Tab. 3:3242, Taf. 87:3242). Nález opět zmínil J. Waldhauser (2001, 405) a naposledy (jako Praha 6-Bubeneč) byl připomenut v rámci publikace Praha pravěká (Bureš – Waldhauser 2005, 760–761).⁴

1 https://www3.rgzm.de/invbuch/page.php?lang=de&page_id=6126.

2 Mince byla označena jako „Viertel-Stater“.

3 Nález formou dalších opakujících se literárních odkazů na Forrera (1908/1968) dále zmiňují J. Dobiáš (1926, 1) a Jahn (1931, 82).

4 Zde je omylem vyslovena možnost, že by mince mohla být uložena v Muzeu hlavního města Prahy. Tuto eventualitu je však možné s jistotou odmítnout, neboť v této sbírce se z bójských mincí nacházejí pouze dva mušlové statéry bez dochované nálezové proveniencí (Militký 2012, 12, č. 3–4).

ČECHY, Bójské (horizont LT D1b)

AV 1/3statéru, **mušlová** řada, typ E, var. Militký (2015) E/VI:01a

Av.: konvexní, hladký nepravidelně oválný nevýrazně ohraničený hrbol vystupující ze zvlněné plochy
Rv.: konkávní, dva protilehlé nepravidelně oválné hrboly, pod oběma hrboly ležící „zrna“, dole šikmé linie, vpravo „klínek“, po obvodu klikatka

Lit.: *Paulsen 1933*, Taf. 21:433, 437–441; *Dembski 1998*, 79, č. 552–553, Taf. 28:552–553; *Militký 2000*, 74, č. 3, obr. 1:3; *Nemeškalová-Jiroudková 1975*, 392, č. 17, obr. 4:5; *Militký 2015*, 216–219, č. 123–128.

Ex.: *Forrer 1908/1968*, 195, Fig. 367; *Paulsen 1933*, 58; *Nálezky I/1*, 62, č. 102; *Behrens 1955*, Taf. 15:5; *Hartmann 1985*, 667, Tab. 3:3242, Taf. 87:3242.

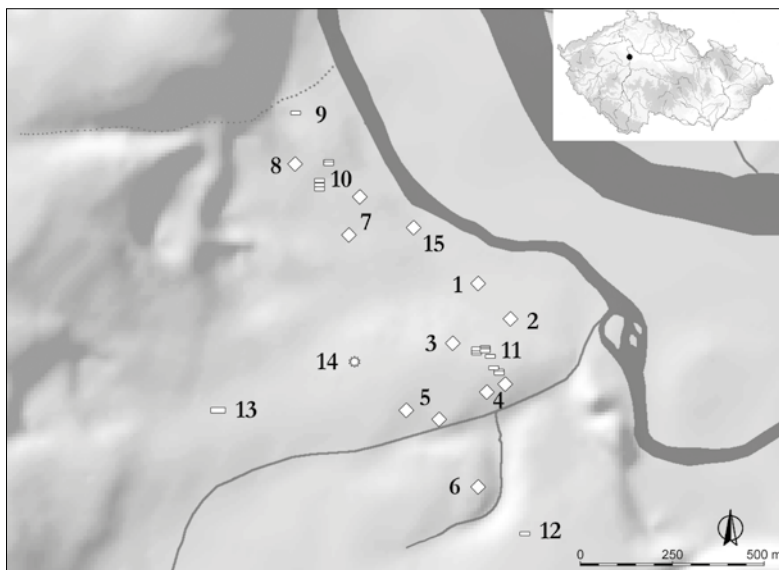
2,300 g; 11 mm (RGZM, inv. č. O.27573)

XRF: Au 93%; Ag 6%; Cu 1,1%; Pt 0,017%; Sn 0,018%

Lokalizace místa nálezu mince do Podbaby nabízí bohužel velmi široké možnosti. Tento pomístní název zahrnuje nejčastěji severní partie katastrů Praha-Dejvice a Praha-Bubeneč a oblast okolo ústí Šáreckého potoka do Vltavy. Jedná se o území tradičně velmi bohaté na památky (nejen) ze doby laténské (*Bureš – Waldhauser 2005*). Poslední mapování jednotlivých nalezišť a bodů přineslo obraz pásu osídleného území podél levého břehu Vltavy s bohatým zázemím pro zemědělství, rybolov a získávání nerostných zdrojů (*Bursák – Kacl, v tisku*; obr. 1). Celistvý obraz aglomerace je rozmělněn neprozkoumanými mezerami a v některých případech těžko deklarovatelnou současností jednotlivých celků. Přesto lze pozorovat existenci alespoň dvou základních jader, rýsujících se jako koncentrace nalezišť podél nejspodnějšího toku dejvického potoka a dále v prostoru dnešní tramvajové točny Nádraží Podbaba. Obě tyto polohy disponují kromě nahromadění nálezů i svými vlastními pohřebišti a jsou propojeny nalezišti rozprostřenými přímo podél toku Vltavy. Díky hrobovým nálezům můžeme počítat s osídlením i v době 4. a 3. století před Kristem, následující období je pak charakterizováno celou řadou sídlištních nálezů. Konec laténského osídlení stejně jako na naprosté většině dalších lokalit mimo oppida zůstává značně nejasný, z 1. století před Kristem doposud v rámci laténské komponenty nemáme jasně datovatelné nálezy.

Minci nalezenou v pražské Podbabě lze velmi přesně určit. Jde o bójskou 1/3statéru mušlové řady – v rámci nové typologie těchto mincí (*Militký 2015*, 66, TAB. 4) jde o typ E, variantu E/VI:01a. Vznik této varianty, jak prokazují nálezové exempláře, lze s jistotou hledat na českém území, téměř jistě na oppidu Stradonice a možná i dalších oppidech. Na rubu sledované mince je otevřená klikatka okolo dvou protilehlých nepravidelných oválných hrbolů. Hmotnostní standard typu E leží zpravidla v rozmezí 2,3–2,2 g (*Militký 2015*, 54) a s tímto intervalem je exemplář z Podbaby s hmotností 2,300 g plně v souladu. S tímto typem se již nesetkáváme v depotu ze Starého Kolína (*Nemeškalová-Jiroudková 1998*) a je nejmladším v Čechách raženou skupinou 1/3statérů mušlové řady. Produkce těchto mincí tedy spadá do mladší fáze oppidálního období, do průběhu horizontu LT D1b, případně až počátku D2 (*Militký 2015*, 54, tab. 10).

U exempláře z Podbaby byla provedena XRF analýza složení kovu, která prokázala obsah zlata asi 93% (*Hartmann 1985*, 667, Tab. 3:3242). Tato hodnota je dnes dobře porovnatelná s analyzovanými kusy stejné varianty z oppida Stradonice (tab. 1:2–5) a dalšími exempláři 1/3statérů typu E ze stejné lokality (tab. 1:6–13). Z tabelárního přehledu je zřejmé, že ryzosti se pohybují důsledně mezi 93–90% zlata. Tento jev jasně odráží inflační proces snižování hmotnosti i ryzosti v průběhu oppidálního období (LT D). Snižování ryzosti v průběhu doby je velmi dobře zřetelné z přehledu analyzovaných exemplářů z oppida Stradonice, kde se zvláště typ B pohybuje vždy nad 95% zlata (*Militký 2015*, 55, tab. 11).

Obr. 1. Aglomerace z doby laténské (LT B–D) v Praze-Bubenči a Dejvicích (podle *Bursák – Kacl, v tisku* – zde katalog lokalit).

Třetiny statérů varianty E/VI:01a jsou zastoupeny především na oppidu Stradonice, odkud známe šest jednotlivě nalezených exemplářů (*Militký 2015*, 216–219, č. 123–128). Dva kusy pocházejí z areálu předhradí hradiště Kolo u Týnce nad Labem (*Militký – Beneš 2017*, č. 2–3). Výskyt těchto mincí je doložen také z depotů. Jeden exemplář (*Nemeškalová-Jiroudková 1975*, 392, č. 17, obr. 4:5) byl zastoupen také ve střeđoitalském depotu Campiglia Marittima – San Vincenzo, který byl odkryt v roce 1912 a obsahoval výhradně bójské 1/3statérů mušlových řad v počtu asi 300 kusů, z nichž bylo 83 publikováno (*Nemeškalová-Jiroudková 1975*; *Kučerovská 1994*). Po jednom exempláři pochází také z pokladu Podmokly z roku 1771 (*Paulsen 1933*, 149, č. 433, Taf. 21:433) a jeden z Lembergu u Celje ve Slovinsku (*Paulsen 1933*, 149, č. 441, Taf. 21:441; *Kos 1977*, 125, č. 5, Taf. 29:1).

Tab. 1. XRF analýzy složení kovů zlatých 1/3statérů z Prahy 6 a z oppida Stradonice.

Č.	Lokalita	Var.	Au	Ag	Cu	Zn	Sn	Sb	Hg	Pb	Bi	Pt
1	Praha 6-Podbaba	E/VI:01a	93	6	1,1		0,018					
2	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 124)	E/VI:01a	90,3	8,3	1,1		0,1	0,1				
3	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 125)	E/VI:01a	93,6	5,2	0,8		0,1	0,1				
4	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 127)	E/VI:01a	90,9	8,3	0,59		0,05	0,05				
5	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 128)	E/VI:01a	90,8	8,9			0,05	0,05				
6	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 129)	E/VI:01b	91,6	6,7	1,3		0,1	0,1				
7	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 131)	E/VI:01b	93,1	6,2	0,6							
8	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 132)	E/VI:01b	90,1	8,2	1,3		0,05	0,05				
9	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 133)	E/VI:01b	92,2	7,5			0,05	0,05				
10	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 135)	E/VI:01b	93,8	5,9			0,05	0,05				
11	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 139)	E/VI:01e	90,5	8,0	1,1		0,1	0,1				
12	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 140)	E/VI:01f	90,0	8,8	0,8	0,3	0,1	0,05	0,1	0,1	0,1	0,017
13	Stradonice (<i>Militký 2015</i> , č. 141)	E/VI:01f	90,9	7,7	0,9		0,05	0,05				

Zde prezentovaný nález představuje dodnes jedinou nalezenou minci na území katastrů Prahy-Bubeneč a Dejvic. O to více je tato skutečnost zarážející, vezme-li se v potaz rozsah osídleného území – zdejší sídelní aglomeraci³ lze velmi rámcově ohraničit polygonem o ploše cca 40 ha, v tomto ohledu se tedy

5 Termín aglomerace volíme jako neutrální pojmenování seskupení osídlení na určitém území, v tomto případě bez jasně definovaného centra a specifické sociálně – ekonomické funkce (*Petrusek a kol. 1996*, 42–43).

podobá např. oppidu Hrazany (*Jansová 1986*, 15) či výrobně-distribučnímu centru v Lovosicích (*Salač 1990a*, 40, 41).⁶ S druhou jmenovanou lokalitou navíc tato aglomerace sdílí téměř shodný krajinný rámec i předpokládané postavení v rámci sídlištní struktury (*Salač – Konopa 1985*, 161–162; *Salač 1990*, 46; *2006*, Abb. 1). Sociální postavení zdejších obyvatel je dokumentováno nálezy z hrobů, např. jedním z nejbohatěji vybavených hrobů pražské oblasti z Nové Julisky (*Filip 1956*, 375, tab. LIII:6–7; *Bureš 1987*, 29, 84–85, tab. XVI; *Bureš – Waldhauser 2005*, 719, 759) a dále např. dynamicky se rozvíjející sídlištní jednotkou v Papírenské ulici doloženou při výzkumu roku 2011, která byla ohrazena v období LT C2 palisádovým ohrazením. Lokalita poskytla mimo jiné pestré doklady řemeslné aktivity a nevšedně bohatý nálezový inventář (*Bursák – Kacl*, v tisku).

V rámci struktury laténského osídlení se pohybujeme na úrovni lokalit, které jsou charakteristické rozsáhlým osídleným územím, mají dlouhou kontinuitu osídlení, obvykle i s přesahem do ostatních období. Velmi často jsou položeny na březích velkých řek. Tato sídliště nemívají stopy po opevnění, chybí zpravidla také tzv. mediteránní importy, čímž spolu s krajinným usazením kontrastují s oppidy. Od lokalit, souhrnně nazývaných V. Salačem jako nadregionální centra typu Němčice – Roseldorf (*Salač 2011*), se odlišují méně bohatým inventářem, což může odrážet jak metodiku a okolnosti výzkumu, tak i jejich povahu. Na českém území jde především o Lovosice (*Salač 1990*) a Žehuň (*Militký*, v tisku).⁷ Přestože už přinejmenším množstvím jejich tehdejších obyvatel představovaly tyto aglomerace významná centra a reprezentovaly tak bezpochyby důležitá dějiště tehdejšího vývoje, stojí jejich výzkum stále v počátcích, jak ostatně dokumentuje i celá řada příkladů z okolních zemí (*Irlinger 2007*; *Tappert 2007*; *Kaindl 2010*; *Salač 2011*, 42–46, obr. 15).

Množství tehdejších obyvatel Dejvicko-Bubenečské sídelní aglomerace velmi pravděpodobně disponovalo mimo jiné nezanedbatelným počtem mincí. Jejich nalezitelnost je však zásadním způsobem ovlivněna dvěma faktory – zachováním původní vrstvy ornice (tedy stratigrafické úrovně, na které se skutečně žilo a na které docházelo ke ztrátám mincí) a užívání detektorů kovů při archeologickém výzkumu. Zvláště druhý aspekt se jeví jako klíčový a je zřejmé, že ani při moderních výzkumech v této oblasti nebyl příliš využíván dostatečným způsobem. Dosavadní vzácnost mincí na uvedeném území tedy dle našeho názoru neodráží odlišnou praxi v jejich držení a užívání. Vyloučit můžeme i potenciální chronologickou mezeru mezi osídlením a obdobím užívání mincí, přestože jednoznačně datovatelné situace do LT D1b až počátku D2 – tedy současné s prezentovanou mincí – jsou zpravidla ukryty v obecném datování do tzv. oppidálního období LT C2–D1. Zmíněná mince tak představuje velice cenný – byť ojedinělý – pramen k nejmladším dějinám této aglomerace. V blízké budoucnosti bude velice přínosné sledovat, kolik mincovních nálezů přinesou záchranné výzkumy v této investičně atraktivní lokalitě.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2017/25, 00023272).

Literatura

- Behrens, G. 1955:* Keltische Goldmünzen in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums in Mainz. Bilderhefte des RGZM Mainz. Mainz.
- Bureš, M. 1987:* Plochá kostrová pohřebiště doby laténské v Praze. *Archeologica Pragensia* 8, 5–126.
- Bureš, M. – Waldhauser, J. 2005:* Mladší doba železná – Keltové na území Prahy. In: Lutovský, M. – Smejtek, L. a kolektiv: *Pravěká Praha*. Praha, 716–776.
- Bursák, D. – Kacl, P.*, v tisku: The La Tène lowland agglomeration in Prague-Bubeneč in Perspective of Latest Research. In: Kysela, J. – Danielisová, A. – Militký, J. (eds.): *Stories that made the Iron Age. Studies in Iron Age Archaeology dedicated to Natalie Venclová*. Praha, v tisku.
- Castelin, K. 1978:* Keltische Münzen. Katalog der Sammlung im Schweizerischen Landesmuseum Zürich. Band I. Zürich.
- Dembski, G. 1998:* Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums. Band I. Wien.

6 Pro asi 30 ha rozsáhlý areál v Lovosicích počítá V. Salač s 240–1000 osobami (*Salač 1990*, 42, 43), v případě Prahy-Bubeneč a Dejvic bychom tedy mohli počítat při stejné rovnici s 320–1300 obyvateli.

7 Souhrnnou publikaci této lokality z pohledu archeologie i numismatiky připravují A. Danielisová, J. Kysela, T. Mangel a J. Militký.

- Dobiáš, J. 1926:* Nový nález zlatých „duhovok“ v Čechách. Numismatický časopis československý 2, 1–7.
- Filip, J. 1956:* Keltové ve střední Evropě. Praha.
- Forrer, R. 1908/1968:* Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande. Band 1. Graz.
- Hartmann, A. 1985:* Über Materialanalysen an Goldmünzen der keltischen Bojer. Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz 32, 660–674.
- Irlinger, W. 2007:* Die mittel- und spätlatènezeitliche Besiedlung in Südbayern – Ein Überblick anhand der Oppida und Großsiedlungen. In: Huber, A. – Prammer, J. (Hrsg.): Siedlungsdynamik und Gesellschaft. Beiträge des internationale Kolloquiums zur keltischen Besiedlungsgeschichte im bayerischen Donaauraum, Österreich und der Tschechischen Republik, 2. – 4. März im Gäubodenmuseum Straubing. Jahresbericht des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung. Sonderband 3. Straubing, 261–282.
- Jahn, M. 1931:* Die Kelten in Schlesien. Leipzig.
- Jansová, L. 1986:* Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band I. Praha.
- Kaindl, M. 2010:* Die jüngerlatènezeitliche Großsiedlung von Steinebach a. Wörthsee im Landkreis Starnberg. Bericht den Bayerischen Bodendenkmalpflege 51, 127–195.
- Kos, P. 1977:* Keltski novci Slovenije. Ljubljana.
- Kučerovská, T. 1994:* Poklad keltských mincí z českých zemí nalezený ve Sv. Vincenzu. Folia Numismatica 6–7 (1991–1992), 73–74.
- Militký, J. 2000:* Keltské mince ve sbírce Západočeského muzea v Plzni. Numismatické Listy 56, 73–79.
- 2012: Keltské mince ze sbírky Muzea hlavního města Prahy. Numismatické listy 67, 7–16.
- 2015: Oppidum Hradiště u Stradonic. Komentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby. Praha.
- v tisku: Keltische Münzen von Zentralsiedlung Žehuň in Mittelhöhen. Beiträge zum 7. Österreichischen Numismatikertag. Wien, v tisku.
- Militký, J. – Beneš, Z. 2017:* Keltské mince z předhradí hradiště Kolo u Týnce nad Labem (okr. Kolín). Numismatický sborník 30/2, 234–266.
- Nálezy I/1:* Radoměský, P. 1955: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. I. díl. Praha, 35–84.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1975:* Keltské zlaté mince z českých zemí ve střední Itálii. Památky archeologické 66, 383–416.
- 1998: Keltský poklad ze Starého Kolína. Praha.
- Petrusek, M. a kol. 1996:* Velký sociologický slovník. Praha.
- Salač, V. 1990:* Keltské výrobní a distribuční centrum v Lovosicích. Vlastivědný sborník Litoměřicko 26, 31–57.
- 2011: Oppida a urbanizační procesy ve střední Evropě. Archeologické rozhledy 63, 23–64.
- Salač, V. – Konopa, P. 1985:* Pozdně laténský objekt z Prahy 6 – Bubenče. Archaeologica Pragensia 6, 149–165.
- Tappert, C. 2007:* Die Eisenzeitliche Besiedlungsentwicklung im Stadtgebiet von Straubing (Niederbayern). In: Huber, A. – Prammer, J. (Hrsg.): Siedlungsdynamik und Gesellschaft. Beiträge des internationale Kolloquiums zur keltischen Besiedlungsgeschichte im bayerischen Donaauraum, Österreich und der Tschechischen Republik, 2.–4. März im Gäubodenmuseum Straubing. Jahresbericht des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung. Sonderband 3. Straubing, 173–205.
- Waldhauser, J. 2001:* Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.

Summary

Daniel Bursák – Jiří Militký, Notes to the Celtic 1/3-stater found in Prague 6-Bubeneč/ Dejvice.

Formerly, the Boian gold 1/3-stater was reported as having been found in Prague-Podbaba. The coin was discovered in a precisely unspecified place before 1908. It was a part of the collection owned by R. Forrer (1908/1968, 195, Fig. 367), and recently, it is preserved in the Römisch-germanischen Zentralmuseum in Mainz (inv. no. O.27573). The coin has been published several times.

Localization in Podbaba offers quite reasonable number of possibilities. This local name most often covers the northern parts of the cadastral areas of Prague-Dejvice and Prague-Bubeneč, plus the area around the mouth of the Šárecký Creek which flows into the Vltava River. Traditionally, this territory is very well known for its objects dating (not only) to the La Tène period (*Bureš – Waldhauser 2005*). There is a large settlement agglomeration documented in the mentioned area (*Bursák – Kacl*, in print). The complete image of the agglomeration is a bit obscured by some unexamined gaps and sometimes hardly described recent state of some individual parts. Nevertheless, it is possible to detect two significant centers visible as concentrations of finding places along the lower part of the Dejvický Creek, and then, in the area around the recent tram station called 'Nádraží Podbaba'. Both areas represent a relatively large number of objects found there, both of them have their own burial sites, and they are connected by archaeological sections closely along the Vltava River. Because of the grave finds, it is possible to date the settlement to the 4th and 3rd centuries BC. The following period is characterized by numerous objects found in the settlement area. The final phase of the La Tène settlement is – as it is in the case of the most locations (besides oppida) – very unclear here. There are no clearly datable finds for the La Tène component of the 1st century BC there.

The mentioned coin from Prague-Podbaba can be attributed very precisely – it is the Boian 1/3-stater of the mussel series, variety no. E/VI:01a (*Militký 2015*, 66, Tab. 4). This coin very likely originated – as documented by other archaeologically discovered pieces – on the Bohemian territory, most likely at the Stradonice oppidum, possibly at other oppida. The weight standard of the type E usually lies between 2.3 g and 2.2 g, and it represents the latest standard for the group of the 1/3-staters of the mussel series struck in Bohemia. These coins were produced in the Late Oppidum Period, between the LT D1b horizon and the beginning of the LT D2 horizon (*Militký 2015*, 54, Tab. 10). The specimen from Prague-Podbaba was tested for its metal content via the XRF method. The coins showed some 93% of gold (*Hartmann 1985*, 667, Tab. 3:3242). This result can be recently easily confronted with all analyzed coins of the same variety found at the Stradonice oppidum (Tab. 1:2–5) and with other specimens representing the 1/3-staters of the type E from the same location (Tab. 1:6–13).

The coin presented here represents recently the only piece found on the territory belonging to the cadastral of Prague-Bubeneč and Prague-Dejvice. The fact is even more stunning, when we take in mind the huge area covered by the studied settlement – the local settlement agglomeration can be roughly defined by a polygon of circa 40 hectares. Any possibility of finding the Celtic coins is significantly influenced by two factors: the original layer of topsoil (i.e. stratigraphic level of contemporary life and potential place where coins could be lost) must be preserved, and metal detectors should be massively used during archaeological excavations. Especially the second aspect seems to be as of the key character, and, it is clear, that even during modern excavations in the mentioned area, metal detectors were not used to a sufficient extent here. Relative rarity of appearance of coins on the mentioned territory need not reflect any different practice in their possession and use. In the close future, documentation of coins found during emergency excavations in this still attractive location from the investment and archaeological points of view remains highly important.

English summary by V. Novák

LATÉNSKE NÁLEZY Z BRATISLAVY – DEVÍNSKEJ KOBYLY

Marek BUDAJ – Radoslav ČAMBAL

Abstract – La Tène objects from Bratislava – Devínska Kobyla.

There are interesting La Tène objects from Bratislava – Devínska Kobyla presented in the article. Rich archaeological and numismatic material documents local settlement in two different horizons. The earlier one dates back to the Middle La Tène period LT C1/C2, plus to the transitive Late La Tène period LT D1 (125/120–80/70 BC). This horizon is represented by fragments of female bronze belts, clasps of the combined Middle La Tène construction and bronze circles with feeder-heads, plus coins – obols of the Roseldorf-Němčice II Bc type and small coins with horse image. The later horizon dating back to the Late La Tène period LT D2a–D2b (D2a: 80–70/64–63 BC; D2b: 44–43/20 BC–0) is represented by silver hexadrachms of the BLATEC type from Bratislava, drachms of the Simmering type and one Late La Tène Noric-Pannonian clasp with wings of the Almgren type no. 238a dating back to the LT D2b period (30/20 BC).

 South-west Slovakia, Bratislava, coins, clasps, belts, review of archaeological objects

Masív Devínskej Kobily (514 m. n. m.) patrí k najvyššej dominante Malých Karpát (obr. 1). Ide o strategickú polohu nad sútokom Dunaja a Moravy, chrániacu vstup do Devínskej brány (Porta Hungarica). Na náprotivnej strane Dunaja lemujú Devínsku bránu Hainburské vrchy s vrchom Braunsberg. Devínska Kobyla bola osídlená od neskorkej doby kamennej, v rámci ktorej na nej bolo vybudované opevnenie. Počas doby laténskej opäť narastá jej význam. Na mieste vojenskej stanice z čias socialistického Československa sa nachádza opevnenie, v prípade ktorého nie je vylúčené ani jeho datovanie do doby laténskej. Veľký význam dosiahla Devínska Kobyla vďaka svojej strategickej polohe predovšetkým v dobe rímskej. Svedčia o tom početné nálezy mincí a spôn (Bazovský 2011, 481–490). K nálezom, datovaným do doby laténskej patria spony, časti ženských bronzových reťazových opaskov, opasková zoomorfna zápona v tvare konskej hlavy a predovšetkým numizmatický materiál. Na základe vyhodnotenia patrí časť nálezového fondu do záveru strednej doby laténskej stupňa LT C1/C2 a do neskorkej doby laténskej stupňov LT D1 a D2.

Obr. 1. Lokality s laténskym osídlením v priestore Bratislavskej brány: Bratislava-Staré Mesto – oppidum (1), Devín – hradný kopec (2), Devínska Kobyla (3), Braunsberg (4).

Mince

A) Ojedinelé nálezy

MORAVA / DOLNÉ RAKÚSKO, Bójovia

AR obol, typ **Roseldorf / Němčice II**, var. Kolníková (2012b) Bc.

Av.: hladký

Rv.: kôň vľavo, nad ním tyčka, pod ním puklička

Lit.: *Kolníková 2006*, obr. 12, č. 14; *Kolníková 2012b*, č. 767.

A1. 0,66 g; 9,3/9,4 mm (obr. 2:A1)

JUHOZÁPADNÉ SLOVENSKO (?) / Bratislava (?)

AR obol (drobná strieborná minca s koníkom), typ **Devínská Kobyla I**

Av. útvar v tvare hlavy, ktorá je zakončená lúčmi/vlasmi

Rv.: hlava a poprsie koňa sú zvýraznené, roztvorený veľký pysk, v ktorom je puklička, naznačujúca oko, predné nohy sú v tvare dvoch pukličiek, jedna je pod koňom

Lit.: *nepubl.*

A2. 0,44 g; 9,8 x 9 mm; hrúbka 0,12 mm (obr. 2:A2)

–, AR obol (drobná strieborná minca s koníkom), typ **Devínská Kobyla II**

Av.: útvar v tvare trianguľa (?)

Rv.: telo koňa je naznačené dvoma pukličkami, výrazná hlava s dvoma ušami, oko je v tvare pukličky, hriva je naznačená tromi guľičkami

Lit.: *nepubl.*

A3. 0,45 g; 9,8/10,2 mm; hrúbka 0,12 mm (obr. 2:A3)

–, Av.: ako č. A3.

Rv.: ako č. A3.

Lit.: *nepubl.*

A4. 0,36 g; 8,1/8,9 mm; hrúbka 0,35 mm (obr. 2:A4)

JUHOZÁPADNÉ SLOVENSKO, Bójovia (po 70–cca 40 pred Kristom)

mincovňa: *Bratislava (?)*, AR hexadrachma – **NONNOS**

Av.: ženská hlava s diadémom doľava, pod krkom je tordovaná línia, po obvode je perlovec s polkruhmi dovnútra

Rv.: jazdec na koni drží meč v pravej ruke, v ľavej ruke má uzdu, v exergu je medzi dvoma líniami nápis NONNOS, po obvode je línia s polkruhmi dovnútra

Lit.: *Göbl 1994*, č. XIV/1A-8.

A5. 17 g; 25,51/29,45 mm (obr. 2:A5).

Poznámka: Minca nepochádza priamo z Devínskej Kobyly, ale našla sa JV od nej v lese smerom na Karlovu Ves.

Obr. 2. Jednotlivo najdené mince. (č. A1–4 – 1:1,5; č. A5 – 1:1)

B) Hromadný nález mincí

JUHOZÁPADNÉ SLOVENSKO, Bójovia (po 70–cca 40 pred Kristom)

AR drachma, typ **Simmering**

Av.: dve línie listov vavrínovej ratolesti, ktoré sú lemované sprava aj zľava líniou vajcovca, po ľavej strane je perlovec

Rv.: cváľajúci kôň doľava s dlhým telom, nad ním je útvar vo forme kola

Lit. *Paulsen 1933*, č. 939.

B1. 2,01 g; 12,9/13,5 mm (obr. 3:B1)

–, Av.: neznámy motív v tvare písmena Y, napravo náznaky 2–3 krúžkov

Rv.: ako č. 1, ale pod koňom sú dve priveskyzakončené gulôčkami

Lit. *Paulsen 1933*, č. 941 var., rv. ako č. 958.

B2. 2,14 g; 12,4/12,6 mm (obr. 3:B2)

–, Av.: neznámy motív v tvare písmena Y, napravo náznaky 2 krúžkov, naľavo zvyšky listov (?)

Rv.: ako č. 1., ale hriva je naznačená tromi pukličkami, pod koňom je ďalšia

Lit. *Paulsen 1933*, č. 947 var., rv. ako č. 950.

B3. 2,43 g; 12,6/12,8 mm (obr. 3:B3).

Obr. 3. Hromadný nález mincí č. B1–3. (1:1,5)

C) Hromadný nález mincí

JUHOZÁPADNÉ SLOVENSKO, Bójovia (po 70–cca 40 pred Kristom)

mincovňa: *Bratislava* (?), AR hexadrachma – **BIATEC**.

Av.: mužská a ženská hlava doprava, obvod lemovaný líniou

Rv.: jazdec na koni drží v pravej ruke uzdu, zvyšok obrazu je nečitateľný, v exergu je v medzi dvoma líniami nápis [BIA]TEC

Lit.: *Göbl 1994*, č. II/1 (1–2).

C1. 16,82 g; 24,6/24,7 mm (obr. 4:C1)

AR hexadrachma – **BVSSVMARVS**

Av.: hlava doľava s diadémom a komplikovaným účesom

Rv.: okrídlený lev – grif doprava, časť obvodu je lemovaná polkruhmi, v exergu je nápis BVSSVM, kým zvyšok ARVS pokračuje voľne pred grifom

Lit.: *Göbl 1994*, č. III/1 (24).

C2. 17 g; 25,3/24,9 mm (obr. 4:C2)

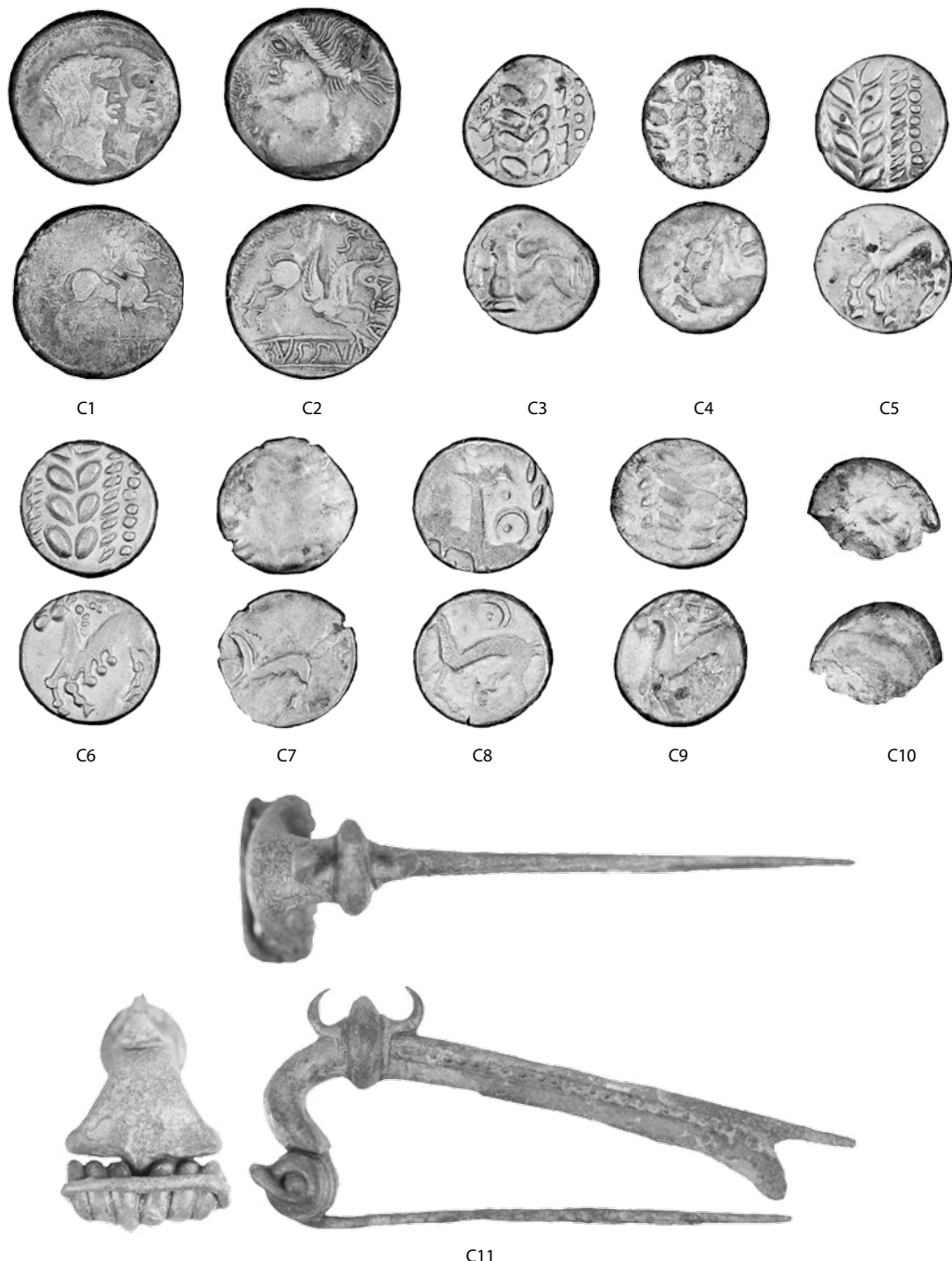
AR drachma typu **Simmering**

Av.: dve línie listov vavrínovej ratolesti, ktoré sú lemované zľava líniou vajcovca, po ľavej strane je vajcovec a perlovec

Rv.: cválajúci kôň zľava, nad ním je malý vták.

Lit.: *Paulsen 1933*, č. 862–865; *Göbl 1994*, tab. 8, č. 25; *Dembski 1998*, č. 712–714.

C3. 1,75 g; 13,2/12,2 mm (obr. 4:C3)

Obr. 4. Hromadný nález mincí (č. C1–10) a bronzovej noricko-panónskej spony s krídelkami (č. 11) typu Almgren (1923) 238a (č. C1–2, 11 – 1:1; č. C3–10 – 1:1,5).

–, Av.: dve línie listov vavrínovej ratolesti, po pravej strane je perlovec
Rv.: ako č. 3, ale obraz je vyrazený excentricky
Lit.: *Paulsen 1933*, č. 851; *Göbl 1994*, tab. 8, č. 25; *Dembski 1998*, č. 717.
C4. 1,41 g; 12,2/12,8 mm (obr. 4:C4)

–, Av.: dve línie listov vavrínovej ratolesti, sprava je línia perlovca a vajcovca
Rv.: cváľajúci kôň doľava s dlhým telom a zvýraznenými kopytami a kolenami pukličkami, pod koňom sú dve privesky zakončené gulôčkami
Lit.: *Paulsen 1933*, č. 899; *Dembski 1998*, č. 708 (?).
C5. 1,58 g; 12,6/13,4 mm (obr. 4:C5)

–, Av.: zľava je viditeľný vajcovec a dve línie listov z vavrínovej ratolesti, po pravej strane je línia vajcovca a perlovca
Rv.: cváľajúci kôň doľava s dlhým telom, kôň má dlhé predné a zadné nohy, na ktorých sú zvýraznené kolena a kopytá pukličkami, nad koňom sú zvyšky útvaru vo forme kvetu, pod koňom sú tri privesky zakončené gulôčkami, hriva je naznačená štyrmi gulôčkami
Lit.: *Paulsen 1933*, č. 886–890; *Göbl 1994*, Taf. 8:30.
C6. 1,69 g; 13,0/13,1 mm (obr. 4:C6)

–, Av.: bližšie nečitateľný
Rv.: excentricky vyrazený cváľajúci kôň bez hlavy, s naznačenými nohami
Lit.: *Paulsen 1933*, č. 880 var.
C7. 1,56 g; 12,9/13,4 mm (obr. 4:C7)

–, Av.: Excentricky vyrazený obraz v tvare nedorazeného písmena Y, po pravej strane je koleso, pod ním bodka, na ľavo od neho sú tri listy
Rv.: cváľajúci kôň s dlhým trupom, nad ním je koleso s bodkou v strede
Lit.: *Paulsen 1933*, č. 947 var.
C8. 1,60 g; 12,8/13,2 mm (obr. 4:C8)

–, Av.: dve línie listov vavrínovej ratolesti, ktoré sú lemované zľava a sprava líniou vajcovca, po pravej strane sú zvyšky perlovca
Rv.: Cváľajúci kôň zľava, nad ním je predmet pripomínajúce koleso rozdelené na štyri časti. Kôň má tri privesky pod bruchom
Lit.: *Paulsen 1933*, č. 918, 922.
C9. 1,70 g; 12,5/13,3 mm (obr. 4:C9)

AR drachma typu **Simmering** – bližšie neurčený zlomok
C10. 0,70 g; 12,5/9,6 mm (obr. 4:C10)

Komentár

Z Devínskej Kobyly pochádza niekoľko nálezov keltských mincí. Dajú sa rozdeliť do dvoch horizontov. K staršiemu, ktorý je datovaný do LT C2 patrí predovšetkým nález striebornej mince typu Roseldorf / Nĕmčice II. Ide o obol var. Kolníková (2012b) Bc (č. A1) s hladkým averzom a koníkom na reverze (Kolníková 2012b, 181, Abb. 51:767). Mince typu Roseldorf / Nĕmčice II sa koncentrujú najmä v oblasti Moravy, juhozápadného Slovenska a priľahlej časti Dolného Rakúska (súhrnne: Kolníková 2006, 28–41). Je zaujímavé, že sa mince var. Bc objavujú len sporadicky a patria skôr k vzácnjším razbám. Dosiaľ ich evidujeme len z piatich lokalít. Dva exempláre pochádzajú priamo z Nĕmčíc, po jednom sú zo Smoleníc (okr. Trnava), z Plaveckého Podhradia (okr. Malacky), zo Zohora a posledný pochádza z Roseldorfu (Kolníková 2006, 37, tab. 9; Fröhlich 2012, 66–67, tab. 5; Elschek – Kolníková 2014, 358). K tejto fáze osídlenia patria aj nálezy troch drobných mincí s koníkom. Ide o lokálne dosiaľ nepublikované razby, ktoré neboli zaznamenané v žiadnej literatúre (č. A2–4). Podobné lokálne razby sa objavujú napr. na Pohanskej v Plaveckom Podhradí. V komparácii s ďalším archeologickým

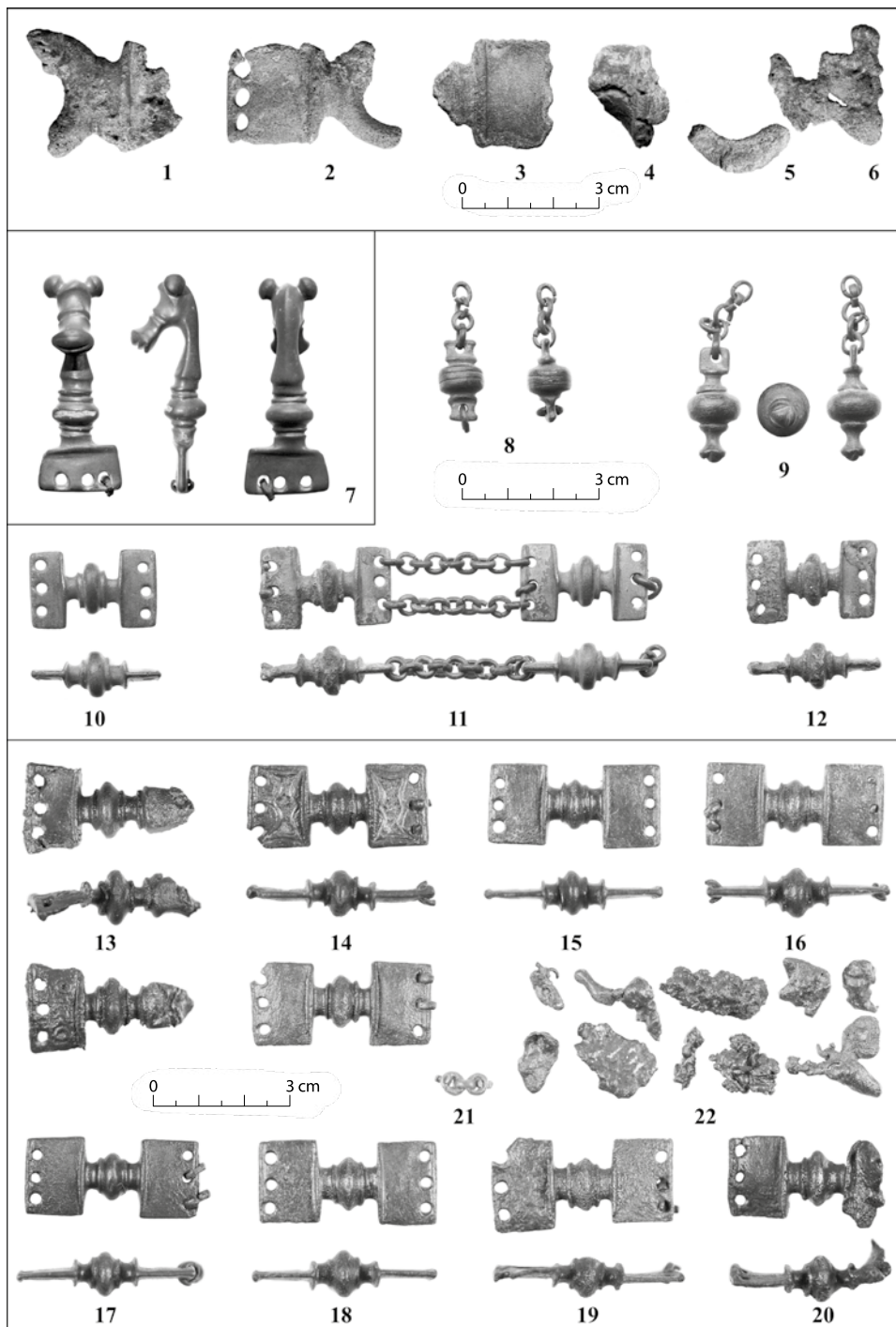
materiálom môžeme jednoznačne skonštatovať, že ich datovanie spadá do stupňa LT C2 resp. razené boli najneskôr v staršej fáze stupňa LT D1 (*Čambal 2014*, 1–4).

Do mladšieho horizontu, vymedzeného stupňom LT D2 patria dva hromadné nálezy mincí a jeden ojedinelý nález hexadrachmy bratislavského typu s nápisom NONNOS (č. A5). V prvom prípade ide o tri drachmy typu Simmering (č. B1–3). Mimoriadne zaujímavý je druhý nález, ktorý pozostáva z dvoch hexadrachmiem bratislavského typu s nápisom BIATEC (č. C1), BVSSVMARVS (č. C2) a 8 kusov drachmiem simerinského typu (č. C3–10). Mince sa totiž našli spolu s bronzovou noricko-panónskou sponou typu Almgren (1923) 238a (obr. 4:C11), ktorá je datovaná do poslednej tretiny 1. storočia pred Kristom. Simmeringy z oboch pokladov tvoria značnú typologickú variabilitu, čo opäť poukazuje na to, že sa museli raziť vo veľkých množstvách. Aj v uvedených nálezoch sa objavujú typy, ktoré patria k bežnejším razbám. Ide napríklad o exempláre s vtáčikom na chrbte koňa (č. C3) alebo so symbolikou slnka nad koňom (č. C6). Je zaujímavé, že všetky drachmy z tohto nálezu mali nízke hmotnosti, čo môže poukazovať na to, že sa razili v mladších obdobiach LT D2. V tomto čase sa mohli produkovať zľahčené exempláre. Z tetradrachmiem objavených na Devínskej Kobyle patria typy s nápisom BIATEC (č. C1) a NONNOS (č. A5) medzi najčastejšie. Tie pochádzajú nielen z veľkým nálezom objavených na území Bratislavy a juhozápadného Slovenska, ale sú známe aj z archeologických lokalít. Oveľa vzácnejšie sú exempláre s nápisom BVSSVMARVS (č. C2), ktoré sa objavujú v nálezoch oveľa zriedkavejšie. Dosiaľ poznáme šesť týchto mincí, ktoré pochádzajú výlučne z pokladov. Tieto mince sa takmer vôbec neobjavujú ako ojedinelé nálezy a dosiaľ sa nenašli ani počas archeologických výskumov. Jeden exemplár takejto mince sa našiel v známom poklade z Bratislavy ukrytom v roku 1930, z ktorého sa zachovalo 37 hexadrachmiem (*Ondrouch 1958*, 99–100, tab. 4; *Kolníková 2012a*, 215). Len v jedinom kuse bola prítomná aj v najväčšom poklade hexadrachmiem pozostávajúcom z 270 exemplárov, ktorý bol objavený na Žilinskej ulici v Bratislave v roku 1942 (*Ondrouch 1958*, 100, tab. 6; *Kolníková 2012a*, 215). Dva kusy pochádzajú z dvoch rôznych nálezov z Pezinka (*Ondrouch 1958*, 105, tab. 26; *Čambal – Budaj 2009*, 197–214). Ich doteraz najväčší počet bol v poklade z Deutsch-Jahrndorf, kde boli celkovo z 47 zaevidovaných mincí len dve hexadrachmy tohoto typu (*Ondrouch 1958*, 103–104, tab. 22). Aj z uvedeného prehľadu vyplýva, že hexadrachmy s nápisom BVSSVMARVS patria medzi vzácne mince, ktoré sa objavujú výlučne v pokladoch. V nedávnej minulosti boli publikované ďalšie dva dôležité nálezy mincí hexadrachmiem s chronologicky citlivým materiálom. Ide o depot z Bratislavy-Rače, kde sa našli hexadrachmy typu Biatec spolu so sponou Jezerine IIb (*Čambal – Budaj 2009*, 197–214). Ďalší nález hexadrachmiem bol nájdený spolu s noricko-panónskym opaskom typu Garbsch (1965) B7g s opaskovou záponou typu Garbsch (1965) G1b. Našiel sa v Malých Karpatoch pri Pezinku (*Čambal – Budaj 2009*, 197–214).

Bronzové ženské reťazové opasky

Z Devínskej Kobyle pochádzajú súčasti zo štyroch roznych typov bronzových reťazových opaskov a jedna zoomorfna zápona v tvare konskej hlavičky (obr. 5:7). Typy týchto zápon sa objavujú na plochých pohrebiskách v ženských hrobch strednej doby laténskej. Na opaskoch sa používali zoomorfne zápony už v stupni LT B2/LT C1 aj na typoch opaskov so spojovacími doštičkami v podobe liateho krúžku s plochými platničkami s otvormi na retiazky zo stupňa LT C1 (*Čižmár 1975*, 431, obr. 9:4; *Lauermann 1989*, 57–66, Abb. 2, 3). Ide o ohňom deformované segmenty opaska. Nami prezentovaný exemplár patrí medzi mladšie varianty, rozšírené v stredodunajskom priestore. Ide o záponu z retiazkového opaska, ktorý je zložený z liatych segmentov so stredovou centrálnou profilovanou vydutinou kruhového prierezu a dvoma obdĺžnikovými platničkami na bokoch, v ktorých sú vyvŕtané dva až tri otvory. Ide o opasky tzv. maďarského typu (*Stanczik – Vaday 1971*, 7–27, Abb. 1–3, 6). Fragments tohto typu opaska sa objavujú aj na nami pertraktovanej lokalite (obr. 5:1–6). Z Devínskej Kobyle pochádzajú dva exempláre tohto typu opaskov vo fragmentoch. V prvom prípade ide o jednoduchší variant bez výzdoby, spájaný retiazkami (obr. 5:10–12) a s prívieskami (obr. 5:8–9). Druhý opasok je zložený z 8 jednotlivých článkov (obr. 5:13–20), z ktorých dva sú zdobené na spojovacích doštičkách (obr. 5:13 – vkolokovaná výzdoba; obr. 5:14 – emailová výzdoba na spojovacích plôškach). Patria k nemu aj bronzové zliatky (obr. 5:22) a fragment spojovacej retiazky (obr. 5:21). Prostredníctvom otvorov a troch radov krátkych retiazok boli jednotlivé segmenty prepojené do celku.

Variant opaska so spojovacími doštičkami a krúžkom v strede (obr. 5:1–6) je datovaný do strednej doby laténskej stupňa LTC1 (*Čižmár – Kolníková – Noeske 2008*, 661), presnejšie je typický pre stupeň LTC1b (*Bujna 2011*, 143, obr. 62). Mladšie varianty zastúpené zoomorfnou opaskovou záponou (obr. 5:7) a dvoma exemplármi fragmentov opaskov (obr. 5:8–12; 13–22) sa na laténskych pohrebiskách už nevyskytujú. Tieto typy opaskov môžeme spoľahlivo datovať najskôr do stupňa LTC2 (*Čižmár – Kolníková – Noeske 2008*, 661; *Bujna 2011*, 144, obr. 62).

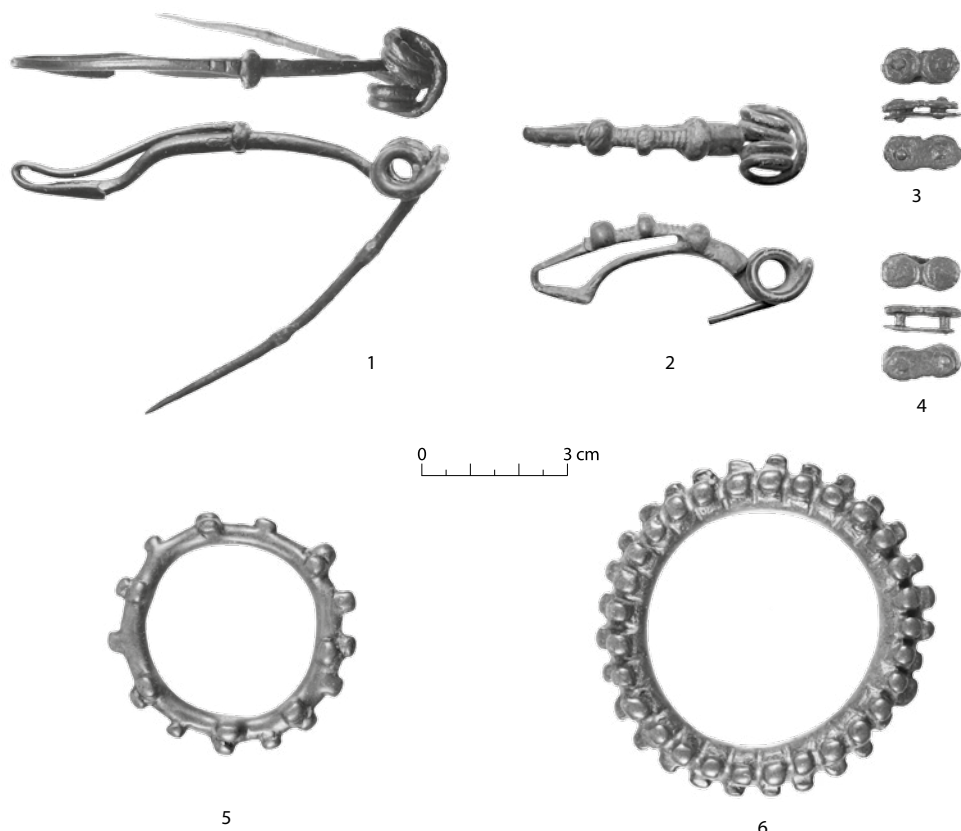

Obr. 5. Bratislava – Devínska Kobyla. Garnitúry ženských bronzových opaskov (1–6, 8–12, 13–22) a zoomorfná opasková zápoba v tvare konskej hlavičky (7).

Podľa K. Pietu ide o vnútrokarpatské typy, ktoré sa vyskytujú predovšetkým v stredodunajskom priestore (západné Slovensko, Morava, Dolné Rakúsko a severozápadné Maďarsko) a v oblasti Púchovskej kultúry severného Slovenska. Patria na záver vývoja celokovových opaskov doby laténskej, rámcovo datovaných do stupňov LT C2–LT D1 (Pietu 1982, 47; 2000, 142). Nálezy týchto segmentov opaskov sú známe zo širšieho okolia Bratislavy, juhozápadného Slovenska a Dolného Rakúska (Čambal 2011, 107–108).

Spony

Z Devínskej Kobyly pochádzajú nálezy železných ako aj bronzových spôn. Starší horizont je zastúpený železnou sponou spojenej konštrukcie (obr. 6:1). Rozšírenie spôn stredolaténskej konštrukcie z hľadiska chronológie je teda možné začleniť do obdobia stupňa LT C2 až do staršej fázy neskorolaténskeho stupňa LT D1 (Pietu – Zachar 1993, 170; Čížmář 1993, 92–93), do ktorej môžeme zaradiť aj sponu stredolaténskej spojenej konštrukcie z Devínskej Kobyly. Druhou sponou je liata bronzová spona s trojicou vývalkov na pätke a lučíku spony (obr. 6:2). Podľa M. Karwowského ide o neskorolaténsku sponu typu Velem datovanú predovšetkým do LT D1 (na lokalitách Velem, Oberleiserberg), avšak nie je vylúčený jej výskyt aj v závere LT C2 (Němčice, Roseldorf; Karwowski, v tlači).¹ Obe spony majú štvornásbné vinutie a vonkajšiu tetivu. Spona je datovaná do stupňa LT D1. Posledným exemplárom spony z lokality je bronzová noricko-panónska spona s krídelkami typu Almgren (1923) č. 238a (obr. 6:11). Bola nájdená spolu s dvoma hexadrachmami bratislavského typu a 8 kusmi drachiem simerinského typu. Noricko-panónske spony s krídelkami typu Almgren (1923) č. 238 pochádzajú z nami spracovávanej oblasti z niekoľkých lokalít. Jeden starší nález pochádza z bratislavského Starého mesta, z Klariskej ulice, jeden kus pochádza zo zberu v katastri obce Ivanka pri Dunaji (Bazovský, v tlači).

Obr. 6. Bratislava – Devínska Kobyla. Železná spona spojenej konštrukcie (1), bronzová liata spona typu Velem (2), bronzové súčasti opaska v podobe párov nitov (3, 4), bronzové kruhy s náliatkami (5, 6).

1 Za informácie k sponám typu Velem autori ďakujú Maciejovi Karwowskému.

Najviac exemplárov spôn Almgren (1923) č. 238, zachovaných vo fragmentoch bez dochovanej pätky a vintútia, pochádza zo zberov v Bratislave – Rusovciach (Bazovský – Čambal 2012, obr. 300:1–3; Čambal, v tlači). Jeden exemplár sa našiel na Devíne (Pieta – Plachá 1999, Abb. 13:2). Všetky exempláre z Rusoviec a Ivanky pri Dunaji okrem Devínskeho patria s najväčšou pravdepodobnosťou k variantu Almgren (1923) č. 238a, ktorý sa vyznačuje absenciou tzv. tetivového zachycovača a vzhľadom na fragmentárnosť je problematické určiť ich pôvodnú dĺžku (Garbsch 1965, 49; Demetz 1999, 43). Pri ich typovom určovaní je dôležitých niekoľko faktorov, ak sú napríklad veľkosť, prítomnosť tetivového zachycovača, tvar nôžky zachycovača a podobne. V prípade spôn typu Almgren (1923) č. 238a sa dĺžka spôn pohybuje v rozmedzí 4–8 cm, výnimočne do 12 cm (Garbsch 1965, 49–50). Spony typu Almgren (1923) č. 238a môžeme datovať do tretieho a druhého desaťročia 1. stor. pred Kristom, resp. snáď aj o niečo skôr (Demetz 1999, 46). Vývoj noricko-panónskych spôn pokračuje ďalej v dobe rímskej (Bazovský, v tlači).

Krúžky s náliatkami

Z lokality pochádzajú dva bronzové krúžky s náliatkami (obr. 6:5–6). Ide o typický výrobok pre východné oblasti laténskej kultúry. Objavujú sa predovšetkým na Morave, Slovensku a v Sedmohradsku (Bazovský 2014, 617). Keďže sa oba našli spolu s opaskom mladšieho vnútrokarpatského typu (obr. 5:13–22), predpokladáme ich datovanie do stupňa LT C2, resp. LT D1. Vývoj krúžkov s náliatkami pokračuje aj ďalej v dobe rímskej (Dębiec – Karwowski 2014, 667–680; Dębiec – Karwowski 2016, 115–146).

Záver

Osídlenie Devinskej Kobyly v dobe laténskej je nateraz možné stanoviť do dvoch horizontov. Prvým, starším je obdobie strednej doby laténskej LT C2 a jej prechodu do neskorkej doby laténskej v staršej fáze LT D1 (125/120–80/70 pred Kristom). Patria sem predovšetkým nálezy fragmentov bronzových ženských opaskov, spony spojené stredolaténskej konštrukcie a bronzové kruhy s náliatkami. Do tohto horizontu patria aj mince – obol Roseldorf-Němčice II. typu Bc ako aj nálezy drobných razieb mincí s koníkom. V ich prípade ide o lokálne razby a s ich razbu predpokladáme najneskôr v staršej fáze stupňa LT D1, dokladajúce osídlenie v strednej dobe laténskej LT C1 a predovšetkým v závere strednej a začiatkom neskorkej doby laténskej LT C2–LT D1. Ide skôr o stratové nálezy. Všetky typy častí opaskov z lokality boli sekundárne poškodené ohňom, čo by teoreticky mohlo potvrdzovať nepotvrdené informácie o výskyte hrobov v tejto lokalite.

Mladším horizontom nálezov je obdobie neskorkej doby laténskej stupňa LT D2a–D2b (D2a: 80–70/64–63; D2b: 44–43/20–0 pred Kristom). Ide o nálezy časovo súbežné s nálezmi z bratislavského oppida. Predovšetkým sem patria nálezy strieborných hexadrachiem bratislavského typu BIATEC, nálezy drachiem typu Simmering ako aj neskorolaténska noricko-panónska spona s krídelkami typu Almgren 238a, datovaná do obdobia rokov 30/20 pred Kristom (LT D2b). Keďže ide o sporadické nálezy, roztratené na rôznych miestach vrchu Devinskej Kobyly, resp. solitérne ojedinelé nálezy, nie je nateraz možné určenie sídliskovej štruktúry na lokalite.

Literatúra

Almgren, O. 1923: Studien über Nordeuropäischen Fibelformen. Leipzig.

Bazovský, I. 2011: Rímske a germánske aktivity v okolí rímskej stanice na devíne. In: Droberjar, E. (ed.): Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mez Labem a Dunajem. Studia archaeologica Suebica I. Olomouc, 481–490.

– 2014: Bronzové predmety z Križovian nad Dudváhom (okr. Trnava). In: Čížmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G.: Moravské křižovatky. Střední Podunají nmezi pravěkem a historií. Brno, 615–620.

– v tlači: K otázke výskytu noricko-panónskych spôn s krídelkami severne od stredného toku Dunaja. In: Droberjar, E. (red.): Archeologie Barbarů 2012 – Rímské a germánské spony ve střední Evropě (v tlači).

Bazovský, I. – Čambal, R. 2012: Širšie zázemie bratislavského oppida. In: Štefanovičová, T. – Šedivý, J. (eds.): Dejiny Bratislavy I. Brezalauspurc – na križovatke kultúr. Bratislava, 185–189.

Bujna, J. 2011: Opasky ženského odevu z doby laténskej. Nitra 2011.

Čambal, R. 2011: Sídliskové objekty zo strednej a neskorkej doby laténskej v Slovenskom Grobe. Zborník Slovenského národného múzea 105 / Archeológia 21, 83–114.

- 2014: Keltská minca z Plaveckého Podhradia-Pohanskej. Denarius 4, 1–4.
- v tlači: Spony z neskorej doby laténskej z územia juhozápadného Slovenska s dôrazom na zázemie bratislavského oppida. In: Droberjar, E. (red.); *Archeologie Barbarů 2012 – Římské a germánské spony ve střední Evropě*. (v tlači).
- Čambal, R. – Budaj, M. 2009: Keltské tetradrachmy z Pezinka a Bratislavy – Rače. *Zborník Slovenského národného múzea 103 – Archeológia 19*, 197–214.
- Čižmář, M. 1975: Relativní chronologie keltských pohřebišť na Moravě. *Památky archeologické 66/2*, 417–437.
- 1993: Zur Chronologie der Püchover – Kultur in Mähren. *Památky archeologické 84*, 86–96.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, Ch. 2008: Nēmčice-Viceměřice – ein neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren. *Germania 86*, 655–700.
- Dębiec, M. – Karwowski, M. 2014: Celtic Knotenringe from Staré Hradisko. In: J. Čižmářová/N.Venclová/G. Březinová (ed.): *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno 2014, 667–680.
- Dębiec, M. – Karwowski, M. 2016: A Typological Study of the La Tène Knotenringe in the Territory of the Boii. In: M. Karwowski/P. C. Ramsel (Eds.): *Boii – Taurisci. Proceeding of the Internatiional Seminar. Oberleis-Klement, June 14th–15th 2012. Mitteilungen der Praehistorischen Kommission, Band 85*, Wien 2016, 115–146.
- Dembski, G. 1998: Münzen der Kelten. *Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums*. Wien.
- Demetz, S. 1999: Fibeln der Spätlatène- und frühen römischen Kaiserzeit in den Alpenländern. *Raden/Westf. 1999*.
- Elschek, K. – Kolníková, E. 2014: Beitrag zur Datierung der latènezeitlichen Zentralsiedlung von Zohor in der Westslowakei. Kleinfunde, keltische und frühromische Münzen. Príspevok k datovaniu laténskeho centrálného sídliska v Zohore na západnom Slovensku: drobné nálezy, keltské a včasnorímske mince. In: Čižmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G.: *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 353–375.
- Fröhlich, J. 2012: Keltské mince z opida Pohanská v Plaveckom Podhradí v systéme „peňažnej dohody“ stredoeurópskych Keltov v najmladšej dobe laténskej. *Numismatický sborník 26*, 59–80.
- Garbsch, J. 1965: Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert. München.
- Göbl, R. 1994: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachargebiete. Wien.
- Karwowski, M., v tlači: Wschodnioceltyckie brązowe fibule o konstrukcji „pseudo-środkowolateńskiej”. In: E. Droberjar (red.); *Archeologie Barbarů 2012 – Římské a germánské spony ve střední Evropě*. (v tlači).
- Kolníková, E. 2006: Význam mincí z moravského laténskeho centra Nēmčice nad Hanou pre keltskú nuámizmatiku. *Numismatický sborník 21*, 3–56.
- 2012a: Mince – svedectvo prosperity Keltov. In: Štefanovičová, T. – Šedivý, J. (Eds.): *Dejiny Bratislavy I. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc – na křižovatke kultúr*. Bratislava 2012, 205–215.
- 2012b: Nēmčice ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. *Kommentierter Fundkatalog. Münzen*. Brno.
- Lauermann, E. 1989: Eine Latènezeitliche Gürtelkette aus Oberrohrbach, Gem. Leobendorf, VB. Koreuburg, Niederösterreich. *Arch. Austriaca 73*, 1989, 57–66.
- Ondrouch, V. 1958: Keltské mince typu Biatec z Bratislavy. Bratislava.
- Paulsen, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.
- Pieta, K. 1982: Die Püchov-Kultur. Nitra.
- 2000: Latènezeitlicher Burgwall und Opferplatz (?) in Trenčianske Bohuslavice. In: Bouzek, J. – Friesinger, H. – Pieta, K. – Komoróczy, B. (Hrsg.): *Gentes, Reges und Rom. Auseinandersetzung – Anerkennung – Anpassung*. Brno, 129–153.
- Pieta, K. – Plachá, V. 1999: Die ersten Römer im nördlichen Mitteldonauraum im Lichte der neuen Grabungen in Devin. In: Fischer, T. – Precht, G. – Tejral, J. (Hrsg.): *Germanen beiderseits des spätantiken Limes*. Köln – Brno, 179–205.
- Pieta, K. – Zachar, L. 1993: Neskorolátenske oppidum v historickom jadre mesta. In: Štefanovičová, T. a kol.: *Najstaršie dejiny Bratislavy*. Bratislava, 148–209.
- Stanczik, J. – Vaday, A. 1971: Keltische Bronzegürtel vom „ungarischen“ Typ im Karpatenbecken. *Folia Archaeologica 22*, 7–27.

Summary

Marek Budaj – Radoslav Čambal, La Tène objects from Bratislava – Devínska Kobyla.

The massif of Devínska Kobyla situated at the eastern foot of the Malé Karpaty Mountains has been regarded as a strategic location since antiquity. It was intensively frequented in the La Tène period which is well documented on rich archaeological and numismatic material. The local settlement is represented in two different horizons. The earlier one dates back to the Middle La Tène period LT C1/C2, plus to the transitive Late La Tène period LT D1 (125/120–80/70 BC). This horizon is represented by fragments of female bronze belts (Fig. 2), clasps of the combined Middle La Tène construction and bronze circles with feeder-heads, plus coins – oboli of the Roseldorf-Němčice II Bc type and three small coins with horse image (Figs. 2:A1–4). The later horizon dating back to the Late La Tène period LT D2a-D2b (D2a: 80–70/64–63 BC; D2b: 44–43/20 BC–0) is represented by one silver hexadrachm of the Bratislava type with inscription NONNOS (Fig. 2:A5) and two group coin-finds. The first group find consisted of three drachms of the Simmering type found together (Figs. 3:B1–3). The second group find was much more interesting because there were two hexadrachms of the Bratislava type with inscriptions BIATEC and BVSSVMARVS, plus eight drachms of the Simmering type. The hexadrachm inscribed BVSSVMARVS is regarded as very rare, only six specimens are known in five hoards. The mentioned group find is also extraordinary because of appearance of one Late La Tène Noric-Pannonian clasp with wings of the Almgren type no. 238a dating back to the LT D2b period (30/20 BC) together with the coins.

English summary by V. Novák

ĎALŠIE NÁLEZY DROBNÝCH ZLATÝCH MINCÍ Z PROSTREDIA PÚCHOVSKEJ KULTÚRY

Marek BUDAJ

Abstract – More finds of small gold coins connected with the Púchov Culture.

Two interesting gold Celtic coins were registered some years ago. They come from two important Celtic hill-forts. They represent poorly known pieces dating back to the 1st century BC typical for the area settled by people of the Púchov Culture located particularly in north Slovakia. Possibly, they could be regarded as fractions of the so-called blade-shaped staters struck there at that time.

 Gold Celtic coin, Púchov Culture, La Tène hill-fort.

Pred niekoľkými rokmi sa podarilo zdokumentovať dve zaujímavé zlaté mince, ktoré boli doteraz málo známe v odbornej literatúre. Tie pochádzajú z dvoch rôznych lokalít, ktoré sú pomerne známe aj z archeologických výskumov a spadajú do sféry tzv. púchovskej kultúry. Obe mince sú nielen dôležitým dokladom pre pochopenie archeologicko-historickej situácie v tomto regióne, ale sú výnimočné aj z numizmatického hľadiska. Ich význam spočíva v tom, že prinášajú nové poznatky o používaní mincí v tomto regióne v 1. storočí pred Kristom.¹

Katalóg mincí

Považská Bystrica (okr. Považská Bystrica)

Minca bola objavená pred rokom 2011 v areáli hradiska púchovskej kultúry Malý Manín (obr. 2).

Kotíni, AV drobná minca

Av.: nečitateľný, s náznakom neidentifikovateľného obrazu

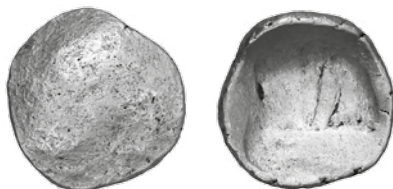
Rv.: silne miskovitý tvar, v ktorom sa nachádzajú zvyšky lúča (?) v tvare písmena V

l. 0,59 g; 9,4/8,9 mm (obr. 1:1).

XRF.: av. – Au 39,12%; Ag 59,55%; Cu 1,33%, rv. – Au 40,27%; Ag 58,18%; Cu 1,55%

Nimnica (okr. Púchov)

Minca bola objavená pred rokom 2011 v areáli hradiska púchovskej kultúry (obr. 3).

¹ Za cenné pripomienky a rady pri príprave článku ďakujem J. Militkému.

Kotíni, AV drobná minca

Av.: nečitateľný

Rv.: silne miskovitý tvar, v ktorej sa nachádzajú zvyšky lúča (?) v tvare písmena V

2. 0,58 g; 8,7/9,1 mm (obr. 1:2).

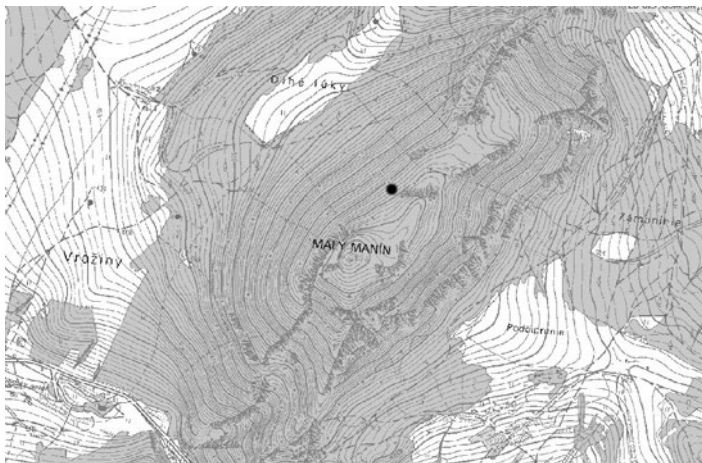
Zhodnotenie

Oba skúmané exempláre patria do zaujímavej skupiny zlatých mincí, ktorých existencia bola v odbornej literatúre zaznamenaná len prednedávnom (*Ručka 2012*, 55–61). V rámci doteraz načrtnutých výsledkov sa poukázalo na to, že ide o podiely zlatých lopatkovitých statérov. Najskôr môžeme uvažovať o 1/8 statéra. Tie patria medzi špecifické mince so zvláštnou symbolikou, ktoré sú typickým produktom v oblasti púchovskej kultúry. Ako však ukazujú posledné analýzy, oba typy mincí majú pomerne nízke akosti, ktoré sa od seba odlišujú (*Ručka 2012*, 58, tab. II). Kým na drobných minciach sa namerané hodnoty zlata pohybovali v rozmedzí od 13,94 do 30,48 %, pri lopatkovitých statéroch to bolo od 36,46 do 65,55 %. Staršie analýzy dokonca uvádzajú ešte vyššie hodnoty lopatkovitých statérov, ktoré sa pohybovali medzi 82–90 % (*Kolníková–Minarovičová 1999*, 438, tab. 1). Najnovšie nepublikované spektrálne analýzy týchto mincí však potvrdili extrémne nízke namerané hodnoty. To by mohlo poukazovať na to, že oba druhy mincí patria k sebe. Až ďalšie analýzy môžu poukázať na to, či naozaj ide o podiely lopatkovitých statérov. Na druhej strane musíme pripustiť istú ikonografickú príbuznosť oboch druhov mincí. Ďalšou zaujímavosťou týchto mincí je to, že doteraz evidované exempláre sa objavujú približne v dvoch hmotnostných kategóriách. Kým tri prednedávnom publikované kusy mali hmotnosti medzi 0,26 až 0,39 g, tak naše dva exempláre a jedna z popisovaných mincí mali hmotnosti medzi 0,52 až 0,59 g (*Ručka 2012*, 55, tab. Ia). Preto je otázne, ako uvedené mince zapadajú do mincovníctva púchovskej kultúry. V prvom rade treba poznamenať to, že výskyt zlatých drobných razieb v tomto prostredí nie je žiadnym prekvapením, lebo pre oblasť púchovskej kultúry je typická produkcia širokej škály nominálov. Okrem početných druhov strieborných mincí sa tu produkovali aj zlaté razby – lopatkovité statéry a špecifická forma mušlovitých statérov (*Kolníková 2003a*, 40). Navyše razba nižších nominálov prebiehala v tomto období aj v bójskom prostredí, kde sa razili 1/3- a 1/8 zlatých statérov. Nie je vylúčené, že razbu nami skúmaných nominálov ovplyvnili práve Bójovia žijúci na JZ Slovensku, priľahlej časti Rakúska, Čechách a Morave. Tomu by nasvedčoval aj fakt, že doterajší výskyt nami popisovaných mincí je zaznamenaný hlavne na periférii púchovskej kultúry. Navyše v období LT D1, teda v čase rozmachu púchovskej kultúry boli západné oblasti vystavené silným impulzom z juhu a zo západu (*Pieta 2008*, 57).

Pravdepodobne toto bolo podnetom na začatie razby mušlovitých statérov v oblasti púchovskej kultúry. Na tomto mieste sa musíme zamyslieť nad tým, či nami popisované mince nesúvisia predsa len s týmito razbami a či neide o podiely mušlovitých statérov. Uvedenú hypotézu podporuje niekoľko zaujímavých skutočností. Jednak je to ikonografická príbuznosť nielen s mušlovitými statérmi púchovskej kultúry, ale aj 1/8 statérmi, ktoré sú známe z bójskeho prostredia (ide napr. o typy: *Paulsen 1933*, č. 540–564; 706–710). Ikonografickú príbuznosť vidieť ako so staršími, tak aj s mladšími typmi týchto mincí, pre ktoré sú typické trojuholníkové znaky na reverze. Mladšie 1/8 statéry sa dokonca objavujú aj v púchovskom prostredí a sú známe aj z významného hradiska v Trenčianskych Bohuslaviciach (*Kolníková 2004*, 12–18). Trojuholníkové znaky sa potom dostali aj na mušlovité statéry púchovskej kultúry, kde sa objavujú na reverzoch exemplárov nájdených v roku 1879 v Dolnom Kubíne – Veľkom Bysterci I (*Čaplovič 1960*, tab. II:7–11; *1987*, tab. LV:7 a 11). Na uvedený fakt poukázal už Gohl pri publikovaní tohto nálezu (*Gohl 1900*, 230). Hypotézu o vzájomnom vzťahu medzi nami skúmanými mincami a mušlovitými statérmi hovorí aj fakt, že oba typy mincí sú pomerne vzácné a vyskytujú sa len sporadicky. Nie je to úplne tak v prípade lopatkovitých statérov, ktoré sú oveľa častejšie a objavujú sa aj v hromadných nálezoch (*Kolníková 2001*, 99–105). Ako bolo naznačené vyššie, nami skúmané mince mali pomerne nízke akosti. Na mušlovitých statéroch púchovskej kultúry boli robené analýzy kovov, ktoré boli takmer zhodné s výsledkami lopatkovitých statérov (viď vyššie). To znamená, že sa pohybovali medzi 82–90 % Au v minci (*Kolníková–Minarovičová 1999*, 438, tab. 1). Tieto hodnoty sú opäť značne rozdielne ako na nami skúmaných minciach a vykazujú oveľa vyššie hodnoty. Uvedené analýzy teda musia byť nepresné, lebo zlaté mince razené v púchovskej kultúre sú skôr produkované z menej kvalitného zlata. Z takéhoto mohli byť vyrobené aj mušlovité statéry púchovskej kultúry objavené v Dolnom Kubíne–Veľkom Bysterci.

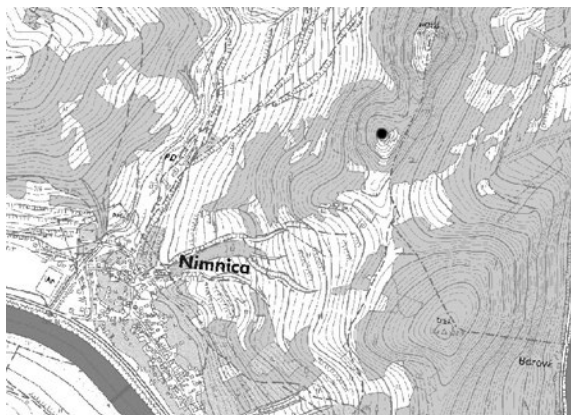
Gohl totiž pri analýze týchto mincí poukázal na to, že sú vyrazené z „bledého“ zlata (Gohl 1900, 230). Oba druhy mincí majú teda nízky obsah zlata, čo by opäť mohlo poukazovať na to, že patria k sebe.

Nami skúmané mince spadajú chronologicky do 1. storočia pred Kristom, kedy je evidentný najväčší rozmach mincovníctva v púchovskej kultúre. Ich obeh môže prakticky končiť až zánikom keltských hradísk niekedy v 30.–40.-tych rokoch 1. storočia po Kristovi (Pieta 2008, 254). Ten súvisí s prenikom nových germánskych etník ako Kvádi, či Dákovia, prípadne nositelia przeworskej kultúry. Datovaniu do tohto obdobia neodporujú ani ďalšie archeologické nálezy pochádzajúce z oboch skúmaných lokalít.

Obr. 1. Miesto nálezu mince na hradisku Malý Manín.

Malý Manín patrí medzi pomerne známe hradiská (obr. 1). Osídlenie je tu doložené už v mladšej a neskoršej dobe bronzovej, ktoré je archeologicky známe tiež ako lužická kultúra (Veličik 2004, 66, 70). Uvedená poloha je osídlená aj v staršej, strednej dobe laténskej a predpúchovskom stupni (Pieta 2008, 33, obr. 2:10, 12, 11:8). V tomto období tu tiež muselo byť hradisko. Sporadicky sa tu objavujú predmety aj z neskorolátenského horizontu. Ide o nález radlice, či nožnic, ktorá však možno spadá do rímskeho obdobia (Veličik 2004, 66). Nie je vylúčené, že Malý Manín bol osídlený aj v ďalších historických obdobiach. Naznačuje to napr. objav hrotu, ktorý pochádza z 9. storočia (Veličik 2004, 66). Z uvedenej lokality sa dosiaľ nevidujú žiadne nálezy mincí. Z toho dôvodu je nami skúmaná minca zaujímavým dokladom osídlenia uvedenej lokality v 1. storočí pred Kristom.

Obr. 2. Miesto nálezu na hradisku nad Nimnicou.

Druhá zlatá minca objavená v Nimniciach patrí medzi dôležité doklady osídlenia tejto lokality (obr. 2) v neskorolátenskom období (Petrovský-Šichman 1965, 65–66). Väčšina archeologických a numizmatických nálezov z tohto púchovského hradiska pochádza z 1. storočia pred Kristom, čiže z neskorolátenského

alebo už dokonca včasnorímskeho obdobia. Z tohto časového horizontu sa tu našli súčasti jarma, konštruktívneho postroja, kopije a ostrohy (*Pieta 2008*, obr. 113:10, 123:7, 129:17). Tu nájdené spony patria ešte do stredolaténskeho obdobia. Osídlenie na tejto lokalite je teda doložené od predpúchovského stupňa po LT D2, pričom najväčší počet nálezov je práve z posledne menovaného obdobia (*Staneková 2014*, 51, 58). Laténske osídlenie v Nimnici dokladá aj keramika (*Moravčík 1986*, 162). Aj keď medzi poklady nezarátame nález zlatých mincí, ktorý je známy len z ústnej tradície (*Petrovský-Šichman 1965*, 66), z uvedenej lokality pochádza pomerne veľký počet mincí. Okrem nami popisovaného exempláru, poznáme odtiaľto aj ďalší typ tejto mince (*Ručka 2012*, tab. 1a:2). Okrem nej sú známe aj tetradrachma typu Nitra, tetradrachma typu Velem, lopatkovitý zlatý statér, tetradrachma typu Veľký Bysterec a väčší počet napodobenín eraviských mincí (súhrnne *Kolníková 2003b*, 232). Všetky spomínané mince patria spolu s väčšinou archeologického materiálu do 1. storočia pred Kristom. Uvedené fakty len podporujú datovanie nami skúmanej mince do tohto obdobia.

Literatúra

- Čaplovič, P. 1960: Púchovské sídlisko Trniny nad Veľkým Bystercom. *Slovenská archeológia* 8/2, 183–216.
- Čaplovič, P. 1987: Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku. Martin.
- Gohl, Ö. 1900: A Nagy-Bisztereczki kelta érmék. *Archeologiai Értesítő* 20, 224–241.
- Kolníková, E. 2001: Keltské (bójske či vindelické?) lopatkovité statéry. *Numismatické listy* 56, 99–105.
- Kolníková, E. 2003a: Keltské mincovníctvo na Slovensku – vrchol peňažno-historického vývoja pred zlomom letopočtu. In: *Ludia-Peniaze-Banky*. Zborník z konferencie. Bratislava, 33–46.
- Kolníková, E. 2003b: Fundmünzen in den Laténzeitlichen Burgwällen und anderen Höhenlagen in der Slowakei. *Slovenská archeológia* 51/2, 223–246.
- Kolníková, E. 2004: Výpoveď nálezov mincí o keltskom hradisku v Trenčianskych Bohuslaviciach. *Slovenská numizmatika* 15, 11–44.
- Kolníková, E. – Minarovičová, E. 1999: Najstaršie razené zlato na Slovensku (keltské a rímske mince). *Mineralia Slovaca* 31, 435–442.
- Moravčík, J. 1986: Nálezy z Lednice, Púchova, Nimnice a Varína. AVANS 1985. Nitra, 161–163.
- Petrovský-Šichman, A. 1965: Severozápadné Slovensko v dobe laténskej a rímskej. *Vlastivedný sborník Považia* 7, 53–129.
- Pieta, K. 2008: Keltské osídlenie Slovenska. Nitra.
- Ručka, M. 2012: Nový typ keltských mincí ze středního Pováží – drobné nominály lopatkovitých statérů kmene Kotinů. *Folia Numismatica* 27/2. Brno, 55–61.
- Staneková, Z. 2014: Púchovská kultúra v priestore Žilinskej kotliny. Osídľovanie a stav výskumu. *Kelti na Slovensku*. Zborník z konferencie. Žilina, 51–63.
- Veličik, L. 2004: Nové poznatky k štruktúre hradísk lužickej kultúry na severnom Slovensku. *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 36. Nitra, 57–74.

Summary

Marek Budaj, More finds of small gold coins connected with the Púchov Culture.

Some years ago, two interesting gold coins happened to be documented. They have been little known in numismatic literature up to now. The mentioned coins appear especially in north Slovakia, in milieu known as the Púchov Culture. Both coins very likely represent fractions of larger gold coins known as the blade-shaped staters. It is also impossible to eliminate the possibility, that they are fractions of the so-called mussel staters sporadically struck in the territory of the Púchov Culture. They have some iconographic elements in common (triangle on reverse). Both sorts of coins are equally rare and they are of low quality.

It is clear now, that they appear in two different weight categories. Three specimens are registered between 0.26 g and 0.39 g. Other pieces were documented between 0.52 g and 0.59 g. The mentioned

coins belong to the period of the most massive expansion of the Púchov Culture, and they could date to the 1st century BC. Both coins were found at important Púchov hill-forts. The first one comes from Malý Manín. Also some objects of the Late La Tène period were sporadically discovered there. The second coin was found in Nimnice with its well documented settlement of the La Tène period – pieces of yoke and horse harness, spears, spurs and ceramics were discovered there. Also many coins are known from there. Apart from another specimen of the same type as it was described here, also one tetradrachm of the Nitra type, one tetradrachm of the Velem type, one blade-shaped stater, one tetradrachm of the Veľký Bysterec type and several copies of the Eravisci coins were found there.

English summary by V. Novák

OBSAH

Jiří Militký

Neobvyklé typy zlatých keltských mincí ze skupiny Athéna Alkidemos
Unusual types of the gold Celtic coins in the Athena Alkidemos group 139–156

Tomáš Smělý

Příspěvek k počátkům ražby mincí v laténské střední Evropě – neznámý typ 1/24 statéru s kolem
*Contribution to the beginning of coin-production in central Europe in the La Tène Period –
an unknown type of 1/24-stater with wheel image* 157–165

Julius Fröhlich

Keltské mince s konskou protomou a skupina Athéna Alkidemos
Celtic coins with horse protoma and Athena Alkidemos coin-group 166–192

Jan Kysela

SITOS – CHRÉMATA? CHALKOS – EIKONA? K řeckým mincím ve střední Evropě
mladší doby železné
*SITOS – CHRÉMATA? CHALKOS – EIKONA? On Greek coins in central Europe
in the Late Iron Age Period* 193–227

Julius Fröhlich

Neznámý nominál Chalkidského spolku
An unknown denomination of the Chalkidian League coins 228–233

Jiří Militký – Zdeněk Beneš

Keltské mince z předhradí hradiště Kolo u Týnce nad Labem (okr. Kolín)
*The Celtic coins from the bailey of the castellum called Kolo near Týnec nad Labem
(Kolín district)* 234–266

Daniel Bursák – Jiří Militký

K nálezů keltské třetiny statéru z Prahy 6-Bubeneč / Dejvic
Notes to the Celtic 1/3-stater found in Prague 6-Bubeneč/Dejvice 267–272

Marek Budaj – Radoslav Čambal

Laténske nálezy z Bratislavy – Devínskej Kobyly
La Tène objects from Bratislava – Devínska Kobyla 273–283

Marek Budaj

Ďalšie nálezy drobných zlatých mincí z prostredia púchovskej kultúry
More finds of small gold coins connected with the Púchov Culture 284–288

SEZNAM AUTORŮ

Mgr. Marek Budaj, Ph.D.

Slovenské národné múzeum, Historické múzeum
Bratislavský hrad, P.O.BOX 13, 810 06 Bratislava (Slovensko)
e-mail: m.budaj@centrum.sk

Mgr. Zdeněk Beneš

Ústav archeologické památkové péče středních Čech Praha
Nad Olšinami 448/3, Praha 10, 100 00
e-mail: zdenek.benes@uappsc.cz

Mgr. Daniel Bursák

Muzeum hlavního města Prahy, Oddělení archeologických sbírek
Kožná 1, 110 00 Praha 1
e-mail: bursak@muzeumprahy.cz

Mgr. Radoslav Čambal

Slovenské národné múzeum, Archeologické múzeum
Žižkova 12, P.O.BOX 13, 811 06 Bratislava (Slovensko)
e-mail: radocambal@centrum.sk

Ing. Július Fröhlich

Česká numismatická společnost, pobočka Praha
P.O.Box 33, 120 00 Praha
e-mail: julius.frohlich@gmail.com

Mgr. Jan Kysela, Ph.D.

Ústav pro klasickou archeologii FFUK
Celetná 20, 116 42 Praha 1
e-mail: jan.kysela@hotmail.com

PhDr. Jiří Militký, Ph.D.

Centrum mediévistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze, Jilská 1, 110 00
Praha 1 / Národní muzeum-Historické muzeum, Numismatické oddělení, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1
e-mail: militky.jiri@seznam.cz

Tomáš Smělý

K Zahrádkám 1180, 251 68 Kamenice
e-mail: smely.tomas@centrum.cz

POZNÁMKY

Komplexní služby ve stavebnictví

Silniční stavby • Mostní stavby • Kolejové stavby
Projekční inženýring • Pozemní stavby • Svařování
Doprava a mechanizace

Chládek & Tintěra
PARUBICE
člen skupiny enteria